

FÖLDVÁRY LÁSZLÓ ELSŐ VILÁGHÁBORÚS HADINAPLÓJA

SPECULUM HISTORIAE DEBRECENIENSE 27.
(A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai)

Sorozatszerkesztő:

PAPP KLÁRA

Földvály László első világháborús hadinaplója

SZERKESZTETTE ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA:

BARTA RÓBERT és TAKÁCS BÁLINT

DEBRECEN, 2020

KIADJA A DEBRECENI EGYETEM TÖRTÉNELMI INTÉZETE

A borítót tervezte:

PINTÉR ZOLTÁN ÁRPÁD

A kötetet lektorálta:

KEREPESZKI RÓBERT
egyetemi docens

Technikai szerkesztő:

H. BALÁZS ZSUZSA

A kötet kiadását támogatták:

Debreceni Egyetem Történelmi Intézete
Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Címlapon:

Földváry László zászlós fényképe, 1918. május.
Részlet Földváry László hadinaplójából.
(Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)

Hátsó borítón:

Földváry László első világháborús kitüntetései.
(Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)
A Montello-i harcok. 1918. VI. 15.-23. Doromb József-Reé László (szerk.):
A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története. Budapest. é. n.
25. számú vázlat, 280.

© Debreceni Egyetem Történelmi Intézete

ISBN 978-963-490-194-5

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

Előszó	7
BARTA RÓBERT: Földváry László a Nagy Háborúban	9
Földváry László első világháborús hadinaplója	23
I. Füzet (1914. június – 1915. augusztus 21.)	25
II. Füzet (1915. augusztus 22. – 1916. június 24.)	41
III. Füzet (1916. június 25. – 1916. július 15.)	46
IV. Füzet (1916. július 16. – 1916. október 7.)	60
V. Füzet (1916. október 8. – 1916. november 23.)	91
VI. Füzet (1916. november 24. – 1917. augusztus 24.)	107
VII. Füzet (1917. augusztus 25. – 1918. január 4.)	139
VIII. Füzet (1918. január 5. – 1918. február 9.)	170
IX. Füzet (1918. február 10. – 1918. május 18.)	183
X. Füzet (1918. május 18. – 1918. július 9.)	209
Mellékletek	229
Felhasznált források és irodalom	237

ELŐSZÓ

Az egyéni és kollektív történeti emlékezet fontos lenyomatai a memoárok, a visszaemlékezések és a naplók. Ez még akkor is így van, hogyha tudjuk, mennyire szubjektív az a kép, amelyet ezek a források számunkra bemutatnak. A naplóíró társadalmi státusza, vagyoni helyzete, műveltsége, világgépe, politikai, társadalmi és egyéni kapcsolatrendszere szükségszerűen és erőteljesen befolyásolja az általa vázolt történeti narratívát, nem beszélve arról, hogy a szerzők esetében az én-kép időnként torzul, öngazolásba, vagy éppen heroizmusba megy át. Mindez különösen felerősödhet akkor, amikor ezek az írások az egyén és közösség olyan kiélezett, konfliktusos élethelyzeteiről szólnak, amikor gyakran a fizikai túlélés a tét. Ebbe a sorba illeszkednek az első világháborús hadinaplók, melyek a Nagy Háború centenáriuma kapcsán egyre nagyobb számban kerültek/kerülnek kiadásra és így a szélesebb olvasói kör számára is hozzáférhetőek.

Földváry László önkéntes zászlós első világháborús – eddig publikálatlan – naplója tíz kézírásos jegyzetfüzetben, 1914 nyaratól egészen az 1918 júliusában bekövetkezett haláláig, az orosz, román és olasz frontokról, valamint a korabeli magyar hátország viszonyairól tartalmaz feljegyzéseket. A napló szövegét gépelt formában, bevezető tanulmánnyal, magyarázó jegyzetekkel és mellékletekkel adjuk közre. A szövegben előforduló régies kifejezéseket, tartalmi és nyelvtani hibákat csak azokban az esetekben javítottuk, amikor az a mondanivaló értelmezését megkívánta.

A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében 2009-ben útjára indított Speculum Historiae Debreceniense könyvsorozat 27. darabjaként megjelenő Földváry hadinapló közreadásáért köszönet illeti a naplóíró unokáját, Dr. Földváry László Zoltánt, aki a kézírásos anyag gépelését végezte és számos információval segítette a kötet szerkesztőit. Köszönjük Papp Klára professzornak, hogy a könyvsorozat szerkesztőjeként befogadta a kéziratot és a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetével karöltve, biztosította a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának anyagi támogatását. Reszegei Zsolt, a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárának munkatársa értékes segítséget nyújtott Földváry László kitüntetési előterjesztéseinek és vesztesség kar-

tonjának azonosításában. A kötet címlapja és fedőlapja Pintér Zoltán Árpád munkája, mellette Kerepeszki Róbert és Hermann Attila hasznos tanácsai szintén hozzájárultak a kötet létrejöttéhez.

Őszintén reméljük, hogy kötetünk Földváry László leszármazottjai mellett a szélesebb szakmai, olvasói tábor érdeklődését is felkelti. Akik kíváncsiak a Nagy Háború magyar vonatkozású hadtörténetének, a háború mindennapjainak sajátos fókuszú, sokszor kritikus, ironikus, éles kontúrokkal megrajzolt bemutatására, azok Földváry László hadinaplójában nem fognak csalódni.

Debrecen, 2020. február

A kötet szerkesztői

BARTA RÓBERT

FÖLDVÁRY LÁSZLÓ A NAGY HÁBORÚBAN

Földvály László (1880. március 18. Dunabogdány – 1918. július 11. Vittorio, Olaszország) apai ágon a 15. század végéig visszavezethető köznemesi családból származott, ősei között olyan református lelkészek voltak, akik hivatásuk mellett tudományos, közéleti tevékenységet is folytattak. A családi emlékezet¹ számon tartja Földvály Szűkh Pétert, aki 1798 és 1830 között a Dunamelléki Egyházkerület számos gyülekezetének lelkipásztoraként² és intranzigens kálvinistaként még Czindery László somogyi főispánnal is konfliktusba keveredett. Kilenc gyermeke közül a második, Földvály Antal (1805–1881) a naplóíró Földvály László nagyapja 1838-tól 45 éven át beosztott lelkészként szolgált Kunszentmiklóson. Unokaöccse, Baksay Sándor (1832–1915)³ 1904 és 1915 között a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki tisztségét töltötte be, valamint a Főrendiház és a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként a korabeli magyar szellemi elit élvonalába tartozott.⁴ Földvály Antal László nevű gyermeke 1839-ben Kunszentmiklóson született és vélhetően Baksay Sándor hatására és támogatásával lépett a lelkészi pályára, ami mellé tudományos munkásság is párosult. A naplóíró édesapja a Debreceni Református Kollégium diákja volt, a teológiát Kecskeméten végezte, majd kunszentmiklósi és váchartyáni lelkészként szolgált és egyháztörténészként is ismert.⁵ Az elmélyült egyháztörténeti kutatásokat végző Földvály László zárkózott életet élt, amihez az is hozzájárulhatott, hogy házasságából született három gyermeke (Ilona – 1872, László – 1880, István – 1884) után feleségét, Varga Esztert korán elveszítette.

¹ Földvály László családfájának rekonstruálásához nagy segítséget nyújtott unokája, a Földvály napló tulajdonosa, Dr. Földvály László Zoltán által összeállított rövid családi krónika (a továbbiakban: Földvály László Zoltán közlése)

² Földvály Szűkh Péter szolgálati helyeiről: www.papacollege.hu/docs/Lelkeszek.pdf. Letöltés: 2020. 01. 13.

³ Földvály Antal Rozália nevű testvérének és Baksay László nagypeterdi tanítónak a fia.

⁴ Baksay Sándorról részletesen: Kéki Lajos: *Baksay Sándor*. Bp., 1917

⁵ Fontosabb munkái: Földvály László: *Szegedi Kis István élete és a Tisza–Duna mellékeinek reformációja*. Bp., 1894. Földvály László: *Adalékok a dunamelléki ev. ref. egyházkerület történetéhez I–II*. Bp., 1898.

A tudós lelkész apa és László nevű középső gyermekének viszonya nem volt felhőtlen. A családi hagyományoknak megfelelően ugyanis az ifjabb Földváry Lászlót is lelkésznek szánták, ő azonban a Kecskeméten elvégzett középiskolai tanulmányok után nem iratkozott be a teológiára, hanem tanítóképzőt végzett és kántortanítóként helyezkedett el a Somogy megyei Peterden, ráadásul fiatalon, 24 évesen házasodott (1904-ben). A hétgyermekes babarci református lelkész leányával (Rácz Ilona) kötött házasságból három gyermek született (István – 1905, Zoltán – 1908, Antal – 1915) és a család anyagi helyzetét javítandó ifj. Földváry László Görgetegen (Somogy megye, Nagyatád és Barcs között) segédjegyzői állást vállalt, majd Szombathelyen jegyzői vizsgát tett. Kapcsolata édesapjával mindvégig hűvös és feszült maradt, háborús naplójában rendszeresen említette, hogy levelet, képeslapot küldött Váchartyánba, válasz azonban alig-alig érkezett. Inkább Ilona nővére és István öccse levelezett vele, tőlük olykor csomagot és pénzt is kapott.

A jegyzői hivatás tudatos választás volt Földváry László részéről, az önkéntes hadba vonulás 1915 tavaszán azonban aligha. B kategóriás népfelkelőként, életkora (ekkor 35 éves volt) és egészségi állapota (gyomorbántalmak) miatt bevonulása után többször is kórházi kezelésem volt és kérte leszerelését. Ugyanakkor a jegyzői hivatást és a katonai szolgálatot vélhetően engesztelésül, mintegy kompenzációként szánta a tudós lelkész apa irányába, aki nehezen bocsátotta meg, hogy fia nem lépett papi pályára, megtörve ezzel a családi tradíciót. Földváry naplójának sorait olvasva ugyanakkor kiderül, hogy az intellektuális családi háttér az ő esetében sem hiányzik, mert leírásai plasztikusak, pontosak, megfigalmazásai világosak és logikusak, gondolatmenete jól követhető. Műveltsége, szellemi háttere jóval meghaladta azt az altiszti közeget (kadét hadapródok, zászlósok), amelyben a háború éveit mozgott. Földváry László legkisebb fia, az 1915-ben született és tragikus véget ért Földváry Antal volt az, aki a család lelkész-tudós vonalát tovább vitte és nagyapjához hasonlóan, máig idézett egyháztörténeti műveket alkotott.⁶

⁶ Földváry Antal fontosabb munkái: Földváry Antal: *A magyar református egyház és a török uralom*. Bp., 1940. Augustinus: *Isten városáról I–II*. Fordította: Földváry Antal. Pécs, 1942, 1943. Földváry Augustinus latin nyelvű munkájának mind a 22 kötetét lefordította, de ebből nyomtatásban csak 10 kötet jelent meg.

Földváry Antal 1949 nyarán, a Debrecenben megtartott Országos Lelkész Egyesület konferenciáján hastífuszt kapott és 34 évesen meghalt. A családi emlékezet szerint Földváry Antal debreceni útja előtt Budapesten éles vitába keveredett Péter Jánossal, akit 1949 novemberében református püspökké választottak. Földváry a beszélgetés során nyíltan kifejtette, hogy véleménye szerint Péter János fiatal kora (ekkor 39 éves volt) és tapasztalatlansága miatt alkalmatlan a püspöki tisztség betöltésére. A Magyar Kommunista Párt támogatását élvező Péter János ezt rendkívül sérelmesnek találta. Az ezek után, kétségtelenül gyanús körülmények között bekövetkezett haláleset részletei máig tisztázatlanok. (Földváry László Zoltán közlése) Erről bő-

Földvály László hadinaplója⁷ rövid bevezetővel, tíz kézzel írott füzetben 1914. június végétől egészen az 1918. július 11-én bekövetkezett halála előtti napokig tartalmaz bejegyzéseket. Földvály naplóját kronologikusan vezette, a napi feljegyzéseket időnként rajzok (szállásként szolgáló falusi házak a front mögött), valamint különböző harci eszközök (gránátok típusai), fronton lévő hadi építmények (stellung, dekung) leírásai színesítik. Naplójának tematikája részben megegyezik a korabeli hadinaplók és visszaemlékezések⁸ témáival, amennyiben szinte minden esetben, napi bejegyzésében kitér az élelmiszer ellátásra, a szállás körülményekre, a higiéniára és a mindennapi rutinfeladatokra. Ugyanakkor Földvály naplója annyiban eltér az átlagostól, hogy írója kántortanítói és jegyzői képesítéssel rendelkezett és ez a szellemi háttér többletet ad az átlagos háborús hétköznapi leírásaihoz. A napló írója kritikus, éles szemmel látja és látta a hadseregen belüli visszasságokat, problémákat. A korrupció, a visszaélések,⁹ dezertálások leírása a szerző számára ugyanolyan természetes, mint a siralmas ellátási viszonyok helyenként gúnyba és cinizmusba hajló, éles fókuszú bemutatása. A napló írója számos esetben kíméletlen precizitással, pontosan, lényegre törően fogalmaz. Különösen érzékelhető mindez az anyagi vonatkozások (zsold, juttatások kifizetése és azok elmaradása), valamint a különböző, háttér-szági és frontok mögötti helységekből tapasztalható ár- és piaci viszonyok leírása kapcsán. Földvály ugyanakkor önkritikus is, őszintén ír arról, hogy ugyan önkéntesként jelentkezett hadi szolgálatra, mégis mindent megtett, hogy az első

vebben: Nekrológ. Dr. Földvály Antal 1915–1949. *Református Egyház*, 1949. szeptember 15. 4. évf. 15. sz., 2.

⁷ Földvály László eddig publikálatlan hadinaplóját (a továbbiakban: Földvály napló) unokája, a Debrecenben élő Dr. Földvály László Zoltán bocsátotta rendelkezésünkre. A kézzel írott napló füzetek gépelését is ő végezte el, ebben a szövegen csak kisebb nyelvtani és tartalmi módosításokat tettünk. A scannelt formában is rendelkezésre álló hadinapló utolsó bejegyzéséhez kapcsolódik Giesz Lajos cs. és kir. evangélikus tábori lelkész hivatalos levele Földvály László haláláról.

⁸ Az utóbbi években és főként a Nagy Háború centenáriuma kapcsán számos első világháborús visszaemlékezés, hadinapló látott napvilágot. Erről részletesen: Hadtörténeti Intézet és Levéltár – Tanulmányok és visszaemlékezések Gyűjteménye 2018 (5), *Az első világháború*. Szerk. Szabó Dániel. Bp., 2009. 273–289. 435–508. A háború élménye a korabeli és a későbbi politikai elit tagjainak személyes sorsát és értékrendjét is érintette. Erre nézve: Kerepeszki Róbert: *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2018. 49–60. A naplóról, mint történeti forrásról részletesen: Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet, a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.

⁹ „Megkezdődött az altiszti zsarolás. Előállt egy nyálás szájú budaörsi sváb káplár, mintha az atya Isten szólalt volna meg a teremben néma csend lett, kezdi „hát emberek, most már mindnyájan katonák és a parancsnak engedelmeskedni kell, itt fogunk lakni, a lakást tisztán kell tartani, arra pedig szükség van, hogy seprút vegyünk, mindenki ad 10 krajcárt” Száznál többen lehetünk, így 10 forintnál többet összeszedett seprűre. Majd később eszébe jutott, hogy majd lámpa és olaj is kell, erre is összeszedett ugyanennyit.” Földvály napló, Budafok, 1915. március 16.

vonalat elkerülje, egészségügyi- és egyéb szabadságait meghosszabbítsa. Ez egy három gyermekes családapa természetes reakciója volt, amit a szűkös anyagi körülmények között élő családjáért érzett felelősség motivált. Naplójának egyik nagy erénye az, hogy a különböző túlélési stratégiákat rendszerszintű jelenségként mutatja be. A hősiesség és bajtársiasság mitikus leírásai helyett a mindennapi szenvedések és hiányok megrendítő látéletét kapjuk, vagyis a háború valódi, kegyetlen világát.

Földvály László négy háborús éve alatt helyzetéből adódóan nem mozgott a katonai döntések, a politika, a diplomácia első vonalában, de jelzi azokat a fontosabb eseményeket, amelyek az ő világát is elérték (Ferenc József születésnapja, halála, IV. Károly megkoronázása, az orosz, a román fegyverszünet). A napló talán legértékesebb részei az általa bejárt tájak, települések, az ott élő emberek, szokások, öltözködés, az épített környezet leírásai. A naplóíró a megszálló és/vagy beszállásolt katonaság és a helyi lakosság közötti interakciók számos szintjét említi, s mindezt főként a front mögötti szabadidő eltöltésének leírása teszi plasztikussá (dohányzás, frontszínház, italozás, kártyázás, mulatozás, a női lakossággal kialakított kapcsolatok). A napló főhőse bizonyos szempontból utazásként és kalandként élte meg katonai szolgálatát, szinte mindig vásárolt emléktárgyakat, képeslapokat, látogatta a piacokat és a hadseregen belüli cserekereskedelem (dohány, élelmiszer) tekintetében jó üzleti érzékkel rendelkezett. Időnként cinizmusba hajló fanyar humora és alkalmazkodó képessége szinte predesztinálta arra, hogy túlélje a háborút. Ezért is tragikus a végkifejlet, az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének 1918. június 15-én indított piavei offenzívája¹⁰ kapcsán szerzett súlyos sérülése, az azt követő műtétek, a sebfertőzés és az ennek nyomán bekövetkező halál. Földvály László hadinaplója a balkáni front kivételével időben és térben szinte teljesen átfogja az Osztrák–Magyar Monarchia első világháborús frontjait. Mindezt egy altiszt (zászlós) fókuszából és világából teszi, időnként azt sugallva, hogy a túlélés, minden igyekezet ellenére jórészt a vakszerencsén múlik.

Földvály László 1915. március 15-ei bevonulása után egységével (32. gyalogezred¹¹ 3. pótszázada) az orosz frontra került, ahol 1915. augusztus 7-től 1916. november 21-ig, kisebb-nagyobb megszakításokkal, menetszázadával jórészt a frontvonal mögött tartózkodott. Az első tűzkeresztségen itt esett át, ami-

¹⁰ Az Osztrák–Magyar Monarchia csapatainak ekkori harcairól bővebben: Balla Tibor: A magyar csapatok szerepe az 1918. júniusi piavei offenzíva során. = *Hadtörténeti Szemle*, 2018/4. 113–126. Bencze László: *A Piave-front*. Bp., 2003.

¹¹ A 32. gyalogezred történetéről részletesen: *Budapest volt házi ezredének a cs. és kir. 32. gyalogezrednek története (1741–1918)*. Szerk. Tinódi Varga Sándor. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest, 1930. <http://www.magyarvezredek.hu/online-viewer-webapp/onlineviewer/25257#page/3/mode/1up> Letöltés: 2020–01–29. (A továbbiakban: Tinódi Varga Sándor: *A 32. gyalogezred története*)

kor 1915 augusztusában őrszolgálat közben légnyomás érte és bajtársai húzták ki a vízzel megtelt bomba tölcseréből. A galíciai fronton (Kladno, Ledlec, Bug-folyó) eltöltött másfél hónap alatt tényleges harci tevékenységben nem vett részt és betegsége miatt (szív- és gyomor bántalmak) szabadságra küldték (1915. szeptember 17-én visszatért Görgetegre). Az első tapasztalatok alapján harci lelkesedése lényegesen alábbhagyott, leírásaiban komoly kritikával illette a hadsereg belüli egészségügyi ellátást. Hosszabb hátországi kórházi kezelés után a második tűzkeresztségen 1916. nyarán esett át, amikor a Bruszilov-offenzíva feltartóztatása és visszaszorítása kapcsán egysége leváltotta a frontvonalban szétvert 10. lengyel ezredet a Luczky-Javlonka-Magura-hegy térségében. A Prutfolyó mentén (Bezerov-Kozmerck-Luck-Delatin) tartózkodó Földváry szemléletes leírásokat közöl a rutén, lengyel, zsidó falusi lakosság szokásairól, öltözködésükről, lakóházaikról. A galíciai állomáshelyek (Szvareczuv, Strij-folyó) rövid bemutatása mellett ír a szigorú katonai cenzúráról is: *„Az ebéd ideje alatt megszólít a hadnagy, hogy miért irkálók én a lev. lapra kilométer számokat és miért húzom alá az egyes betűket, mikor úgy is észreveszik a cenzúránál? A lapot most az egyszer elküldte, de a számot kihúzta, de ha máskor tiltott módon cselekszem, egyszerűen széjjeltépi !”*¹²

Az orosz fronton tartózkodó Földváry László egyik legbékésebb állomáshelye Vilna (Vilnius) volt, ahol egysége német parancsnokság alatt három hónapot töltött (1916. augusztus 13-tól 1916. november 9-ig). A város leírása és a mindennapos katonai tevékenységek bemutatása mellett Földváry kitér Ferenc József születésnapjának megünneplésére is:

„Augusztus 18-a (péntek) Vilna: Felkelés 1/2 6 órakor, 6-kor fekete. 8 óra után kivonul az egész bataillon 12-32-72-es és a 9-es cseh kompánia, továbbá a napokban érkezett 10-es lengyelek fél ezrede (állítólag ezek közé leszünk beosztva). A felvonulás a kozák laktanya udvarára történt. A kaszárnya udvarán felállítottunk a már korábban elkészített tábori oltár előtt, ahol a tábori lelkész tartott misét Őfelsége I. Ferenc József Királyunk 86. születésének évfordulója alkalmából. Kivonult a német zenekar. A német tiszték és Vilna város kormányzója. Továbbá jelen voltak a vezérkari tiszték, köztük kinek a tisztelgést leadtuk őexcellenciája generál Klüg. Az összes ceremónia fényesen sikerült, a mise után őexcellenciája tartott egy rövid felköszöntő beszédet, melyre az összes katonaság 3-szor kiáltotta az éljent (németül). Újbóli tisztelgés, ezután hazavonult az összes katonaság. 1/2 12 kor értünk a laktanyába, ahol a járandóságunkat szétosztották. Eközben is kaptunk fél kenyeret, 2 napra 4 szivart és ugyanennyi cigarettát. Ebédre kaptunk húslevest hússal és rizs lisztből gyúrt metélt tésztát lekvárral. A mai ebéddel meg volt elégedve mindenki. Ebéd után mindenki kapott egy csajka

¹² Földváry napló, Szvareczuv, 1916. július 19.

*világos sört, bár többet kellett volna kapnunk, mert a király születésnapjának emlékünnepeére 6 hordóval, vagyis 300 litert kaptunk, de takarékoság szempontjából, hogy holnapra és holnaputánra is jusson, így lett leosztva.*¹³

A napló írója nem fest túlságosan pozitív képet a monarchia seregeinek nemzetiségi katonáiról és a kor mentalitására jellemző módon egy-egy kirívó esetből kiindulva, általánosító ítéletet fogalmaz a különféle nemzetiségekről. 1916. augusztus 31-ei vilnai bejegyzésében például arról ír, hogy a cseh szakácsok megsütöttek egy Rahóról még korábban magukkal hozott kölyökkutyát és jóízűen meg is ették. Ugyanitt jelzi azt is, hogy az egységekben gyakori a lopás és a német katonai hatóságok folyamatosan rekvirálnak a helyi lakosságtól. Miután német parancsnokság alatt voltak, a kiképzési és egyéb foglalkozásokat gyakran német (és lengyel) tisztek tartották, akiknek szigorú, a kegyetlenségig fajuló felépéseiről szintén említést tesz.¹⁴

A háborús állapotok a közerkölcsöket is nagymértékben befolyásolták, ráadásul Vilnában ekkor nagy létszámú megszálló haderő tartózkodott. Földváry erről megjegyzi, hogy *„a nők majdnem, hogy kínálják magukat. Könnyen kaphatók”*. Ugyanakkor a következményekre is utal: *„A menetszázadunk jelenleg 170 emberből áll, a többi betegség folytán kórházba került, azok között túlnyomó a nemi betegség.”*¹⁵

Jórészt gyenge egészségi állapota miatt a frontszolgálatot itt is elkerülte, ugyanakkor megjegyezte, hogy október elején már Vilnában és környékén őt hadosztály volt. A front viszonyairól egy magyar sebesültet meglátogatva értesült, aki arról informálta, hogy a gáztámadások ellen, annak kiszámíthatatlansága miatt szinte lehetetlen védekezni, valamint, hogy a vegyes etnikai összetételű osztrák–magyar csapatok harci morálja nagyon alacsony. Földváry helyzete nem volt Vilnában mindig kedvező, például rendszeresen bírálta a németek mentalitását, kiképzési módszereiket:

*„Amióta megkezdődött folyton a haptakállást, a menetelést, a fegyvertartást és a szalutálást gyakoroljuk, mely német módra történik. Igazán az egész egy nagy komédia, hogy a német altisztek (akiket marmaládés szájuaknak nevezünk) előttünk ugrálnak. Ránk nézve egész megszegyenítés, de hiába tisztjeink is csak hasonló módú kiképzésben részesülnek. Szerdán és szombaton azzal a különbséggel, hogy őrmestertől főhadnagyig fegyvert is visznek, azon felül nem, de ugyanazt csinálják, mint mi, de ők 2 óra hosszat gyakorolnak. Ilyen a német militarizmus, mindennekfelett uralkodni, vezető akar lenni.”*¹⁶

¹³ Földváry napló, Vilna, 1916. augusztus 18.

¹⁴ Földváry napló, Vilna, 1916. szeptember 19. 1916. október 10.

¹⁵ Földváry napló, Vilna, 1916. augusztus 27. 1916. szeptember 5.

¹⁶ Földváry napló, Vilna, 1916. október 26.

Földváry László menetszázadát 1916. november 10-én visszavonták a keleti frontról és pihenő, valamint szabadságolás nélkül átirányították a dél-erdélyi román frontra (1916. november 21.–1917. február 2.). Egységét a Brassótól 10 km-re lévő Bácsfalu körzetébe irányították és a naplóíró útközben, Meggyesen értesült Ferenc József haláláról. A már megszokott táj és település leírások mellett Földváry külön kitér a területre korábban benyomult román csapatok által végrehajtott fosztogatásokra és kegyetlenkedésekre, melyekről a helyi lakosok tájékoztatták:

„Délután voltam a bácsfalui jegyzőnél, másfél órát beszélgettünk. Elmesélte a román betörést. Ő a családját idejében elszállította, de már az irodai felszerelés elszállítására kevés ideje volt. Mintegy kétszáz kilogramm súlyú irodai dolgot bírt bepakolni és elszállíttatni. Az anyakönyveket, idei adó főkönyveket és a fontosabb dolgokat elszállították, de könyvek, anyakönyvi mutatók, iktatók, irattár mind itt maradt, amit azután a román katonák az udvarra hordattak és mind elégették. A rendeletek tára és törvénykönyvekből egy rész megmaradt. Vilmos császár és Ferenc József nagy képét elégették. Az irodabútort meghagyták, mert később maguk a román katonák a helyiséget irodának használták. A jegyző bútort, ládába pakolt összes fehérneműit, felső ruháit, teljes konyhafelszerelését mind elvitték azok a román népek, akik a katonák után, kocsival jöttek be a helységbe. Ami bútort elvinni nem tudtak, azt összetörték. Jóságot, baromfit mind magukkal vitték (...) Amint beszélgettünk, hát az orosz frontról érkezett szanitéz fronter Frostor Jakab kopogtat be. Ez beszél, hogy ma látott mintegy 60 román fogoly szállítmányt. Továbbá előadja, hogy amint a Brassóhoz közeli Dobaj község mellett jöttek el, találtak egy női hullát egy 5 éves kislánnyal és 8 éves kislánnyal, az asszonynak jobb karja levágva és hátul nyakszirten szúrva, a kislánynak nincs meg a karja, a lánynak meg a feje volt levágva. A fiú az anya karjába szorítva, a kislány pedig a gyomrán feküdt. Ők azután a románok bestiális áldozatát eltemették, szép sírt csináltak nekik.”¹⁷

Ugyanakkor a k.u.k. hadsereg postaszolgálatja is megkapta a sokadik kritikát; Földváry megjegyzi, hogy volt olyan csomagja, ami 34 napig utazott, amíg kézhez kapta. 1916. november 29-én egységét a predeal-i frontra vezényelték, ahol két hétig rendkívül kedvezőtlen időjárási körülmények között kellett magashegyi gyalogmenetet megtenniük. Noha éles harci helyzetbe itt sem kerültek, az akadózó ellátmány, valamint a kimerültség és a zord időjárási viszonyok miatt Földváry László krónikus hasmenést kapott és 1916. december 12-én Brassóban hadikórházba került. A későbbiekben kórházi kezelése Temesváron még másfél hónapig folytatódott (1916. december 18.–1917. február 2.) Miután a kórházban rengeteg szabadideje volt, így folyamatosan levelezett az otthoniakkal, 1918. de-

¹⁷ Földváry napló, Bácsfalu, 1916. november 25. 1916. november 27.

cember 22-én például egy négyoldalas, Görgetegre címzett levelében részletesen leírta a román fronton szerzett élményeit. A gyenge kórházi ellátásról folyamatosan panaszkodott (rossz élelmezés, a rendszeres gyógykezelések hiánya), emellett kiemelte, hogy a cigaretta és pipadohány a hadseregben már-már alapvető létszükségleti cikknek számít, a beszerzésük, az azokkal történő cserekereskedelem a mindennapok részévé vált.¹⁸

A frontokon járt katonák átmeneti visszavonása, pihentetése, a betegek és sebesültek gyógykezelés utáni, lehetőség szerinti rehabilitációja az első világháború éveiben minden hadseregben bevett gyakorlat volt. Így történt ez Földváry László esetében is, aki 1917. februárjától egészen októberig szabadságon volt, illetve tiszti tanfolyamon vett részt. A napló sajátos vonása, hogy írója a szabadságáról, az otthon töltött időszakokról, csak nagyon szűkszavúan emlékezik. Ez alól kivétel a Törökbálinton töltött időszak (1917. február–március), amikor kiütéses (flek) tifusz volt a településen és a hatóságok öthetes karantént rendeltek el. Március végi, Görgetegre történő hazautazása jól mutatja a korabeli, siralmas közlekedési viszonyokat, valamint a hátszág súlyos élelmezési nehézségeit: „A háború harmadik esztendejében azon szomorú látvány tárult elém, hogy az élelem oly szűkiben volt, hogy az új termésig a legnagyobb nélkülözések mellett lehet csak kijönni. A vetések nagyon korcsak. Liszt a háznál csak egy sütésre van máj. 30-án.”¹⁹

Az olasz frontra történő vezénylése előtti időszakot Földváry Pomázon töltötte, ahol a tiszti iskolai kiképzés körülményeinek leírása mellett hangsúlyozta, hogy az élelmiszer olyan drága, hogy a szalonna 7 dekája 1 forint és kenyeret sem lehet kapni.²⁰ Földváry László 1917. augusztus 25-én sikeres altiszti vizsgát tett, melynek eredményeképpen szeptember 5-én kadét aspiránsi (zászlósjelölt) kinevezést kapott és szakaszparancsnokként beosztották a 32. gyalogezred 4. menetszázadába.

A keleti fronton töltött újabb időszak (1917. október 12.–1918. január 21.) döntően bukovinai tartózkodást jelentett Volenka községben, Csernovitz-tól 12 km-re keletre, a front mögötti állásokban, komolyabb harci tevékenység nélkül.²¹ Földváry feljegyzi, hogy 1917. november közepén – a bolsevik hatalomátvétel hatására – az orosz vonalakon feltűntek a fehér zászlók, egyre gyakoribbá váltak az osztrák–magyar állomány és az oroszok közötti katona barátkozások²² és

¹⁸ Földváry napló, Temesvár, 1917. január 26.

¹⁹ Földváry napló, Görgeteg, dátum nélkül (VI. füzet, 227. o.).

²⁰ Földváry napló, Pomáz, dátum nélkül (VI. füzet, 233. o.).

²¹ A 32. gyalogezred 1917 őszi tevékenységére az orosz fronton: Tinódi Varga Sándor: *A 32. gyalogezred története*. 268–270.

²² A katonabarátkozásokról részletesen: Barta Róbert: *Az első és második világháború képes története*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2010. 107–108.

mindez előrevetítette a keleti front teljes harci tevékenységének beszüntetését. A katonabarátkozások minden esetben alkohol (rum) és cigaretta cseréjével kezdődtek, ami oldotta ugyan a kölcsönös bizalmatlanságot, de nem jelentette a hivatalos tüzszünet életbe lépését:

„A mai nap muszkák akartak hozzánk átjönni, hozták a fehér zászlót, de az orosz tüzérséghez osztott angol és francia tüzérek elébük löttek, s kénytelenek voltak visszafordulni.”²³

Végül 1917. november 29-én a 32. gyalogezred teljes harcvonalán ideiglenes fegyverszüneti megállapodás jött létre a szembenálló XI. orosz hadtestparancsnoksággal és ezt a magyar csapatoknál december 7-én hivatalosan is kihirdették. Ezek után Földvály László egysége (32. gyalogezred, III. zászlóalj) a frontzónát elhagyva pihenő állásokba vonult (Lukovecz, Kniazsé), a szilvesztert és az újévet is itt töltötték. Az időközben (1917. december 17-én) hivatalosan is zászlóssá kinevezett Földházy László fontosnak tartotta közölni, hogy ezredének cseh származású lelkésze kiállt egy nyilvánvaló függelemsértést elkövetett honfitársa mellett, a történetet Földvály egyértelmű „nemzetiségi zavarkeltésként” állította be.²⁴ Ennél jóval derűsebb bejegyzést találunk Karácsony második napjáról, amikor *„az estét kedélyesen töltöttük el lengyel leányok társaságában, tánc és nóta volt egy szál cigányzene mellett.”²⁵*

A bukovinai frontról visszavont és az olasz frontra átvezényelt ezred hazaútja során a napló írója Tolukov falu épületeinek, lakóinak, szokásaiknak, öltözködésüknek bemutatása (1918. január 10.) kapcsán újfent bizonyította átlagon felüli megfigyelő- és íráskészségét. Az 1918. január 22-én ezredével Iglóra érkezett Földvály katonatársaitól azt az információt kapta, hogy Prágába vezénylik őket, ahol zavargások vannak és a csehek felrobbantottak egy magyar katonák által is használt laktanyát. Az igazi útirány azonban Bécsen és Dél-Tirolon keresztül az olasz front volt. Földvály és egysége 1918. január 26-án érkezett meg a Monarchia seregei által megszállva tartott Udinébe.

Az 1918 júniusában az olasz fronton, a Piave-folyó mentén lezajlott támadó hadművelet az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének utolsó nagy offenzívája volt. A hadműveleti tervek szerint, melyeket Károly császár és király 1918. május 23-án hagyott jóvá, a stratégiai cél Padova és Velence elfoglalása volt, ehhez két hadsereget mozgósítottak. A Conrad-hadseregcsoporthoz tartozó 10. hadsereg első hadosztályának elterelő támadást kellett indítania a Tonale-hágó közelében, míg a 11. hadsereg a tervezett piavei átkeléssel egy időben a dél-tiroli Hét-

²³ Földvály napló, Voluka, 1917. november 26. Az oroszokkal történt kapcsolatfelvételtől: Földvály napló, Voluka, 1917. november 27. Meg kell jegyezni, hogy a napló dátumozása 1917. október 1-jétől hibás, minden októberi dátum helyesen: 1917. november.

²⁴ Földvály napló, Libuke, 1917. december 18.

²⁵ Földvály napló, Lukovecz, 1917. december 26.

község-fennsíkon lendült támadásba. Mindkét offenzíva egy nap alatt kifulladt, a Piave mentén azonban az 1918. június 15-én megindult támadás részleges sikert ért el azzal, hogy a csapatok egy részének sikerült a folyón való átkelést, de állásaikat csak alig több mint egy hétig tudták tartani.²⁶

Földváry László gyalogezredét, a 32-eseket 1918. február elején kivonták a 6. hadsereg kötelékéből és az ún. Belluno-hadsereg 26. hadteste alá rendelve a Monte Asolone megszállására és védelmére utasították, felváltva az addig ezen a fronton állomásozó 88. gyalogezredet.²⁷ Az első vonalba vezénylés előtti időszak feljegyzéseiben Földváry hangsúlyozza, hogy noha csak 12 km-re voltak a fronttól, itt a falvak rendezettebbek, mint keleten, a lakosság (főként a nők) jobban öltözött, az élelmiszerkészletek is bőségesebbek, különös tekintettel a nagy mennyiségben beszerezhető és jó minőségű borra. A keleti frontról átvezényelt és eközben pihenőt alig kapott katonák számára ez a térség valóságos Kánaánt jelentett és már csak ezért sem maradhattak el a harci bevetés előtti szokásos mulatozások.²⁸

Az ezred téli és hegyi hadviseléshez szükséges felszerelés nélkül 1918. március 2-án, erős hóesésben és hidegben vonult föl a Monte Asalone-n kiépített hegyi állásokba. A 13 napig tartó hegymenetet és védőállásokban tartózkodást Földváry úgy írja le, hogy mindez jóval nagyobb szenvedésekkel járt, mint 1916 decemberében a Brassó környéki tartózkodása:

„Az emberek örjöngtek és sírtak a hideg és fáradtság miatt (...) Az éhségtől az emberek kimerülve egyre-másra megfagynak és a hó eltemeti őket (...) A beteget jelentők száma magasra emelkedett (...) A menázi gyenge. Naponta egyszer kapnak az emberek (...) A szenvedés leírhatatlan (...) A testem össze van már törve. Mióta itt vagyok kétszer már fél napig szemgyulladásom volt, úgy hogy semmit sem láttam, melyet részben a setét lyuk és füst, részben a hó és hideg idézett elő. De így van a legénység legnagyobb része. Mindenki úgy néz ki, mint egy disznó, mely sárba hentereg, mivel a fekvőhelyünkön bokáig érő víz és sár van.”²⁹

A teljesen legyengült alakulatokat 1918. március 13-án a 49. osztrák gyalogezred váltotta fel. Földváry százada (32. gyalogezred, 12. század) ekkorra már óriási veszteségeket szenvedett, 175 főből csak 82-en tértek vissza a Monte Asalone-i állásokból. A korabeli gyakorlatnak megfelelően az első vonalból visszavont katonákat lehetőség szerint rövidebb-hosszabb időre szabadságolták, így

²⁶ A piavei csatáról és a montellói harcokról részletesen: Balla Tibor: A magyar csapatok szerepe az 1918. júniusi piavei offenzíva során. = *Hadtörténeti Szemle*, 2018/4. 113–126. *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Szerk. Hermann Róbert. Bp., 2015. 317.

²⁷ Tinódi Varga Sándor: *A 32. gyalogezred története*. 272.

²⁸ Földváry napló, Oligano, 1918. január 27. Savasso, 1918. február 3.

²⁹ Földváry napló, Monte Asalone, 1918. március 2. március 4. március 6. március 7.

Földváry is kapott egy hosszabb szabadságot (1918. március 18.–1918. április 11.), melyről akkor még nem tudhatta, hogy ez lesz az utolsó hazatérése. Szabadságának egy része rokonlátogatásokkal telt, a körülményekhez képest családjáról is gondoskodott (255 forintért három malacot vásárolt), majd 1918. április 11-én visszautazott ezredéhez, mely a Vittorio város melletti Scomigo-ban táborozott. A piavei ütközet kezdetéig eltelt két hónap alatt Földváry László a bronz vitézségi érem mellé a kis ezüst vitézségi érmet is megkapta (1918. május 12-én), előbbit hároméves katonai szolgálataért, utóbbit a Monte Asalone-n töltött időszakért.³⁰ A frontvonal mögötti mindennapi katonai tevékenységek leírása mellett Földváry megemlíti, hogy olasz repülőkről folyamatosan propaganda-nyaggal, röplapokkal árasztották el őket, melyek szerint az antant nem az Osztrák–Magyar Monarchiát kívánja megsemmisíteni, hanem a Német Császárságot:

„Tegnap olasz repülők röplapokat dobáltak le, mégpedig egy alak óriásra volt festve, karja kézfogásra kinyújtva, előtte egy törpe, az mögött távolból ismét több apró alak. A felirat a következő volt: Nem titeket akarunk megsemmisíteni, hanem akik mögöttetek vannak. / Magyarázat a nagy alak az Antant kezét nyújt a vele szemben levő osztrák–magyar törpének és hátul a háttérben a porosz áll, tehát ezeket akarják elnyomni, velünk pedig békét kötnének. E nyomtatványból nem tudtam szerezní, mert mikor ledobták nem voltam ott, amikor ide értem az összezt leadták a batallion irodába.”³¹

A napló írója aprólékosan és tételesen feljegyezte a számára kiutalt járulékokat és az általa értelmetlennek tartott levonásokat is:

„A mérgelődés tetőpontjára értem, mert az borzasztó, amit itt véghezvisznek. Ugyanis elsején a fizetésemből levontak 30 koronát officér heimre (katonai ott-honra) 15 kor. menázi pénz, 10 korona özvegyek és árvák javára, 10 kr. Károly alapra, 40 korona Kriegs album (háborús album, amelyben az én fényképem is benne lesz) 3 kr. szervizre, amelyet minden hónapban levonnak. Ez összesen 103 korona. A jövő hónap hasonlóan fog menni, már a Kriegs album elmarad, de hozzá jön a fényképész díja, amiért levett bennünket fejenként fizetni fogunk 20 koronát. Így a Kriegs album, amelyet ha meg fogunk kapni 60 koronába fog kerülni, mit civil korunkban esetleg megvehetünk 6 koronáért. Ilyen a katonai rákényszerítés. Minálunk ez kötelező, a legénységnél meg úgy csinálnak, hogy aki

³⁰ Földváry László kitüntetési javaslatai: HM HIMHL VII. 243. b. 28530/legs. HM HIMHL VII. 243. b. 31464/I./legs. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. Ezen a helyen is szeretnénk köszönetet mondani a Hadtörténelmi Levéltár munkatársának, Reszegi Zsoltnak a Földváry László kitüntetési javaslatainak és veszteségkartonjának felkutatásában nyújtott segítségéért.

³¹ Földváry napló, Scomigo, 1918. április 12. Rostelora, 1918. április 30.

*szabadságra megy szoktak kapni 150 koronát ez a zsold és mensa pénz, ebből aztán levonják a kriegs album árát a 40 koronát.*³²

1918. május elején Földváry egysége a Piave-folyótól mintegy 6–8 km-re lévő Rostirola helyiségbe vonult, ezzel egyértelművé vált, hogy részt kell venniük a Piave-folyón történő átkelésben, melynek első fázisa a hadtörténeti szakirodalomban montello-i ütközet néven ismert.³³ Földváry László 1918. április 13-án két hadnagy társaságában a Piave-folyó partján meglátogatta az első vonalakat és a tervezett átkelés egyik helyszínét. Egysége egész májusban a csónakokkal történő átkelés előkészítését gyakorolta, olyan közel táborozva a folyóhoz, hogy itt már állandóak voltak az olasz tüzérségi támadások, melyek komoly veszteségeket okoztak. A napló utolsó része (X. füzet, 1918. május 18-tól az utolsó bejegyzésig – 1918. július 9.) jórészt a végső soron kudarccal zárult piavei átkelés leírása, Földváry súlyos sebesülésének és kórházi ápolásának története. A tragikus végkifejletet az sem enyhítette, hogy Földváryt felterjesztették hadnagyi rendfokozatra, ezt azonban halála után posztumusz sem kapta meg.³⁴

Az átkelés előkészítése során Földváry szakasza azt a feladatot kapta, hogy csónakokat rejtsen el a Piave partján. Ezt a manővert június 10. és 13. között folyamatos olasz tüzérségi támadások közepette három alkalommal is megismételték. 1918. június 14-én Földváry László a 32. gyalogezred 12. századával átkelt a Piavén. A XXIV. hadtest részeként támadó 31. gyalogoshadosztály (ide volt beosztva a 32. gyalogezred) átkelés utáni előrenyomulási területe a Montello-fennsík volt, amely 35 km hosszú, 15 km széles és mintegy 400 méter magas karsztos terület volt. Ez a terület volt a Piave-folyó túlpartján az olasz védelmi állások súlypontja, melyet az osztrák–magyar csapatoknak a támadás első fázisában sikerült elfoglalniuk. Az offenzíva azonban a későbbiekben mégis kudarcba fulladt, részben a légi támogatás szinte teljes hiánya és a rendkívül hatékony olasz tüzérségi támadások miatt, részben azért, mert a támadó osztrák–magyar egységek sehol sem tudtak kétszeres-háromszoros létszámfölénybe kerülni. A naplóban a piavei átkelés és a montello-i áttörés részletes leírása Földváry László sebesülésével végződik (1918. június 20.), kilencfős szakaszával a leváltási helyre visszavonuló zászlós egy tüzérségi támadás során mindkét lábán súlyos sérüléseket szenvedett.³⁵

³² Földváry napló, Carperia, 1918. április 27.

³³ Tinódi Varga Sándor: *A 32. gyalogezred története*. 275–306.

³⁴ Hadnagyi kinevezésének 1918. október 1-jén kellett volna hatályba lépnie, ez azonban nem történt meg, vélhetően azért, mert az olasz front akkori kaotikus állapota a katonai adminisztrációra is hatással volt. Földváry László hadnagyi kinevezési előterjesztésének adatai: reg. apfert. No. 53-1918. III/27. Rangszáma: 1880-1918X/1. Földváry napló, Rosticola, 1918. június 6.

³⁵ Földváry napló, Montello, 1918. június 15–20.

Kórházi kezelésének első napjaiban a napló írója számba vette a veszteségeket és kissé naivan a vereségre is magyarázatot talált:

„*Ma hallom, hogy az egész Montellót elhagytuk, a taliánok újból kézre kapták, mert nem lehetett anyagot szállítani, és az egész divisiót agyonverte volna a digó. Az én századom nem is volt ütközetben, mégis alig maradt 30–40 ember. A szakaszom 6 emberre apadt 44-ből. Csapataink a Piavén innen vannak, mégis mindég nagy a veszteség, mert a közlekedési utakat lövi a tüzérség (...) Ha segítségünk és muníciónk elegendő lett volna a hegyen, a Montelló a kezünk alatt van, s a háborút megnyertük, de azután a hét utolsó napja bekoronázott.*”³⁶

A Vittorio-ban lévő magyar vöröskeresztes hadikórházba átszállított Földvály László lábait többször is megműtötték, csonkolták, sebei azonban elfertőződtek. 1918. július 5-én a kórházat meglátogatta Habsburg József főherceg³⁷ és Földvály László, mintegy utolsó kívánságként azt kérte tőle, hogy középső fiát, Zoltánt juttassa be a pécsi katonai reáliskolába.³⁸ A látogatáshoz kapcsolódóan ugyan ezen a napon Földvály zászlós másodszer is megkapta a kis ezüst vitézségi érmet. Ez azonban állapotán semmit sem javított. Utolsó napló bejegyzése szerint:

„*Az éjjelt nagy fájdalmak között töltöttem el, mert az amputált lábam gennyezik és ég. Minden nap gyenge vagyok és szédülök (...) Délután ismét erős fájdalmaim voltak. Mindenféle étel bűdös előttem. Az írás mindég nehezebben megy.*”³⁹

1918. július 11-én Giesz Lajos evangélikus táborigazgató hivatalos levélben értesítette Földvály László feleségét férje haláláról és arról, hogy másnap a vittorio-i katonai temető 199. számú parcellájában temették el.⁴⁰

Földvály László hadinaplója, azon túl, hogy értékes kordokumentum, több tekintetben is eltér a hasonló és nagy számban hozzáférhető első világháborús naplóktól. A szerző mindvégig kritikusan, nyíltan, olykor érdesen fogalmaz, amikor negatívumokról, visszásságokról van szó (a hadseregen belüli korrupció, visszaélések, jogtalanságok, az ellátás, a postaszolgálat hiányosságai). Ugyanak-

³⁶ Földvály napló, Follina hadikórház, 1918. június 22. 23.

³⁷ Habsburg József főhercegről részletesen: Nánay Mihály: *Habsburg József főherceg. A katona és politikus: 1914–1924*. Unicus Műhely, Budapest, 2018. 338. Habsburg József világháborús naplója: Habsburg József (Ágost) főherceg: *A világháború amilyenek én láttam*. Szerk. Rubint Dezső, MTA kiadás, Budapest, 1926.

³⁸ A Földvály napló közreadójának (Dr. Földvály László Zoltán) édesapja József főherceg ígérete ellenére végül csak az Ikerváron működő hadiárva intézetbe jutott be. 1973-ban bekövetkezett haláláig okleveles kertészként tevékenykedett. A család történetében a sors ezt a mulasztást a naplóíró dédunokája esetében részben pótolta. Bánné Földvály Réka a Debrecenben működő Kratochvil Károly Katonai Középiskola magyar-történelem szakos tanáraként oktatja a jövő katonáit. (Dr. Földvály László Zoltán közlése).

³⁹ Földvály napló, Vittorio hadikórház, 1918. július 9.

⁴⁰ Földvály napló, utolsó oldal. Giesz Lajos levele. Földvály László veszteségkartonja: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. HM HIMHL VI. 36. k.u.k. Infanterieregiment 32. Sterbregister 176. 177.

kor nagyon is emberi, olykor gyarló vonásait is tapasztaljuk, amikor a hadba vonult katonák szórakozásairól ír (kártyázás, italozás, nők), sőt azt sem rejti véka alá, hogy betegségei kapcsán minél több időt próbált frontszolgálaton kívül tölteni. Az utazást, az új élményeket kedvelő és tapasztalatokat kereső Földváry László színes és emberközeli leírásai az általa megismert tájakról, népekről, szokásokról ugyan időnként tömondatokban tárulnak eléink, de általában ez a hadinaplók stílusa. Ehhez igazodva a szerző szinte mindig pontosan, feszesen fogalmaz. A katonai eseményeknek, a frontok harci cselekményeinek és a nagypolitika első vonalának fókuszait a napló írója csak esetenként jelezte és érzékelte, ugyanakkor polgári értelmiségi háttere és jegyzői képzettsége miatt átfogóbb témákról is véleményt formált (a közös hadsereg nemzetiségi katonái, a megszállt területek civil lakosságának a mentalitása, a német tisztek viselkedése).

Pályafutásának tragikuma, hogy önkéntesként letöltött három éves katonai szolgálata utolsó időszakában, az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. novemberi fegyverletétele előtt alig több mint három hónappal veszette életét. Mindez azonban több tízezer sorstársának is osztályrészül jutott. Naplója ugyanakkor megtartja emlékét leszármazottjai körében és hozzájárul ahhoz, hogy az érdeklődő olvasók ebből a nézőpontból is megismerhessék a Nagy Háború történetét.

FÖLDVÁRY LÁSZLÓ
ELSŐ VILÁGHÁBORÚS HADINAPLÓJA

A családi emlékeket rendezve sajnos az évek múlásával egyre több a fehér folt. Megmaradt viszont egy korszakot átfogó napló nagyapám feljegyzéseiből, amit szeretnék az utókornak átmenteni. A naplót készítette Földvály László, aki meghalt a naplóban részletezett körülmények között. Özvegye és három gyermeke siratta. A középső gyermek leszármazója vagyok. A napló szövegét közreadom, legyen tanulság az utókornak.

Debrecen, 2017. január 17.

*Dr. Földvály László Zoltán
a napló írójának unokája*

I. FÜZET (1914. június – 1915. augusztus 21.)

BEVEZETÉS

Mielőtt a világháború részletezéséhez hozzá fognék, bevezetésül a reám vonatkozó adatokat megemlíteni kívánom. Nem akarok nagyon messzire, az elmúlt és átélt eseményekre visszamenni, mert tulajdonképpen céлом az, hogy naplóm világháborúban szerzett tapasztalataimat, átélt dolgaimat tartalmazza. A háború első évében a szombathelyi jegyzői tanfolyam⁴¹ hallgatója voltam. A tanfolyamot 1914. év június 26-án sikerrel elvégeztem. Pár nappal a vizsgám letétele előtt meghívást kaptam Görgeteg község (Somogy megye) jegyzőjétől, hogy üresedésben lévő aljegyzői állást elnyerhetem. És vizsgáim letétele után azonnal mentem állásomat elfoglalni. Mivel bútorom csak több napi várakozásra érkezett meg, az időt felhasználva a családdal együtt pár napi tartózkodásra elmentünk Babarcra anyósomat meglátogatni. Alig voltunk pár napig anyósomnál, amikor hír jött, hogy Ferdinánd trónörökös nejevel együtt bombamerénylet halálosan érte, amint autóban ülve Szarajevó utcáján végig haladt.⁴² Ez eset nyugtalaná

⁴¹ A községi közigazgatási tanfolyamokról szóló 1900. évi XX. törvény 1. §-a kimondja: „A községi közigazgatási közegek szakszerű kiképzése végett állami jellegű községi közigazgatási tanfolyamok állittatnak fel. A tanfolyamok hallgatóiul felvételnek: főgymnasium vagy főreáliskola nyolczadik osztályát, vagy ezen középtanodákkal egyenrangú más középfoku iskolát, vagy megfelelő katonai tanintézetet sikeresen végzett oly egyének, kik iskolai tanulmányaik befejezése után valamely községjegyzői (községi és körjegyzői, valamint rendezett tanács városi jegyzői) irodában töltött legalább egy évi gyakorlatot tudnak igazolni. A ki a tanfolyamot sikeresen elvégezte, a tanfolyamok székhelyein szervezendő vizsgáló bizottságok előtt községi közigazgatási vizsgálatot tehet, melynek alapján nyert képességi bizonyítvány országos érvényre jut. A tanfolyamok számát, helyét, a felvétel közelebbi feltételeit, a tanulmányi időtartamot, tanrendet, valamint a vizsgálat tárgyait, a vizsgáló bizottságok szervezését és a vizsgálati eljárást a belügyminister rendeleti uton állapítja meg.” <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90000020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35> Letöltés: 2020. 02. 8.

⁴² Ferenc Ferdinánd trónörökös, Ferenc József osztrák császár, magyar király unokaöccse, 1914 nyarán részt vett a Monarchia boszniai hadgyakorlatán. Június 28-án a fővárosba, Szarajevóba látogatott, ahol több sikertelen merényletet követően meggyilkolták. Az elkövető egy boszniai szerb fiatal, Gavrilo Princip volt, akit elfogtak és börtönbüntetésre ítélték. A merénylők a boszniai *Iffjú Bosznia* nevű szervezethez tartoztak, melyet a szerb nacionalista *Egyesülés vagy Halál*, másik nevén *Fekete Kéz* támogatott, élén a szerb kémelhárítás vezetőjével. Emiatt az osztrák–magyar katonai és politikai vezetők alkalmat láttak a Szerbia letörését célzó, régóta ter-

tette további maradásomat, mert sejtettem, hogy a borzalmas cselekedetnek komoly következményei lesznek. Sejtelmemben csalódtam.⁴³ Egy heti tartózkodás után családommal együtt új helyemre visszautaztunk, ahol az új élet megkezdődött. Sejtelmemben nem csalódtam, mert 1914. júl. 23-án megtörtént a hadüzenet és a részleges mozgósítás kezdetét vette. A nagy izgatottság – a rémület a népek nyugalmát megzavarta és a kedélyeket lehangolta. Megkezdődtek a nehéz napok (júl. 21.). Lovas és gyalog küldöncök éjjel-nappal hordozták a mozgósításra vonatkozó hirdetményeket-iratokat. Mi 23-án délután 5 óra fele kaptuk meg a bevonulásra vonatkozó hirdetményt. A hirdetmény dobszó és plakátok útján azonnal a népnek tudtára lett adva. Az ijedelem leírhatatlan volt, asszonyok, gyerekek apjuk – férjük – hozzátartozójuk távozása miatt folyton sírtak-a község siralomkertté alakult át.

Elérkezett 26-a reggele, mikor a 21–42 éves katonaköteleseknek menniök kellett. Az izgatottságtól én magam sem tudtam ez éjjelen aludni, így szemtanúja voltam mindazon szívet repesztő látványnak, amit a nők és gyerekek elkövettek. Hajnali három óra lehetett, amikor az utcára kimentem, a lakások ablakából a homályos lámpafény világított és orgonasíp változással a sírás-zokogás szomorú hangja hallatszott ki. Ma pakolás, amit a szomorú búcsúzás követett, mert közelgett az idő, ütött az elválás órája. A csendes utcát most már sírás és jajgatás váltotta fel. Ifjak és idősek lehajtott fővel szomorúan haladtak végig, máskor vígsággal teli utcán, mely a vasútállomáshoz vezet. Kiérve az állomásra a néptömeg jajgatása tette zajossá a környéket. Nem volt az a kemény szív, mely a látványra meg nem lágyult és a szemekből könny nem gördült. Rövid várakozás után, mint egy méltóság, teljesen szép csendben a fekete füst alatt beérkezett az első katonaszállító vonat. Elhangzott a beszállásra hívó szózat, „tessék beszállni”. Az a rettenetes sírás, jajgatás mit kicsik nagyok tettek leírhatatlan. A kegyetlen sors ridegen szakította le a szülői kebelről a gyermeket-, feleség szerető karjai közül a hú férjet. Csak az emlék maradt vissza, mert a szerető szívet a vonat elragadta, s a jó Isten tudja hová viszi, s talán többé vissza sem hozza?

Hadüzenet hadüzenetet ért. Eltekintve attól, hogy a szövetséges államoknak kik és mikor üzentek hadat, ezekről minket illetőleg tesznek említést. Különben a többit a történelem úgyis megírja. Hadüzenetünk Szerbiával megtörtént, melyre kaptuk az orosz–francia és angol hadüzenetet, mindez német szövetségesünk-

vezetett akció megvalósítására. Bővebben lásd: Galántai József: *Magyarország az első világ-háborúban*. Budapest, Korona Kiadó, 2001. 53. 77–78.

⁴³ Érthető Földváry kezdeti csalódása, hiszen a Szerbia elleni megtorló akció a trónörökös meggyilkolása után egy hónappal kezdődött el, mert Bécs és Budapest megerősítést várt Berlintől, hogy Németország támogatja a Monarchia akcióját, valamint a Belgrádnak küldött ultimátum tartalmáról is meg kellett egyezni. Az osztrák–magyar hadüzenet napja helyesbítve: 1914. július 28.

kel egy időben történt. Megkezdődtek a harcok Szerbiával, újságból, hírből megtudtam, hogy kezdetben részünkről a szerencse nem kedvezett, mert veszteségünk állandóan nagy volt. Majd csapataink Oroszország ellen mentek ahol eleinte nagy veszteségekkel kellett az ország területére visszahúzódni, de később a szerencse kedvezett, a kocka megfordult s úgy Szerbiában, mint Oroszországban seregeink diadalmenetben nyomultak előre. A barbár kegyetlenségekről nem írok, mindez a történelemben lesz megírva. Később a törökök jöttek segítségünkre, mint szövetségesek.⁴⁴

Október havában megkezdődtek a sorozások. A rendes korosztálybelieket sorozták erős rostálással. December 9-én jöttek a 24 évtől 36 éves B alosztályú népfelkelők, vagyis azok, akik vagy a rendes sorozáskor nem voltak alkalmasak, vagy valami betegség folytán a hadi szolgálat alól felmentettek-kiszuperáltak. Ezek között voltam én is. Elérkezett a nap vonatra ülve Kaposvárra mentünk sorozásra. A sorozás már ekkor szigorúbb lett. Alkalmasnak találtak – nem nagy örömmre. Hogy a szerencsében részesítettek, annak örömeire községi bírónk és többek teljesen felpántlikáztak, s azután jött a sör ivászat. 1 óra lehetett, amikor az esküt letettük, eskü után a vasúthoz vonultunk, hogy hazaszállítson. 4 óraker vonatra ülve eljutottunk Somogyiszob állomásra, ahol a sör-sör után jött. A jóból már elég volt. Nóta-nóta után jött. 1/2 6-kor felültünk a mi kis vicinálisunkra, amely sokak számára szomorúságot kevésnek örömet hozott. Nagy nótázás közben eljutottunk a mi kis állomásunkra ahol már a hozzátartozók várták övéiket. Ismét megkezdődtek a jajgatások-sírások. Egy jelenetnek voltam a szemtanúja, amikor egy Ritel János nevű kőműves feleségéhez közeledett, az megpillantva

⁴⁴ „Augusztus 5-én a Monarchia üzent hadat Oroszországnak. Ugyanezen a napon jelentette be Montenegró a háborút a Monarchia ellen. Augusztus 6-án Szerbia hadat üzent Németországnak, 8-án Németország Montenegrónak, augusztus 12-én Franciaország és Anglia a Monarchiának, majd 27-én a Monarchia Belgiumnak. Az egyik oldalon a központi hatalmak, Németország és Ausztria-Magyarország állottak. Törökország augusztus 2-án titkos szövetségi szerződést kötött Németországgal, s ezzel csatlakozott a központi hatalmakhoz, majd három hónappal később hadba lépett. A hadviselő felek másik csoportját a hármass antant, Anglia, Franciaország és Oroszország, valamint a hozzájuk csatlakozott államok, Belgium, Szerbia és Montenegró alkották. Mindjárt a háború kezdetén, augusztus 23-án, megszakítva a diplomáciai viszonyt Németországgal, Japán is bejelentette csatlakozását az antantblokkhoz. (...) Az Egyesült Államok 1917-ben lépett be a háborúba, de gazdasága a háború kezdetétől az antant, elsősorban Anglia rendelkezésére állott.” Galántai: i. m. 103. Az első osztrák–magyar akciók Szerbia ellen (1914. augusztus–december) visszavonulással zárultak. Az orosz hadsereg októberben indított egy nagyobb támadást, melyet decemberben sikerült megállítani, véres harcok árán. A Monarchia téli akciója Przemysl felmentésére szintén kudarccal végződött. Az oroszországi és szerbiai „diadalmenet” 1915. május 2-án kezdődött, a gorlicei áttöréssel. A Monarchia és Németország együttes támadását az oroszok csak augusztus végén tudták megállítani, a lengyel területek elvesztése árán. A győzelem hatására Bulgária csatlakozott a központi hatalmakhoz és részt vett a Szerbia elleni őszi közös akcióban. November végére a központi hatalmak megszállták egész Szerbiát, majd 1916 januárjában Montenegrót és Albánia nagy részét.

férje hatalmas jelvényét, szívfájdalmában összerogyott. A faluba érkezéskor a csábító szóra folytattuk az ivást. Éjjel 12 óra lehetett, amikor a mulatást megelégeltem és nagy nehezen a többiektől megválva hazabandukoltam, ahol szomorúan fogadtak nem csak azért, mert katonának kell lenni, hanem a korcsmába való menetelt elsőbbségnek tartottam, mint a családi körben szétnézni. No de ittas embernek ez a bűn is meg lett bocsátva.

Bemaradásom a kedélyállapotomon vajmi keveset változtatott, most abban a reményben voltam, hogy mégis fel leszek mentve! Nyugodtan folytattam hivatalos teendőimet és dolgozgattam hűségesen. A felmentésem iránti javaslatot benyújtottam s vártam nyugodtan, míg az kedvezőleg elintézve a minisztériumból visszaérkezik. A napok, hetek múltak – ez előtt is – s ezután is a szigorú rendeletek elintézésével foglalkoztam. Itt említek meg egy-egy nevetséges, de komolyan látszó eseményt a szigorú rendelet keresztülvitelét: A rendeletek állandóan a kémkedésekkel és az óvintézkedések keresztülvitelével foglalkoztak.⁴⁵ Egy nap délutánján, a református tisztelendő Varga Dezső úr a szomszédjában levő Veisz József kereskedőhöz ment át beszélgetés szempontjából (mit is tud egy falusi pap csinálni, mint a kapuba kiáll, vagy a szomszédhoz megy át beszélgetni). Így történt ez most is, az öreg zsidó kint ült az utca padján, a tiszteletes uram melléje telepedett. Miről is beszélhetek, hiszen más téma nem volt a háború folyása és a kémek elfogdosása. Amint beszélgetnek, egy utazó ember gyors léptekkel halad előttük az utca közepén.

A képzelődés a tisztelendő uramban gyanút keltett, és ráfogták szegény átutazóra, hogy kém. Mivel az illetőnek sürgős útja lehetett, jól kilépett és haladt kitűzött célja felé. A két szórakozott úr a gyors lépteket kémkedéssel kapcsolták össze, s elhatározták, hogy utána sietnek és igazolásra szólítják fel az illetőt. Így is történt, az illető már elég távol járt, amikor tisztelendő uramék feltápaszkodtak és utána siettek. Az illető lépéseit jól meghúzta, ezek még jobban. A falut elhagyva már a határban jártak, úgy lehet az illető sejtett valamit ég jobban sietett. Tisztelendő uramék látták, hogy gyalogszerrel aligha tudják utolérni, hát véletlenül szemben jött egy trágyát hordó kocsis. A kocsit megállásra szólították, majd a

⁴⁵ „A körrendeletben a belügyminiszter kémgyanús egyénekre hívja fel a törvényhatóságok figyelmét, tárgyalva a pontos személyleírásukat is. A kémkedés komoly fegyverül szolgált a háborús felek számára, ebben főként az antant járt az élen. A kémek tevékenysége mindenre kiterjedt, a gazdasági, technikai kémkedésen túl jelen voltak a harctereken is, például gyalogsági, tűzér- és árokmegfigyelőként, hírszerzőtisztként, vagy távbeszélő-lehallgatóként. Rendszeresen érkeztek a miniszteri körrendeletek a törvényhatóságokhoz a kémek ügyében, de ugyanígy gyakoriak voltak természetesen a lakossági bejelentések is. Pest megyében például a szentendrei szerbek adták a legtöbb okot a gyanúsításokra. Magyarországon a határrendőrség csak a háború első évében 2000 embert hallgatott ki kémkedés gyanúja miatt, ezekből 1506-ot letartóztattak, 65-öt internáltak, 20-at pedig kiutasítottak az országból.” http://mnl.gov.hu/mnl/pml/az_elfo_vilaghaboru_0 Letöltés: 2020. január 20.

kocsival megfordultak és az illető után hajtottak. E közben a falu szélső asszonya, aki figyelemmel kísérte Tisztelendő uram és társa szándékát, mintha telefonon ment volna, a falu népét izgalomba hozta azzal a kitalálással, hogy Tisztelendő uram és az öreg zsidó kémeket fogtak. A tisztelendő urat a kém meg is lőtte, és ott fekszik az ároksparton. Ez alig pár perc alatt történt, mely hírt egy kisfiú lélekszakadva hozta be irodánkba, de alig tudott szólni – csak annyit mondott, hogy a falu alatt szerbek vannak, a tisztelendő urat már meg is lőtték. A dolgot nem vettük tréfára, hát pennát, mindent ledobva kalap nélkül kirohantunk az irodából, amikor látjuk az egész utca elejétől végig tele néppel. Kinél fejsze, kinél kasza és villa, rohannak a cél, a falu vége felé. Nekem sem kellett több – az én gyerekeim is az utcán állottak – oda kiáltottam, hogy hozzák ki a kardomat, amit Pista fiam ki is hozott és ezzel futásnak eredtem. A gyerekek sírtak, de bőszerűen rohantam előre. A falu vége felé egy asszony a kezembe nyomott egy rozsdás kétsövű fegyvert pár tölténnyel, tovább futok. Kiérve a falu végére, mit látnak szemeim? A tisztelendő uram fenn ül a kocsin a kocsis mellett, az öreg zsidó pedig a kocsi oldalán, mindketten mosolyogva, mintha dolgukat legjobban végezték – velünk szembe jönnek – mi is, ők is álmélkodva nézünk. Mikor összetaláltunk mindketten közöltük egymással a történeteket. Egész a vasútig üldözték, ahol a kocsi segítségével elcsípték, s kisült, hogy az illető szomszéd falusi ember volt, sietett haza. Egy nagy nevetés lett belőle, majd mi is felkapaszkodtunk a kocsira, a nép a kocsi után jövet velünk együtt nevetett a kémfogáson.

Egy másik eset: Szabó Antal tanító úr a fiával és sógorával kiment a közeli erdőbe, hogy gombát szedjenek. A nap nagyon melegen sütött, levetették kabátjukat és csak úgy vállra terítették. Amikor az urak az erdőhöz közel értek, a kaszáló emberek közül egy kitalálta, hogy ezek nem igaz emberek, mert az útról letértek, nem mernek felénk jönni, hanem az erdőbe menekülnek. A kaszálóknak több sem kellett, a kaszával az urak felé rohantak. Az volt a szerencsájük, hogy egy közülük a tanító urat megismerte, különben még veszedelembé jutottak volna, mert mint elbeszélték az embereknek az volt a szándékuk, hogy a kaszával lekaszabolják őket. Szerencsésen megmenekültek. Más falukban hasonló esetek fordultak elő.

A rendeletből kifolyólag történt intézkedések:

Jött rendelet, hogy Franciaország, Oroszország részére arany pénzt 13 autón szállít, óvintézkedések megtételének! Erre el lett rendelve, hogy az utcák bejáratánál kocsikat keresztbe állíttassanak, amely mellett fegyveres őr álljon. Több helyen hasonló módon történt, vagy vastag láncot húztak ki. Számptalan hasonló intézkedés és nevetséges dolgok történtek, ami már egész közömbössé vált. A kémkedések azonban a lakosság helyzetét, nyugalmát megnehezítették, mert nap-nap után fegyveres őröket kellett kiállítanunk, ami rossz időben nem volt kellem az illetőre nézve. Őrséget még csak szolgáltattak, illetve helyettesítettek.

Az idő gonddal-bajjal gyorsan múltott. Közben megjött az elutasító miniszteri határozat, amely kimondta, hogy felmentésben nem részesülhetek, be kell vonulni. A határozat nagyon szomorúan érintett, amennyiben, mint kezdőnek semmim sem volt, úgyszólván a fizetésemet sem kaptam még meg rendesen, úgy hogy adósságból tengettem magam és családom. Majd tavasz érkezésével a gólyák jövetelét én is vártam,⁴⁶ s a tudat, hogy akkor kell elmennem, mikor a háznál való maradásom volna a legszükségesebb, nagyon lesújtott, de a katonai parancsnak meg kellett hajolni, letelt az idő, érkezett 1915. március 15-e.

Korán reggel, már 3 órakor fel kellett kelnem, hogy elkészítsem magamat. Szomorú napra virradtam fel én is, nekem is át kellett érezni a szomorú elválás perceit, amin nagyon sokan keresztülestek, s amit én meghatottan annak idején végigszemléltem. A szomszéd asszony Balogh néni kísért ki az utolsó utamra, a vasútra. Az elválás bizony nagyon nehéz volt, mert mindannyiunkból kitört a keserves zokogás. Erős fagy-hó borította a földet és csúszós út volt, többet hátra, mint előre mentem. A hó lábam alatt, a lakásom dupla ablakán a család keserves sírása érintette fülemet, ami fájdalmassá tette utazásomat. A vonatra ülve megérkeztem Pestre, innen Palotára öcsémhez, majd Hartyánba apámhoz mentem, hogy azoktól is búcsút vegyek.⁴⁷ A fájdalom-fájdalom után jött.

1915. márc. 16-án jelentkeztem Pesten a 32-es Mária Terézia laktanyában,⁴⁸ ahol az első lépésem egy nagy istállóba vezetett, itt gyülekeztek a bevonult katonák. Reggeltől délig itt kellett tétlenül álldogálni. Hideg volt e helyen nagyon, meleg helyre nem lehetett menni. Úgy véletlenül összetalálkoztam egy régi iskolatársammal Horváth Ferenc turai tanítóval, akivel az időt eltöltöttük. Délután 4 óra lehetett, amikor szétosztottak bennünket. Mi a pajtással egy helyre jutotunk, nem is maradtunk el egymástól, szétosztás után mindenki vette a maga

⁴⁶ Az említett gólyavárás azt jelentette, hogy Földvályék tavasszal várták harmadik gyermekük érkezését. Földvály László közben bevonult, így csak hónapok múlva láthatta meg az időközben megszületett Antal nevű gyermekét.

⁴⁷ Rákospalotára és Váchartyánba. Édesapja, Földvály László református lelkészként szolgált itt. A napló arra utal, hogy nála szállt meg éjszakára. Édesanyja ekkor már nem élt. Öccse, István 1884-ben született.

⁴⁸ Budapest IX. kerületében, az Üllői úton működött a Mária Terézia laktanya, mely helyet adott a cs. és kir. 6. és 32. gyalogezrednek, két zászlóalj-parancsnokságnak, valamint a Pest-vármegyei Hadkiegészítő-parancsnokságnak. *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék*. XXVI. évf. Budapest, Franklin-Társulat, 1914. 370. Földvály ezrede a 32. volt, mely „Heisegg Károly ezredes parancsnoksága alatt, a Délmagyarországon fölvonuló osztrák-magyar 2-ik hadseregbe tartozó budapesti IV. hadtest kötelékébe beosztottan, a cs. és kir. 31. gyaloghadosztályba tartozott, amelynek József főherceg altábornagy cs. és kir. Fensége volt a parancsnoka. A hadosztály a 61. (Le Beau tábornok) és a 62. (Dáni Balázs tábornok) gyalogdandárból állott. A 32. gyalogezred, a székesfehérvári 69. gyalogezreddel egyetemben, a 61. gyalogdandárhoz tartozott.” *Budapest volt házi ezredének a cs. és kir. 32. gyalogezrednek története (1741–1918)*. Szerk. Tinódi Varga Sándor. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 1930. 115.

poggyászát – nekem egy kézi táska volt, mert a fűzfa kosaramat, mely jó nagy volt az öcsémnél hagytam, de másoknak, így az én pajtásomnak is kis katona ládikája, mely elég súlyos volt. Ki szíjat, ki spárgát kötött a ládára s ennek segítségével hátukra dobták és cipelték. Útnak indultunk Budafok felé. Az egész egy menetszázad volt. Minekünk, önkénteseknek meg lett engedve, hogy az utat vilamoson megtehessük, a többiek azonban az utat gyalog tették meg. Budafokon volt az ezred harmadik pótszázada elhelyezve, s melyből lett kiállítva a hónapoként expedált menetszázad.

Ide egy Ábel-féle vendéglő üres nagy termébe helyeztek el addig is, míg a többi ideérkezett, bementünk az ivóba sörözni. Az idő már elég későre járt, lehetett már 8 óra, mikor a többiek megérkeztek. Mindenki letette holmiját, s mivel e helyen nem volt szalmazsák, a hegytetőn levő villába, ahol már elszállásolás előzőleg volt és akkor már kiürült, a szalmazsákokat onnan le kellett hozni. Mint ismeretlen idegen helyen nem voltunk eléggé bátrak, mi is a pajtásommal felmentünk szalmazsákot hozni (mert azt mondták, hogy aki nem hoz, az nem fekszik szalmazsákon). Vagy egymásra téve cipeltük, vagy egyenként a hátunkra dobva Budafok utcáin nevezett vendéglőbe elszállítottuk. Mivel nem volt még bátorságunk, hogy privát helyen keressünk lakást, holott mint önkénteseknek lehetett volna, alávetve az alpárius életnek belenyugodtunk a kedvezőtlen helyzetbe és megcsináltuk magunknak az éjjeli pihenő helyet. Pokrócot mindenkinek a sajátját kellett használni. A szalmazsák jó vékony volt az oldalbordáinknak kemény volt a hely, és szokatlan volt a földön való fekvés – annyi ember között. A nagyteremben éppen úgy feküdtünk szanaszét, mint a selyemtenyészőknél a cserényen a hernyók hevernek. Az éjjelt nagyon kellemetlenül aludtuk át s nehezünkre esett a korai ébresztő „auf” szó. Mosakodni sehol sem lehetett. Az étkezés még nem volt rendezve, szinte gazdátlanul vártuk a jó szerencsét.

Megkezdődött az altiszti zsarolás. Előállt egy nyálas szájú budaörsi sváb káplár, mintha az atya Isten szólalt volna meg a teremben néma csend lett, kezdi „hát emberek, most már mindnyájan katonák és a parancsnak engedelmeskedni kell, itt fogunk lakni, a lakást tisztán kell tartani, arra pedig szükség van, hogy seprűt vegyünk, mindenki ad 10 krajcárt.” Száznál többen lehattunk, így 10 forintnál többet összeszedett seprűre. Majd később eszébe jutott, hogy majd lámpa és olaj is kell, erre is összeszedett ugyanennyit. Reggel 6 óra felé jött a parancs, hogy az összes legénységnek ki kell vonulni a város végén levő üres nagy térségre, amelynek neve „Atlasz” volt. 7 órakor már katonásan kettős rendbe összeállítva kivonultunk a jelzett helyre, ahol összejött az összes bevonult legénység. A városon nóta, hegedű, tárogató, harmonika kíséretében vonultak a különböző helyen elszállásolt, még civilben lévő leendő katonák. Az idő nagyon csúnya volt, hideg szél, havas esővel. Órákig álltunk a védtelen helyen, a hideg majd meg evett, táncoltak a fázás folytán. Egy-egy csoportban hangszeren játszottak és amellet mulatoztak. Egy nagy szakállú tanító tárogatót fűjt, amit leg-

szívesebben hallgattak. A városból kivonultak a cukros gyerekek, pálinkát, süteményt áruló asszonyok, férfiak – pénz volt elég. Horváth Feri pajtásomtól elszakadtam Ő más századba került, csak hébe-hóba találkozhattunk egymással. A ládák, poggyászok egymás mellett sorakoztak, s vártuk a következő parancsot, intézkedést. 10 óra lehetett mikor a bizottság kiért, megkezdődött a szétosztás. Voltunk vagy 4–5000-en. A különböző ezredeket egészítették ki, s a kijelölt embereket külön-külön csoportba állították. A szétosztás után, már a különböző ezredéből kiküldött altisztek ott állottak, átvették az embereket, és azonnal vitték a vasútra, hogy onnan az ország különböző részére elszállítsák. Én szerencsés lettem, mert Budafokon az ezrednél maradtam.

Akik itt maradtunk, azokat beosztották szakaszok szerint, s megkaptuk a kelő számú altiszteket is, akik most már egy újabb helyre szállítottak bennünket. Felkerültünk a Zrínyi utca 9. sz. nagy villába, ahol voltunk vagy 60–65-en. Itt megisméltődött a tegnapi eset, ismét az új altisztek seprűre, lámpára, petróleumra 10 kr-okat szedtek össze. Mi, hogy jól bánjanak velünk gálánsan teljesítettük kívánságukat. A lakás nagyon szép volt, de egészségtelen. Az ablakok kitörve, a falakról a víz csorgott, a földön heverték a piszkos szalmazsákok, alig tenyérnyi vastagságú nedves dohos szalmával. A hely annyi ember számára kevés volt, úgyhogy két szalmazsákon öten is aludtunk (volna). A mosdóvizünk esővíz volt, vagyis a háztető csatornája alatt egy medence volt, amibe az esővíz belefolyt, az idő hidegsége folytán pedig a benne lévő víz be volt fagyva, mikor mosakodni akartunk a jeget be kellett törni, s hideg vízben mosakodtunk. A lakás nedves és nagyon hideg volt, úgyhogy a remegéstől még aludni sem tudtunk. Az oldalunkat pedig a padlózat annyira nyomta, hogy másnap minden részünk fáj. Pár napig voltunk e helyen, de elég volt arra, hogy a betegséget megszerezzük. Én már megelégteltem a földön, piszokban való fekvést, egy privát háznál kerestem szállást. Kaptam is a Kossuth Lajos u. 42 sz. alatt Szaszko András napszámos házában. Igaz, hogy sokan voltunk – heten, mint a gonoszok, de ezzel nem törődtem, csak jó puha ágyban alhassak, amit meg is kaptam. Hetenként 5 krajcárt fizettem. 3 hétig voltam megszakítással e helyen.

Innen a város közepe felé levő Péter – Pál utca 1 sz. alatt lévő kocsmá termeibe helyeztek el bennünket. Itt megint változtak az altisztek. A seprű, petróleum eset megisméltődött, de már megelégteltem a zsarolásukat. Alig voltam e helyen pár napig, a betegség kifogott rajtam, orvosi vizsgálatra jártam, de a fiatal orvos urak betegségemben kételkedtek, mert lázam nem volt, míg folytonos maródira járás után március 23-án felülvizsgálatra küldtek Pestre a XVII. helyőrségi kórházba.⁴⁹ A főorvos megállapította nagy gyomor bajomat, s kiállította látlevele-

⁴⁹ A 17. sz. helyőrségi kórház (Garnisons-Spital) Budán, az I. kerületi Alkotás utcában működött. Valószínű, hogy a szám tévesen szerepel, mivel a szerző hangsúlyozza, hogy pesti helyőrségi kórházba ment, valamint a következő oldalakon XVI. számú helyőrségi kórházat olvas-

met, (befund-ot) mely super vizitre azzal ajánlott, hogy fegyveres szolgáltra alkalmatlan. A helyőrségi kórházban mintegy négy napig voltam, s mint szuperost (felülvizsgálandót) március 28-án visszaküldtek Budafokra, az iratokat pedig át-tették a felülvizsgáló bizottsághoz. Amíg a kórházban feküdtem, megjött a hírt hozó levél, hogy március 25-én a gólyák a mi falunkban is jártak, s egy kisbabát hoztak a házamba!

Alig voltam pár napig Budafokon az összes beteget elvitték Törökbálint köz-ségbe, ahol a pesti ezred második százada volt elhelyezve. Egy heti itt lét után egyik házból a másikba hurcoltak, míg végre az összes beteget egy helyre helyezték el. Az eső folyton esett, az utcákon óriási volt a sár. A vize nagyon rossz, mert e vidék tele van keserű forrással (budai keserű). Az ételt egy urasági ma-jorban készítették, s cédula ellenében adták ki. Az étel jó volt, nem lehet rá pa-naszkodni. A hét vége felé fel lettek szólítva az önkéntesek gyülekezésre, hogy elszállítsák őket Pestre az önkéntes iskolába. Én is jelentkeztem, de mivel akkor már felülvizsgálatra vártam, mint ilyen a kedvezménytől elestem, így elmaradt az önkéntes iskola elvégzése. Az időjárás, a hely itt sem kedvezett, mert egész-ségi állapotom nemhogy javult volna, hanem napról-napra rosszabbodott, míg végre kénytelen voltam itt is orvosi vizsgálatra jelentkezni. Az orvos elismerte betegségem, de mint szuperost, elutasított azzal, hogy várjak.

A türelmem kezdett elhagyni, mivel a felülvizsgálatra sokára hívtak, de még bennem volt a civil élet, sehogy sem tudtam beletörődni a katonai helyzetbe, s ezen felül hozzájárult a pajtások azon állítása, hogy talán a felülvizsgáló levelem elveszett. Megharagudtam és elhatároztam, hogy addig járok az orvos nyakára, míg ismét beküld a helyőrségi kórházba.

Úgy is történt, elmentem orvosi vizitre, másodszor is elutasított, másnap is-mét elmentem és nagyon panaszkodtam, hogy rosszul vagyok. Ekkor mérgesen annyit mondott, „hogy még szuperos a levele, most már megjön, megy felülvizsgálatra, én ezzel nem töröltem. Kértem, hogy küldjön, mert beteg vagyok – erre azt felelte, jól van, de meg fogja bánni és kiállította szolgálati cédulát.

Április 24-én indultam a XVI. helyőrségi kórházba, ahonnan az Aréna úti Albert kaszárnyában lévő kórházba helyeztek.⁵⁰ Itt voltam két napig, amikor már kezdetten megismerni, de meg is gyűlölni a katonai helyzetet. A kórházakban azt tapasztaltam, hogy a betegek nagyobb része mind kitanult – gőgös pesti ficsúrok,

hatunk. Utóbbi Angyal földön, az akkori VI. kerületben működött, ez volt a mai Honvédkórház elődje. *Czim- és Lakásjegyzék* i. m. 371. Bővebben lásd: Sági Erzsébet: A pesti császári és királyi helyőrségi kórház a kiegyezéstől a XIX. század végéig. = *Orvosi Hetilap*, 142. évf. (2001) 20. sz., 1059–1061.

⁵⁰ A kaszárnya neve pontosítva: Albrecht főherceg laktanya (névadója: Albrecht Habsburg főherceg, 1817–1895). Budapesten, az Aréna út (ma: Dózsa György út) és a Lehel utca kereszteződésében működött.

akik az orvostudományt könnyen ki tudják játszani, mert a láz a fő, s amit mesterségesen tudnak előidézni, vagy jó adag aszpirinnel, vagy aki ügyes feldörzsöli a hőmérőt egy-két fokkal a test hőmérsékleténél. Így az illetőn megállapítanak tüdőcsúcshurutot vagy szívbajtot. Egy eset fordult elő, ki egy önkéntes fiatal gyerek azzal ment be, hogy rövidlátó, az orvos szívbajtot állapított meg rajta. A gyűlöletet bennem az is gerjesztette, hogy a kórházak tele vannak toprongyos, egészséges pesti zsidó kölykökkel, akik a betegekkel szemben oly magaviseletet tanúsítanak, mintha ők lennének a legfőbbek, adják az előkelőt. E kaszányakórházban két napig voltam, április 27-én áthelyeztek a gróf Haller utcai maradék számú spítálba.⁵¹ Itt találkoztam egykori pajtásommal Dragálovits Gyulával, aki azonnal kedvezményben részesített, amennyiben tetszésemre bízta a hely megválasztását. Másnap reggel kezdődtek az orvosi vizitek. E kórház főorvosa Dr. Arányi Mór a Karlsbád-i fürdő főorvosa. A betegekkel barátságosan beszélgetet. Hozzám érve megkérdezte: mi a bajom? Mióta vagyok katona? S mi a civil foglalkozásom? Csak ezután kezdett megvizsgálni. Nálam gyomorfekélyt állapított, s elrendelte a röntgenezést. Azután kaptam porokat, de az öreg hashajtó helyett ellenkezőt adott, úgy hogy bajomat ez által súlyosbította, míg a segédorvos észrevette, hogy a por, amit kaptam, nem nekem való, beszüntették a szedését. Az étel jó volt, tejes ételt kaptam első diétának.

Napok, s hetek múltak, míg a röntgenezés rám került. A Klinikára kellett mennem e célból, ahol az orvostanár vizsgált, s megállapította, hogy nincs gyomorfekélyem, hanem gyomorsav túltengés, ami miatt az emésztési zavar van. Itt létem alatt civil ruhában jártam, mert sehogy sem ízlett a katonai mundérba belebújni. A hó közepén Augusztia főhercegnő⁵² látogatást tett nálunk, s ajándékokat osztogatott a betegek között, én két hölgy cigarettát és pár vallásos képet kaptam. Elérkezett a hó vége, az idő lejárt, a kórházat el kellett hagynom. A főorvos a látlevelemet úgy állította ki, hogy ennek alapján felülvizsgálatra kellett volna mennem, hogy a segédszolgálatra beosztásomat elrendelje. Kiegészítés: Balázs György csendőr őrmester úr családjával megismerkedtem, azon az alapon, hogy ők Hartyánban is laktak, és jártak az apám házába. Látogatást tettem náluk és mikor az őrmester úr neje felajánlott egy kis szobát, ahol békeidőben 4 csendőr lakott, de most üresen állt, hogy lakjam ott. A helyet örömmel fogadtam, és mindaddig ott laktam, míg a harctérre nem kellett mennem.

⁵¹ A Reserve-Spítal magyarok tartalék kórház, melyet főként a háttországban működő kórházakban alakítottak ki. A gróf Haller utcai tartalék kórház eredetileg a Budapesti IX. kerületi Munkásbiztosító-pénztár rendelőintézete volt.

⁵² Augusztia főhercegnő: Augusztia Mária Lujza bajor hercegnő, 1875–1964. Ferenc József császár unokája, a napló végén megjelenő József Ágost főherceg felesége. A Vöröskereszt kötelékében sebesült katonákat ápolt és a háborús kiadások fedezésére adománygyűjtést rendezett.

A kórházat június 1-én hagytam el, s az ezrednél jelentkeztem, ahonnan ismét Budafokra küldötték ki, hogy ott várjam ki a felülvizsgálatra szóló behívó parancsot. Az időt Budafokon elég kellemesen töltöttem, mert munkám nem volt nap-nap után. A Duna parton és az ott lévő ligetben sétálgattam. Horváth Ferkó pajtásommal találkoztam. Ő is járt kórházba, majd a szem rövidlátásával sikerült segédszolgálatra jutni. Ő már ekkor megkapta az egy csillagviselést – freiter-ságot.⁵³ A szuper vizsgára rendelték száma napról napra emelkedett, úgy hogy felszaporodtunk mintegy 180 lélekre. Egyszer a kapitányunk Báró Neünstein elrendelte, hogy az összes szuperánsnak felülvizsgálatra kell menni. Egy szép reggel be is mentünk Pestre az ezredhez. A kapitány úr már előbb értekezett a fő-törzs orvossal, s amikor a betegnek nyilvánítottak bementek felülvizsgálatra, ahelyett hogy a látlevél tartalmát vizsgálták volna meg, az illetőre nézett, s ha külső látszatra bajban nem szenvedett, kimondta a sentenciát reá, hogy „tanglich”.⁵⁴ 180-ból 120-unkat alkalmasnak nyilvánított. Mit volt mit tenni, szomorúan kiballagtunk Budafokra, ahol beosztottak gyakorló századokba. Pár napig kivonultam, de a gyakorlatozás sehogy sem állott ínyemre. Jún.6-án jelentkeztem betegnek, az orvos nem fogadott el. 8-án ismét mentem a maródi vizitre, amikor elfogadott és felülvizsgálatra bocsátott. Még aznap délután a XVI-os helyőrségi kórházba mentem. Másnap reggel az inspektív orvos⁵⁵ megvizsgált, de elrendelte a további vizsgálatot, mely abból állt, hogy a következő reggelen próbareggelit kaptam, vagyis kis teát és egy zsemlét. Reggeli után egy órára azután be kellett mennem a műtő terembe, ahol a vizsgálat kezdetét vette. A vizsgálat abban állott, hogy a torkomon egy hosszú gumicsövet toltak le, hogy azon a reggelit kihányjam. A műtét nagy erőlködésem dacára nem sikerült, kénytelen volt másnapra áthelyezni. Másnap reggel ismét ez történt velem. Most azonban egy kevés ételt sikerült kivenni, amely után megállapították, hogy 97 a gyomorsav, gyomorsav túltengés van nálam, emiatt a gyomor nem emészt kellőképpen.

Míg én a kórházban voltam, addig a századom menetszázaddá⁵⁶ alakult át, a nevem pedig kitörölve nem lett, amikor a kórházból kikerültem, vagyis 6 nap múlva, újra a századnál jelentkeztem, hol azonnal beosztottak a menetszázadba. Hiába mentegettem magamat, hogy én szuperos vagyok, de az őrmester urak azal bízattak, hogy majd meggyógyul a harctéren. Különben is kevés a tiszt, rám szükség van. Horváth Ferkó barátom e napon is állandóan velem volt, és egyre másra hozta a jó hideg sört, mert nekem már egy hét óta nem lehetett a városba

⁵³ Más szóval: előléptették örvezetővé (német: Gefreiter).

⁵⁴ Szolgálatra alkalmas (német: tauglich).

⁵⁵ Ügyeletes orvos.

⁵⁶ Harctérré irányított század.

menni, mivel a polgári fiúiskola⁵⁷ emeletes épületébe voltunk bezárva, az épület fegyveres őrrrel volt ellátva. Az egész menetszázad a városon végig szuronyos katonák őrzete alatt állt, és mind ennek dacára egy páran, még a városban, teljes felszereléssel megszöktek. A helyzetbe, melyen már változtatni nem tudtam bele kellett nyugodni. Amikor erős gyakorlatozás volt ki-ki dőltem, de semmit nem használt. Mielőtt a harctérre indultunk Brázaytól pezsgőt, Cuba Durazzó konyak gyárostól pár üveg szíverősítőt kaptam.

Augusztus 2-án indult a menetszázad. A vonatra Budafokon ültettek fel, zenével kísérték ki, a vonat 4 órakor indult. Volt egy szép kiskutyánk, mely a gyakorlat alkalmával mindég velünk tartott, később már káplári rangra emelkedett, úgy hogy a század szabója készített a nyakára egy gallért, amelyen két oldalon rajta volt a csillag. Volt egy 14 éves fiúnk, aki már egyszer volt a harctéren, de sebesülve hazajött. Most már egészséges, velünk ismét ki szándékozik jönni. A századparancsnokunk nem akarta kiengedni, de annak tudta nélkül velünk együtt a vonatra szállt. A kiskutyát is felvittük magunkhoz a kupéba. Már Kőbányához értünk, a vonat lassított, egy rosszlelkű a kutyát lelökte a vonatról, s azzal az ürüggyel, hogy érte megy, maga is leugrott. De bizony se kutyát, sem embert többé nem láttunk. Kőbányán találkoztunk törökbálinti és pesti menetszázadokkal. 9 órakor indultunk a nagy útra. A vonat az uzsoki szoros⁵⁸ felé vitt. Négy nap négy éjjel utaztunk, amikor elértük az utolsó állomást Galíciába Kladnót,⁵⁹ ahol kivagoníroztak bennünket. Az útvonalon elébünk tárult a rettenetes pusztítás nyoma. Sírok-sírok után tűntek fel a láthatáron. Az állomások mind felgyújtva, lerombolva. A falvak, városok mind tönkretéve. Az állomások mind felgyújtva – lerombolva. A falvak, városok mind tönkretéve. Mind azt, aminek szemtanúja voltam, leírni nagyon hosszadalmas dologgá válna. Mindez a történelemben hűen fel lesz jegyezve.

Augusztus 7. A vonatból kiszállva, a kezdet sem volt jó. Délután 2 óra lehetett, amikor kaptunk enni, mivel a konyha nem főzött, kaptunk kenyeret és minden 4 ember egy kerek sajtot. Én oly szerencsétlen voltam, hogy a mi sajtunk rothadt és penészes volt. Mutattuk a századparancsnoknak, aki könnyen elutasított azzal, hogy majd, ha jut, akkor kapunk, de bizony nem kaptunk. Hazaim nem volt, így

⁵⁷ A budafoki fiú- és leányiskola 1904-ben kezdte meg működését. Mai neve: Budafoki Kossuth Lajos Magyar–Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola. Budapest XXII. kerületében, a Kossuth Lajos utca 22. szám alatt található.

⁵⁸ Az Uzsoki-hágó az Erdős-Kárpátokban (Északkeleti-Kárpátok) található, Ukrajna területén a lengyel határ közelében.

⁵⁹ Kladno. A későbbiekben Klodno formában is szerepel. Mai neve: Velyke Kolodno (Велике Колодно). Ukrajnában, Lvivtől (Львів, a naplóban Lemberg néven) kb. 30 km-re, északkeletre található.

éhen kellett maradnom. Még tölténnyel is felszereltek. Három óraker indultunk útnak, az eső el kezdett esni, úgyhogy bőrig áztunk. Késő este értünk a kitzött helyre, hol a sátrakat levertük és megpihentünk. 24 km-es utat tettünk meg, úgy hogy ezután édes volt megpihenni. Másnap utunkat tovább folytattuk. Az út amerre jártunk nagyon rossz volt. Nagy sár, melybe lábunk lesüllyedt. Helyenként hadimunkások készítettek utakat, mégpedig úgy, hogy az úton elég vastag fenyőszálakat egymás mellé rakva erősítették le. 36 km gyaloglás után a front mögött mintegy 50 km távolságra Leldecz⁶⁰ községnél telepedtünk le. E helyen sátrat vertünk és itt voltunk 6 napig. Mindezt gyakorlatozással töltöttük el. Itt volt az első jelenet, amikor a fehéreneműt, zsebkendőt egy álló patakban kellett magának kimosni. Elindulásunk óta a ruha levette nem volt rólam.

Aug. 12-én este jött a lovas küldönc, hogy indulni kell a tűzvonalba. 13-án reggel 2 óraker már fel kellett szedni a sátorfánkat, háromker indultunk útnak. Kévs pihenéssel baktattam a járatlan erdős, mocsaras utakon, míg eljutottunk végre a köves országútra. A nagy teher alatt már ki voltam merülve, de kitarással haladtam a csapattal. Elmaradni nem mertem ez ismeretlen helyen, mert a csapatot megtalálni nagyon nehéz lett volna. 30 km utat megtéve, úgy éjjel 11-ker elértünk egy kis faluba, ahol megpihentünk. Másnap a tűzvonalból jöttek altisztek, akik átvettek bennünket és bevezettek a tűzvonalba. Itt említem meg, hogy ezredünk 1915. július 27-én nagy veszteséget szenvedett,⁶¹ úgy hogy egy-egy században nagyon kevés ember maradt. A II. századba, melybe kerültem csak 28 ember maradt. Délelőtt megkezdődött a századonkénti beosztás és átvétel. Mire mindennel készen lettünk, lehetett úgy este 6 óra. Az altisztek átvettek és a rajvonal felé indultunk. Egész éjjel lett, amikor egy nagy homoksivatagon, erdön keresztül a lövészárokhöz a legnagyobb csendben elértünk.

Az ott levők már nagyon vártak, hogy a nehéz szolgálat alól felváltsuk. Setét volt nagyon, csak az ott lévő emberek susogását hallottam, de őket nem láttam. Nem tudtam elképzelni, hogy milyen helyzetbe jutottam. A futóárokbán egymás után baktattunk, míg végre egy dekungba⁶² elhelyeztek és beosztottak szolgálatra. Meg sem pihenhettem, mint legnagyobb, elsőnek kerültem szolgálatba. Mint vakot vezettek. A risztungot⁶³ letehettem, csak fegyverpatron táskával kellett őrt állani a drótsövénnyel mellett. A fegyvergolyók állandóan repkedtek, a fejem mel-

⁶⁰ Előfordul még a későbbiekben Zeldeczként. Pontos neve: Zeldec (Желдець). Ukrajnában, Lviv-től északkeletre, Velyke Kolodnótól kb. 20 km-re, északra található.

⁶¹ Vö. Tinódi i. m. 228. és *A világháború 1914–1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére*. X. kötet: *Az 1915. évi nyári események*. Szerkeszti és kiadja a M. Kir. Hadilevéltár. Budapest, 1942. 280–281.

⁶² Fedezék (német: Deckung).

⁶³ Katonai ruházat, illetve felszerelés.

lett füttyöltek. A kiszabott 2 órai szolgálat letelt, s csak azután kezdtem fáradalmimat megpihenni. Még nem virradt, nem tudtam képet alkotni, hogy tulajdonképpen milyen helyen vagyok. Reggel aztán érdeklődtem, hogy milyen front ez, mikor megtudtam, hogy a Búg folyó⁶⁴ mentén vagyunk.

Milyen volt az állásunk? A futóárok egy erdő mellett, mintegy 100–150 lépésre kis futóhomok dombba volt beásva. A domb és erdő között feküdt egy oroszok által épített nagy vágányú vasút, mely használat alatt nem állott. Hátunk mögött az erdő szélbe volt felállítva három kisebb ágyúnk. A homok dombba volt beásva a jól kiépített és fenyőfával kirakott dekungunk. Két embernek elég kényelmes helye volt benne. A dob alatt mintegy 15 m távolságra húzódott a nyolcszoros drótakadály. Ugyan ily távolságra már nagy mocsár terület előtünk egész a Búg folyó partjáig. Tőlünk balra feküdt a 12. század. Ezek és közöttünk a mocsár, mintegy 500 lépésre volt felállítva a feldvaché,⁶⁵ ahová csak lera-kott fenyőfák és gerendák segítségével lehetett jutni. Ha az ember lába a gerendáról lecsúszott térdig és azon felül is besüllyedt az iszapba. Tőlünk jobbra voltak a 3. bosnyákok⁶⁶ és a somogyi 44-es bakák. A mocsár szélén húzódott a Búg folyó, mely jó széles. A folyó túlsó partján erdőség húzódott, amely mögött voltak az oroszok beásva. Az oroszoknak e helyen az áttörés nagyon meg volt nehezítve. Nappal többnyire szünetelt a lövöldözés, néha-néha füttyült egy-egy el-tévedt golyó, hanem este 7 órától reggel 3–fél 4-ig a fegyverek szüntelenül szó-ltak. Egy nap és két éjjel voltam egymás után szolgálatban. A golyók süvítettek. Eleinte kellemetlenül érintett, a fejemet kapkodtam, de lassan kezdtem meg-szokni a golyófütyöléseket. A szabadidőmet főzéssel töltöttem. Krumpliföld a közelben volt, ahonnan szedtük a napi ételmet és az erdőben főztük meg. Gyak-ran megtörtént, hogy amikor az erdő felé ballagtam, az orosz, ki az erdőben egy fán volt elhelyezkedve, onnan célba vett és lövöldözött reánk, de a golyó mellet-tünk tovább haladva az erdő fáiba fűrődött. Egy alkalommal, mikor a drótsövény előtt a dekungban álltam, egy golyó éppen előttem a kihányt dombba fűrődött, mely életemet megmentette.

Milyen a képzelődés a harctéren. A mocsár tele volt fűzfákkal és bokrokkal. Egy alkalommal egy Mudrinszki nevű önkéntes tizenegyed magával ki lett küldve felderítésre. Az idő besötétedett, órá került, hogy posztot álljon. Mivel fé-

⁶⁴ Búg folyó: A Bug-, vagy Nyugati-Bug-folyó 772 km hosszú, három országot érint: Lengyelország, Belorusszia (Fehér-Oroszország) és Ukrajna. Nem összekeverendő a Déli-Bug folyóval, mely tőle 120 km-re található, csak Ukrajna területén helyezkedik el és 806 km hosszú. A harctéri eseményeket bővebben, térképekkel és fényképekkel lásd Tinódi i. m. 226–235.

⁶⁵ Tábori őrség (német: Feldwache).

⁶⁶ A 31. gyaloghadosztály két dandárból állt: a 61., amelybe Földváry ezrede is tartozott, valamint a 62. dandárból. Utóbbi két cs. és kir. ezredből állt: a kaposvári (somogyi) 44. és a boszniai 3. ezredből.

lénk, fiatal gyerek volt, a képzelődése erőt vett rajta és a szél által mozgó fűzfákat oroszoknak látta. Állását – mit elhagyni nem szabad – elhagyta, odaszaladt a többiekhez és azokat is megriasztotta azzal az állításával, hogy jönnek az oroszok. Ekkor már mind látott valamit, és a mocsáron keresztül az állásunkhoz futottak azzal a hírrel, hogy az oroszok már közel járnak. Erre a századparancsnokunk elrendelte a gyors tüzelést. Az idő ködös volt, látni semmit sem lehetett. A puskák ropogtak. Az első jelenet rám borzalmas hatást gyakorolt, úgy, hogy a remegéstől alig tudtam lőni. Világító rakétákat lőttek fel, amelynek segítségével lehetett látni, hogy előttünk a fűzfákon kívül semmi nem volt. E cselekedetéért a tisztelt úr megkapta méltó büntetését, a kétórai kikötést és 25 botot.

Augusztus 18-án, vagyis I. Ferenc József királyunk születésnapján ebédre kaptunk húslevest és mákos tésztát és fél liter bort. Liebesgabe szeretetadományként pedig 40 Kr.-t fejenként. Az oroszoktól pedig rettenetes ágyútűzet, amelyet a mieink viszonzottak. Az ágyúzás du. 2-kor kezdődött és 5 óráig tartott. Ez volt az első ágyútűz, amelyet szerencsés lehettem végig hallgatni. Ágyú már hallottam, nem egyszer, de még ilyet soha sem. Azt hittem az ég leszakad. Fölöttem a levegő, alattam a föld remegett, mi pedig a lövészárokból vártuk a következőknek. Vártuk az oroszok támadását, mert már a készülődés előre lett jelezve, de elmaradt. Másnap délben reám is került sor, hogy a feldvachén 24 órát szolgáljak. Amint a teherrel a mocsáron lévő gerendákon ballagok a lábam nem egyszer megcsúszott, s térdig a vízbe léptem, míg nagy nehezen átértünk a mocsáron a kijelölt helyre. Itt egy féltető forma dekung volt készítve, mely az embernek adott védelmet. Az orosz ezt az állást is tudta, mert lövöldözött. Mikor kiértünk, az első poszt én lettem. A dekungtól 10 lépés távolságra volt egy fészekforma gödör, amelybe nappal be lehet ülni, hogy az ellenség ne lásson. Mivel ez időtájtban az est folyamán esett, a gödör tele lett vízzel, így abba belemenni nem lehetett, hanem mellette kellett állni. Az első szolgálat elég hamar letelt, dacára annak, hogy a nagy teher a hátamon volt. 8 órakor ismét rám került a sor. Alig álltam kint egy fél órát egy szédülés fogott el, s fejjel a sárba estem. Mások elbeszélése után tudtam meg, hogy légnyomás következtében beleestem a dekung vizébe, ahonnan úgy húztak ki a szanitészek a lövészárok rezerve⁶⁷ fekvő helyére, ahol úgy vizesen lefektettek és sátorlappal betakartak.

Éjjel 12 óra felé ismét nagy lövöldözés volt, az emberek ide-oda szaladgáltak, de én mintha semmi nem történt volna, feküdtem tovább. Dacára, hogy augusztus volt, már itt állandóan télikabátban kellett járni. A felső és alsó ruhám csupa víz volt, a harmatos ködös időtől a sátorlapom is nedves volt, rajtam semmi sem tartott meleget, úgyhogy a hideg nedves ruha teljesen átdermesztett. A fogam úgy vacogott, mint december havában, mikor nagyon hideg van.

⁶⁷ Tartalék.

20-án reggel a szanitések elvittek orvosi vizsgálatra. Az orvos szívbajt állapított meg. Kiállította a kórházi cédulát, amivel kórházba kerültem. Mikor a vízbe estem és onnan kihúztak, a felszerelésemet rólam leszedték és az a feldvachénál maradt. Orvosi vizsgálat után el akartam menni érte, amikor a futóárokából kiérek, és pár lépést teszek előre, egyszer csak golyók sivítanak el mellett. Én már nem is igazán figyeltem rá, mert már ehhez hozzászoktam, de a lövészárokból észrevették, hogy a lövés felém van irányítva. Egy golyó nagyon közel ment el mellett, amikor valaki rám kiáltott, hogy fekjedek le, mert megölnek. Én sem vettem tréfának a dolgot, hamar ledobtam magam a földre és egy vakondtúrás mögé bújtam. Még egy pár lövés jött, de talán azt hitte az orosz, hogy meglőtt, s így a továbblövöldözést abbahagyta. Később kiderült, hogy a tetejéről lövöldöztek reám. 10–15 perc múlva helyemről felkeltem és elballagtam a felszerelésemért, és felhoztam, ahol a leszerelni valót leadtam, s búcsút véve társaimtól, kik szintén megkapták az úti cédulát. Útnak indultunk a legközelebbi szanitészaustold⁶⁸ (kötözőhely) felé, ahol újabb vizsgálat után a beteget kocsira ültetve továbbszállítják. Ez ideig tetűm nem volt, de mikor a helységbe (az egy nagy pajta volt) bementem, a földön szalma volt leterítve, ahol aludni lehetett, ide lefeküdtem, vártam az orvos érkezését. Délután meg is vizsgáltak, itt is szívbajt állapítottak meg rajtam. Az éjjelt itt kellett töltenem, mert nem volt elegendő kocsis. Ez idő alatt tele lettem tetűvel. Másnap délután 3 óra lehetett mikor kocsira ültetve elvittek Mosti Velki⁶⁹ kis városkába ahol pihenő kórház volt.

⁶⁸ Kötözőhely, a tábor területén, ahol az ápoló katonák, azaz a szanitécek (Sanitätssoldat) ellátták a súlyos sebesülteket, mielőtt elszállították őket a tábori kórházba (Feldspital) vagy gyengélkedőházba. (Feldmarodenhaus). Bővebben lásd Kiss Gábor: Honvéd, valamint császári és királyi egészségügyi intézmények az első világháború idején. = *Orvostörténeti közlemények*, 51. évf. (2006), 3–4. sz. 197.

⁶⁹ A korszakban Mosty Wielkie (Galícia), ma Velyki Mosty (Великі Мости), egy hatezer lakosú város Lvivtől kb. 54 km-re északra.

II. FÜZET (1915. augusztus 22. – 1916. június 24.)

Mosti Velkibe úgy fél 8-kor értünk, ahol ismét orvosi vizsgálat alá kerültem. Egy nagy kaszárnya épületben helyeztek el. Itt főtörzs orvos vizsgált, akik olyan betegek voltak, hogy továbbkezelésre szorultak azokat továbbította, a könnyebb betegeket pedig visszatartotta, és ezek ott részesültek gyógykezelésben. Orvosi vizsga után kaptunk feketekávét és tiszta ágyat. Ez volt az első nap mikor a felső ruhámat levethettem, és jó ágyban aludhattam. Ez ideig sem mosdani, sem borotválkozni nem tudtam, szőrös voltam, mint egy majom, s piszkos, mint egy kéményseprő. Az éjjelt nyugodtan átaludtam. 28-án reggel kocsikra raktak (trén kocsi),⁷⁰ minden sátoros kocsiba jutott egy-egy ember, melyben szalma volt téve pokróccal letakarva. Volt vagy 70 kocsi. Mikor mindannyiónkat berakták, a kocsik útnak indultak. Hogy a kocsi merre vitt, azt nem tudom, de mondhatom, hogy nagyon rossz utakon jártunk. Ahol fenyőfák nem voltak lerakva, ott a kerék tengelyig járt a sárban, ahol pedig fenyőfa volt lerakva, a tüdőmet majd ki rázta, de elég volt a kis Pista lovaknak húzni (így hívják az orosz apró lovakat). Ha azokkal a lovakkal meg akarnak állni, vagy ha állnak, az ember a nyelvét pergesse (brr-brr) és elindul, vagy megáll. Nagyon hosszú utat tettünk meg, míg elértünk arra a helyre, ahol utoljára táboroztunk Zeldecz faluba, itt is egy vöröskeresztes pihenő hely volt. Az orvos egy szombathelyi fogorvos volt. Itt már nem vizsgáltak meg, de akinek orvosság kellett, az kapott. Jó ebédrel már vártak. A vacsora nem volt rossz. Az éjjelt itt töltöttük.

23-án reggel ismét a kocsikra raktak, és utunkat tovább folytattuk, míg délfele nagyon rossz úton eljutottunk Klodnóra, ahol egy urasági majorban volt a vöröskeresztes pihenő hely. Az ott levő orvos részemre jó helyet és tisztí kosztot adott. Az éjjelt itt aludtam át. Másnap reggel 24-én vöröskeresztes kocsikba helyeztek, s ezzel kiszállítottak a vasútállomásra, arra a helyre ahol kivagoníroztak bennünket, most pedig bevagoníroztak, de nem teher, hanem személyszállító ko-

⁷⁰ Hadtáp, szállítóoszlop szekerekből vagy gépkocsikból.

csikba. A vonat fűtült és elindult Lemberg⁷¹ felé. Déli 11 órakor értünk Lembergbe, ahol kiraktak. Itt mindjárt egy nagy épületbe vittek, ahol asztal mellé ültettek és hoztak enni. Kaptunk egy darab kenyeret, levest és megmelegítették 1 doboz gulyásos konzervet. Evés után betegség szerint összeállítottak, a villanyoson a város kórházaiba helyeztek el. Én az Invalidus hausba⁷² (a rokkantak szép épületébe) kerültem. Az első dolog volt a megfürdőzés és tiszta ruhába öltözés, s azután szép tiszta ágyba fektettek le. Itt már ápolónők is voltak. Du. 4 óra felé volt az orvosi vizit. Az orvos már nem szívbajt, hanem gyomorbajt állapított meg. Az étel itt nagyon sovány volt, mert vacsorára csak feketét kaptunk.

25-én reggel megtudtuk, hogy itt nem maradunk, hanem tovább visznek, azt azonban nem tudtuk, hogy hová. Ebéd után fel kellett öltözni, du. 4 órakor kivittek a vasútállomáshoz és bevagoníroztak. A vonat 9 óra felé indult, 14 ember volt egy vöröskeresztes kocsiiban, ahol nem valami kényelmes hely volt, mert fekvő ágyat csak 8 ember kapott, a többi pedig a földön csinált magának helyet. 3 nap és 3 éjjel utaztunk a vonaton, míg végre a vonat 28-án Kassa városának állomásába berobogott. Éjjel értünk ide, s csak reggel továbbítottak. Az egész vonatot bevitték a barakk kórház udvarába. Innen kiszálltunk, mindjárt a fürdőbe vittek, ahol lányok-asszonyok jól meg mostak, tisztába öltöztettek és elhelyeztek a barakkokba. Kedves hely volt ez. 24 hosszú fa barakk szép rendben volt építve, úgy hogy a barakk kórház úgy nézett ki, mint valami kis falu. Az épületek úgy voltak építve, mint a faluba a házak, két sorban házak és közöttük utca. Az út kövezett volt, az épületek előtt kis virágos kert. Az út mentén két oldalt árok volt, az épületbe hídon kellett menni. A ház végén volt a bejáró ajtó és két kis ablak, amelybe virágcserepek voltak állítva. Az épület fehérre volt meszelve. Az egész barakk hossza 24 m, szélessége 12 m. Az épületek egymás mellett 3 m távolságra feküdtek. Az épület túlsó vége egy másik épülettel nézett szembe, mely éppen úgy nézett ki, mint az eleje. A barakkok között egy térség volt, ahol a tűztorony állott egy kis haranggal, ahol állandóan egy katona felvigyázott. A torony alatt pedig egy kis üzlet volt, ahol a beteg beszerezhetette szükséges holmiját. Hetenként zene kétszer játszott. A térség parkírozva volt, ahol a betegek napi sétájukat tették. (A barakkok elhelyezkedéséről készült vázlatrajz.) A sétatér előtt volt egy épület, amelybe volt az iroda, posta és a mütő termek. A fürdőből azután bevitték a VIII. számú barakkba, ahol a kijelölt helyre lefeküdtem. Itt már ápolónők (kedves testvér) vártak reánk. Mindjárt kaptunk egy zsemlét és egy csésze teát. Dél előtt volt az orvosi vizit. Itt is gyomorbajom meg lett állapítva,

⁷¹ Egy több mint 700 ezer lakosú nagyváros Ukrajna nyugati részén, a lengyel–ukrán határtól kb. 80 km-re keletre. Ukránul: Львів, lengyelül: Lwów. A korszakban Galícia központja volt, s így az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott.

⁷² Az *invalidus* szó jelentése: rokkant, munkaképtelen.

amelyre kaptam II. diétát, mely változó volt, de azzal meg lehetett elégedve az ember.

Itt hallottam meg, hogy aug. 27-én az oroszok támadtak, s a mieink az állásokból kiverték, és mintegy 50 km-re visszanyomták az oroszokat. Nekünk nem volt sok veszteségünk, de egy jó pajtást, fiatal 19 éves pesti fiút, önkéntes volt Budafokon, az iskolákban velem aludt egy szalmazsákon egy takaró alatt, úgy szerettem, mint saját gyermekemet, egy buta golyó szíven találta és meghalt. Szegény özvegy édesanyja hiába nevelte, taníttatta. Egy jó képű káplárt hasba lőtték, aki csak annyit tudott mondani, hogy „jaj, a hasam”, s meghalt. A pusztulását még ide haza megérezte, mert megjövendölte, hogy ő meghal a harctéren.

Szept. 6-ig voltunk itt megfigyelés alatt, innen azután elkerültem a városban lévő jegyzői tanfolyam épületébe, amely kórházzá lett alakítva. Mint önkéntes azon kedvezményben részesültem, mint ami a tiszteket illeti. Külön szobába 10-en feküdtünk és tisztí ételet kaptunk. Hogy kik voltunk együtt azt meg lehet tudni Kassa látképes lev. lapjának hátulján, ahol mindannyi névaláírását megörökíttettem. E helyen nagyon jól ment dolgom, de az a hazai vágy nem hagyott békén. Mivel kérelmemre nem eresztettek a váci vöröskeresztes kórházba, bejelentettem az ezredhez való távozásomat, amit a főorvos el is fogadott.

Szeptember 23-án kaptam ki a menetleveletem, amellyel jelentkeztem először az ezredirodában, de onnan elküldtek Kőbányára a lábadozó barakk kórházba. 25-én estig öcsémnél voltam Rákospalotán, 26-án reggel mentem a lábadozóba, ahol felvettek. Itt ismét orvosi vizsgálat alá kerültem, az itt lévő orvos ismét szív és gyomorbajt állapított meg. Gyógykezelésül hideg víz leöntést rendelt, amely abból állott, hogy a meleg vizes fürdőkádba beleültem és azután a fürdőmester egy vödör vizet fejtől lefelé rám öntött, ami nem volt valami kellemes élvezet. Itt már állandó kimaradási engedélyt kaptam. Az étel második diéta volt. Kifogást ellene az ember nem tehetett, mert nagyon jó volt. Alig pár napi itt tartózkodásom után kértem 14 napi szabadságot, mit azonnal meg is kaptam, még ráadásul 30 korona ellátási költséget. Szeptember 27-én mentem szabadságra haza, volt nagy öröm, amikor először haza mehettem. A 14 napi szabadság hamar letelt, már október 11-én ismét Kőbányán voltam. Itt az a szokás, hogy akik a szabadságról megjönnek, azonnal egészségesnek nyilvánítja az orvos, és az ezredhez küldi. Én azonban az orvos eszén is túljártam, mielőtt megvizsgált, jelentettem neki, hogy nem tudok jól enni, a gyomrom folyton fáj, fogakra lenne szükségem. Kérésembe belement és kiállította a cédulát, amellyel a XVI-os helyőrségi kórház fogászati osztályánál jelentkeztem. Itt hozzáfogtak a foggyökerek kihúzásához, és ezután elkészítették a fogakat. Két hétig jártam kezelésre, s ez idő alatt alig voltam a lábadozóban, hanem mindég csavarogtam, vagy az öcsémnél Rákospalotán, vagy az apámnál Váchartyánban. Míg végre az orvos megsokallotta, hogy feljűk se megyek, a lábadozóból október 29-én elküldött.

November 1-jén már ismét Budafokra kerültem a századomhoz. Itt a kihallgatáson a kapitány úrnak jelentettem, hogy fogászatra járok, így a szolgálattétel alól felmentett. A fogaim nov. 14-én elkészültek, a kezelésre járás megszűnt. Lakásom a többi önkéntesekkel együtt volt. Fialat gyerekek, akik engem apjuknak fogadtak. Egy kis szobában voltunk vagy 12-en. A lakás nagyon hideg volt, fűtőanyagot nem kaptunk, csak úgy volt meleg, ha valahonnan kerítettünk. Egy alkalommal a házban kutatva felfedeztük, hogy a szoba melletti pinceajtó nyitva van. A pincébe lemenve üresen találtuk azt, de mint tudva van, hogy Budafokon óriási pincék vannak, az épület lakosztályai bérbe vannak adva, így a pince is léckerítésekkel részekre van osztva. Így volt a mi üres pincénk is. Nem sokat gondolkoztam, elhatároztam, hogy este a léckerítésbontást megkezdem. Úgy is történt. A fiúk közül egy párat magam mellé vettem, egy a villanylámpát hozta, a másik pedig segített nekem. Hozzáfogtam a mütéhez. Nem nagy erőt kellett kifejteni, hogy a léceket eltörjem, mert részben már korhadt volt, ami munkámat megkönnyítette. Az első estére már fánk is volt. Mindjárt be is gyújtottam, jó meleg lett a szobánk. Másnap már teafőzésre is gondoltam. Teát, rumot, cukrot felváltva vásárolgattuk, majd krumplit is sütöttünk, jó hazai szalonnával sok jó vacsorát készítettünk.

Mivel én a kosztpénzt kikaptam, így én nem mehettem katonai menáziéért,⁷³ de itt is segitettem a bajon, minden nap más-más hozta el részemre az ételt. Kaptam 10 naponként 28 Kr.-át, amellezt az ételt is elhozattam. Éltem, mint szegény gróf a gazdag városban. Lassan a kerítésük is elfogyott, már kezdtem aggódni, hogy e miatt a jó élet fennakadást szenved. A kerítésen túl a pince a nedvességtől szakadozott, a víz csepegett. A kíváncsiság nem hagyott nyugodni. Villanylámpa segítségével hatoltam szép lassan befelé, úgy hogy eljutottam a pince tül-só felére, ahol egy elválasztott pincére akadtam. A kerítés itt is úgy járt. E pince üregben már szénre is akadtam, mely minden további gondtól megmentett, úgy hogy a lécet már csak gyújtósnak használtam és szénnel fűtöttem. Ez így ment jó darabig.

A századnál már nem is igen tudtak rólam, mert csak akkor jelentkeztem, amikor a lénung⁷⁴ fizetése volt. December elején megkíséreltem, hogy pár napra minden engedély nélkül haza mentem, sikerült is 5 napig távol lennem. Már magam meg sokallottam e helyzetet, de féltem attól is, ha turpisságomra rájönnek, megbüntetnek, és azonnal a harctérre küldenek. Hogy a veszedelemből minden baj nélkül megmeneküljek, elmentem a község házához és kértem munkát. Azonban itt csak úgy vettek fel, ha a kapitány úr arra engedélyt ad. A főjegyző úr telefonon azonnal beszélt a kapitány úrral, ki az engedélyt megadta. Mivel a

⁷³ Katonai (meleg) étkezés, élelemosztás (német: Menage).

⁷⁴ Zsold (német: Löhnung). A későbbiekben gyakran szerepel.

főjegyző nem jelezte, hogy én ott vagyok, a századnál kerestek, de sehol sem találtak. Közel álltam, hogy huncutságomon csípjenek. Véletlenül egy pajtással találkoztam, aki tudomásomra adta, hogy keresnek, menjek jelentkezni. Lélekszakadva szaladok a század irodához jelentkezni. Kérdezik, hogy hol jártam – én mondtam, hogy a községházánál – nem is igen akarták elhinni, de mivel be tudtam bizonyítani állításomat, nem kételkedtek, s ekkor megmondták, hogy bizonytalan időre a kapitány úr megengedte, hogy a községházánál segédkezzek. December 5-én el is fogadtam a megbízatást. Első dolgom az adótárgyak összeírása volt, ez egy hónapnál is tovább tartott.

Napi 4 koronát kaptunk fizetesképpen, amely havonta jelentett 120–124 koronát, s e mellett havonta a menázi pénzt is megkaptam, mely szintén felment 80 Kr.-ig. Reggelim, ha volt hazait ettem, ha nem volt, akkor koplaltam. Ebédre a közeli étkezdébe mentem, ahol két tál ételért 45 kr-tól 65 kr-ig fizettem. Dec. 31-én engedelem nélkül haza mentem, és csak 1917. jan.5-én⁷⁵ jöttem vissza. Szorgalmasan dolgoztam az irodában, amiért kiérdemeltem a feljebbvalóm megelégedését. Lakásom a község háznál levő rendőr laktanyában volt.⁷⁶ Mondhatom, nagyon jó életet élhettem itt. A hivatalban volt két fiatal lány, Fisher Ilonka és Endresz Gizella, 15–16 évesek voltak. Az utóbbi fizetését (mivel gazdag lány volt) minden nap a cukrászdai dolgokra költötte, amelyből naponta kijárt az én részem is. Az idő tellett – elérkezett Húsvét – ekkor ismét haza mentem engedelem nélkül. A református egyház részére az adózókat is összeírtam – az egyházi adót kivettem – amiért kaptam 50 Kr. ajándékot.

Május elején a Kapitány úr már megelégette távol maradásomat, írásban elrendelte, s helyettem mást küldött – én azonban a parancsot nem vettem tudomásul, hanem még e hónapot is kihúztam. Már június 1-jén azután be kellett vonulnom. Annak dacára, hogy ki kellett rukkolnom, még minden nap bejártam az irodába, s a szabad időm alatt dolgozgattam, mindaddig, míg a harctérre nem kellett mennem. A községházánál 6 hónapig dolgoztam, mely idő alatt kaptam 856 Kr-t, míg a fél hónapért 50 Kr-t kértem. Az összes keresetem 950 Kr. A menázi pénzből átlag befolyt 35 Kr. = 280 Kr. A községnél keresett pénzemet nem költöttem el, hanem azzal a családom helyzetét könnyítettem, rajtok segítettem. A tavasz folyamán megpályáztam Öszentmiklós főjegyzőségét, ahol az ellenkerteskedések minden fáradozásomat túl haladták, s így célszerűnek láttam pályázatomat visszavonni.

⁷⁵ A bejegyzés dátuma téves. Helyesen: 1916. január 5-én.

⁷⁶ A községháza Budafokon – Budapest XXII. kerületében – a Kossuth Lajos utca 24. alatt található, a fentebb említett polgári fiúiskola mellett.

III. FÜZET (1916. június 25. – 1916. július 15.)

A menetszákad elindulási ideje 1916. jún. 23-án du. 6 órakor (Józsefvárosból) Püspökladányba érkezés 24-én 1/2 7 órakor. Reggeli tea és szalonna volt. A fehér kenyér kilóját vettem 76 fillérért. Feleségemnek lev. lapot küldtem innen. E környéken talákoztam több vonattal, mely rengeteg menekültet szállított. Túlnyomó része lengyel zsidó volt. 1/2 12 órakor érkezünk Debrecenbe, ahol kapunk bablevest hússal. 1/2 6-kor voltunk Királyhalmán, itt feketekávé és liptói.⁷⁷

VI/25. Reggel 7 óra után értünk Tiszaborkútra,⁷⁸ itt mosakodtam meg a St. Margit nevű szénsavas forrásban. 8 órakor értünk Kőrösmezőre.⁷⁹ Reggeli volt rossz kávé, mit kiöntöttem, és liptói túró elég jó volt.

- I. Woronienka = Bopohchka (alagút után) ép.
- II. Tatarovnál az állomás újraképzve.
- III. Podlesnivai kis állomás gyönyörű hegláncolat alatt fekszik egy folyó mellett.
- IV. Mikuliczyn ez már egy nagyobb hely 50–60 házzal.
- V. Juremcze szép, nagy állomás, egy nagy épület felgyújtva.
- VI. Dora (Liopa) szép, nagy állomás teljesen fából van építve.⁸⁰
- VII. Délután kisebbszerű város, itt az orosz a legszebb épületeket felgyújtotta. A város végén van egy szép sós fürdő, az épület külseje sértetlen, de a belseje tönkre van téve – a csapok letörve, a medencék árnyékszéknek lettek használva. Az ajtókról a réz kilincsek leszedve, 1914 évben itt lak-

⁷⁷ A liptói juhtúró, más néven bryndza, a történelmi Magyarország egyik északi vármegyéjéből, Liptóból származik.

⁷⁸ A korszakban Máramaros vármegyében, a magyar–galíciai határ közelében; ma Ukrajnában, Kárpátalján található, a Fekete-Tisza mentén, Rahótól (Рахів) kb. 12 km-re északkeletre. Ukrán neve: Кваси.

⁷⁹ Ukránul: Ясіня. Tiszaborkúttól kb. 17 km-re északra fekszik.

⁸⁰ Woronienka a korszakban: Woronienka (ukránul: Вороненко), Vorohchka: Vorohhta (Ворохта), Tatarov: Tatarów (Татарів), Podlesniva: Prsylok Pidlisniv (прісілок Підліснів), Mikuliczyn: Mikuliczyn (Микуличин), Juremcze: Jaremcze (Яремче), Dora (ma Jaremcse része, a város északi részén található).

tak az oroszok. A város belsejében lengyel zsidók laknak, a környékén pedig rutének (lev.lapot írtam). A megérkezés 25-én (azaz vasárnap délelőtt 12 órakor történt). E helyen mintegy 16 ezer ember van összpontosítva. Az országútja nagyon forgalmas, az autók, kocsik egyik a másik után jönnek-mennek. Az ágyúörgések ide már jól hallatszanak. Az első szállásunk a város gyógyszerárának emeletén van, mely épületet 1914/16 évben az orosz gránátok nagyon megrongálták, a 16 négyzetméteres szobánkba 25 ember lett elhelyezve, úgy hogy lefekvéskor csak a test térfogatú hely maradt.

A 26–27–28. napokban még e helyen voltunk és a rendes gyakorlatozást teljesítettük. 29-én őrseget adtunk – vasútnak –, utcákon és más helyeken. Du. 5 órakor jött a parancs, hogy azonnal indulni az ellenség támadására. Mi és több ezred azonnal felszereltünk, gyorsan kikaptuk a feketekávé vacsoránkat, 1 kenyert, és bort, annyit, ki milyen ügyes volt. Az elindulás délutánból 8 órakor történt. Meneteltünk 30-án reggel 3 óráig, hogy milyen falu mellett vertünk sátrat nem tudom, mert az éjjeli sötétségben nem lehetett látni a falu jelzőtáblákat. 5 órakor ismét útnak indultunk, a menetelés 12 óráig tartott, egy szép erdő széli térségen 1 órai pihenőt tartottunk. Egy román háznál vettem két főtt tojást 10 krajcárért. A tej ára itt 20 krajcár volt literje. Egy órai pihenés után Luczky községbe⁸¹ érkezünk – itt hosszabb pihenőre ismét letáboroztunk. A sátrat elkészítettem, finoman füvet szaggattam, hogy a hosszú út fáradalmaimat nyugodtan kipihenhessem. 4 órakor szabad volt egy freunfleis dobozt felbontani (gulyás volt benne) és kaptunk jó nagydarab szalonnát is egy pohár bort, de az elég élelmesek egy literhez is hozzájutottak.

Egyszer jött a parancs, azonnal menni, mert jön az ellenség. A sátrat perc alatt összerántottuk, 10 perc alatt menetre készen állott a század. 6 óra felé útnak indultunk és mentünk a tűzvonallal felé. Egy kis falun keresztül menve, a nevét nem tudtam feljegyezni, mert már beesteledett és senki sem tudta megmondani. Itt volt egy orosz stílusú templom az országút mentén. A templom mellett haranglábban lógott egymás mellett 12 harang. A falu alig 40 faházból állott. 10 óra felé értünk a tűzvonallal, mely Javlonka⁸² nevű falu mellett kezdődött. Az , ki átvett és vezetett, elvesztette az utat, mely a 10. lengyel ezred tűzvonallához vezetett, ahová mi beosztva lettünk, s alig 50 méter távolságra az orosz lövészárok előtt állunk.

⁸¹ A korszakban Luczki, ukránul: Лючки. Jaremcsetől kb. 25 km-re, délkeletre.

⁸² A korszakban Jablonów, ma: Jabluniv (Яблунів); Luczkitől kb. 17 km-re, keletre.

Mikor az őrnagy úr észrevette tévedését (sűrögve jött, hogy kerdeih)⁸³ megfordultunk és visszatértünk a faluba. Több úton vezetett még helytelenül, míg végre elhatározta, hogy egy szakasz ássa be magát a faluba, a többi pedig menjen keresni a lengyel ezredet. A 3–4. szakasz beásta magát, az 1. és a 2. útnak indult a keresésére – neki a magas hegyeknek. (Meggjegyzem, hogy bár merre jártunk kitűnően elkészített műutak voltak – sima, mint az aszfalt.) Én a második szakaszban voltam svarmfűrer⁸⁴ 14 emberrel és 50 lépésre egy-egy embert állítottam fel, hogy az összeköttetés meg ne szakadjon a 3. és 4. szakasszal. A csapat 3 óráig csavargott a hegyek között, de a 10. lengyel ezredre nem talált, míg végre kifáradtan betelepdedtek.

Július 1. 4 órakor a 3. és 4. szakasz a helyét elhagyta és azokkal együtt én is, az embereimmel együtt csatlakoztam a szakaszunkhoz. Most kezdődött a hegymászás, pár óra hosszat mentünk fel a hegyek között fölfelé a rendezett jó úton. Itt már több csapattest haladt előttünk. Amint ballagunk, egyszer csak a puskák elkezdenek ropogni a magas hegyről, és a golyó felettünk sivít el, mi hamar lefeküdtünk az út menti árokba, de mivel a helyzet még nem látszott oly veszedelmesnek, utunkat tovább folytattuk. Utánunk jöttek a lovasok, akik szintén kaptak golyózáport, de sérülés nem történt, ezek futásnak eredtek s minket utolértek. Későbbben aztán megtudtuk, hogy azok kozák orosz pazruluk⁸⁵ voltak. Még jó sokáig mentünk az országúton, mikor odaértünk ahol a 10. lengyel ezred szétvert emberei összegyűltek, és a fáradalmaikat kipihenték. Nemsokára aztán az országútról letértünk és dülő utakon eljutottunk a Magóra-hegy⁸⁶ lábához. Összesen 720m magas a hegy.

Bizony a hosszú út és csatangolás után azt a 45–50 kilós felszerelést szerettük volna már magunkról ledobni, de 10 perces pihenés után neki kellett rugaszkodnunk a magas hegy megmászásához. Még ilyen utam soha nem volt, a meredekségnél fogva minden 10 lépésnél meg kellett állnom, míg végre felértünk úgy szállingózva a hegycsúcs tetejére, ahol a leendő ezreddel összekapcsoltak. Itt találkoztam egy önkéntes társammal, Léway a neve, akivel 1915-ben a Búg folyó partján voltam. Most az előttem indult marssal jött ide, ő is a lengyelekhez. Szegény nagyon sanyarúan nézett ki, de jó kedve volt, dacára hogy már 20 nap óta állandó harcban volt. Ez éjjel is szétverte őket az orosz, rengeteg halott és sebesült és 250 ember esett foglyul, áldozatul. Mesélte, hogy az alezredesét srapnel

⁸³ Megfordulni (német: kehren)

⁸⁴ Rajparancsnok (német: Schwarmführer).

⁸⁵ Orosz őrzőpatrouille).

⁸⁶ A Magura-hegycsúcs (Gora Magura) Kárpátalján, Tatarivtól (Татарів) kb. 5 km-re délre, Jablonicától (Яблунця) kb. 8 km-re keletre található; a hegycsúcs 1270m magas.

gránát golyó⁸⁷ érte és fél oldalát leszakította, a főhadnagy pedig, amint vele beszélgetett és kezével mutogatott, a gránát darab a kezét vitte el.

12 órakor értünk fel a hegyre és itt tartottunk pihenőt 1 óráig. Mivel a pajtás már tele volt tetűvel, adtam neki egy inget és gatyát, elláttam élelemmel és dohány felszereléssel. Beszéli, hogy 4 nap óta csak vízen élnek, mert a konyha nem mer feljönni. A mieink közül az egyik evett egy kenyéret, a fülem hallatára kínált egy forintot egynegyed kg kenyérért, de a bitang nem adott, így adtam azután én. Mikor az elszéledt régi csapat és a mienk felért a hegy tetejére, itt megint új kép tárul a néző szeme elé, mégpedig lapály, majd völgy, domb és ismét magas hegyek látszanak 1 km távolságra. Az ezred vezetősége azután összeállította a saját századait. Bizony nagyon kevés emberből állt egy század. A rendes 40–60-ig most 15–20 emberből állt és szanaszét osztott bennünket. Fáradtan és éhesen vittek bennünket tovább a felállítás helyszínétől mintegy 100 lépésre. Itt rajvonalba felállottunk. Én és 10 társam a rezervába maradtunk teljesítettük volna a patrulírozást,⁸⁸ a többi pedig neki fogott a dekung ásáshoz. Mi 10-en lefeküdtünk, szundikáltunk, mert az alvásból nem vehettük ki a részünket. Amikor már a dekung ásással jóformán készen lettek volna, jött egy lovas küldönc, hogy a ma érkezettek azonnal jelentkezzenek az ezredparancsnokságon. Mi először azt gondoltuk, hogy talán feljegyzik a személyazonosságunkat és hozzátartozóink lakhelyét. Egy téren összejöttünk, de már akkor meghallottuk, hogy elmegyünk Tarnopolba⁸⁹ a saját ezredünkhöz, mert mikor masíroztunk a tűzvonal felé, a tábornok látott bennünket és megsajnál, nem akarta, hogy a levert lengyel csapattal mi is elpusztuljunk, mert azok, akik megmaradtak a halálnak lettek szentelve, az ő dolguk pedig az volt, hogy az ellenséget csak gyors előrehaladásában feltartóztassák.

Az ellenség már tőlünk nem volt messze, gyors tempóban, hogy az ellenség észre ne vegye, árkon-bokron keresztül, hegyen-völgyön egyaránt a legnagyobb kitarással vonultunk vissza. Rettenetes utakon kellett jönnünk, mély hasadékokon ereszkedtünk le, rettenetes volt a völgybe való lenézés, aki megcsúszott bizony lehempergett. Míg végre leértünk a hegytetőről este 6 óra felé. Még ezután is bujkálni kellett, mert az ellenségtől körül voltunk véve és ágyútűz között haladtunk, de szerencsére sem a gyalogság, sem a tüzérség nem vett észre. Itt az egész láthatáron nagy harcok voltak. Az ágyútűz, pergő tüzek, puskaropogás alig szünetelt. Az utunk dél felé lett irányítva, vagyis vissza az elindulás helyére. Az első faluba érve a helyiségjelző táblán Bezerov és Kozmacz⁹⁰ falu neve volt fel-

⁸⁷ Srapnel, repeszgránát (apró szilánkokra szétrobbanó ágyúlövedék).

⁸⁸ Járőrözés, illetve különleges művelet (franciából): Patrouille.

⁸⁹ A korszakban Tarnopol, ma Ternopil (Тернопіль), Lvívtől (Львів) kb. 130 km-re, keletre.

⁹⁰ Kosmacz (Космач) a Magurától kb. 20 km-re, keletre fekszik.

írva. Luczkihoz⁹¹ közeledve mintegy 3 km távolságra találkoztunk Pflanzer Baltin vezérezredessel,⁹² ki kíséretével autón hozzánk érkezett, szemlét és kihallgatást tartott, akinek elmondtuk, hogy 3 nap óta alig ettünk és nagyon ki vagyunk merülve. Megtudta azt tőlünk, hogy sokan még 3 hónapi kiképzésben sem vettek részt, ekkor felállították azokat, akik a harctéren már voltak (én természetesen, de többen nem is álltunk ki), így azok száma alig volt 20 fő. Ekkor elrendelte, hogy Luczkyban pihenjünk meg, és innen folytassuk utunkat egészen Kőrösmezőig, ahol 14 napi kiképzésben részesüljünk, volt öröm. Luczky falu végén sátrat verünk, ide 9 óra után érkezünk. A szakácsok gyorsan főztek kávé és egy doboz húskonzervet ettünk, 12 órakor lefeküdtünk, s már 4 órakor ablams⁹³ volt.

Július 2. Délután 2 óra után értünk Delatinba.⁹⁴ Itt megpihentünk. Az ebéd egy kanál bableves lett volna, de bab nem volt benne. 4 órakor útnak indultunk, mert alárm⁹⁵ volt fűjva, mivel az ellenség csapatainkat minden oldalról megverte. Itt már meghallottuk, hogy a 10-es lengyel ezred teljesen megsemmisült. 1 órára alig, hogy onnan eljöttünk, kozákokkal vették fel a harcot. Deletinba érkezve az utcák tömve voltak katonákkal, kik visszamenekültek és új menetszázadok is jöttek. Volt ott német, osztrák magyar katona tüzérség egész batri,⁹⁶ a tréncocsi egész kilométer hosszúságban állott, mert semerre nem lehetett menni. Amikor a hadnagyunk meghallotta, hogy alármozás van, nehogy ismét visszamenjünk, egy mellékutcán ellógtunk a városból. (Az utat, amit a Magóra-hegy tetejéig és onnan vissza megtettünk 3 nap alatt, 120 kilométerre lehet becsülni.)

Dóra község⁹⁷ felé mentünk tovább. Délután alig hagytuk el 1 kilométerre, előttünk ment el három cseh katona. Egy majorhoz érve ott 10 perc pihenőt tartottunk, amikor puskadurranást hallottunk, egyszer csak ott állt előttünk 3 cseh katona közül az egyik átlőtt karral és egyre azt kiabálta, hogy az orosz patroklok⁹⁸ meglőtték. A vér rettenetesen dőlt a karjából, míg a mi szanitészünk odaért és bekötözte a sebet és visszavitték a delatini kórházba. Itt kivallotta, hogy ő lőtte

⁹¹ Lásd fentebb. Kosmacz-tól kb. 20 km-re, északra fekszik.

⁹² Karl von Pflanzer-Baltin lovassági tábornok, vezérezredes, 1855–1925. Egy osztrák–magyar hadseregcsoportot, majd a 7. hadsereget vezette a keleti fronton. 1918 júliusától az albániai osztrák–magyar haderő főparancsnoka.

⁹³ Elvonulás, menet (német: Abmarsch).

⁹⁴ Deljatin, ukránul: Делятин; Łuczkitól kb. 18 km-re, északnyugatra fekszik. Szerepel továbbá a naplóban *Deletin*, *Delatun* alakban is.

⁹⁵ Riadó, riasztás (német: Alarm).

⁹⁶ Zászlóalj (német, francia: Bataillon). A katonák nagy számára utal vele.

⁹⁷ Dora ma Jaremce része, a város északi részén található, lásd fentebb.

⁹⁸ Katonai őrző (patrouille).

meg magát, a fegyverét meg is találták a major istállójában, ahonnan véresen kifutott. Dóra községhez közeledve fél kilométer távolságra egy téren táborot vertünk úgy 7 óra felé. Míg a kávé vacsorát készítették addig lementem a Prút⁹⁹ folyóhoz megmosakodni, innen aztán elkezdtem kuncsorogni, míg bekerültem egy román házba. Itt az öreg atyus és a felesége legeltették az udvaron a tehenüket gúzsba kötve, az unokák pedig a fekete bundájú birkákat. Én leültem egy fatuskóra és kértem az öreget, hogy kaphatok e tejet, rámutatva a tehen tőgyére. A tej románul meljko.¹⁰⁰ Ő a nyelvén mondta, hogy igen. Ezután beszédbe elegedtünk, de egyikőnk sem tudta megérteni egymást, néha-néha mutogatással értettem meg magamat. A nyanya bevezette az istállóba a tehenet (itt külön álló istálló volt, de a legtöbb helyen a ház ajtaján járnak be egy külön helyiségbe, ami fáskamra, fészter, pajta egyúttal) és megfejte. Egy liter tejet forraltattam fel, és felét ott megittam, a felét pedig az ivó flaskámban elvittem a feketekávéhoz. A babonájuk az, hogy ha idegennek adnak tejet, egy kis sót dobnak bele. Mielőtt az atyafiaktól elmentem, megfőtt a vacsorájuk, amely krumpliból állt, megkínáltak engem is. Mivel a héjában főtt krumplit szeretem, meg éhes is voltam, hát nem sok kínálás után megettem vagy 6 darabot és jó éjszakát kívánva visszamentem a sátoromhoz, ott beleöntöttem a tejet a feketébe és jó étvággal elfogyasztottam. 10 óra elmúlt, lefeküdtem és aludtam jóízűen reggel 4 óráig.

1916. július 3. Reggel 6 órakor ismét útra keltünk Jaromcze-Lomna¹⁰¹ falukon keresztül, ezen a tájon már szép villaszerű faházak vannak. Mikuliczin községbe értünk úgy 2 óra felé. Itt azonnal elrendelték, hogy ingre-gatyára levetkőzni és a Prút folyóban megfürödni, ami meg is történt. 4 óra felé kaptuk meg az ebédet, mely bablevesből és egy darab sonkából állott. 5 órakor ismét útnak indultunk Tatarov felé. Ezen a tájon is szép lakások vannak, szinte élvezet volt nézni a magas hegyek között az emeletes nyaralókat. De mind üresek voltak, mert a háború megkezdésekor ki lett ürítve. Útközben elért az eső, én magamra akartam teríteni a sátorlapot, meglátta a hadnagyom, s oda szólt, hogy volt e parancs az elővételre? Hát akkor tegyem vissza, bőrig áztatott, amikor az eső szünni kezdett, akkor mondta, hogy sátorlapokat elővenni. Eső után köpönyeg mondtuk, de parancs az parancs, hát elővettük. Úgy 7 óra után Tatarovhoz mintegy 3 km-re ismét levertük sátrainkat egy rétbe, nagyon vizes hely volt és itt háltunk meg. A vacsora kávé volt, itt megint egy helyen rekviráltam egy liter tejet, de ezt már forralatlanul kellett a kávéhoz önteni.

⁹⁹ A Prut (ukránul: Прут) egy 953 km hosszú folyó, mely az Északkeleti-Kárpátokból ered, keresztül folyik Ukrajnán, Románián, Moldován és a Dunába torkollik.

¹⁰⁰ A tej románul *lapte*. A naplóíró valójában a lengyel kifejezést használta (*mleko*).

¹⁰¹ Az itt előforduló településneveket lásd fentebb a 49., 50., 51., 54., 57., 59. jegyzetknél.

Július 4. Reggel 5 órakor kávéztunk, fél 6-kor Jablonica felé indultunk, az utak mentén lévő faluk úgy meg voltak rongálva, hogy csak a falak maradványai voltak láthatók, és némely helyen a kémény ágaskodott. Ezen az úton már eltértünk a Prút folyótól és a vasúttól. A Jabloniczához közel levő hegyek már havasok. Delatintól Jablonkáig a hegyek között kanyargós út vezet, mely aszfalt simára van elkészítve. Idáig a lengyel zsidók összehajlítva várják a menekülésre hívó parancsszót. Delatin közelében még a román nép is összeszedi kis batyuját, és ha katonák haladnak el a házuk előtti útszakaszokon, kifutnak a házból, és kezükbe tartják vagyongájukat. Nevetséges, de szájalmas ez a nép, a legtöbb esetben látam, hogy két tyúkot szorongatott a hóna alatt, mert talán már mása nem volt. Sokan összekulcsolt kézzel jöttek elénk és sírtak. A román nép nagyon szentes, kis faházuk, mely bútorozatlan tele van a fal szentképpel még a plafon is. Az országút mentén is sűrűn lehet látni kis kálváriájukat, amelyben szentképek vannak, és gyertyát égetnek.

Jablonkához közel ismét pihenőt tartottunk – ide 11 órakor érkeztünk. Az ebéd volt zöldségkonzervből összefőzött, nem tudom minek nevezni leves vagy főzelék, leve azonban nem volt, ebbe bele kellett önteni a gulyás konzervünket. 3 óra felé ebédeltünk meg. A hosszú út fáradalma már nem csak a legénység idegzetét kezdi fokozni, hanem maguk a tisztek is idegesebbé válnak úgy, hogy a lankadozó és fáradt katonát ki a sorból kilép, a puska tusával ütik-verik, aki pedig elmarad 3x2 órára kikötésre van elítélve, éppen most is 3 ember lóg a fáról, az egyik rettenetesen ordít fájdalmában. Aki a konzerv húsát parancs nélkül megette, 2 órai kikötés, és akinek ez a zöldségből készült kotyvalék nem ízlett és megjegyzéseket fűz hozzá, pofonokat kap. Szóval, ha eszik, akkor kikötik, ha nem eszik, pofont kap. Most 3/4 5 vagyon, megint megyünk Jablonkán-át¹⁰² Magyarország határára. 10 perc pihenőt tartunk a határt jelző négyszögletű kőoszlop előtt. Magyarország felőli részen van egy sírkert fakereszttel. Ezen a részen még fennállnak az 1914. évben felállított drótsövények sértetlenül. Spitzek, amelyek fagerendákból vannak szerkesztve, nagyon sok rakásból össze vannak rakva, ezt azért készítették (57 59 K W), hogy a setébe ebbe beleszaladhat az ellenség embere, ahol zsákmányul ejthetik. Ily spitz 10 db van egymás felé helyezve, s a két gerenda föld ki van ásva. Vannak ezután farkas vermek, amelybe sűrűn hegyes karókat állítottak fel. A határkő a hegyháton van felállítva. 573. 9 K. M. jelzéssel és piros-fehér-zöld festékekkel van befestve a határkő (rajz). Innen az út Magyarország felé szerpentin módra ereszkedik, míg végre elértük a határszélhez eső legközelebbi falut Havasalját,¹⁰³ ahová bevilágít a Kárpátok havas

¹⁰² A korszakban Jablonica, a magyar–galíciai határ túloldalán feküdt. Ma Ukrajna része (Яблунця), Kőrösmezőtől (Ясіня) kb. 15 km-re, északkeletre.

¹⁰³ A Tisza említett ága a Fekete-Tisza. A falu nem összekeverendő a Munkácstól kb. 40 km-re, keletre fekvő Havasaljával (Тибавя).

oldala. A falu szélén folyik a Tisza egy ága – itt még sekély és keskeny úgy, hogy a köveken át könnyen áttapostam. A víz partján lévő gyepes térségen ütötük fel sátrainkat 7 óra körül. A szakácsok hozzáfogtak a feketekávé főzéshez, a fáradtság után jóízűen elfogyasztottam, vettem bele frissen fejt tejet és aludtejet is ittam, és ezzel lefeküdtem. Itt is román népek és lengyel zsidók laknak faházakban, itt már beszélnek magyarul.

Július 5. Reggel 4 órakor felkelés. 1/2 5-kor kávézás és Kőrösmező felé indulunk, ide a helység már csak 6 km-re van. Havasalját elhagyva a mezőhegyi¹⁰⁴ országúton haladva hamarosan elértünk Kőrösmezőre. A városnak külső részén rutének és lengyel zsidók élnek. A zsidók félnek nagyon és mind felszerelve várják a visszavonulásra irányuló parancsszót. Maga a város nem mondható szépnek, egy utcasorból áll, majdnem minden második ház üzlethelyiség. Kőrösmezőre 7 óra felé értünk – tele van egyes katonasággal. A Tisza partján egy kertben tartottunk pihenőt, ahol várjuk az újabb intézkedést. Itt már magyar felírások vannak és beszélnek magyarul. 2 órakor volt az ebéd (gulyásos leves). Kőrösmező a délelőtt folyamán hozzálátott a pakolásához, és hurcolkodnak az ország belsejébe. Nagy a sürgés-forgás, mert az orosz erősen nyomul felénk. A mi katonáink visszahúzódnak. 4 órakor indultunk Tiszaborkút felé. 10 percnyi pihenés mellett 20 km-t legyűrtünk, míg végre 10 órakor este értünk Borkútra, ahol egy nagyobbszerű vendéglő és üzlethelyiségben lettünk éjjeli szállásra elhelyezve. E helyiségbe 120 embert sűrítettek be, az ágy a padló volt, de azért fáradt testünknek édes volt a nyugalom. A századparancsnoktól kértünk vacsorát, mivel nagyon éhesek voltunk, de nem csináltatott, úgy kellett éhen lefeküdni. (Megjegyzem, hogy nekünk tábori konyhánk nem volt csak két üst, míg azt telehordják vízzel és megfő a fekete, addig mindenki elaludt volna./

Július 6. Reggel 1/2 5-kor volt a felkelés. Minden testrészünk nem csak a fáradalomtól, de a padló keménységétől is agyon lett gyötörve úgy, hogy alig tudtam a lábamon megállni. Kőrösmezőt elhagyva az útszélen egy szép kápolna volt felállítva, rajta következő felírással, arany betűkkel: Szülőanyánknak tiszteletére emeltette Bilányik Mihály. Kőrösmező és Tiszaborkút között van egy alagút és a Tiszán átvezető vashíd. Ezt a hidat, mikor a vonat rajtament gránátlövés érhetette, mert egy része újra van építve, és a vasúti paklikocsi ott szomorkodik belőtt tétővel a Tisza bal partján. Levél ment. 1/2 6 órakor volt a feketekávé reggeli és 6 órakor tovább marsolás és 12 km megtétele után kaptunk 1 órás pihenőt Rahora (Rahó)¹⁰⁵ községtől innen, amely a pihenőhöz körülbelül 2 km. Még erre is

¹⁰⁴ Ма Меzőхат (Лазещина), Kőrösmezőtől (Ясіня) kb. 8 km-re, keletre.

¹⁰⁵ Tiszaborkúttól (Кваси) kb. 12 km-re, délnyugatra fekszik. Ukránul: Рахів.

nagyban hurczulkodnak a lengyel zsidók. Borkút teljesen üres a zsidóktól. 11 órát ütött a toronyóra, amikor Rahó nagyközségbe értünk. A Tisza folyó jobb partján van az országút, bal partján a vasút. Itt már a Tisza annyira megdagad és sebes a folyása, hogy tutajozásra a vízi utat felhasználják. A község két részből áll, melyet a Tisza elválaszt. A házak túlnyomó részben alacsonyak és kisszerűek. Itt is a zsidók összepakolva, holmijuk kocsira rakva, várják a menetelt. Az üzletek legtöbb része már üres. Élelmiszert már itt jobban lehet kapni. Mézes kenyér darabja 10 kr., 1/2 rum 3 kor., 1 pohár sör 20–28–30 kr. Vannak emeletes házak is. Szép állami elemi iskola, mely emeletes. Itt a járás székhelye. Itt lakik a főbíró, kinek a községében lágerezünk (pihentünk). Az ebédünk marhahúsleves volt, amelyet 6 órakor kaptunk meg, 8 órakor feketekávé volt a vacsora és sátorverés után lefekvés. Oly hőség volt, hogy egész éjjel virrasztottunk a sátor alatt.

Július 7. Rahó. Reggel 5-kor volt a felkelés, reggeli feketekávé, délelőtt folyamán pihenés volt. Délben kaptunk húslevest, de kenyere senkinek sem volt, a húst kenyér nélkül kellett elfogyasztani. 12 órakor átvettem a napos inspectiós szolgálatot. Délután nagy eső volt, a talaj alattunk teljesen átnedvesedett, úgyhogy az éjjel nem tudtam aludni. Július 7-én reggel 3/4 5-kor volt a felkelés, reggeli feketekávé, de még ekkor sem kaptunk kenyeret (6-án du. kaptunk lénungot 4 korona 20 fillért). Délelőtt folyamán a legénység fegyverrel kivonult a hegytetőre gyakorlatozni. Az ebéd húsleves volt. Most 1/3 kenyeret kaptunk, ami bizony nagyon kis adag volt. Kénytelen voltam zsemlet venni, 1 db zsemle 10 kr., melyből vagy 10 db-ot elfogyasztottam. Fél kg kenyér 81 kr, 1 tojás 11 kr. (Zárt levelet Görgetegre és Palotára küldöttem.) Délután a kertbe egy kis fegyverforgatás és 5 órakor feketekávé vacsora. A mai nap lettem előléptetve!¹⁰⁶ Az idő szép volt.

Július 8. Rahó. Reggel 3/4 5 órakor volt a felkelés. Reggeli feketekávé. De. mezőre kivonulás és hasig érő harmatos fűben gyakorlatoztunk. Természetesen hasig át is voltam ázva. Délben húsleves tarhonyával. Mivel esett az eső 3 órakor fogtunk a gyakorlatozáshoz, fegyverforgatás volt a helyszínen. Vacsora kávé volt és egy cigaretta kiosztás (magyar „czigi”). A nedves földön való fekvés miatt tegnapelőtt és ma nagy gyomorgörccseim voltak és erőltetésem, a székelés nyálkás és kissé véres. Attól kell tartanom, hogy vérhasba ne essek.

¹⁰⁶ Földváry László 1916. júliusi 7-ei bejegyzésében a reggeli és délelőtti tevékenységek leírása, kis változtatásokkal megismétlődik. Ennek oka valószínűleg az aznapi zászlósi előléptetése miatt érzett öröm volt.

Július 9. Rahó. Vasárnap gyakorlatozás nincs. Délelőtt a Tiszában fürdés és szennyes mosás. Ebéd marhahús leves nokedlivel, du. alvás és henyelés. Este feketekávé, utána 3 dl fehérbor és cigaretta. Rahón a termés általában még gyenge. A gabona még egészen zöld. A krumpli most virágzik. A cseresznye még csak most kezd érni. Íze egész fanyar. Alma-körte dió nagyságú és ízetlen. Hagyma azonban nagyon szép, mely a talajt nagyon szeretheti. Szóval a zöldségféle elég szép, a bab még nem virágzik. Tejet, túrót nem lehet kapni, mert a jószág a havasokban legel és ott fejk meg. Az erdőgondnokság értékesíti a vaját és keserű túrót. A vaj kilója (...) kr. (...) fill. a keserű túró 4 Kor. 20 fillér kilogrammja. Én vettem 1/4 kg túrót. Az idő szép és nagy melegség volt.

Július 10. Hétfő reggel 3/4 5-kor felkelés, 6 óraker kivonulás, s a falutól 2 km távolságra a réten gyakorlatozás volt. Ebéd húsleves és hús káposztával. 12 óraker az egész század szolgálatba állott. Délután 5 óraker lénungfizetés, 3 kr. 60 fillért kaptam és cigarettaosztás fejenként 5 db, vagy egy pakli 3 pipadohány. Rumot is kaptunk volna, de úgy lett elhatározva, hogy legyen a reggeli kávéba beleöntve. Az idő szép volt, nagy hőséggel. Az éjjeli alvást a szolgálat megcsónkította.

Július 11. kedd. Rahó. Reggeli feketekávé rummal. 6 óraker fegyverforgatás 9-ig. Ebéd húsleves árpakásával, és 2dl fehérbor. Délután fegyverpucolás és fürdés, mosással összekapcsolva. Este feketekávé, 1 deci rum és 10 cigaretta. Az idő szép és nagy meleg volt.

Július 12. szerda. Rahó. Reggeli feketekávé, 1/2 8 órától 9-ig fegyverfogás, utána kenyér és savanyúvíz fasolás.¹⁰⁷ Ebéd marhahúsleves tarhonyával. Ma ismét vettem egy fél kiló lipthói túrót 1 forint 10 krajcárért. 1 óraker nagy eső volt, mivel a sátor már szét lett szedve magamra terítettem, de bizony átázott a ruhám, az volt a szerencse, hogy az eső csak 1 óra hosszat esett, és utána melegen süttött a nap. Délről 5 óráig pihenés, 5 óra után bevagoníroztak, hogy innen Saniszauba¹⁰⁸ szállítsanak, állítólag 14 napi kiképzésre. Mivel a muszkák már Mikulicsin¹⁰⁹ községben benn vannak, és ott rettenetes károkat okoznak, Rahó községből is hurcolkodnak, különösen a zsidók és üzletemberek. A hadi kórházakat is innen Debrecenbe elszállították. A község tele volt különböző számú katonasággal, de már azokat 2 nap óta továbbították, mi állunk utoljára menetre készen.

¹⁰⁷ Savanyúvíz-vásárlás, vagy -osztás. A fasolni, vagy faszolni igét gyakran használja a szerző. A német *fassen* igéből ered, jelentése: fogni, szerezni, venni.

¹⁰⁸ A korszakban galíciai város, Stanisławów (német változata: Stanislaw); ma: Ivano-Frankivszk (Івано-Франківськ). Ukrajnában, Lvivtől kb. 140 km-re, délre található.

¹⁰⁹ Lásd fentebb: Mikuliczyn (Микulichин).

A főbíró kertjéből este 6 órakor indultunk el, a sorakozót a hadnagyunk a legnagyobb esőben rendelte el, úgy hogy mire a vasútállomáshoz kiértünk, bőrig áztam. Ami a bevagonírozásunkat illeti, nagyszerű helyet kaptunk mi önkéntesek ti. a vicinális vonatoknál¹¹⁰ használatban lévő III. oszt. kocsit. Egy fülkében ketten feküdtünk a hosszú ülésen kényelmes alvás volt. Mind ezt a 72-es pozsonyi ezred¹¹¹ tisztjeinek köszönhetjük, akik hozzánk lettek beosztva (mintegy 60 elmaradt ember). Rahóról úgy 9 óra körül indultunk. Barnabás¹¹² állomáson lehetünk úgy 1/2 12 órakor, ahol a feketekávécacsoránkat megkaptuk. 12 órakor lefeküdtem úgy vizesen, de reggelre megszáradtam.

Július 13. csütörtök. Máramarossziget. Idáig, mivel éjjel jöttünk, a vidékből nagyon kevés részt láthattam. Szép holdvilágos éjszaka volt. Lapot Palotára a mai napon Husztról küldtem. (Huszt vára-sajátkezű rajz). Királyházára értünk úgy 10 óra körül, innen 12 órakor indultunk tovább a nagyszőlősi útvonalon. Beregszász 3/4 óra, Bátor állomásra értünk 2 órakor, az ebédet még csak itt tették fel főni. Itt kaptunk 3 dl bort és innen 4 órakor, az elágazó úton Munkács felé indultunk. Mezőterebes szép nagy hely, a vidéke síkság, a községek egymáshoz közel vannak. A Kárpátok hegyláncái ide már jól látszanak. Az aratás javában folyik. Talaja nem a legjobb lehet, mert a vetések bizony elég silányak. Erdősége e vidéknek bőven van. Munkács a Kárpátok aljától mintegy 6 km távolságra van. A sík területen mintha mesterségesen lenne egy hegycsúcs alkotva, amelyen teljesen jó karban áll Munkács vára, s mint látni az északi oldalán millenniumi emlékoszlop magaslik az ég felé. Jobbról és balról is a hegy magaslat aljában szép falu és maga a város terül el (a naplóban kis rajz). A munkácsi állomás területén rengeteg ágyú van leraktározva. Szép dohánygyára is volt. Az ebédet, mely marhahúsleves árpakásával csak félig főzött állapotban volt, este 6 órakor kaptuk meg. Én nem tudtam megenni, mert nagyon kemény volt. 1/4 7 órakor elindultunk, s most már 1/2 7 órakor Kárpátok között haladtunk, Frigyesfalva állomást értük el. Kishídvég szép állomás, mellette van a hajlítottha bútorgyár. Most hadi célra könnyű járatú kocsikat gyártanak benne. A telep tele van kész kocsikkal. Szolyva a társ falva, szintén nagy állomás a helységéhez közel. 3 templom áll a

¹¹⁰ Helyiérdekű vasút.

¹¹¹ „A legendás 72. Gyalogezred katonái, »a Pozsonyi Gyerekek«, akiknek a legénység felét a Monarchia széteséséig szlovákok alkották, a Holics melletti harctereken küzdöttek. Később nehéz és véres harcokat folytattak a Kárpátok hegygerincein a téli orosz támadások idején az 1914–1915 évek fordulóján. Ez az ezred 1915–1916 között elérte Holics térségét és az ukrán területet is.” Németh Szilvia: Pozsony a világháborúban (1914–1918). Egy hátsországi nagyváros korabeli sajátosságai. = *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 30. évf. (2015) 1. sz. 31.

¹¹² Kárpátaljai község, Rahótól kb. 11 km-re, délre. Ukránul: Костилівка.

város közepén. Este 9 órakor volt a feketekávécacsora. Lefekvés azonnal. A Vereckei-szoroson átkelve Galicia területére léptünk.

Július 14. péntek. A Vereckei szorostól kezdődő nagyobb állomások felsorolása: Drahusovce, Takuas, Szaguvka, Berhid, Oporzsec, Lavocsné, Tarnovka, Skole. Stry városába¹¹³ értünk 10 óra felé. 12 órakor kaptunk ebédet grízkonzerv hússal összefőzve és egy kis bor. Fél óra múlva 2 db kemény tojást és cigarettát. Maga a város szépnek mondható, rendezett utcákkal, szép, nagy állomással. Az állomás, mely nagy (központ), itt tartottunk pihenőt. 4 óra fele útnak indultunk, a város főutcáján végig masíroztunk dal mellett, úgy hogy a város lakossága az utcára tódult. Az emeletekről virágokat és egyéb tárgyakat dobtak le. Nekem is egy szép doboz cigarettát dobtak a markomba, de véletlenül elejtettem, s így csak egy darab jutott nekem. E helyen lettünk összpontosítva a pozsonyi 72-es egy századával, a 22-es honvédekkel és vadászokkal együtt alkottunk egy bataillon.¹¹⁴ Stryt elhagyva szép fás országúton haladva Falisz¹¹⁵ községbe értünk. A község lakói szintén rutének, de osztrákok is laknak. A házak még rendesek. Az itteni rutének egész egyszerű viseletűek, jóformán úgy öltözködnek, mint nálunk a tót asszonyok. Az asszonyok mind menyecskesen kötik a fejüket, a kendő alól a rövide vágott és széteresztett hajuk kilátszik. Továbbhaladva elértük Stankov¹¹⁶ községet, hasonló az előbbihez. Még megjegyezhetem azt, hogy a rutén asszonyok mind sírva fogadtak. Én még Dóra községből magammal hoztam egy kicifrázott vastag botot, és mivel sántítottam, feltűnő voltam előttük, hogy botozom, rémületes hangos zokogásba törtek ki. (Mivel botom volt, a legénység Mózes apánknak nevezett el, aki népét a Vörös-tengeren hasonló módon vezette keresztül.)

Mint altiszt a csapat mellett haladtam. Ezután Dolhe¹¹⁷ községbe értünk, itt már meglátszik az ellenségeskedés romboló hatása. A templom fala sűrűn tele van lövöldözve, és számos katonasírt lehet már látni. Morsin szintén egy kis falu, ha-

¹¹³ Drahusovce: a korszakban Drahušovce; Takuas: a korszakban Talamas; Szaguvka: a korszakban: Savályuvka; Berhid: a korszakban Beskid, ma: Beskid (Бескит); Oporzsec: a korszakban Oporzec, ma: Oporec (Опорец); Lavocsné: a korszakban Lavoczne, ma: Lavocsne (Лавочне); Tarnovka: a korszakban Tornawka, ma: Ternavka (Тернавка); Skole: a korszakban Skole, ma: Skole (Сколе); Stry: a korszakban Stryj, ma: Sztrij (Стрий), Lvivtől kb. 71 km-re, délre található.

¹¹⁴ A szó eredeti jelentése: zászlóalj (német, francia: Bataillon). Valószínűleg itt is, mint fentebb, bővített értelemben használja a szerző.

¹¹⁵ A korszakban Falisz, ma: Falis (Фалиш); Sztrijtől kb. 9 km-re, délre.

¹¹⁶ A korszakban Stankow, ma Sztankiv (Станків), Falistól kb. 2 km-re délre.

¹¹⁷ A korszakban Dolhe, ma: Dovge (Довге), Sztankivtől kb. 3 km-re délre; Morsin: a korszakban Morszyn, ma: Morsin (Моршин); Vania: a korszakban Vania, ma: Vanja-Liszovicka (Баня-Лисовицька).

sonló az előbbiekhöz. Bania, ez már egy nagy ütközet hely volt. Úton-útfélen a sok katona sír tárul a szemünk elé. Látni orosz és német sírokat egyaránt. A sírok számát még hozzávetőleg sem tudom megítélni (4–5 ezer). E helyre úgy 10 óra este lehetett, mikor megérkeztünk (olyan 15 km távolságra lehet a front), itt már az első házak romban állnak, csak a kémény magasodik az ég felé. Nagy úri lakás lehetett a falu végén, amelynek most csak a falai meredeznek, ennek a kertjében ütöttük le a sátrainkat. 10 óra után kaptuk meg a feketekávét vacsoránkat, s 11 óra után mentünk aludni. Az éjszakám nagyon rossz volt, mert teljesen át voltam izzadva, a fű nagyon harmatos volt és fáztam kegyetlenül, a lábamat pedig a reuma rettenetesen szaggatta. Úgyszólván nem aludtam semmit sem.

Július 15. szombat. Bania. A felkelés reggel 5 órakor. Reggeli fekete és egy gomolya túró. 7 órakor indultunk útnak Lasovice¹¹⁸ felé. Lasovice községben már találkoztunk Colomeából¹¹⁹ ide menekültekkel, tele volt a falu széle lengyel zsidó bagázsúval. A községet elhagyva Bolokov¹²⁰ közelében tartottunk egy kis pihenőt, itt pár ház volt, ahonnan az úri nép edényekkel hordta a vizet a fáradt katonák részére. Úgy 11 óra felé beértünk Bolokov városba, elég csinos kis város. (Lapot nem szerezhettem, mert pihenőnk nem volt. Azonban vettem egy zsemlét, melyért 10 krajcárt fizettem.) A zsidók éppen a templomban voltak mikor a nótázásunkat meghallották, mind az utcára rohantak ki. A várost jó távolságra elhagytuk, mikor egy órai pihenőt tartottunk. Én a lábfájásom miatt már a fele útján a csapattól elmaradtam. (Voltak csoportok, akik szintén elmaradoztak.) Jó sokára azután utolértem a pihenő csapatot. A csapat két ház előtt tartott pihenőt. Itt a ház körül az utcán szép nagy cseresznyefák voltak, volt meggy is. Minden fa tele volt katonával. A cseresznye nagyon jó édes volt. 2 órakor megint útnak indultunk Dolina¹²¹ felé (meg is szálltunk). Alig mentem a csapattal fél kilométert, a lábam felmondta a szolgálatot és kidőltem az árokba, velem tartott egy önkéntes káplár barátom, aki magát szintén betegnek érezte. Itt az árok partján el is paroláztunk, majd a pajtás a hátizsákjából rezerve (tartalék) porcióját, én pedig a fél maradék kenyérem, s mivel már nagyon éhesek voltunk jóízűen befalatoztunk, utána rágyújtottunk, és aludva vártunk üres kocsin után, amely fáradt tagjainkkal elvisz Dolinába, de hiába vártunk, már 6 óra felé járt az idő. Útnak kell indulnunk, hogyha már az ebédet elszalasztottuk, legalább a feketekávét részünket megkaphassuk. Jól kipihenve magunkat egy zsidó gyerek jött

¹¹⁸ A korszakban Lisowice, ma: Lisovicsi (Лисовичі), Banja-Liszovickától kb. 2 km-re, délre.

¹¹⁹ A korszakban Kolomea, ma: Kolomjia (Коломия). Stanislau-tól (Ivano-Frankivszk – Івано-Франківськ) kb. 60 km-re délre, Deljatintól kb. 35 km-re keletre.

¹²⁰ A korszakban Bolechów, ma: Bolekiv (Болехів), Lisovicsitől kb. 8 km-re, délre. Nem összetévesztendő Bolokivval (Болохів), mely tőle 30 km-re, keletre található.

¹²¹ A korszakban Dolina, ma: Dolyina (Долина), Bolekivtől kb. 15 km-re, délkeletre.

értünk, hogy jött kocsit értünk, vár egy ház előtt. Útnak indultunk, csakhamar el-
értük a kocsit, amelyre már fáradt bakák feltelepedtek. A kocsit oldalán ülve, bi-
zony kényelmetlen ülés volt, de ez is jó volt, míg végre elértünk Dolinába. Az
idő úgy fél 5-re járt, éppen az ebédet osztották ki, marhahúsleves volt. Az ebédet
meg sem ettem, sátrat kellett csinálni, mert az eső nagyon esett. Maga a város
nem mondható szépnek, van egy fő utcája, amely egészen lejtősen ereszkedik le,
az utcája csúnyán kövezve. Van több apróbb utcája is. Az épületek között van-
nak szépek. A várost lengyel zsidó népek lakják, de lehet látni intelligens osz-
tályt és rutén népet. A zsidók szőrme szélű kalapot hordanak a fejükön. (A
szőrme vöröses, talán rókaprém.) 9 óra felé volt a feketekávé vacsora, és utána
jóízű alvás, úgy hogy reggel 7 órakor ébredtem fel, az esőnek köszönhetően.

IV. FÜZET (1916. július 16. – 1916. október 7.)

1916. július 16. Vasárnap. Szvarecsut.¹²² Dolinából elindulva az eső folyton esett, a köpenyt magunkra vettük és a sátorlapot magunkra terítettük, úgy néztünk ki, mint valami ijesztők (ha a muszi¹²³ meglátott volna, talán el is szaladt volna). Én már 5 km-nél nem tudtam tovább menni. Bündi pajtás megint hozzám csatlakozott és az esőben leültünk egy fa alá, ahol pihentünk, 12-re felé keltegettem a pajtásom, hogy jó volna tovább indulni, de ő csak tovább folytatja a nótát. Mivel a járás nekem nehezemre esett, tovább bandukoltunk. Alig mentem 200 lépésre, megint le kellett ülnöm, talán egy órát pihentem, s útnak indultam, míg végre a csapatot elértem. Éppen akarták az ebédet osztani. A helyet, ahol ebédeltünk Korehovicsnak¹²⁴ nevezték. Mindjárt hozzáláttam az ebédhez, s alig hogy megettem, ismét fel kellett venni a batyut, és az utat tovább folytattuk a fent jelzett faluba, ahol el lettünk szállásolva. Az úton a felszerelést már egy kocsira feldobtam, majd később magam is felkapaszkodtam egy másik kocsira. 7 óra lehetett mikor Szvarencsut faluba értünk, ahol egy pajtában lettünk elhelyezve. A vacsora feketekávét volt, 9 órakor lefekvés.

Július 17. hétfő. Szvarjecsut. A felkelés 6 órakor volt. Reggeli fekete. Az eső egész éjjel esett, de reggel már kezdett kitisztulni. A délelőtt folyamán kiválogattak bennünket, akik a lövészárókba lesznek küldve, és a visszamaradtak továbbképzésre itt maradnak. 115-en lettünk kiválasztva és már készenlétbe fel is állottunk. De mivel az eső nagyon esett visszahúzódtunk a pajtába. Az ebéd 12 órakor bableves volt, 2 órakor feketekávét főztünk, úgy négyesbe. A termés erre minden félében nagyon szép. A kalászos most érik. A talaj termékeny, a lakosok rutének, de tiszta és szíves népek. A fő táplálékuk tej és krumpli. Ezek a jószágtól külön laknak. (Rajzok az épület belső kinézetéről.) A férfiak viselete térdig érő, míg a gatyá a csizmába húzva, fehér gyapjú suba derékig érő, és nagy szélű

¹²² A korszakban Swaryczow, ma: Szvaricsiv (Сваричів); Krechowicétől kb. 8 km-re, délre. A későbbiekben többször is szerepel, eltérő írásmóddal: Szvarencsut, Szvarjecsut, Szvareczuv.

¹²³ Orosz katona (szleng). A későbbiekben gyakran szerepel.

¹²⁴ A korszakban Krehowice, ma Krekovicsi (Креховичі); Dolinától kb. 15 km-re, keletre.

szalmakalap. Az asszonyok majdnem úgy öltözködnek, mint nálunk a felvidéki tótok, csak azzal a különbséggel, hogy ők is viselik a szőracsuhát, mely derékig ér. Az asszonyok a hajukat két oldalt befonják, és a kendő alól kilógatják. A lányok szintén úgy viselkednek, csak hogy ők a nyakukban, több sorban gyöngyöt viselnek.

A lakásberendezésük nagyon egyszerű. A szoba derékszögben paddal van körülveve, az asztal, mely inkább egy téglányi alakú ferslőghoz hasonlít, de lába van és mozgatható tetővel a szoba sarkában áll, melyet pad vesz körül. A szoba másik sarkában van az ágy, mely deszkából van összetákolva. Van négy lába körül keskeny perem. Az ágy majd másfél méter széles, úgy hogy négyen is elfekhetnek rajta. Az ágyon két vánkos van pokróc és szalma kiterítve. Az ágy végében a szoba harmadik sarkában van a kemence, sparhelt és a patka, vagyis a kemence és a sparhelt össze van építve, melyet széles patka vesz körül. Úgy, hogyha megfőtt az étel, körülülik a patkát és a sparheltről eszik meg az ételt. A kemence teteje szintén ad éjszakai szállást a gyerekek részére. A kémény a szobából nyúlik fel a padlásra, ahol a füst szabadon szétmehet. Szék nincsen, szentképek vannak a falon egy sorban. Egy kis tükör és vagy 10 tányér. Ez a felszerelésük. A férfiak nagy része cigarettázik, sőt maguk pödörítik. Az ételük egyszerű, krumpli és lóbab. A gyerek bölcső úgy néz ki, mint az utazó lótető vályú, melyet a kocsi végére akasztanak. Ez a bölcső az ágy vége felett lóg, úgy hogyha a gyerek sír csak meglökik, és magától himbálódik.

Egész nap a gazda szobájában voltunk, meg kell hagyni, hogy nagyon tiszta és szíves népek. A nap elég kedélyesen múlt el. Főztünk krumplit, csirkepaprikást és feketekávé. A kártya sem szünetelt. A vacsora este 6 óra felé volt, marhahúsleves tésztaival és húsból állott. Már a negyedik hetet töltöm a távolban, de csak e napot mondhatom, hogy nem éheztem. Az eső egész nap esett, úgy hogy nem igen kíváncsoztunk a szabad ég alá. Az éjjeli szállás a tegnapi helyen volt.

Július 18. kedd. Szvareczuv. A felkelés 6 órakor volt, de én fél 8 felé tápázkodtam fel. Megittam a feketét és újra lefeküdtem. 8 órakor bementem a gazda szobájába naplót írni. Amint írom a napi eseményeket a gazdaasszony egy porcelán bögrében elébem tesz forralt tejet, amelyet jóízűen elfogyasztottam. Dél előtt nem volt semmi foglalatosság. Ebéd marhahúsleves árpakásával. Délután jóízűen aludtam. 1/2 6 kor a hadnagy sorakozót rendelt el, és mivel egy ember pár perccel később ért oda, kiköttette 2 órára. (Az illető Kucsera Ferenc pesti vendéglős volt.) A vacsora feketekávé és tea volt. Vacsora előtt vettem 1 korona áru vaját, az egészet nem ettem meg, hanem átengedtem belőle másnak is. (1 kg vaj ára 6 korona volt.) Az eső esett.

Július 19. szerda. Szvareczuv. Felkelés reggel 6 órakor, reggeli feketekávé. A tegnapi napon oly nagy eső volt, hogy az összes 2 méteres utcákon nagy víz

folyt, a járást lehetetlenné tette. Pár napra megakadályozta a frontra való menetet, mert a falu végén lévő 15–20 méteres fahidat teljesen szétszedte a sebes ár, úgy hogy annak újbóli elkészítése pár napot vesz igénybe. A délelőtt folyamán a legénységgel fegyverfogást csináltattam, 12 órakor volt az ebéd, mégpedig káposztaleves marhahússal összefőzve. Az ebéd ideje alatt megszólít a hadnagy, hogy miért irkálók én a lev. lapra kilométer számokat és miért húzom alá az egyes betűket, mikor úgy is észreveszik a cenzúránál? A lapot most az egyszer elküldte, de a számot kihúzta, de ha máskor tiltott módon cselekszem, egyszerűen széjjeltépi.

A házigazda étkezését figyelve, látom, hogy ebédjük és vacsorájuk szárazbab vízbe főzve és főtt krumpli, vagy egészbe sózva vagy összetörve pépnek, amelyre forralt tejet öntenek. Kenyér a háznál egyáltalán nincsen, mást ők nem esznek. Délután folyamán kezdett az idő kiderülni. Az egész délután kedélyesen telt el. Volt viccelés, kabaré stb. Este feketekává és tea volt a vacsora. A házigazda adott egy tányér főtt krumplit, melyet jóízűen elfogyasztva 10 órakor elmentem aludni a pajta szalma pamlagára.

Július 20. csütörtök. Szvareczuv. Felkelés reggel 5 órakor. 1/2 6-kor fekete. 6 órakor testgyakorlás, majd későbbben teljes felszereléssel való felállás, várva az őrnagy úr megjelenését, ki vizsgálatot, szemlét jött le tartani. Az őrnagy kivizsgálata elmaradt és fegyvergyakorlat volt 11 óráig. 12 órakor ebéd gulyásos bableves, amely nagyon le volt kozmásítva, úgyhogy pár db húst halásztam ki belőle, ami véletlenül a csajkámba került és egy kis bort is kaptunk. Du. 2 órakor mentünk a falu végére gyakorlatozni, 5 órakor bejöttünk és kaptuk a 10 napi lényugot, 3 kor 96 fillért. Tegnap és ma osztották szét azokat a leveleket, mit hazulról Delatinbe címeztek. A mai napon én is közöltem a postaszámot (229). Palotára küldöttem egy tábori lapot, amely fehér nyárfa héjából volt készítve és arra a monogramomat fa alakjában rajzoltam rá. A vacsora székelygulyás és tea volt. Az időjárás kissé szeles, de enyhe derült volt. Cigaretta fasolás.

Július 21. péntek. Reggel felkelés 5 órakor, reggeli feketekává. 6 órakor gyakorlatozásra a legelőre kivonulás. Ebéd 12 órakor húsleves árpakásával és hús-káposzta, kevés vágott hússal és egy pohár bor. Délután 2 órakor ismét gyakorlatozás volt 5 óráig. 1/2 6-kor vacsora feketekává és tea. Az idő borult és hideg kárpáti szél fúj. A mai napon hozzájutottunk pacalhoz és az, vajjal elkészítve jó vacsorát adott. Ma ismét küldöttem levelet Hartyánba, Palotára és Görgetegre, jelezve, hogy a tábori posta száma megváltozott 120-ra. Ma tisztát vettem magamra, mert a szennyes ruhától annyira viszkedett a testem, hogy arra kellett következtetnem, hogy már tetves vagyok, de szerencsére még mentes vagyok.

A harctéri állapotokról, valamint egyéb hírekről semmi hírt nem tudunk, annyira el vagyunk zárva a világ folyásától. A mai gyakorlatozás során tűnt fel,

hogy a falu körül van kerítve orosz lövészárokkal és több ház lövéstől földig le van rombolva. Sírokat azonban nem lehet látni. A csata valószínűleg vagy a háború kezdetén vagy a múlt évben folyt le. A harc idejét a következő napi feljegyzésemben már fel fogom tüntetni. Egyéb változás nincs.

Július 22. szombat. Reggel 5 órakor volt felkelés, 1/2 6 kor fekete. A délelőtt folyamán esett az eső, a legénység pihent. Ebéd húisleves árpakásával és hús, 1/3 kenyér rész fasolás és pohár sör. Délután elég derült volt az idő, a munka tisztogatás volt, mégpedig, hogy a legénység ne pihenessen, a gazda udvarából a sarrat kis lapáttal (spatni) össze kellett kaparni. Este feketekávé és tea volt a vacsora. Mivel kevés kenyeret kaptunk az lett mondvá, hogy a vacsorához kapunk czibakot,¹²⁵ de bizony arról szépen megfeledeztek. Vacsora után 9 órakor dohány fasolás volt, még pedig kettő kapott egy pakli 8-as cigaretta dohányt. Ma napos voltam, így csak 12 órakor feküdtem le. Az eső 11 óráig szakadt. (Mint jeleztem, megtudtam, hogy e helységben a harc 1915. május havában volt.)

Július 23. vasárnap. Reggel 6 órakor volt a felkelés, 1/2 7-kor fekete. Az eső 1/2 7-kor kezdett esni megszakításokkal. 7 órakor a legénység a szomszéd városba tábori misére ment át. Ebéd 12 óra után volt, húisleves és babfőzelék egy pohár sör. Délután pihenés. A szolgálatom délben letelt. Vacsora gulyás volt. Az időjárás elég hűvös, de az éjszaka derült volt. Éjjel 11 órától kezdve a messze távolból délkeletnek, mintegy 100 km-ről nagy ágyúbömbölések hallatszottak. A lövések egymás után elég sűrűn lettek leadva, állítólag 2 óráig ágyúztak.

Július 24. hétfő. Reggel 1/2 5-kor volt a fölkelés, 1/2 6-kor feketekávé reggeli. 6 órakor indulás gyakorlatozásra. 1/2 10 órakor bevonultunk és kaptunk kenyeret, hárman egyet. A részemet azonnal megettem, mivel annyira éhes voltam, mivel szombat déltől kenyér nem volt a számban. Az ebéd 12 órakor volt, levest és babfőzeléssel, délután szolgálatban voltunk. Hozattam 3 kg krumplit és 3 tojást, amit vacsorára megfőztem. A rendes vacsora kukoricakása tepertővel, de kenyér nem volt. 9 óra után volt próba alarm. Úgyszintén 12 órakor a legjobb álmunkból zavartak fel. Hercegovina dohány fasolás. 2 ember 1 pakli.

Július 25. kedd. Szvarecsuv. Reggel 1/2 5 órakor volt ébresztő, felkelés 6 órakor testgyakorláshoz állt a század 9 órától pihenés. Az ebéd mondhatom jó volt. Kaptunk egy csajka czibakot, azután rántott levest, melybe eztán czibakot dobáltam, azután száraz törött krumpli, majd rá egy kanál disznóaprólékból pörköltet

¹²⁵ Kétszersült (német: Zwieback). A későbbiekben gyakran előfordul.

és egy pohár vörös bort. Délután a Stry folyóba,¹²⁶ mely 5 méter széles és nagyon sebes folyása van fürdés volt. Gyorsan vitt lefelé, de fölfelé nem bírtak jönni. Fürdés után vacsora volt, babfőzelék és tea. Ágyúdörgés ma nem hallatszott. A tegnap éjjeli alárm-nál (riadó) érdekes jelenetek játszódtak le, éspedig volt, aki ijedtében a hátzszakot magára kapta, de az oldalszijat a fekvő helyén hagyta, amikor figyelmeztetve lett, hogy miért nem hozta ki, azt kérdezte, hát az is kell? A másik ijedtében a hátzszakját elől a nyakába akasztotta, és a legtöbb ijedtében reszketett, mint a kocsonya. Ma az idő szép derült volt.

Július 26. szerda. Szvarecsuv. Reggel 5 órakor volt a felkelés, 1/2 6-kor fekete és 6 órakor állt a század. A délelőttöt gyakorlatozással töltöttük, 1/2 11-kor bevonultunk, amikor megkaptuk a harmadnapra a fél kenyér részünket. Ebéd marhahúsleves árpakásával és krumplifőzelék. Ma délelőtt az ágyúk dörgése elég jól ide hallatszott. Délután kimentünk gyakorlatozásra, de 4 óra fele nagyon beborult, erősen mennydörgött, sőt a közelben le is csapott a villám, s emiatt hamarosan visszaindultunk a helyünkre. Azután esett az eső. A vacsora bableves és tea volt.

Július 27. csütörtök. Reggel 4 órakor volt a felkelés, 1/2 5 órakor fekete, 1/2 6 órakor kivonulás a gyakorlótérre. 9 órakor az alezredes úr inspiczírungot¹²⁷ (szemlé) tartott. Azután elrendelte, hogy az egész bataillon – amely állt a 72–32–12 és 9-es gyalogezred pótszázadaiból – fejlődjön fel svarm léniába,¹²⁸ ami meg is történt, miközben mély vízen kellett keresztül taposni. 9–11-ig jól hallatszott a távolból jövő ágyúdörgés (60 kilométer), 1/2 12-kor bevonultunk és kaptuk az ebédet, mely állt húsleves hús és babfőzelékből, majd fél kenyér és jó vörös bor fasolás. Délután pihenés és ruhanemű fasolás. Vacsora feketekávé és tea. Az idő szép derült volt.

Július 28. péntek. Reggel a felkelés 5 órakor volt. A reggeli fekete. Délelőtt pihenés és fürdés. Ebéd marhahúsleves árpakásával. Délután menetre készülődés. A mai nap folyamán az ágyúdörgések erősen hangoztak Delatin felől. Vacsora 5 órakor kukoricakása lekvárral és tea. Megjegyzem még azt, hogy minden nap ettem főtt krumplit, fizettem érte 10 pénzt. Egy alkalommal csináltattam az ő szokásuk szerint tejes krumplit, amit bizony nem nagy élvezettel fogyasztottam. Indulás előtt még főztem krumplit. Bucsút vettem Matyjocsuk (Mihal Matijszcsuk) rutén gazdától. Indulás Szvarecsuvból este 6 órakor a közeli falu

¹²⁶ A Sztrij folyó Szvaricsivtól kb. 60 km-re található, ezért valószínű, hogy a fürdés nem ebben történt, hanem a város mellett haladó Csecsva-, vagy Limnice folyóban (річка Чечва, illetve річка Лімниця).

¹²⁷ Szemle, ellenőrzés (német: Inspizierung).

¹²⁸ Rajvonal (német: Schwarmlinie).

Rozniatov-Krecshovice¹²⁹ vasúti állomásra, ahol bevagoníroztak bennünket. Hogy hová visznek, azt senki nem tudta. A vonat este 10 órakor indult útnak. Az idő a mai nap szép volt. Már vagy 3 nap pipadohányt kaptunk cigaretta helyett.

Július 29. szombat. A vonaton. Reggel 3 órakor értünk Sztanislauba. Innen kezdve a következő állomásokat hagytuk el: Halics, Bustén, Tomarov, Bukozovicze, Csemov, Szuraznov, Novarice, Hodrov, Borinice, Vilnaróza, Skaresióló, Perenkovka. 2 órakor értünk Lembergbe, ahol kaptunk ebédet, marhahúst és bablevest. 3 órakor tovább indulva a következő állomásokat hagytuk el Brevivice, Zozkov, Magoszyn, Zolkiev, Glinvokó, Dorozin, Kernionka, Voloskár. Este 8 órakor értünk Ravarciszkóra¹³⁰ – itt kaptunk vacsorát – feketekávé és egy darab szalonnát. Rejoviecben voltunk.

¹²⁹ A korszakban Roźniatów, ma: Rozsnyativ (Рожнятив). Szvaricsivtől kb. 4 km-re, délre.

¹³⁰ Sztanislaú: Lásd fentebb. Ma: Ivano–Frankivszk (Івано–Франківськ), Rozsnyativtől kb. 55 km-re, keletre. Halics: Lengyelül: Halicz, ukránul: Галич. Nagy múltú történelmi város, korábban fejedelmi és királyi főváros. volt. Galícia régió róla kapta a nevét. Ivano–Frankivszktől kb. 30 km-re, északra található. Bustén: A korszakban Bursztyn, ma: Burstin (Бурштин); Halicstól kb. 14 km-re északra. Bukozovicze: A korszakban Bukaczowce, ma: Bukacsivci (Букачівці), Burstintól kb. 18 km-re, északnyugatra. Csemov: A korszakban Czerniów, ma: Cserniv (Чернів), Bukacsivcitől kb. 5 km-re, északnyugatra. Szuraznov: A korszakban Zurów, ma: Zsuriv (Журів), Csernivtől kb. 8 km-re, északnyugatra. Novarice: A korszakban Nowosielce, ma: Novoszilci (Новосільці), Zsurivtől kb. 9 km-re, északnyugatra. Hodrov: A korszakban Chodorów, ma: Khodoriv (Ходорів), Novoszilcittől kb. 11 km-re, északnyugatra. Borinice: A korszakban Borynicze, ma: Borinicsi (Бориничі), Khodorivtől kb. 15 km-re, északnyugatra. Vilnaróza: A korszakban Wybranowka, ma: Vbranivka (Вибранівка), Borinicsitől kb. 7 km-re, északra. Skaresióló: A korszakban Staresioło, ma: Sztare Szelo (Stape Celo), Vbranivkától kb. 22 km-re, északra. Nem összetévesztendő az ugyanilyen nevű, Doszitól (Доси) kb. 5 km-re, délre fekvő településsel, a lengyel–ukrán határ közelében. Az ukrán–fehérorosz határ közelében is van egy ugyanilyen nevű település. Perenkovka: Lemberg (Lviv) déli részén található vasútállomás, Perszenkivka (станція Персенківка). Sztare Szelótól kb. 17 km-re, északnyugatra. Továbbá Brevivice: A korszakban: Brzuchowice, ma: Brjukhovicsi (Брюховичі), Perszenkivkától kb. 15 km-re, északra. Zozkov: A korszakban Zaszków, ma: Zaskiv (Зашків), Brjukhovicsitől kb. 11 km-re, északra. Magoszyn: A korszakban Macoszyn, ma: Macosin (Мацошин), Zaskivtől kb. 16 km-re, északra. Zolkiev: A korszakban Zołkiew, ma: Zsovka (Жовква), Macosintól kb. 5 km-re, északra. Glinvokó: A korszakban Glińsko, ma: Glinksz (Глинськ), Zsovkvától kb. 6 km-re nyugatra. Dorozin: A korszakban Dobroszin, ma: Dobroszin (Добросин), Glinksztől kb. 11 km-re, északra. Kernionka Voloskár: A korszakban Kamionka Wołoska, ma: Nova Kamjanka (Нова Кам'янка), Dobroszintól kb. 9 km-re északra. Ravarciszkó: A korszakban Rawa Ruska, ma: Rava Ruszka (Рава-Руська), Nova Kamjankától kb. 14 km-re, északnyugatra. Breszt-Litovszk: A korszakban Oroszországhoz tartozott, ma Belorussziában található; a neve: Breszt (Брєст). Rava Ruszkától kb. 240 km-re északra, Minsztől kb. 355 km-re délnyugatra. Később a német–orosz béketárgyalások helyszíne, majd a világháború után újra lengyel terület lett.

Július 30. vasárnap. Reggel 5 óra a vonaton Chokovba értünk, 8 órakor itt kaptunk feketekávéét. Breszt-Litovszkba értünk 1/2 1 órakor, innen 1 órakor indulunk Cheronka felé, ebédet aznap kaptunk csak 3 órakor, mégpedig konzerv hús rizskásával összefőzve tele csajkával és egy csajka feketét, ami nem volt jó (cukor nélkül). Kholnitól¹³¹ Breszt-Litovszk mentén a láthatárig sík terület – futóhomok – és kopár. A területet túlnyomó részt erdőség és mocsár borítja, falut vagy várost nem látni. Az erdők, mely túlnyomóan fenyvesből áll, tönkre van téve a lövöldözés által. Az egész vonat mentén lövészárók egymást követi. Nagy csaták tanú helye. A vidék lakatlan. Breszt-Litovszkig alig van 1-2 állomás. Breszt-Litovszk körül van véve jól kiépített sáncokkal (dekungokkal). Maga a város óriási és szép is lehetett, de csak a romok és égnek ágaskodó falak látszanak, annyira agyon van ágyúzva. Egyedül a templom van épségben meghagyva. A vasútja mintaszerűen van építve, de tönkre van téve. Itt lehetett látni az első szélmalmot (egyszerű rajz a szélmalom kinézetéről). Semmiféle vetemény nincs.

Breszt-Litovszktól Cherenkáig szintén síkság és erdőség, elvéve lehet látni lakatlan faházakat. A vasúti őrházak szintén üresek. Breszt-Litovszktól a vasúti sínpár kettős, az előtt mindég egy volt. A hajdan szántóföldek ma parlagon hevernek. Egy napi járóföldet haladva, mást nem látsz, mint erdőséget és mocsarat, romba dőlt és felgyújtott falut, várost és terméketlen síkságot. A Nyemecz folyóhoz¹³² érve úgy 1/2 9-kor este, erre már dombos helyek vannak. Gyönyörű szép vashíd közepén felrobbantva, de már építik. A folyóhoz közel van Mosty állomás,¹³³ mely szintén tönkre van téve. Cholmtól kezdve már német vezetőség alatt állottunk. Még erre sem látni semmiféle veteményt. Hogy a táj errefelé milyen lesz, nem tudom, mert ránk setétedett. Tájékozni magamat nem tudom. Úgy hallatszik, hogy a Rigai-öbölhöz megyünk. Éjjel 12 órakor Lidába¹³⁴ értünk, ahol kaptunk feketekávéét és jó nagydarab szalonnát. Itt szerencsétlenség ért, amennyiben a fekvőhelyemen ültem, jóízűen falatoztam a szalonnából, hát egyszer csak valami alaposan orrba csapott, úgy hogy az orrom vére elindult. Az ütést a vagon bejárójának kereszt vasa lecsapódása folytán kaptam. 1 órakor lefeküdtem és csak Vilna környékén ébredtem fel. Vilnába¹³⁵ értünk reggel 8 órakor.

¹³¹ Chelm, lengyel város, mely a korszakban Oroszországhoz tartozott (Холм). Lublintól kb. 40 km-re keletre fekszik, az ukrán határ közelében. A későbbiekben előfordul Cholm alakban.

¹³² Pontosabban: Nyeman. Több mint 930 km hosszú, a Balti tengerbe ömlik. Ma Belorussziát, Litvániát és Oroszország kalinyingrádi exklávéját érinti.

¹³³ Ma: Maszty (Масты), Fehéroroszországban, Grodnától (Гродна, a korszakban: Grodno) kb. 60 km-re délkeletre, Bresztől kb. 180 km-re északnyugatra található, a Nyeman folyó partján.

¹³⁴ Lida (Ліда) Masztytól kb. 90 km-re északkeletre található. Lentebb ugyanitt: Lidó.

¹³⁵ Vilnius, Litvánia fővárosa. Németül: Wilna. A korszakban Oroszországhoz tartozott. Szerepel továbbá különféle írással (Villna, Wilna). Lidától kb. 95 km-re, északra található. A szerző a város egyik folyóját is említi: a Vilnia kb. 80 km hosszú.

Július 31. hétfő. A vonaton. A Lidó város nagyon szép lehet az állomásáról ítélve. Vilna szintén nagyon szép lehet egész fővárosias kinézetű. Nagyon sajnálom, hogy lapot nem szerezhettem, de részben az éjszaka, részben a rövid megállás akadályozott. Vilna környékén már láttam szép vetéseket és hegyeket. Nova Wileiskbe¹³⁶ értünk 9 óra felé. Itt kaptunk konzerv levest (tészta is volt benne), mely elég jó ízű volt. Itt kaptuk az első német sütésű kenyeret, mely a mi gyártmányunknál sokkal jobb ízű. 1/2 10 órakor indultunk Kjema¹³⁷ felé. Az éghajlat errefelé már egész hűvös, pedig az idő már 10 óra után van. A gabonanemű még zöld. Loscha¹³⁸ szép állomás. Güdújai¹³⁹ állomás is szép lehetett, de csak a puszta falai állnak. Borovoi állomás fa épület, szépen kidolgozva volt, végállomás. 12 órakor értünk ide, amikor kivagoníroztak, hogy innen a frontig az utat, mely három napig tartott volna, megtegyük. Ebédre kaptunk egy húskonzervet, fél kenyeret, 40 db jó cigarettát (német gyártmányú), 7 dl vörös bort és czibakot.

Ez a rész már valóságos orosz föld, itt is nagy csaták lehettek, mert a sírok egész temetőt alkotnak, még kálvária is van benne építve. A fenyvesbe szanaszét sírok. A hadvezetőség német. 2 órakor jött a parancs, hogy vissza kell mennünk Novo Wileiskbe 3 heti továbbképzésre, mi a 72-esek és a 9-es csehek 5 órakor újra be lettünk vagonírozva, a 12-eseket pedig kivitték a frontra. A vidék nagyon szép síkság, fenyves erdőekkel. A gabonát, rozst és zabot német katonák és orosz nők most aratják, a férfiak kaszával a nők pedig sarlóval aratnak. Az épületek errefelé nagyon szép kivitelben vannak felépítve, úgy a fa épületek (melyek befestve vannak), mint a téglaeépületek mintaszerűek. Az utak rendezettek. A vasúti állomáshelyek nagy területet foglalnak el, melyek gázvilágítással vannak felszerelve. A rend és tisztaság mintaszerű. Este 10 órakor megérkeztünk Nova Wileiskbe, ahol kiszálltunk a vonatból és a város külső területén lévő tébolyda ház épületébe szállásoltak. 12 órakor fektünk le, mire elhelyezkedtünk.

Augusztus 1. kedd. Novo Wileisk. Reggel 7 órakor volt a felkelés. Fekete a reggeli. A délelőtt folyamán lakásrendezés és tisztogatás. Az épület, amelybe el lettünk helyezve még teljesen új, használatban nem volt és óriási területen 4 szög alakban fekszik egy dombháton. A négyszög egyik oldalán szép torony magaslik, mely alatt van a templom. Az épület előtt fenyves sétány van. A sétáteren épült színpad van felállítva, melyhez közel van a zenekar pavilonja. 7-8 ember lett elhelyezve egy cellába. Az egész orosz építmény. 12 órakor kaptuk megint a magyar hiányos kosztot. (kukoricakása volt cukrosan). Délután tovább folytattuk

¹³⁶ Ma: Naujoji Vilnia, Vilniustól kb. 9 km-re, keletre található. Lengyelül: Nowa Wileika. A következő oldalakon különféle írással szerepel (Wileisk, Vileisk, Vieliskó).

¹³⁷ Ma: Kena, Litvániához tartozik. Naujoji Vilniától kb. 16 km-re, keletre fekszik.

¹³⁸ Ma: Losa (Лоса), Belorussziához tartozik, Kenától kb. 16 km-re, délkeletre található.

¹³⁹ Ma: Gudogaj (Гударай). Losától kb. 6 km-re, keletre.

a tisztogatást. Vacsora konzerv főzelék árpakásával. Este bementem a városba Zsebedis Károly káplár pajtással és betértünk a katonai német kantinba, ahol a szükséges dolgokat bevásároltam, s e mellett 1 liter finom fekete édes bajor sört ittam meg. 1 liter ára 40 fillér és még két db cigaretta ráadás. Majd később elmentünk a vasúti vendéglőbe, ahol ismét megittam 1 liter sárga sört. Jó kedvvel azután visszatértünk a lakóhelyünkre. A mi drágasági viszonyunkhoz képest, itt olcsó világ van. Levél ment Váchartyán, Palota, Görgeteg. Az idő szép volt, 4 óra fele volt egy zápor.

Augusztus 2. Novo Wileisk. Reggel 5 órakor volt a felkelés, feketekávé. A mai napra lett avizálva,¹⁴⁰ hogy jön szemlét tartani a porosz királyi herceg Oszkár,¹⁴¹ amely célból azután kivonultunk a közeli nagy térségre. Meg is jelent úgy 11 óra után, végigsétált a sorok előtt, és megtartotta a szemlét. Csinos fiatalember. Nagy parádé nem lett csinálva, egy pár harcászati gyakorlatot csináltunk, s úgy 3/4 1-kor bevonultunk. Az ebéd marhahúsleves volt és hús. Ma kaptunk egy egész kenyeret 2 napra. Délután nem volt semmi foglalatosság. Este feketekávé. Szép idő volt.

Augusztus 3. csütörtök. Reggel 3/4 5-kor felkelés, 1/2 6-kor fekete és 6 órakor lett volna teljes felszereléssel kivonulás, de mivel egész éjjel és még reggel is nagyon esett az eső, zárt folyosón gyakorlatoztunk. 9 órakor volt dohányfasolás még pedig pipadohányt, a többi pedig 2 szivart és 2 db cigarettát. A tegnapi napon volt lénungfizetés 1 kor. 80 krajcár. A mai napon Bereitschaft¹⁴² szolgálatot teljesítünk holnap délig. Az ebéd volt húsleves hússal és babfőzelék. Levelet írtam Pistának, Görgetegre, Kováts és Feillein jegyző uraknak Budafokra. Délután nem volt semmi foglalatosság. Az éjjel nagyon rossz álmaim voltak. A vacsora feketekávé és vaj lipiói túróval keverve. Az éjjel nagyon esett az eső.

Augusztus 4. péntek. Reggel 5 órakor volt a felkelés. Reggeli feketekávé. Dél előtt nem volt foglalatosság. Ebéd bableves, lekváros rizskása. Délben esett az eső. Délután fegyver-fogás. Vacsora vaj húskonzervvel keverve és feketekávé.

Augusztus 5. szombat. Novo Vielsk. Reggel a felkelés 1/2 5 órakor. Reggeli fekete. Dél előtt gyakorlatozás. Ebéd marhahúsleves árpakásával és babfőzelék. Délután fürdőbe való menetel. Megfürödtem jó meleg kádfürdőben. Vacsora feketekávé és marhasajt. 1/2 8 órakor éjjeli gyakorlat volt. A gyakorlat 12 órakor

¹⁴⁰ Figyelmeztetés, értesítés (francia, német: Avis). A későbbiekben gyakran szerepel.

¹⁴¹ Prinz Oskar von Preußen, 1888–1958. II. Vilmos német császár fia. Az első világháborúban egy gránátos ezredet vezetett.

¹⁴² Készenléti szolgálat (német: Bereitschaft).

ért véget. 1/2 2 órakor értünk haza, kifáradtam, lefeküdtem. Az idő a mai nap folyamán olyan hűvös volt, mint késő ősszel.

Augusztus 6-a vasárnap. Reggel a felkelés 1/2 7 órakor. Reggeli fekete. Dél előtt tisztogatás (reingungolás),¹⁴³ fegyvervizsga és iskola a német jelvények ismertetéséről. Dohányfasolás 4 szivar és 4 cigaretta. Ebéd rizskása marhahússal olyan, mint a ludaskása szokott lenni, és fél kenyér. Délután a mieink és a 12-sek futballoztak. Délután esett az eső. 6 óra után a német banda játszott a városban. Vacsora kukoricakása lekvárral.

Augusztus 7. Reggel felkelés 1/2 5-kor, 1/2 6-kor kávé, 6 órakor kivonulás gyakorlatozásra. 8 óra felé elkezdett esni az eső, s így bevonultunk. A délelőtt folyamán más foglalatosságban nem volt, mint levélírás. Írtam Görgetegre pénz és csomagért, és Pistának. Ebéd árpakása leves marhahússal és árpakása főzelék. Fél kenyér fasolás. Délután 2 órakor fegyvergyakorlatra kivonulás – jelen volt Oszkár királyi herceg is. Gyakorló bombadobás (kézigránát) gyakorlása volt, a főherceg is egy párat dobott. A főherceg minden kíséret nélkül sétál a hadsereg között, 26 éves lehet. 4 óra felé kezdett az eső esni, minek folytán be kellett vonulni. Ma futballozást folytatták. Vacsora: bableves. Két szivar és 4 cigaretta járandóságot is megkaptuk.

Augusztus 8. kedd. Novo Vielsk. Reggel a felkelés 1/2 5-kor, 1/2 6-kor fekete, 6 órakor a gyakorlótérre kivonulás. 1/2 11-kor bevonulás. Kenyér fasolás. Ebéd: köménymagos leves, sós hering (jó nagy volt) és konzerv sárgarépa főzelék. Délután gyakorló kézigránát vetés. Este 2 szivar és 2 cigaretta fasolás. Vacsora feketekávé és ementáli sajt. Délután az eső esett.

Augusztus 9. szerda. Reggel felkelés 1/2 5-kor, 1/2 6-kor fekete. 6-kor kivonulás a gyakorlótérre, 1/2 12-kor bevonulás. Kenyér fasolás. Ebéd bableves konzerv hússal. Délután fegyverfogás. Este feketekávé és 2 napi cigaretta fasolás. Az idő hűvös, de derült volt.

Augusztus 10. csütörtök. A felkelés 1/2 5-kor, 1/2 6-kor fekete és 6-kor kivonulás gyakorlatozni. Ebéd marhahúsleves, hús és rizskása főzelék és kenyér fasolás. Délután ruhamosás a folyóban és 5 órakor lénungfizetés 10 napra 2 márká 48 phenig¹⁴⁴ volt. Este fekete és jó nagydarab vaj. Az idő borult, de meleg volt. Este kadétomnál Takács Gyulánál voltam gomba vacsorán, jóízűen készítette el a pipása. Volt benne marhahús és burgonya is.

¹⁴³ Tisztítás, tisztogatás (német: Reinigung).

¹⁴⁴ A korszakban a német márka váltópénze volt a Pfennig.

Augusztus 11. péntek. A felkelés 1/2 5-kor volt, 1/2 6-kor fekete és 6 óraker kivonulás gyakorlatozni. Ebéd bableves és jól meglekvároztott vízbe főtt tejes kása (jó ízű volt). Délután és a mai napon két napra kenyér fasolás. Délután fegyverforgatás. Este vacsora bableves és sajt volt. Cigaretta és 2 szivar fasolás. Ma átvettem holnap délig az inspekciós szolgálatot.¹⁴⁵ Ez az utolsó napunk Nova Vieliskóba, mert innen át lettünk helyezve Vilnába.

Augusztus 12. szombat. Vilna. Reggel felkelés 4 óraker reggeli 1/2 5-kor. A lakásunkat szépen kitisztogattam, rendbe hoztam, 7 óraker menetre készen állott a század. 1/2 8-kor útnak indultunk Vilna felé. 8 km-es gyaloglás után elértük a várost. A város végén fogadott a német katonazene és végig vezetett a városon az új helyünkre. A helyünk leírásával a napokban foglalkozom. 12 óra felé értünk a városba, az orosz lakosság kiözönlött az utcára. Maga a város szép. Az Irlina folyó osztja kétfelé a várost, kis csavargözös jár a folyón. Mivel a szokatlan köves út nagyon kifárasztott 12 óraker, hogy megérkeztünk azonnal lefeküdtem és aludtam, míg az ebéd elkészült. Az ebéd árpakása leves volt húskonzervvel. Ebéd után ismét jóízűen aludtam vacsoráig. A vacsora keserű fekete és sajt volt. Ma szép derült idő volt.

Augusztus 13. vasárnap. Vilna. Reggel 6 óraker felkelés, fekete 1/2 7-kor. Dél-előtt folyamán tisztogatás. Ebéd marhahúsleves rizskásával, hús és rizskása főzelek. Délután kaptunk engedélyt a városba menetelre. Egy pár utcát bejártam, ahol a látványosság színhelye volt. Vilna városról megjegyyezni való. Maga a város két részből áll éppen úgy, mint Budapest. Vannak egyenes utcái, de túlnyomó részben lejtős. Az építkezés téglá és fá. A város belseje inkább téglá, már a külső része szépen faragott fá. Van 4 emeletes épület is. Templom nagyon sok van, legalább 15–20. Az utcák gömbölyű kővel vannak kirakva, a járda pedig keresztbe deszkázva. Kereskedelmi város. A kereskedelme szedett-vedett. Trafik úgyszólván minden kereskedésben van. Levelezőlapot mindenütt lehet kapni, még a kávéházak ablakai is tele vannak. Csemege üzlet rengeteg van. Az italmérésben többnyire sört és szörp félét árulnak. Az utcákon gyümölcsöt árulnak ribizlit, körtét, almát és piszkét. Ruhakereskedés alig van. Az ékszerkereskedések nagyon visszamaradottak, említésre alig méltó. A trafik kereskedelem a legfényesebb, mert a gyárosok konkurálnak. A várost oroszok lakják, az utcán közönséges paraszt ruhákba öltözött rendőrök vannak, kezükben egy rövid fütőkös a végén karikára kötött spárga és úgy állnak az utcák bizonyos részein. A konflisai gyalázatosak, úgy szintén maga a fiákeres csodálatosan öltözködik. A város tele

¹⁴⁵ Ügyeletes. A későbbiekben gyakran szerepel.

van német katonasággal, itt vannak a főbb hadvezérek, mégpedig Oszkár királyi herceg, Hindenburg.¹⁴⁶

A kávéházakban nők szolgálnak fel és az ajtó ablakán lefelé nézve csalogatják be a vendégeket, különösen a magyar bakákat kezükkel integetve csalogatták. A városban több helyen van felállítva soldáteszheim¹⁴⁷ (katonai otthon) ez a német hadvezetőség példaszerűsége, mely által tanújelét adja, hogy katonáinak a legnagyobb kényelmet és szórakozást nyújt. Egy teremben bevásárlási cikkek vannak, amelyek nem olcsók. A másik teremben van az italmérés, melyről később fogok feljegyzést tenni. Azután a harmadik terem az olvasó, ahol lapokat és könyveket lehet olvasni, jó asztalok vannak felállítva és többféle hangszer, melyen bárki játszhat zongora, harmónium, cimbalom, és az udvaron van a nyári mulató, fás helyiség, ahol katonazene játszik. 5 óra fele a laktanyánkhoz közel egy fa épület kigyulladt, mindjárt riadó (alarm) lett fújva és az összes katonaság ki lett rendelve a tűzoltáshoz, alig értünk a színhelyre már 3 ház égett, de a tűz rohamosan terjedt. Az oltáshoz, hurcolkodáshoz azonnal hozzáfogtunk – a civilek el lettek távolítva, mindaddig, míg az oltási művelet véget nem ért. 10–12 ház égett porrá. Egy-egy ház, telek elég terjedelmes, mely zsúfolva van melléképületekkel. Csupa faház volt, köztük volt egy pár emeletes is. A tűz óriási volt, mert az említett 10–12 ház egyszerre égett. Kivonult a város tűzoltósága is és a német tűzoltóság is. A helybeli tűzoltóság öltözéke semmit mutató, közönséges ruha a mienkhez hasonló, azzal a különbséggel, hogy fejükön van egy-egy sisak, amely a mienkhez hasonló, azzal a különbséggel, hogy a csákó egészen sárgarézből van. A német tűzoltóság itt is kiemelkedik a művével, ugyanis több fecskendője áll rendelkezésére, a vizet motorgépekkel hajtják a szivattyúba. Az oltásnál fejszéket, horgokat és vastag kötélre erősített kapsokat használnak. A kerítések szál deszka magasságúak, s a deszkák egymás mellé sűrűn vannak felállítva. Mikor az égő házat megközelíteni lehet, használják a horgokat és kötél horgot, az utóbbival a katonák házakat döntöttek el. A tűz 10 órakor el lett oltva, 9 óra felé az eső is segített. A vacsora rizskása, szilvakompóttal volt. Lefekvés 11 órakor.

Augusztus 14. hétfő. Vilna. A felkelés 7 órakor. A feketekávé nagyon keserű volt. Délelőtt a felsőruhát mostuk ki. Kenyér fasolás. Ebéd köménymag leves és konzerv zöldség húskonzervvel. Délelőtt ismét pihenés. Vacsora kisdarab vaj, 4 cigaretta és 4 szivar fasolás. Az idő szép volt. Posta szám: 166.

¹⁴⁶ Paul von Hindenburg, 1847–1934, német tábornagy. Éppen két héttel később, 1916. augusztus 29-én nevezték ki a német császári hadsereg vezérkari főnökének. 1925-től haláláig Németország birodalmi elnöke volt.

¹⁴⁷ A következő oldalakon gyakran szerepel, különféleképpen írva (német: Soldatenheim).

Augusztus 15. kedd. Vilna. A felkelés 1/2 6 órakor, reggeli fekete. 7 órakor útnak indultunk fürdéshez. A fürdő a város vége felé van és az épület valami gyár lehetett, a németek azonban fényesen berendezték fürdőnek. A laktanyánktól mintegy másfél órára van. Amikor a fürdőhöz értünk egy terem ablakán osztogatták a kis ládikákat, melybe apróságunkat helyeztük bele. Ezen kívül kaptunk egy számozott bilétát. A kenyérsákot és übersungot¹⁴⁸ itt adtuk le. Továbbmenve a pokrócot adtuk le. Azután egy terembe mentünk, ott mindenki egy hordozható fogásra felaggattuk a ruhánkat. A balkonnól összekötve egy rakásba hányva. A fogások számozva vannak, s így mindenki a maga számát kereste meg. A bakancsra, kenyérsákra pedig krétával írták fel a számot. Mielőtt a fürdőszobába bementünk volna egy német katona megvizsgálta testünket, hogy nincs e valami fertőző betegség vagy tetű nincs e rajtunk? Egy pár beteg katona akadt. A vizsgálat után mindjárt be a zuhany alá, útközben egy katona osztogatott egy szappanyozó ruhát. A zuhany mellett egy lavórban szappanyos víz állott s ebbe mártottuk a rongyot és úgy dörzsöltük a testünket. Fürdés előtt kaptunk papucsot, az ajtónál elhagytuk. Fürdés után ismét kaptunk papucsot és törölközőt és ezen felül egy pokrócot, ezután bementünk egy szobába ahol megtörölköztünk. A pokrócba betakarózva lefeküdtünk. Pihenés után a ruhákat azonos sorrendbe kaptuk vissza, amint azt leadtuk. Mikor a fürdés véget ért felálltunk, rendbe 12 óra után haza indultunk. Rengeteg sok bámulónk volt, mert magyar bakát még nem látott Vilna lakossága. 1/2 2 órakor értünk haza, amikor az ebédet megkaptuk, mely bizony sovány volt. Rizskása konzerv hússal keverve. Délután szolgálatba léptünk. Vacsora tea és vaj volt. Vacsora előtt a legénység minden nap a laktanya udvarán játszik és futballozik. Az idő szép és meleg volt.

Augusztus 16. szerda. Vilna. Reggel 5 órakor felkelés. 1/2 6-kor fekete. Dél előtt a szolgálat tovább tart, a többi cug¹⁴⁹ pedig gyakorlatozásra kivonult. (A mi cugunk a második cug.) Ebéd köménymag leves és rizskása disznóhús konzervvel, a konzerv jóízű volt. Délután pihenés a mi cugunknak, a többi cug pedig kivonult gyakorlatozni. Ma kenyér és kétnapi szivar és cigaretta fasolás. Ma ismét Oszkár főherceg megtekintette a gyakorlatozást, sőt amint hallottam a rajvonal közé ő is lefeküdt és megtekintette, hogy jó kilövése van-e a mellette fekvő bakának. Vacsora bableves volt, mely kissé kozmás ízű volt. Az idő ma nagyon szép volt. Pistának írtam lapot. Egyéb megjegyzés: A városban 37 templom van. Közöttük nagyon sok a legdíszesebben van építve. Az aratás most fejeződött be, az árpa, zab még félérett. A búzakeresztek még a mezőn vannak. Gyümölcs minden féléből nagyon sok van, különösen alma és körte földig húzza az ágat. Barackot egyáltalán nem látni, talán az nem bírja ki az itteni időjárást.

¹⁴⁸ Ágynemű, huzat (német: Überzug).

¹⁴⁹ Szakas (német: Zug).

Augusztus 17. csütörtök. Vilna. Reggel a felkelés 5 órakor. Reggeli feketekávé. Dél előtt gyakorlatozás, lövészárkok készítés, futóárokban kapcsolatban. Ebéd árpakása leves, és zöldségkonzerv húskonzervvel összefőzve főzeléknek. Délután hajnyírás, borotválkozás és általános tisztogatás készülve a király születésnapjára. Vacsora vaj és tea.

Augusztus 18. péntek. Vilna. Felkelés 1/2 6 órakor, 6-kor fekete. 8 óra után kivonul az egész bataillon 12–32–72-es és a 9-es cseh compánia,¹⁵⁰ továbbá a napokban érkezett 10-es lengyelek fél ezrede (állítólag ezek közé leszünk beosztva). A felvonulás a kozák laktanya udvarára történt. A kaszánya udvarán felállottunk a már korábban elkészített tábori oltár előtt, ahol a tábori lelkész tartott misét Öfelsége I. Ferenc József Királyunk 86. születésének évfordulója alkalmából. Kivonult a német zenekar. A német tisztok és Vilna város kormányzója. Továbbá jelen voltak a vezérkari tisztok, köztük kinek a tisztelgést leadtuk őexcellenciája generál Klüg.¹⁵¹ Az összes ceremónia fényesen sikerült, a mise után őexcellenciája tartott egy rövid felköszöntő beszédet, melyre az összes katonaság 3-szor kiáltotta az éljent (németül). Újbóli tisztelgés, ezután hazavonult az összes katonaság. 1/2 12-kor értünk a laktanyába, ahol a járandóságunkat szétosztották. Eközben is kaptunk fél kenyeret, 2 napra 4 szivart és ugyanennyi cigarettát. Ebédre kaptunk húslevest hússal és rizs lisztből gyúrt metélt tésztát lekvárral. A mai ebéddel meg volt elégedve mindenki. Ebéd után mindenki kapott egy csajka világos sört, bár többet kellett volna kapnunk, mert a király születésnapjának emlékűnépére 6 hordóval, vagyis 300 litert kaptunk, de takarékoság szempontjából, hogy holnapra és holnaputánra is jusson, így lett leosztva.

Délután ki lett hirdetve, hogy 5 napi lénungot kapunk ajándék címen és este elmehetünk a szoldateszhenunba, ahol koncert lesz tartva, 3 órától 5 óráig katonabanda játszott a laktanya udvarán. Vacsora bizony sovány volt. Konzerv hús vajjal összekeverve, amit egy kis karé kenyérré felkentem és egy pohár sört is kaptunk. Vacsora után sajnos, de való, pénz nélkül kellett kimennem a városba, de a kíváncsiság elvitt a soldatenheim épületébe. Szép nagy épület termei vannak berendezve a katonai kényelemre. Amint az ember a lépcsőházba lép, látja, hogy a lépcső szőnyeggel, a korlát vörös bársonnyal van borítva. Az emeletre érve egy nagy terembe lépünk. Ez a terem tele van asztalkával és székekkel. Van benne két zongora, egy fűsz harmónium, hegedűk, cselló, stb. és gramofon, tettszész szerint bármely hangszeren szórakozhat az ember. A nagyteremtől balra, jobbra kisebb termek vannak, könyvtárszoba, olvasóterem, íróterem és ivó evő

¹⁵⁰ Század (német: Kompanie).

¹⁵¹ Alexander von Kluck, 1846–1934. Vezérezredes (Generaloberst), az 1. német hadsereg parancsnoka, melyet a nyugati fronton vezetett az 1915. márciusában bekövetkezett sebesüléséig. 1916 októberében nyugdíjba vonult.

terem. A koncert 7 órakor azzal kezdődött, hogy fényképész magnéziumvilágítás mellett egy csoportképet vett fel, azután úgy a mi részünkről, mint a németek részéről beszédekkel, szaválásokkal, bohózzal és zenével mulattatták a hallgató közönséget. A németek részéről nagy tetszést aratott egy Visztreik nevű budapesti komikus) bohóc, ki egyes dolgokat nagyszerűen produkált, előadott. Az ünnepély úgy 1/2 9 óra felé ért véget, ahonnan bementünk a kivilágított kerthelyiségbe, ahol a kedves testvérek italt, ételt a lehető legolcsóbban árusítottak. Egy pohár sör 10, 1 kakaó 10, egy lekváros kenyér 10, egy kakaó- és cukrászsütemény 30 és többféle szörp 20 phenigbe került. Akinek volt pénze az evett és ivott, én pedig csak néztem, majd később szép magyar nótákat daloltunk, viszont a németek. Közben még a rendező szép beszédet tartott, de mivel én németül nem igen tudok, nagyon keveset értettem meg belőle. Annyit tudok, említés volt a beszédben, hogy a nehéz harc már 2 éve folyik keleten és nyugaton, délen és északon, s eddig mi győztünk, s ezután is nekünk kell győzni. Végül a király életetésével beszédét befejezte. Még ezután egy-két nótát elfűjtünk s hazafelé útnak indultunk. Amint a kertajtón kitarítottunk, a kedves testvérek ott vártak, s aki a kerthelyiségben volt, az mind kapott egy kis doboz cigarettát és a soldatenheim belső berendezéséről felvett anzitz kártyát,¹⁵² nekem kettő jutott, melyeket alá is írtam velük. 1/2 11 óra volt mikor a laktanyába értem. Az idő elég jó volt, csak akkor esett egy kicsit az eső, mikor a zene játszott.

Augusztus 19. szombat. Villna. A felkelés 1/2 6-kor volt. Reggeli fekete. Dél előtt folyamán gyakorlatozás. Ebéd: csipetke leves (a tegnapi fekete tésztából felmaradt) és vízbe főtt rizskása, hozzá gyümölcs kompót. A rizsnek fő hibája az volt, hogy nem volt rajta sem só, sem cukor. Délután egy kis gyakorlatozás, 5 órakor tisztogató, kenyér fásolás. Vacsora tea, vaj volt és egy pohár sör. Ma oly hőség volt, hogy az árnyékba is izzadt az ember. Az eső nagyon esett.

Augusztus 20. vasárnap. Villna. 6 órakor volt a felkelés, a reggeli fekete. Az eső egész éjjel esett és nagy mennydörgés volt. 8 órakor a legénység azon része, akik katolikusok bementek a templomba. Ebéd húsleves hús és zöldség konzerv főzelék. Kenyér-szivar és cigaretta és zsoldfásolás. 3 márka 30 phenig. Ma kaptuk meg a király születésnapjára a libesgubát.¹⁵³ Délután (mától) futball mérkőzése volt, a mieinknek a német csapattal. Leverve egyik fél sem lett. A mieink eléggé jól kitüntették magukat. A játék fele időben jó nagy zápor jött, mely egy negyedóráig megakasztotta a játékot. A játékosok részére a németek vacsorát rendeztek. Volt disznósült és vajás kenyér, ezen felül 100 liter sör. A játék után

¹⁵² Képes levelezőlap (német: Ansichtskarte).

¹⁵³ Szeretetadomány (német: Liebesgabe).

egy páran elmentünk a szoldateszheimbe, ahol megvacsoráztunk. A vacsorám sertéssült, burgonyasalátával és egy csésze kakaót ittam, az egészért fizettem 70 pheniget – Ma nagyon sok levél érkezett, de én nem kaptam. Nagyon rosszul esett, mert ma két hónapja vagyok kint a harctéren, s még egy lapot sem kaptam, holott én minden másnap küldök egy lapot, ma is ment haza és Palotára. Nagyon jól éreztem magamat, mert a város minden sétálásom alkalmával szebb és kedvesebbnek tűnik.

Augusztus 21. hétfő. Villna. A felkelés 1/2 5 órakor volt, reggeli fekete. A mai napon ismét egy más helyre hurcolkodunk, melyről később tesztek feljegyzést. A barakkokból sajnálkozva megyünk el, mert jó helyünk volt itt. Az indulás 9 órakor történt, no ez a felvonulás igazán komikus volt, mert ki lavórt, söprűt, kánát, lámpát, vājlingot fogott a kezébe és nótára gyűjtva hagytuk el a helyünket. A seprűk égnek ágaskodtak, a lavórok felvándoroltak a fej tetejére. A lakosság nem győzött kacagni és mulatni rajtunk, míg végre eljutottunk az újonnan megjelölt helyünkre, mely hasonmása az előbbinek, csak azzal a különbséggel, hogy ez nem eldugott helyen van és a helyiség világosabb. Odaérkezés után a legénység hozzáfogott a tisztogatáshoz, súroláshoz. Minek elvégzése után jött az elhelyezés. Ebéd: árpakása húskonzervvel. Délután pihenés. Este feketekávé volt. Éjfél után 2 órakor alarmkiáltás ébresztett fel az új helyünkön. Az álomból felébredve nem tudtam mire vélni a szokatlan meglepetést, de hamarosan jött az aviza, hogy tűz van. A barakkból kifutottam, hát látom, hogy hozzám az 5-6-ik ház lángtengerben áll. Míg a legénység elkészült, én a helyszínre futottam, mindjárt beugrottam egy szomszéd ház ablakán, ahol két öreg pár kezdett pakolászni. A mámi folyton küldött ki, és nem engedett semmihez nyúlni, de az okoskodását meguntam, rá ordítva az ajtón szép csendesesen kilódítottam a papával együtt, ezután hozzáfogtam a mentéshez. Az ablakon keresztül az utcára repültek a ruhaneműk, bútordarabok, miközben a mámi ismét ott ugrált körülöttem és jajgatott, de hamar elbántam övele is. Egy ágy kidobása semmi sem volt. A kaszni oly könnyű volt, mintha széket fogtam volna kezembe, minden az ablakon vándorolt ki. A tüzet a legénység szorgalma és a helyi tűzoltóság közbejöttével 1/2 4 órakor sikerült eloltani. Egy faház égett le, de ez már nagyobb szabású épület és bent a főutca mentén volt.

Augusztus 22. kedd. A felkelés 6 órakor, reggeli feketekávé. A kirukkolás 3/4 8-kor volt. Az idő borult és ködszerű és esett az eső. Délelőtt folyamán harcászati gyakorlat volt. Ebéd köménymagos leves és rizskása lekvárral. Kenyér fasolás. Délután kis fegyverforgatás. A délután folyamán érkezett meg a 23/5. mars

compania.¹⁵⁴ 17-én indultak el Budafokról. A század külön helyen lett elhelyezve. Ma ismét jöttek levelek és csomagok, de fájdalom nekem nem érkezett. Mindaddig, míg nekem nem érkezik, addig én sem írok senkinek sem. A vacsora tea és egy nagydarab sós hering volt. Az idő ma borult, reggel és este esett az eső. Szivar és cigaretta fasolás.

Augusztus 23. szerda. Felkelés 1/2 5-kor, reggeli fekete, ma 2 hónapja jöttem el Budafokról. 3/4 6-kor gyakorlatra kivonulás. A mai gyakorlatozás valóságos bombavetések tanulmányozásából állott, a legénység pedig lövész és futóárok ásásával foglalkozott. A bombák leírását lásd tovább. Délben az ebéd: árpakása leves és zöldségkonzerv húskonzervvel. Délben átvettem a laktanyai szolgálatot, másnap délig. Délután nem volt kirukkolás, mert a mieink ismét futballmérkőzést játszottak a német legénységgel, s ennek megtekintésére a legénység 4 óra után ki lett vezényelve. Ma levél kevésnek érkezett. A vacsora tea és két kanál szilvalekvárból állt. Kenyér fasolás is volt. Az idő ma borongós, de eső nem volt.

Bombák alakjai-kezelése és dobás módja:

1. Hand¹⁵⁵ gránát: ez áll egy hosszúkás pléh dobozból, mely meg van töltve robbanóanyaggal, a dobból kiáll egy kapocs, mely arra való, hogy azt a derékszíjba akasszuk. Ebbe a dobozba lesz azután egy 15–20 cm hosszúságú esztergályozott üres nyél belesrőfolva, amelynek a végén a gyújtó kanóc, melyet dobás előtt meg kell rántani, úgy hogy a kanóc kiszakadva a kézben maradjon. (A napló részletes leírást és rajzot ad a szerkezetről.)
2. Bomba (mellette rajz). Ez egy centiméteres vastagságú vas gömb, melynek a belseje szintén meg van töltve robbanóanyaggal, átmérője 10 cm lehet, hogy a robbanó anyag ki ne ömöljék, e célból felső részén van ólom srófós dugó, használat előtt ez le lesz csavarva. További részletes ismertetés. A robbantása a következőképpen történik: balkézbe fogjuk a bombát, a drót kampó jobb kéz felé fordítva, most már a drót karikába behúzzunk egy, két véggel összekötött madzagot, és azután jól megrántva, hogy a drót karika kiakadjon. Ha a rántás sikerül egy pattanást hallunk, jelétül annak, hogy az explorálás¹⁵⁶ sikerült, ennek megtörténte után a gömböt jó távolra eldobjuk, s 5 másodperc múlva halljuk a robbanást. Dobás után azonnal le kell feküdni. Hasonlóképpen a felső gránátnál is így cselekszünk-a robbanás ideje azonos ezzel (sróf és gyutacs van).

¹⁵⁴ Menetszázad (német: Marsch-Kompanie). A szövegben szerepel továbbá *marsch campánia*-ként is.

¹⁵⁵ Kézi gránát.

¹⁵⁶ Helyesen: explodál. Jelentése: felrobban. A későbbiekben gyakran előfordul a szó.

3. Bomba (kinézetéről kis rajz). Ez hasonlít egy teknősbékához. Használata a következő. Egy kis kidudorodás végébe jön a gyújtó kapszula, melynek betétele után egy sróf rá lesz csavarozva, a másik kidudorodáson van egy alumíniumból készült kupak, melynek oldalán egy karika van, ez egy sárgaréz rudacskát tart vissza a kieséstől. Használat előtt a kupakocskából a karika ki lesz húzva, miközben a kupak a bomba végéről leesik, így a bomba nyitva áll, de hogy a sárgaréz rudacska ki ne essék, mutató ujjunkat rátesszük, s azután jól eldobjuk. Dobás közben a sárgaréz rudacska a levegőben kiesik, a bomba a földre esve azonnal explorál (kupak és sárgaréz rúd van).
4. Gázbomba (egyszerű rajz a naplóban). Ez hasonlít a függő láncok súly gömbjéhez. Ennek belseje meg van töltve egy folyékony anyaggal, melyet, ha ki lesz dobva a kapszli meggyújt és felrobban, és erős gázt fejleszt a levegőbe. Gyújtó készüléke hasonlít a másikéra (egyszerű rajz a naplóban.). Ez a gáz a nyálkahártyákra nagy hatással van. A hatását éreztem, mert mikor ki lett oldva, bele fulladtunk a szagba. Az érzés rettenetes – lélegzetet venni sem az orron, sem a szájon nem lehetett, mert annyira fojtó volt. Nagyon szédít, a szemet erősen szúrja a gáz, úgy hogy az ember a könnyeitől nem lát. Maga a bomba, sértő hatást nem idéz elő./gyutacs van, ez francia találmány/.

Augusztus 24. csütörtök. A fenti naplót ma reggel 3 órakor fejeztem be, azután levélíráshoz fogtam, hogy az idő mihamarabb teljen. Felkelés 1/2 6 órakor. Reggeli fekete. Dél előtt a legénység gyakorlatozott, én pedig szolgálatot viseltem. Ebéd gulyásleves, bab húskonzerv és tészta volt. Közben kenyér fasolás. Délután bombavetés gyakorlás és játék. Ma nagyon sok levél érkezett, de nekem még most sem. Cigaretta és szivar fasolás 2 napra. Vacsora tea és vaj volt. Ma szép idő volt.

Augusztus 25. péntek. Felkelés 1/2 5-kor, fekete 1/2 6-kor, 6-kor kivonulás. Dél előtt gyakorlatozás és a 10-es lengyelekkel, valamint az újonnan érkezett 32-es századokkal volt megismerkedés. Ma lettünk egyesítve a lengyelekkel. A hír az, hogy hosszabb ideig maradunk még a front mögött. Ebéd: rizskása lekvárral és kenyér fasolás. Délután bombavetés gyakorlat. Ma írtam levelet Hartyánba, Palotára, Görgetegre, Budafokra Kovács és Ferheim Miklós jegyző uraknak. Murányi tiszteletes és Balázs őrmester úrnak. Vacsora árpakása leves és vaj. Az időjárás ma szép volt.

Augusztus 26. szombat. A felkelés 1/2 5 órakor. Reggeli fekete. Kivonulás 6 órakor. Dél előtt harcászati gyakorlat. Ebéd: Köménymagos leves és babfőzelék

húskonzervvel. Kenyér fasolás. Délután tisztogatás. Vacsora tea és marmaládé (gyümölcsíz) 7 óra után az eső esett. Cigaretta és szivar 2 napra.

Augusztus 27. vasárnap. A felkelés 3/4 6. Reggeli fekete. Az eső egész éjjel esett, s még mindég esik. Délelőtt a katolikusok templomba mentek. Tegnap és ma nagy gyomorfájásom volt. Ebéd: leves rizskásával és zöldség konzerv hússal. Ebéd után fejfájás miatt lefeküdtem. Délután 4 órakor örömhír jött hozzám, hogy kaptam pénzt. 5 órakor kiváltottam, a pénz Pista öcsémtől levél kíséretében 20 korona érkezett. A levél tartalma nagyon érzékenyen hatott rám, már azért is, mert ez volt az első levél, de tartalmából kiviláglik, hogy nagyon érzi távollétem és veszélyeztetett helyzetem. A pénzt beváltottam, kaptam érte 14 márkát. Ma futballmeccs is volt. Vacsora: rizskása és tea. Megjegyzés egyebekről: A gyümölcserés szezonja megkezdődött. Rengeteg alma és körte van a piacon forgalomban, azonban az árak magasak 2–3 db alma 20 phenig, ami a mi pénzünk szerint 28 krajcár. Sütemény és egyéb élelmiszerek nem olyan drágák, mint Magyarországon. A lábbeli olcsó. A nők majdnem, hogy kínálják magukat. Könnyen kaphatók. Az öltözködés megegyezik a mienkkel, csak azzal a különbséggel, hogy egy szezonnal visszamaradtak. Úgy hogy a bukjel szoknya¹⁵⁷ még csak most van divatban. A szegény osztrák már nagyon alpáriás, ez már orosz viselet. Az üzlethelyiségek német felírással vannak ellátva. Az új lakásunk jó és kényelmes, a legénység egybeépített ágyon, mi pedig külön-külön rendes ágyon. (egyszerű rajz az ágyról). A gabona még mindég kint van a mezőn, az árpa, zab még érőfélben. A kukorica még kicsi. A háborúból egyáltalán nem hallani semmit sem. A város lakossága oly nyugalomban él, mintha nem is lenne háború.

Augusztus 28. hétfő. Villna. Egész éjjel esett az eső. A felkelés 1/2 5 órakor volt, az eső még kissé szitált, de később kiderült. Reggeli fekete volt. A fejem egész éjjel nagyon fájt, hányás ingereim voltak, így az éjszakát átvirrasztottam. Reggel nem ettem. Délelőtt voltam orvosi viziten, betegségem meg lett állapítva (magen cathar)¹⁵⁸ és egy félnapi pihenőt kaptam. A fejfájásom még délelőtt sem szűnt meg. Ebéd: húsleves árpakásával és tarkabab főzelék hússal. A fejfájás miatt délután is fekdtem. A legénység délelőtt harcászati, délután bombavetési gyakorlaton volt. Most jött egy sürgöny valahonnan, melyben az összes tisztikar üdvözölve lett, minnek öröme, hogy Romániából, az első összeütközésből kifo-

¹⁵⁷ „Bokáig érő szoknya”, a térd alatt erősen beszűkített toldalékkal – szövetből vagy szőrméből – miáltal alig tudtak lépni benne a hölgyek. Alatta a lábakat vádli magasságban pántokkal, ún. „fékező harisnyakötővel” láttak el, mely a szoknyát védte egy-egy hosszú lépéstől. Paul Poiret (1897–1944) haute couture, extravagáns, de nem túlságosan elfogadott kreációja 1910-ben, mely 1914-ig volt divatban. <http://www.fashiontime.hu/divatlexikon/204/> Letöltés: 2020. jan. 25.

¹⁵⁸ Gyomor-bélhurut, (német: Magen-Darm-Katarrh).

lyólag sok román esett foglyul. Öcsémtől 22-ről keltezett lapot kaptam. A vacsora rizskása leves. Kenyér és 2 napi cigaretta faszolás. Az idő ma elég jó volt.

Augusztus 29. kedd. 1/2 5-kor volt a felkelés. Reggeli fekete, de én orvosi rendelvényre tegnap óta reggelire és vacsorára vaját kapok (jó nagy adagot). 6 órakor gyakorlatozás a német dekung ásásnál. 11 órakor bevonulás. Ebéd kömény-mag leves, rizskása lekvárral. Délután bombavetés gyakorlat és játék, 5 órakor bevonulás, 7 óráig iskolázás. Kenyér faszolás. Levél ma ismét nagyon sok jött, de én nem kaptam. Vacsora tea volt. Ma reggel volt az első nagy köd, különben az idő elég kellemes volt a nap jó melegen süttött. Pistának Palotára levelet írtam.

Augusztus 30. szerda. Villna. Felkelés 1/2 6-kor kávé 6 órakor gyakorlatozásra kivonulás. Ebéd: tésztaleves és zöldségkonzerv főzelék. Délután bombavétési gyakorlat és játék. Este tésztaleves. Kenyér és két napra cigaretta és szivar faszolás. Görgetegről, nagyapától és Pistitől jött levél. A Görgetegről érkezett levélben 10 korona volt. Még az előző címemre küldték, melyet 20 napi késéssel utánam küldtek. Pistának írtam levelet.

Augusztus 31. Villna. 1/2 5-kor felkelés, 5 kor kávé, nekem vaj. 6 órakor kivonulás fegyvergyakorlatra. Ebéd: árpakása leves és hús és vajban főtt rizskása cukor és lekvár nélkül. Kenyér faszolás. Délután esett az eső. Így kivonulás nem volt, hanem vizsgálat volt tartva az összes legénységénél, mert feljelentés érkezett, hogy egy órásnál eltűnt egy óra, amelyet egy baka elcsavarintott. A vizsgálat sikertelen maradt. A vizsgálat után iskola volt. A csehek és 72-eseknél is volt vizsgálat, mert még Rahóról egy kis kölyökkutyát hoztak magukkal, a kutya jól élt, szép kövér volt. A tegnapi nap nyoma veszett, ma azonban kiderült, hogy a cseh szakácsok levágták és megsütötték és jóízűen meg is ették. Vacsora tea és nagyon jó ízű lekvár volt, amelyet még nem ettem. Az idő már estefelé kiderült. Írtam levelet Görgetegre, Palotára.

Szeptember 1. péntek. Villna. 1/2 5-kor felkelés, 1/2 6-kor kávé, nekem vaj. 6-kor kivonulás fegyvergyakorlatra. Ebéd: rántottleves tésztával, rántott hal, jó húsos, szálfka nélküli és babfőzelék. Ma az ebéd nagyon jó volt. 6 órakor lénungfizetés 2 márka 50 phenig és kétnapi cigaretta és szivar faszolás. Vacsora rizskása kompóttal összefőzve. Az idő este derült volt. Reggel oly nagy köd volt, hogy 50 lépésre már nem lehetett látni. A gyakorlatozás este 7 óráig tart ezután. Egyéb feljegyzés: Az óra vizsgálat eredménytelen volt, de maga az óra árulta el a tolvajt. Ugyanis az óra Oszkár főhercegé volt, acél ütőszerkezetű volt, javításra lett leadva az óráshoz. Egy 10-es lengyel káplár annál az órásnál volt többedmagá-

val, ki az órát megjavította. Míg társai az órással tárgyaltak, addig a káplár úr az órát elcsórta. Este azonban az óra elkezdett verni, mire a manuszok¹⁵⁹ figyelme-sekké lettek. Megtették a feljelentést, hogy azután mi történt velem, azt még csak a későbbiekben tudhatom meg. Egy más: Ezen a fronton megtörtént, hogy az oroszok az állásuktól alagutat fúrta a német állásokig, mely jó erős betonozott volt, a dekungokat aláaknázták és egy századot így légbe röptettek. A mai tapasztalat: Amikor ma a gyakorlótérre mentünk ki, a város végén német lovas katonai rendőrök állottak, akik a vidékről jövő falusi orosz nőket, férfiakat vizsgálták. A nőket körül tapogatták, a kocsikat, melyen többnyire kevés szalma is volt, feldúlták, azután a tej és egyéb ételneműeket megvizsgálták, a félérett gyümölcsöt elkobozták, egyszóval az élelmet a legszigorúbban ellenőrizték. Voltak aszszonyok, kik gyalog, sőt kocsikkal is, amikor megtudták, hogy a katonák ma vizsgálatot tartanak, vissza akartak menni, de a lovas katona elébük vágatott és a város végére hajtotta őket, ahol természetesen a nem élvezhető holmit tőlük elvették.

Szeptember 2. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli feketekávé. 6 órakor gyakorlatozásra kivonulás. Ebéd: krumplileves és árpakása főzelék konzerv hússal. Délután tisztogatás. Vacsora granadin marsch (kockatészta összetört krumplival), a tészta olyan volt, mint a föld. Az idő ma szép volt.

Szeptember 3. vasárnap. Villna. Felkelés 1/2 6-kor. Reggeli fekete. Dél előtt a németekkel együtt reformátusok és evangélikusok tábori istentiszteleten voltunk. Az istentisztelet német lelkész szolgálata mellett, németül ment végbe. Az orgonát a katonabanda helyettesítette. A németek lehettek pár ezren, mi pedig mintegy százán. A lelkész teljesen civil ruhában volt. Ebéd: konzerv hús és babfőzelék. Délután séta a városban. Voltam a moziban 50 pheniget fizettem, de a kép nem ért egy fityinget sem, mert nagyon homályos szürke volt, amellest borzasztóan recsegett. A felvétel német–orosz munka lehetett. A német még tűrhető volt. A moziból elmentem a szoldateszheimbe vacsorára, de mivel nagyon sokan voltak, az óra már 9 felé járt és a vacsorára nagyon sok német katona várt, egy kakaót ittam, ezzel aztán szépen haza bandukoltam. Az eső estefelé esett, mintegy 3 óra hosszát. Ma cigaretta és szivar fasolás volt. Délután levétem magam mellképbe. Vacsora tea és lekvár volt.

Szeptember 4. hétfő. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Dél előtt éles tölténnyel a lőtéren lövés. Délben keménymag leves és konzervhús

¹⁵⁹ Emberek.

rizkásával. Délután fürdés. Vacsora kockatészta bableves. Az idő szép volt. Palotáról lapot kaptam, amelyre a választ el is küldöttem.

Szeptember 5. kedd. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Dél előtt harcászati gyakorlat. Ebéd rizkása leves és zöldség konzerv főzelék hús nélkül. Délután mars beosztás, vagyis 65 embert válogattak ki közülünk, akik a lövészárokbá mennek ki a 10-es lengyelekkel együtt. Én is közöttük voltam, de sikerült visszamaradnom. A menetszázadunk jelenleg 170 emberből áll, a többi betegség folytán kórházba került, azok között túlnyomó a nemi betegség. A kiválasztás megtörtént, az elindulás pedig csak a következő parancsokra fog megtörténni, addig a legénység együtt marad. Vacsora: tea és sós hering. Ma cigareta és szivar faszolás. Az idő szép, kellemes volt.

Szeptember 6. szerda. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Tegnap déltől napos szolgálatba léptem. Az éjjelt napló és levélírással töltöttem el. A legénység gyakorlatozáson volt. Ebéd: Hús leves árpakásával és hal törött krumpli mártással. 1 levél Palotára és Görgetegre ment. Délután gyakorlatozás, bombavetési gyakorlat. Vacsora tea és marmaládé. Kenyér, cigareta és szivar fasolás. Ma este 11 óráig sétáltam a városban, amikor érdekes dolgokat láttam. Az üzletek mindaddig nyitva vannak, míg a közönség sétál. Az ékszerészek, divatárusok és a kisebb fajta sörkimérések előtt ügynökök állnak, akik ajánlják a portékát és csalogatják be az embereket. Csupa kíváncsiságból bementem cukrászdába, de nagyon alpáriás cukrászdák vannak, a sütemények ára pedig nagyon magas. Ami nálunk 5 kor. volt, itt 18 phenig stb. Az eső estefelé esett, a nappal derült volt.

Szeptember 7. csütörtök. Villna. 1/2 5 órakor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt az egész század lövészárók készítésnél dolgozott, mi pedig sarzsik bombavetési iskolát¹⁶⁰ folytattunk egy német altiszt vezetésével. A bombák többfélék, már előzőleg leírtam a formát, ma dobást és kilövést tanultuk. Mint múltkor először altiszt 2 db-ot kézzel kidobott, a többit pedig 4 féle gépezettel. Az első egyszerű szerkezetű, fokmérővel ellátva lövi fel a gránátot – ez magyar találmány. A másik gépezetbe szorított fegyver, mely szintén el van látva fokmérővel, a puska csövébe teszi, egy vasrúd segítségével rá illesztve a bomba. A harmadik pedig egy erős rugós szerkezetű hajítógép, melynek karjára lesz helyezve a bomba és ráütés szerint tetszés szerinti távolságra. Ez utóbbi nem oly praktikus, mint a másik kettő. A gyakorló tanulás reggel 6 órától 1/2 3-ig tartott. 3 órakor ebédeltünk. Volt köménymagos leves és zöldség konzerv húskonzerv-

¹⁶⁰ Kiképzés tisztos rendfokozatú katonáknak. A későbbiekben a szövegben más formában is szerepel (*sarzsziiskola, sarzsi iskola, sharzi iskola*).

vel. (Hindenburg főzelék – ezt a mi katonáink ezerjónak nevezték el, mert van benne sárgarépa, petrezselyem, zeller, karalábé, borsó stb.) 1/2 4-kor fürdőbe mentünk, hol jól éreztük magunkat. Jó meleg víz jött a tusból és volt száraz gőz szoba, ahová befeküdtünk. 6 órakor értünk haza, amikor a leveleket szétosztották. Levelet kaptam Palotáról és Görgetegről, én is írtam Zolinak. Vacsora bableves volt. Kenyér, cigaretta és szivar faszolás. A mai nap reggelen sűrű köd volt egész délig, a levegő egészen őszi és hideg volt.

Szeptember 8. péntek. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. 6 órakor a lövöldébe mentünk löni élessel, 1 óráig tartott. Ebéd: köménymagos leves és rizskása marmaládéval. Délután pihenés és fegyvertisztogatás. Vacsora: tea és marmaládé. Reggel az idő hűvös és ködös volt. Kenyér fasolás.

Szeptember 9. szombat. Villna. 1/2 5-kor felkelés. 6 órakor harcászati gyakorlatozás 12 óráig. 1/2 1-kor ebéd: keménymagos leves és konzerv hús árpakása főzelékkel. Délután pihenés és tisztogatás. Vacsora bableves kockatésztával. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Este 7 óra után adták tudomásomra, hogy jött pénzem, melyet holnap 11 kor válthatok ki. Ma hozta el a fényképész a katonaruhában lefényképezett képemet, amelyért fizettem 2 márkát, a mi pénzünk szerint 1 Forint 40 krajcár, melyből egyet küldöttem Váchartyánba, Rákospalotára és Görgetegre 3 db-ot, hármat pedig eltettem a gyerekek részére. Ma volt a menetszázad kiegészítése. Vacsora után a legénységnek széles jó kedve volt, egy hegedűs mulattatta őket. Járták a jó magyar csárdást. A hegedű minden este szól, a jókedv megvan, dacára, hogy ki vagyunk fáradva. Most is, hogy a naplómát írom, oly lárma és hancúr van, hogy a gondolatokat is kiverik a fejből. Fehérneműt minden héten mosatunk, melyet szombaton beadunk és a másik héten megkapjuk, egy ing meg egy gatyáért fizetünk 30 pheniget. Egy orosz zsidó lány mos ránk. Megjegyzem, hogy a fénykép mellett még nyárfa kéregre préselt virágokat is küldöttem Hartyánba és Görgetegre. Az idő szép volt.

Szeptember 10. vasárnap. Villna. 6 órakor felkelés, reggel fekete, nekem vaj. A katolikusok templomba mentek. 11 órakor kaptam ki a pénzes levelet. A levél tartalma kissé lehangolt, mert érdemtelenül lett az orrom alá dörgölve. Ebéd: köménymagos leves, rizskása lekvárral. Délután pihenés és városba sétálás. Séta közben egy üres vendéglő utcai kertjében jótékonysági sorsolás volt, ahol megálltam Kucsera pajtással és néztük a nyerő pasasokat. Voltak értékes, szép dolgok, de a kevésbé értékes még több. Volt rántanivaló csirke, tyúk kalitkában, szegfű cserépbén, alma 2 db kis kosárba, stanyiszlibe¹⁶¹ 5-6 db alma vagy körte.

¹⁶¹ Zacskó.

Egy szám ára 40 phenig, 3 szám 1 márka. Láttam, hogy mindenki vesz egy vagy két számot, én is megreszkíroztam 1 márkát, hát keserűségemre nyertem egy stanyiszli körtét 7 db volt benne. Innen azután utunkat a város legszebb kilátó helyére mentünk fel. Szép csiga út vezetett fel a hegy tetejére, a hegy, mely kúp alakú, körös-körül fákkal van beültetve. A hegycsúcs lehet 3 toronymagasság, melynek tetején hajdanában volt a lengyel királyi vár kastélya, melynek most csak a falai romban állnak. A kastély előtt (mely még elég jó karban van) a messzelátó torony áll, amelynek tetejére felmáztunk. Gyönyörű kilátás van innen. A várost körös-körül lehet látni, gyönyörű szép panoráma tárul a néző elé. A város óriási területen fekszik, szebbnél szebb épületekkel. A házak összevissza állnak, így az utcákat nem is lehet látni, oka ennek az, hogy egyenes utcája talán nincsen. A város képe kopár területre van építve. Rengeteg templom díszíti. A templom környék művészies kivitelben. Vannak sudár, magas, gömb alakú és gót stílusban épített templomok. A torony teteje aranyozásos, mely gyönyörű, azután kék sárga zöld színűek, amelyből kitűnik, hogy az orosz nép nagyon szereti a tarka-barkát.

A templomok száma 37. Van a város külterületén kolostor, mely erdő szélén van. A kolostort és a templomot gyönyörű nagy gyümölcsös és fenyves sétakert övezi. A templom és a kolostor előtt mintegy 10 m távolságra, szóval egy kövesút szélességre a Vilna folyó folyik, mely 158 méter széles lehet, dereglyék és csónakok járnak rajta. Az erdőkből még több helyen szép nagy kéttornyú templomok emelkednek ki. A kolostor kertjét a németek átalakították lövöldének, mely most fel van dülva, mély árkokkal. Vilna lakosainak száma békevilágban 230 ezernél több. A várról lejövet azután a városba sétálgattunk, majd vettem a kopejkás karkötő láncot 5 márkáért. Azután elmentünk a szoldateszheimbe vacsorázni, hol katonazene szólt. Vacsora volt paprikás, krumplival, ezért fizettem 60 pheniget. Amikor elfogyasztottuk haza mentünk 9 óra felé. A kaszárnya vacsora üres tea volt. Ma lénung fasolás is volt, kaptam 3 márka 10 pheniget. Az idő szép derűs volt. Képet küldtem Görgetegre.

Szeptember 11. hétfő. Villna. 1/2 4-kor volt felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Ma ismét a lövöldébe mentünk löni, elindulás 6 órakor volt. 8 órára végeztünk, azután gyakorlatoztunk. 11 órára bementünk a laktanyába. Ebéd: húsleves árpakásával, hús és Hindenburg főzelék. Kenyér fasolás. Délután fegyvergyakorlat és bombavetési gyakorlat. Vacsora tea és marmaládé. Ma kaptam a nénémtől levelet, melyre én is válaszoltam. Ma az idő szép volt. Cigaretta és szivar fasolás.

Szeptember 12. kedd. Villna. 1/2 5-kor volt felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt csak fegyverrel mentünk ki harcászati gyakorlatra. 1/2 12-kor értünk haza, 12 óra után volt az ebéd, éspedig rántott leves tésztával, finom húsos hal, jó nagydarab sült hal (alig szálkás) babfőzelékkel. Kenyér fasolás. Délután gya-

korlatozás és bombavetési gyakorlat. Vacsora: halles, ez rossz volt, mert a déli hal feje és farka lett megfőzve, krumpli is lett beletéve. Az idő ma szép volt.

Szeptember 13. szerda. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt gyakorlatozás. 10 óra felé Urbanek generál major inspicizirungolt (szemlézett). A gyakorlatozásunkkal látszólag meg volt elégedve. A rendes időben bevonultunk. Ebéd: rántott leves árpakásával és rizskása konzerv hússal összefőzve. Kenyér fasolás. Délután 3-5-ig iskolázás. Vacsora tea és marmaládé. Cigaretta és szivar fasolás. Délután hűvös szél volt az idő derült, de éjjel volt eső. Levél ment: Hartyán, Palota és Görgeteg.

Szeptember 14. csütörtök. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt mars übung¹⁶² (másfél órai gyaloglás) harcászati gyakorlattal. A délelőtt nagyon hűvös volt, esővel. Ebéd: gulyásos krumpli, hús, és bab összefőzve. Kenyér fasolás. Délután nagyon hideg szél fúj, bombavetési gyakorlatozás. Vacsora árpakása leves. Cigaretta és szivar fasolás. Ma kaptam lapot apámtól és öcsémtől, melyekre azonnal válaszoltam.

Szeptember 15. péntek. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt a lövöldénél lövés volt. 1 órakor értünk haza. Ebéd: bableves és granadin mars (krumplis tészta), jó volt. Délután 4-től 6-ig az udvaron gyakorlatozás. Vacsora tea és vaj. Az időjárás ma enyhébb volt, azonban az eső egész nap ködözött. Cigaretta és szivar fasolás.

Szeptember 16. szombat. Villna. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt harcászati gyakorlat a közeli falu határában. Ebéd: köménymagos leves és káposzta főzelék, rizs hússal összefőzve. Éppen olyan íze volt, mintha töltött káposztát evett volna az ember. (jó volt) Délben átvettem a napos szolgálatot. Délután általános tisztogatás. Vacsora: bableves tészta metélttel. Az idő reggel fele hűvös volt, de már déltájban a nap kisütött az idő meleggé vált. Ma ment le a Görgetegre. Kenyér fasolás.

Szeptember 17. vasárnap. Villna. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli feketekávé, nekem vaj. Az éjjelt napló és levélírással töltöttem el. Délelőtt a katolikusok templomba mentek. A szolgálatom délben letelt. Kenyér fasolás. Ebéd: húsleves, hús és babfőzelék. Ma délutánra meg lett büntetve az egész cug, mert tegnap este 9 óra után egy páran lefekvés után nagy lármát csaptak, s e miatt 5 napi laktanyafogságot kaptunk, s így a vasárnap délutáni séta elmaradt. Vacsora tea, sajt. Ci-

¹⁶² Menetgyakorlat (német: Marschübung).

garetta és szivar faszolás. Az idő borongós és változékony volt kevés esővel. Szolgálatom délben letelt. Levél ment Görgetegre.

Szeptember 18. hétfő. Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt 10-ig lövöldében éles lövés 1/2 11-kor a mozi épületben egy német tiszt a gázbomba védekezéséről beszélt 1/2 1-ig. Bemutatta az álarcokat és vetített képeket mutattak. Ebéd: árpakása leves, krumpli főzelék rizskásával és sült hal. Kenyér faszolás. Délután bombavetési gyakorlat. Vacsora bableves metélttel. Az idő ma elég jó volt. Ma kép talányban megküldtem őseimnek a tartózkodási helyemet, de a cenzúra kitorölte, így nem is ment el, mert észrevettem és a levél csomagból kivettem.

Szeptember 19. kedd. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Dél-előtt hadászati gyakorlat. Halk zeneszó mellett masíroztunk. A tegnapi naptól kezdve a 10-es kapitányon kívül megkaptunk egy német kapitányt, ki szintén oly kíméletlenül bán a legénységgel, mint a 10-es. A 10-es nagyon pofoz, de különösen kedves passziója a lovagló pálcájával a legénység arcát verni, hogy az, kék-zöld színt játszva felhólyagzik. Maguk a tisztek eleget szenvednek a durvasága folytán. Ebéd ma jó volt rántott leves tészta metélttel és rizs konzervhússal összefőzve. Kenyér faszolás. Délután 3-tól 5-ig fegyvergyakorlat. Vacsora tea és vaj. Az idő derült, de szeles volt. Cigaretta és szivar faszolás.

Szeptember 20. szerda. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt harcászati gyakorlatozás. Kompon átkeltünk a Vilna folyón. Egyszer-egyszer 30–40 ember ment át. A kompot a folyón keresztbe a víz elég gyorsan áthajtja. A komp szerkezete egyszerű. Van két ladik egymáshoz 2 m távolságra felállítva, s arra egy híd van erősítve, hogy a víz el ne vigye, a folyón keresztül drótvezeték van. A forma ilyen: (egyszerű rajz a két csónakról, hídról és kötélpályáról). Szóval a víz ereje a ladikokat tolja, a drótkötél pedig kompot nem engedi, mert a komp egyik oldalán egy oszlop áll fölfelé, mely a drótkötéllal össze van kapcsolva egy rövid kötéllal, amelynek végén 3 csiga van erősítve, mely között a kötélt elcsúszik. Egyszerű, de ügyes dolog. 12 órakor értünk haza. Ebéd: árpakása leves és marmaládés metélt tészta. Jónak nem lehetett mondani, mert feketesége mellett nagyon ragadós volt a tészta. Rizs lisztből jó tésztát csinálni nem lehet.

Délután bombavetési gyakorlat és játék. A játék formája: a legénység széles kört csinál fejfelé befelé fordulva és lehajolva, kezét hátra teszi. Egy ember a körön kívül észrevétlenül egy szíjat valamelyik markába nyomja, ez azután a jobb oldali szomszédját kezdi ütni, az a körön kívül mindaddig fut, míg a régi helyére be nem érkezik. Amikor a kergetett beugrott, a hajtó a szíjat ismét valamelyik markába nyomja, s így megy tovább. Lehet több szíjjal is, de úgy érdekes, ha

szíjak egymás mellett lesznek leadva, úgy, hogy a hajtót egy harmadik is veri. Egy ízben maga a hadnagy úr is a kört körül szaladta, hajtva egy legényt maga előtt. A játék víg kedéllyel ment végbe. Vacsora rizskása leves volt. Az idő szeles, az éjjel jó eső volt.

Szeptember 21. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: gulyásleves és hús, krumpli és galuska összefőzve. Kenyér fasolás. Délután dekungolási gyakorlat. 7 órakor lénung fasolás 2 márka 80 phenig. Cigaretta és szivar fasolás. Vacsora tea és marmaládé. Az idő ma kissé szeles és délután kis esővel.

Szeptember 22. péntek. Villna. 5 órakor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt a lövöldében éles tölténnyel lövés gáz maszkával és a nélkül. Ebéd: krumpli leves és rizskása konzerv hússal összefőzve (ez jó volt). Kenyér fasolás. Délután fegyvergyakorlatozás. Vacsora tea és vaj. Az idő ma derült, jó idő volt. A reggel és est már jó hideg. Az összeállított német század szétoszlott – nem megyek. Levél ment Görgetegre, Gál Pistának, s nagyapának, Pistinek és Pistának. Megjegyzés egyebekről: A krumpli szüret megkezdődött, mint láttam nagyon gyatra termés volt. A szegénység nagy nyomorban van, mert amikor egy tábla krumplit a gazda felszedett, 5-6 szegény család a krumpliföldön egy darabot felfog, és ásóval újból turkál benne, hogy az elmaradottakat felszedje. Tüzeelőért a nép özönlik az erdőbe. Fát kivágni nem szabad, hanem hosszú gamókkal a száraz ágakat letördelik, majd a német katonaság által kivágott nagy fák tuskóit hasogatják-darabolják fel és batyukba, zsákokba viszik haza. Kukorica itt nemigen terem meg, mert hamar megfagy. A héten még zöld volt a kukorica (ami kevés volt vetve) s már egy erős hideg szárazzá tette. Káposzta az van sok, szép nagyfejűek. Paradicsom nagyon kevés és silány fakó kinézetű. Gyümölcsből alma, körte temérdek van, szilva csekély mennyiségben van a piacon. Őszibarackot egyáltalán nem láttam a piacon. Uborka, tök csak újság, paprika nincs.

Szeptember 23. szombat. Villna. 65 ember ma regge 1/2 6 órakor indult a frontra Mellár kadét vezetése mellett. Mintegy 1200 ember ment el az ezredünkből, mégpedig a 10-es lengyel, az új 32-es marschból és a 9-es és 95-ös maschból. Felkelés 1/2 6-kor. Délelőtt harcászati gyakorlat volt. Ebéd: krumpli leves és hús rizskása konzervvel. Délután tisztogatás. Vacsora tea, sajt. Kenyér és cigaretta fasolás. Az idő ma hűvös, de elég jó volt.

Szeptember 24. vasárnap. Villna. Ma reggel ismét 40 ember indult útnak. Ma reggel elég kényelmesen keltünk vasárnap lévén szabadok voltunk. Ebéd: konzervhús leves árpakásával és lekváros tészta rizs lisztből, jónak nem mondható,

de jóízűen elfogyasztottam kis porciómat. Vacsora tea és marmaládé. Délben felvettem a napos szolgálatot. Az idő ma szép volt.

Szeptember 25. hétfő. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Az éjjel unalomból préselt virágból levelezőlapot csináltam, amelyet a nénikének elküldtem. A szolgálat délben letelt. Ebéd: árpakása leves, forrázott hal babfőzeléssel. Délelőtt a legénység harcászati gyakorlatot végzett. Délután szabad gyakorlatozás volt. Vacsora: tea és marmaládé. Az idő ma jó volt. Görgetegről levelet kaptam.

Szeptember 26. kedd. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, vaj nincs! Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: árpakása leves és rizs konzerv hússal összefőzve. Délután szabad gyakorlatozás. Vacsora tea és vaj. Cigaretta és szivar, kenyér fasolás. Ma kaptam levelet Palotáról. Az idő jó, de hűvös.

Szeptember 27. szerda. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, vaj nincs. Délelőtt harcászati gyakorlatozás. Ebéd: árpakása leves és krumpli főzelék rizskásával és konzerv hússal. Délután szabad gyakorlatozás. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Ma délután jött a 10-es XIV/5-ös march compania. Alkalmom lévén mindenfelét megírtam a helyzetemről Görgetegre és Palotára. A levelet egy káplár vitte magával, mit Pesten dob be a postaládába. A zsidók 2 napi szabadságot kaptak a hosszú napjuk megünneplésére.¹⁶³ Hír szerint a német század, akik 23-án elmentek, már gázbomba támadásban voltak, az oroszokat sikerrel visszakergették. Cigaretta szivar és kenyér fasolás. Ma szép idő volt, de a levegő nagyon hideg, a nyári ruhában nagyon fáztam.

Szeptember 28. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlatozás. Ebéd: tésztaleves és árpakása főzelék konzerv hússal. Kenyér fasolás. Délután szabad gyakorlatozás. Vacsora: tea és sajt. Az idő ma szép volt, de nagyon hideg és czudar volt. A vékony ruhában nagyon fáztam.

Szeptember 29. péntek. Villna. Reggel 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, nekem vaj. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: rizs leves és krumplis tészta. Délután szabad gyakorlatozás. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Vacsora. Ma az idő derült és ismét nagyon hideg volt.

Szeptember 30. szerda. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggel fekete, nekem vaj. Délelőtt harcászati gyakorlatozás. Ebéd: halles (hal gulyás) és rizskása. Dél-

¹⁶³ A Rós Hásáná a zsidó újév, több napon átívelő ünnep.

után tisztogatás. Vacsora tea és marmaládé. Ma kaptam Görgetegről 10-kor, pénzes levélben Lenkétől lapot. Kenyér fasolás. Az idő hűvös, de jó volt.

Október 1. vasárnap. Villna. A felkelés, tetszés szerint. Reggel fekete. Délelőtt a református vallásúak, 20 ember a vezetésem alatt templomba mentünk. Ebéd: árpakása leves, hús és káposzta főzelék. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Ma lénung fizetés 2 márka 85 pheniget kaptunk. Délután séta a városban. Ma az óra járása 1 órával vissza lett igazítva. Levél Görgetegre 2 db és Lászlónak 1 lap. Délután 2 órakor a magyar és tót anyanyelvű reformátusoknak ismét magyar nyelvű istentisztelet volt, mely alkalommal az úrvacsorát is kiosztotta egy magyarországi (állítólag erdélyi evangélikus) lelkész. Az istentisztelet 5 óráig tartott, azért mert először magyarul, azután polákul (tótul). Vacsora tea és sajt. Ma vettem emlékül egy brosstút 2 márkáért és egy kis pléh dobozt 1 márka, lakat 25 phenig. Levelet írtam Görgetegre, Palotára és Hartyánba (a német szoldateszheimbe a város nevét feltüntetve).

Október 2. hétfő. Villna. 5 órakor volt a felkelés. Reggeli fekete, nekem, mivel vaj nem volt, marmaládét kaptam. 1/2 7-kor kivonultunk jó távolra, ahol a németek lövészárkokat készítettek-részben tanulás szempontjából, részben későbbben védelmi állásra is szolgál, mely munkálatokban mi is részt vettünk. Nagyon hideg és szeles idő volt, melynek következtében nagyon fáztunk. 12 óra után hagytuk abba a munkát, 1 órakor értünk haza, 1/2 2-kor ebédeltünk. Ebéd tésztaleves és babfőzelék konzervvel. Kenyér fasolás. Délután kivonulás nem volt, hanem fegyverpucolás. Ma délután zene mellett vonult be az állomásra a 24/5 marsch kompania,¹⁶⁴ ezek tőlünk távolabb lévő barakkokba lettek elhelyezve. Oszkár királyi herceg a mai gyakorlatozáson jelen volt. A múlt héten tért vissza a bukovinai frontról. Elmenetelét senki sem tudta, csak feltűnt, hogy nem látjuk, holott azelőtt minden nap megtekintette a gyakorlatozásunkat, sőt utasításokat is adott a német minták szerint. Vacsora tea és marmaládé. Az idő ma nagyon hideg és szeles volt késő estig.

Október 3. kedd. Villna. 6 órakor volt a felkelés, reggeli fekete, nekem marmaládé. Az eső esett, így kivonulás nem volt. Ebéd: árpakása leves és rizskása konzerv hússal. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Délután 2 órakor kivonultunk, de csak szabad gyakorlatozás volt. Vacsora lekváros tészta. Ma kaptam Görgetegről 36 dekás három csomagocskát, melyben sütemény volt. A csomagok hiány nélkül épségben megérkeztek. Az egyik doboz tartalmát még ma este

¹⁶⁴ Menetszárad (német: Marschkompanie).

egy ültőhelyben elfogyasztottam. Délután az idő kiderült, és nem volt nagyon hideg.

Október 4. szerda. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Ma őfelsége I. Ferenc József névnapja lévén, kinek tiszteletére a város nagy terére az összes osztrák–magyar katonaság tábori misére kivonult. Az istentisztelet 1/2 10-kor kezdődött. Nagykabát nélkül voltunk, az idő pedig nagyon hideg volt. Másfél óráig tartott a parádé. A mi zenekarunk teljesített szolgálatot. A mise után volt defilérozás¹⁶⁵ (tisztkarnak tisztelgés), mely elég jól sikerült. Vilniusban most már 5 bataillon van. (Egy már a múlt héten elment a frontra.) Az mintegy 5000 ember volt. Ebéd gulyásleves volt csak. Kenyér fasolás. Délután kivonulás nem volt, de fél 3-tól fél 5-ig a legénység a szalutálást gyakorolta. Vacsora: tea és májpástétom (máj vajjal összekeverve). Az idő ma derült, de hideg volt. Levelet írtam Görgetegre, de holnap nem tudok írni.

Október 5. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Ma beteget jelentettem, mert a tegnapi hideg nagyon átjárta a testem. A második csomag tartalmát reggel, a harmadikat délben jóízűen elfogyasztottam. Vendégem nem volt reá, mert engem sem kínált még meg senki sem, de nem is kívánja egyik a másikat, mert bizony a csomag tartalma egynek alig elég. Az orvosi vizit eredménytelen nem járt, mert a vizsgáló orvos osztrák, de tud kicsit magyarul is. A maródi zimmerben¹⁶⁶ (szobában) voltunk úgy 60–70-en, alig egy pár magyar, a többi cselák (cseh és polák), tót és lengyel). Közülük nagyon sok a margírozó,¹⁶⁷ kik hamar szabadulni szeretnének, és ezért orvosi vizitre járogatnak, ezekre pedig a főorvos haragszik. Már mikor rám került a sor fel volt izgatva és az én előadásomat sem igen hallgatta meg, hanem adott 2 db aspirint, dinstbár¹⁶⁸ (egészségesnek nyilvánított). Ekkor megfogadtam, hogy amíg frontra nem megyek, addig orvos elé nem megyek. Ma délelőtt fürdőben voltunk, jól megfürödtem. Ebéd: árpakása leves és babfőzelék húskonzervvel. Kenyér fasolás. Délután a fegyvermester a fegyvereket vizsgálja, így kirukkolás nincsen. Vacsora árpakása leves. Délután az idő enyhe, borult, kevés csapadékkal. Cigaretta és szivar fasolás.

Október 6. péntek. Villna. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli fekete, nekem lekvár. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ma volt az első nap, amikor téli kabátban rukkol-

¹⁶⁵ Helyesen: defilérozás. Jelentése: díszmenetben vonulás, tisztelgés.

¹⁶⁶ Betegszoba, gyengélkedő (német: Marodenzimmer).

¹⁶⁷ Helyesen: markírozó. Jelentése: színlelő, tettető.

¹⁶⁸ Szolgálatképes (német: dienstbar).

tunk ki. Ebéd: tésztaleves és lekváros rizs volt. Délután kivonulás 2 órakor, gyakorlatozás hand gránátokkal. Vacsora tea és vaj. Ma írtam Görgetegre levelet. Palotára és Hartyánba lapot, melyen tudattam, hogy ezután már nem szabad levelet írni, hanem csak nyomtatott lapot, melyen a következő felírás áll „Egészséges vagyok, és jól érzem magam.” Erre vonatkozólag azt írtam haza, hogy a küldeményt számozzák meg, mely számot én a nyomtatott lapra ráírom, ami azt jelenti, hogy megkaptam. Ha pedig innen elmegyek, azt úgy hozom a tudomásukra, hogy az egészséges szót aláhúzom, a többit pedig kihúzom. Az idő ma enyhe, borult és ködös volt.

Október 7. szombat. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: krumplileves és káposzta hússal összefőzve. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Ma a napos szolgálatot átvettem. Délután tisztogatás. Vacsora: tea és marmaládé. Az idő enyhe, borult volt. Megjegyzés: E hó 4-én kaptunk Szántó hadnagy helyett egy 10-es főhadnagyot korpcompani kommandást. Jó embernek látszik. A városról még megjegyezni valóm az, hogy nagyon sok ház van, amelyek padlásait lakásul használják – ezek padlásszobák. Azután a házzámot és utca nevét egy lámpa jelzi. (A padlásszobákról és utca-házzám lámpákról egyszerű rajz a naplóban.) E hó 4-én egy pár tetűt találtam a gatyámban, s azóta folyton vadászatot tartok, de kifogni még nem tudtam.

V. FÜZET
(1916. október 8. – 1916. november 23.)

Október 8. vasárnap. Villna. 6 órakor felkelés, reggeli fekete. A legénység templomba ment az én szolgálatom délben telt le. A fél éjszakát levélírással töltöttem el. Írtam 2 levelet Görgetegre, egyet haza, egyet Izsáknak, melyben megírtam neki az eddigi élményeimet rövid kivonatban, s kértem, hogy a kukorica beszerzésnél jóindulatát mutassa ki. Tegnap este kaptam levelet hazulról és Lenkétől. Ebéd: húsoles és káposzta hússal. Délután séta a városban. Ma ismét vettem egy brosst 2 márka. Egy asztaldísz 90 phenig. Orosz nyakgyöngyöt 30 phenig, 3 db orosz kanalat ár 10 phenig és egy darab cigaretta szopókát (szipkát) 6 phenig. Este a szoldateszheimből vignettás levélpapíron írtam ismét Görgetegre levelet és egy képeslapot (vasút állomás) küldöttem még Hartyánba és Palotára. Vacsora tea és vaj volt. Az idő ma borult, de enyhe volt. Ma végignéztem a vilnai vásárcsarnokot, amely bizony a mienkhez képest nagyon kis szabású. Megtekintettem a bástyatemplom belsejét is, mely óriási területen fekszik és gyönyörű művészies a belseje. A régi Villna bástyaszerűen van körül építve, s e templom alatt van egy nagykapu, ahol a város belsejébe lehet bejutni, mint hajdan Jeruzsálemben. Ezen az utcán és kapu alatt menekültek az oroszok 1915. szept. 18. körül a legnagyobb fejvesztés közepette. A képeslap megvan róla. Pista öcsémtől levelet kaptam, melyben küldött csillagokat.

Október 9. hétfő. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: tésztaleves és babfőzelék konzerv hússal. Délután fegyverforgatási gyakorlatozás. Vacsora: feketekávé. Kenyér, szivar és cigaretta fasolás. Az idő borult, de enyhe volt.

Október 10. kedd. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlati iskolázás. Ebéd: árpakása leves és árpakása főzelék konzerv hússal. Kenyér fasolás. Délután fegyverfogási gyakorlatozás. Vacsora leves. Ma egész nap hideg szél volt, du. 4 óra felé az eső elég jól esett, a ruhánk átázott s mégis abba a hideg szélben gyakorlatozni kellett. Megjegyezni kívánom azt, hogy ez a 10. polák kapitány minden nap újabb és újabb dolgokat talál ki, és parancsot osztogat. Annyi kínzás alatt a katona Magyarországon, nem most háború idején, de

még békében sem részesül. Pihenő nincsen, pedig odahaza a gyakorlatozás közben legalább egy fél órát adtak. Itt reggeltől estig folyton foglalkoztatnak. A kiképzést teljesen német módszerre akarják bevezetni, s így mi azt sem tudjuk, hogy miként is mutassuk meg annak a bakának. Tapogatunk, vagyis egyszerre tanulunk a bakákkal. Annyi káromkodást-átkozódást talán egy baka sem tett életében, mint mióta itt vagyunk. Mindenkinek kívánsága már az, hogy vinnének a tűzvonalba, ahol sokkal nyugodtabb az élet. Levelet vártam, de nem jött.

Október 11. szerda. Villna. 1/2 6 kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt másfél-órás gyaloglás után harcászati gyakorlat. Megjegyzem, hogy 5-e óta 7 órakor van kirukkolás, 11-kor bevonulás. 1/2 3–5-ig szintén gyakorlatozás. Az idő borús, hűvös széllel. Menet közben jól megáztunk, de szélben meg is száradtunk. Ebéd: árpakása leves és rizskása, krumplival összefőzve és marhahús. Délután nagy eső volt. Nem rukkoltunk ki, hanem ruhamosás varrás, tetvészkedés, hajnyírás volt. Kenyér-cigaretta-szivar és lénung fasolás 1 frt. 80 kr. Az idő enyhült, de borús. Megjegyzés: A mai napon írtak össze minket, önkénteseket, mindenféle adatot feljegyeztek, hogy ez mire való volt, határozottan nem tudjuk, de állítólag tisztí iskolába való kiképzésre vonatkozik. Ma előléptetésre ismét benyújtottak, ez már a harmadik eset. Fehérnemű mosatást fizetünk. Ing 4, gatyá 4, törölköző 3, zsebkendő 2, kapca 3 phenig, ez olcsó.

Október 12. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: téstaleves, árpakása konzerv hússal. Délután 2-től 3-ig sarzsi iskola¹⁶⁹ kezdése volt, ezután minden délután. Vacsora: tea, vaj. Kenyér fasolás. Az idő ma borult és szeles volt. Újság kinézetű lapot küldtem Görgetegre, Palotára és Hartjánba.

Október 13. péntek. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: bableves és lekváros metélt. (Jó, csak kevés.) Délután sarzsi iskola- a legénységnek szabad gyakorlatozás. Sarzsi iskola. Vacsora téstaleves. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Levelet a szoldateszheimből írtam Palotára. Levelet kaptam Görgetegről és képes lapot küldöztem Zolinak. Az idő ma borult, hideg széllel, az éjjel nagy eső volt.

Október 14. szombat Villna. 1/2 5-kor felkelés, reggeli fekete. 1/2 7-kor kivonulás teljes felszereléssel (marsch tréning) 20 km-es marsh übúng volt. A kitűzött végponton feldvache felállítás volt. 3/4 2-kor értünk haza. Nagy szél volt és nagyon hideg volt a vékony ruhában, nagyon fáztunk. A téli ruhákat felvenni

¹⁶⁹ Sarzsi iskola: Tisztképző iskola. Földváry Lászlónak a zászlósi rangra történő várható előléptetés miatt kellett ide járnia.

nem szabad. Ebéd rizskása leves, marhahús és krumpli főzelék rizskásával. Kenyér fasolás. Délután tisztogatás, padlósúrolással. Vacsora tea, vajjas kenyér. Az idő borult.

Október 15. vasárnap. Villna. Felkelés 7 óra előtt. Reggeli fekete. Délelőtt a katolikus legénység templomba ment. Ebéd: rizsleves hús és rizskása főzelék. Szivar, cigaretta és kenyér fasolás. Délután séta a városban. Vacsora 1 kanna sör és feketekávé. Megjegyzés: Ma a vásárcsarnok felé sétáltam, az épület körül térség van. A térségen a vásárcsarnok körül fabódék vannak felállítva, ahol különféle tárgyakat árulnak. Egy pár bódé alatt könyveket árultak, mégpedig a legértékesebb könyvet is potom áron meg lehetett venni. Orosz–angol–francia és német kiadások. Ezek valószínűleg a menekültektől származnak, mit az élelmes zsidó megvesz. Továbbá láttam, mint minálunk vásárok a kirakodó piacon amint a csecsebecsések portékáikat kirakják, úgy itt a szivart, cigarettát és dohányt árulják. Az idő ma borult, de enyhe volt. Levél ment Hartyánba és Görgetegre.

Okóber 16. hétfő. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat könnyű szerrel. Ebéd: tésztaleves és rizs konzerv hússal, kenyér fasolás. Délután sharzi iskola. 3 órától pedig fegyverfogási gyakorlat. Vacsora feketekávé. Az idő ma nagyon hideg volt. Kucserától lapot kaptam.

Október 17. kedd. Villna. 1/2 6 kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat könnyű szerrel. Hideg szél fújt nagyon fáztunk. Ebéd: halgulyás leves és rizskása. Kenyér fasolás. Délután tetvészkedés a fertőtlenítő fürdőben. Délután mentünk oda és este 6 óra felé értünk vissza. Vacsora tésztaleves. cigaretta és szivar fasolás. Az idő nagyon hideg volt egész nap.

Október 18. szerda. Villna. 5 órakor felkelés, a reggeli fekete. 1/2 7-kor teljes agyunsztirungba¹⁷⁰ a lövöldébe éles lövészetre mentünk, 10 órakor haza. 1/2 12-kor ebéd, tésztaleves és árpakása húskonzervvel. Kenyér fasolás. A mai nap déli 12-ig holnap 12 óráig a mi szakaszunk adja a vaché és bereitschaft¹⁷¹ szolgálatot. Délután sharzi iskola és fegyverfogás gyakorlat. Vacsora tea és marmaládé volt. Írtam lapot Kucserának 110 számra. Görgetegről kaptam váratlanul két kézi csomagot (36 dekás. A csomag érkezése a legjobb időben történt, mert ki voltam éhezve, kenyérem nem volt. Azonnal hozzáláttam és egy ültőhelyemben el is fogyasztottam. A két csomagban volt lekváros és csupasz pogácsa, zsebkendő egy

¹⁷⁰ Felszerelés (német: Ausrüstung).

¹⁷¹ Őrség és készenléti szolgálat (német: Wache, Bereitschaft).

kis szilvórium,¹⁷² és egy db mosdószappan, ez utóbbira már nagy szükségem volt. Levél nem érkezett a csomagban.

Október 19. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ma volt az első nagy hideg, úgy hogy a tó felszíne befagyott, az ablakokból jégcsap lógott és az első hó leesett, mely félóra hosszát tartott s el is tűnt. A kirukkolás felöltő nélkül volt, elképzelhető volt, hogy mennyire fáztunk. Ebéd: húsleves, rizskásával, hús és tarkabab főzelék (jó volt). Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Du-án sharzsi iskola. Német altisztek vezetése mellett tanították a haptákállást és a szalutálást.¹⁷³ Az iskola 2–3-ig tart. A legénység 5-ig fegyverforgatást 1/2 6-ig szalutálást gyakorolja 1/2 7-ig azután vacsora: rántott leves, metélt tésztával. Az idő hideg széllel. Levél jött Görgetegről.

Október 20. péntek. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ma még hidegebb volt, mint tegnap. A föld csontig fagyott, a fák erősen zúzmarásak. Ma meg lett engedve a nagykabát felvétele. Ebéd: tarkabab leves és granadir marsh., krumplis tészta. Délután lénung fizetés, 2 márka 60 phenig és kenyér fasolás. A legénység fegyverforgatást végzett, scharzsi iskola 2-től 3-ig. Vacsora tea és marmaládé. Kirukkolás prusztliba volt, mert ma is nagyon hideg volt. Lapot küldöttem Görgetegre.

Október 21. szombat. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. 7 órakor marsch übung (nagy menetelés) 30 km gyaloglás félórai pihenés után. 12 órakor értünk haza. Dél felé a nap melegen sütött, a fagy engedett, különben a sétát fájdalom nélkül tettem meg. Ebéd: gersli leves, rizskása húskonzervvel. Kenyér fasolás. Délután fürdés, a száraz gőzfürdőben majd egy fél órát feküdtem mely igen jól esett a séta után. Padlósúrolás és tisztogatás. Vacsora: rántott leves metélt tésztával lett volna, de az én levesembe tészta bizony nem jutott. Ma az idő nagyon jó volt. 5 kilós csomagok nap-nap után érkeznek, de bizony azok meg vannak dézsmálva.

Október 22. vasárnap. Villna. 6-kor felkelés, reggeli feketekávé. A legénység, vallás szerint templomba ment. Mi az evangélikus istentiszteleten voltunk. Az istentisztelet nem a kápolnában lett megtartva, hanem a kápolna előtt a szabad ég alatt, mert a németekkel együtt mintegy 1500-an vettünk részt. A zenét a német banda adta. A mai nappal megkezdődött az osztrák fasolás. Vagyis a hét folyamán meg lett kérdezve a jelen lévő osztrák–magyar katonaságtól, hogy milyen

¹⁷² Szilvapálinka.

¹⁷³ Vigyázállás és tisztelgés (német: Habtachtstellung, latin: salutare).

ellátást kívánnak, németet-e vagy osztrák–magyart. Voltak, akik magyar és német fasolást kívánnak. Úgy látszik, hogy túl számba lehetett azok száma, akik a magyar ellátást kérték. Gondolva azt, hogy majd nagy húst, kenyeret, bort, rumot kapnak, de sajnos csalódní fognak, mert ha a kezdet rossz, a végzet sem lehet különb. Eddig a kávé nemes kávéból és pótkávéból állott, keserűen, de jó erős volt. Ma már édeses gyenge konzerv kávé kapunk. Ebéd: babgulyás és gerslikása főzelék volt. Kenyér fasolás nem volt, ehelyett kaptunk 25 db czibakot, amelyet azonnal meg is ettünk, holott ez holnap délig szólt volna. Délután pihenés, mely idő alatt lapot írtam Görgetegre 3 db, Lenkének egyet. Palotára és Hartyánba, melyeken csomagot kértem, sejtve, hogy ezután a koplalás folytán is szenvedni fogok. A szivar és cigaretta fasolás is változott, mert eddig 2 napra kaptunk 4 szivart és 4 cigarettát, most pedig csak 8 db osztrák cigarettát. 4 óra-
kor vacsora, mely gyenge feketekávéból állott, hozzá semmi, eddig vagy vaj, vagy lekvár volt, most meg kenyér sem járt vele. Vacsora után séta a városban. Ma szép enyhe idő volt. Levelet kaptam Görgetegről, melyre a választ még ma elküldtem.

Október 23. hétfő. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. A levegő ködös volt, oly hideg, mint az előző napokon. Ebéd: húsleves gerslivel és babfőzelék. Kenyér helyett kaptunk vagy 25 szem czibakot, mely holnap délig szólna, de én a mai ebédhez elfogyasztottam. Délután 2-től 3-ig scharzsi iskola, 3-tól 5-ig fegyverfogási gyakorlat és este iskolázás. Vacsora tea és marmaládé. 8 db cigaretta 2 napra. Az idő ma elég jó volt. Izsáktól levél jött.

Külön megjegyzés: Azok közül, akik már kimentek a frontra egy Kertész nevezetű kórházba került szem baja miatt, s most kigyógyultan eljött meglátogatni, elmesélte a kinn levő helyzetet és életet. A terület ahol a langtgrábe¹⁷⁴ (futóárok) van leásva, teljesen sík terület, mely mocsaras hely. Az orosz állástól 2–300 lépésre van, úgy hogy az ellenség beszéde áthallatszik hozzájuk. Tehát a lövész-árok sík területen van kacskaringós vonalban, egy-egy dekungban 4-en alusznak vaságyakban szalmazsákon. A dekungon ajtó is van. A szolgálat nagyon nehéz, mert 3 óra szolgálat után csak 3 óra pihenés van. Az étel nagyon szűk. Reggel fekete vagy rumos tea van, ebéd csak leves hússal. Minden nap fél kenyér, csak hetenként egyszer kapnak 1/4-ed kenyeret, de akkor kapnak czibakot is. Vacsora fekete. Mosakodni hónapszám nem mosakodhatnak. Tetű rengeteg sok van. Az orosz állandóan lövöldöz, úgy fegyverrel, mint ágyúval. Naponta van 3–4 fejlődéses haláleset, ez onnan van, hogy a horpost (felvigyázó) a lövészárokból mel-
lig kilátszik, s az orosz már ismeri az állásainkat, s könnyen célba veszi a posztot. A mi embereink közül egy Szatykó Mihály nevezetű irsai földműves fejlőd-

¹⁷⁴ Futóárok (német: Landgraben).

vést, és Böllik nevű tüdőlövésben halt meg. Nagyon sokat szenvednek, már szeretne onnan mind megszökni azért is, mert a 10-es polákok és csehek közé lettek keverve, akik lusta, gyáva népek.

Már voltak gázbomba támadásaink, ami nemcsak rossz hatást szül, de életveszedelmes, mert ha a gáz a levegőben elterjed, és nem veszik észre hamar, akkor a védekezés nehéz, mert hamar elkábulnak, sőt bele is hálnak. Ezért minden ember fel van szerelve gáz maszkával és az avizió poszt előtt egy szélkakas van, ha a kakas feléjük fordul, annak a jele, hogy a szél az orosz állás felől jön, s várhatják a gáz támadást. Ha hamar észreveszik a szagot, akkor a gázmaszkokat felcsatolják az arcukra. Az avizó posztnál még egy tükör is van, melyben látja szemben az orosz állást, s ha veszélyt lát, akkor azonnal avizálja. Horposzt szolgálatot freiter káplár, sőt még zugfűrer¹⁷⁵ is teljesít. Itt a rang értékét veszti. A mocsár mély, így az orosz nem támadhat, hanem a jövő hónapra várják a támadást, amikor a mocsarak befagynak. Patralirozás¹⁷⁶ (menetelés) nincs, mert sík területen vannak.

Október 24. kedd. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli feketekávé. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ma ismét nagyon hideg volt. A köpenyt most már egész nap hordhatjuk. Csak az a baj, hogy a kesztyű használatát még nem engedték meg. A kezem már annyira megfázott, hogy meg van dagadva. Ebéd: bableves és krumplifőzelék rizs és gerslivel konzerv hússal összefőzve. Délután sharzsi iskola és fegyverfógás. Vacsora metélt tésztaleves. Az idő ma egész nap borult és nagyon hideg volt. Szept. 29.-én Görgetegen feladott levél ma érkezett meg.

Október 25. szerda. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat volt. Ebéd: húsleves, babfőzelék, mely jó volt. Délután tisztogatás, egyéb tevékenység. Vacsora tea és marmaládé. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Palotáról lapot kaptam, melyben értesít, hogy 10 koronát küld és csomagot. Az idő ma borult, de hideg nem volt. Izsáknak levél ment.

Október 26. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: tésztaleves és rizs húskonzervvel. Kenyér fasolás. 2-től 3-ig sharzsi iskola. Amióta megkezdődött folyton a haptákállást, a menetelést, a fegyvertartást és a szalutálást gyakoroljuk, mely német módra történik. Igazán az egész egy nagy komédia, hogy a német altisztek (akiket marmaládés szájúaknak nevezünk) előttünk ugrálnak. Ránk nézve egész megszegényítés, de hiába tisztjeink is csak hasonló módú kiképzésben részesülnek. Szerdán és szombaton az-

¹⁷⁵ Szakasvezető (német: Zugführer). Később szerepel *cuchführer* alakban.

¹⁷⁶ Járőrözés, illetve különleges művelet (német [franciából]: Patrouille).

zal a különbséggel, hogy őrmestertől főhadnagyig fegyvert is visznek, azon felül nem, de ugyanazt csinálják, mint mi, de ők 2 óra hosszat gyakorolnak. Ilyen a német militarizmus, mindennekfelett uralkodni, vezető akar lenni. Délután a legénység nem vonult ki, mert este 6 órakor nach übungra¹⁷⁷ (éjjeli gyakorlatra) rukkol. A vacsora tésztaleves. 6 órakor kirukkoltunk a közeli községbe, hol a legénységet a tájékozódásra és a tárgyak felismerésére oktattuk. 8 órakor a gyakorlatozás véget ért és nagy nótázás mellett a városon végig vonulva a laktanyánkba vonultunk. A laktanyában már várt ránk a jó meleg feketekávé. Az idő ma hideg volt, de tűrhető.

Október 27. péntek. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat volt Fabianszki¹⁷⁸ község határában, mely falu 10 házból áll. Ebéd gyári fehér tésztaleves és árpakása főzelék hús nélkül. Kenyér, cigaretta és szivar fasolás. Ma olvasták fel azok nevét, akik pénzt kaptak. Már 3 hét óta sem pénzes levelet, sem utalványt nem kézbesítettek ki. A bataillon irodában mintegy 1300 pénzes levél és utalvány áll kifizetetlenül. Most is csak minden pénteken fizetik ki az utalványokat. Délután 2-től 3-ig sharzsi iskola, a legénység a fegyverfogást gyakorolta. Levelet küldöttem Görgetetegre, Palotára, Váchartyánba jelezve, hogy csomagot ne küldjenek, mert a jövő hó elején innen elmegyünk, hogy a csomag küldése ne hiába való legyen. Vacsora: tea és vaj. Az idő ma tűrhető volt.

Október 28. szombat. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: tésztaleves és krumplifőzelék, liszt és konzervhús összefőzve. Kenyér fasolás. Délután tisztogatás. Vacsora tea és marmaládé. Levelet kaptam Ilonkától és görgetegi anyuskától. Mind a két helyről értesítettek, hogy csomag lett feladva részemre. Most várok Palotáról és a két helyről, ha beérkeznek, lesz csomag vagy 8 db. Az idő ma hideg volt.

Október 29. vasárnap. Villna. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli fekete. Délelőtt a katolikus legénység templomba ment. Én voltam maródi viziten, beváltam, mert fogok fogsort kapni. Holnap kezdem meg a fog csináltatást. Ebéd: tésztaleves és babfőzelék, húskonzervvel. Délután szabad idő, levélírással töltöm. Levelet írtam Hartyánba és Görgetegre. Vacsora: tea és sajt. Kenyér és 3 napra cigaretta és szivar fasolás) 6 cigi és 6 szivar). Az idő ma hideg és borult volt. Pistinek is írtam, hogy tanuljon szorgalmasan, engedelmes és szófogadó fiú legyen,

¹⁷⁷ Éjszakai gyakorlat (német: Nachtübung).

¹⁷⁸ Lengyelül: Fabianszki, ma: Fabijoniškės, Vilnius-tól kb. 37 km-re, északkeletre.

ezenfelül Jolán nényének is írjon levelet, és fejezze ki sajnálkozását betegségé miatt. Ma érkezett 4 kis csomag, amelyben diós kalács, pogácsa és tepertő volt.

Október 30. hétfő. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt a legénység harcászati gyakorlatot végzett. Én pedig a fogászati műteremben voltam. Ebéd: halgulyás és rizskása. Kenyér fasolás, délután pausáltam.¹⁷⁹ A legénységnek célzási iskolája volt. Vacsora: tésztaleves. Az idő ma hideg és szeles volt, kis havazással. Ma két levelet küldöttem Görgetegre, az egyik lezárt, másik csak levelezőlap volt. Ma egy kis csomagocska érkezett meg, valószínűleg ez az a csomag, ami 18-án nem érkezett meg. A csomagban pogácsa morzsalék volt, amit kanállal fogyasztottam el, de így is nagyon jó volt.

Október 31. kedd. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete, a szokott keserű. Délelőtt a legénység harcászati gyakorlaton volt, én pedig a fogászati műteremben, ahol a gipszmintát felvették, próbára a jövő hó 3-án este kell mennem. Ebéd: rizskása leves és káposztafőzelék konzervhússal. Kenyér fasolás. Délután az időmet a szoldateszheimben töltöttem, ahol levelet írtam Görgetegre és Palotára. Vacsora: tea és marmaládé volt. 8 óra felé a városban nagy tűz volt, de min nekünk vonulni nem kellett, mert a (faer bereitshafz)¹⁸⁰ tűzkészültséget más század adta. A tűz mintegy 3 óra hosszát égett. Tőlünk messze volt, vagyis a város túlsó részén, mintegy másfél óra járásra, így nem tudom, hogy tulajdonképpen mi is égett. Nagy tűz lehetett, mert a sötétséget teljesen megvilágította. Az idő ma borult, hideg volt.

1916. november 1. szerda.¹⁸¹ Villna. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli fekete. Délelőtt a legénység templomba ment, én pedig a szoldateszheimbe voltam, ahol az időt elszórakoztam. Ebéd: tésztaleves és káposztafőzelék disznóhús konzervvel. Kenyér és lénung fasolás, 2 márka 85 pheniget kaptunk. Délután séta a városban. Vacsora: tea és marmaládé. Ma reggel 6 órakor az eső esett, az idő egész nap borult és enyhe volt. Délután két ember kapott egy kis papírdoboz marmaládét, mely egy évszóra elegendő volt. Levelet írtam Görgetegre és Hartyánba. Pisti zongora taníttatása érdekében írtam. Levelet kaptam Palotáról és Görgetegről. Feleségem írja, hogy részemre kis csomagot adott fel és 20 koronát küldött, de ez ideig még semmit nem kaptam meg. Öcsém értesít, hogy részemre 10 koronát adott fel 21-én, de még nem kaptam meg, csomagot pedig nem küldhet, mert nem veszik fel. Küldött levélben 3 pakli cigarettapapírt. Írja, hogy ők sem

¹⁷⁹ Értsd: *szünetet tartottam* (latin: pausa).

¹⁸⁰ Tűzvédelmi készültség (német: Feuer Bereitschaft).

¹⁸¹ A napló kézírásos változatában az 1916. november 1. és 1916. november 15. közötti bejegyzések tévesen, októberi jelzéssel szerepelnek.

cigaretthoz, sem szivarhoz nemigen juthatnak, ha kapnak is, hetenként 2 szivarhoz juthat.

November 2. csütörtök. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. A légénység délelőtt hadászati gyakorlaton volt, én pedig fogászat helyett a határban sétálgattam. Voltam a temetőben is, megnéztem az orosz sírokat, amelyre azt mondhatom, hogy az oroszok temetése nagyon szép. Itt is úgy emelnek síremléket, mint minálunk. Vannak drága kövek, síremlékek-sírboltok. Ez utóbbiban még az illetők arcképeit nagyított alakban a kupola épületbe akasztják. A koszorúknak üvegszekrényeket csinálnak a sírok mellett, vagy felette, úgy néz ki a szekrény, mint az üvegházak teteje. Az oroszoknak hármass kereszttük van. Még pedig két-tő vízszintesen, egy pedig rézsútosan van felhelyezve. A sírkövekbe a fényképeket is belevéselik. Ebéd: gersli leves – disznóhús és krumplifőzelék. Kenyér fasolás. Ma sem kaptunk cigarettát és szivart. Délután sharzsi iskola, de arra megint nem mentem el, hanem a helyett a szoldateszheimben töltöttem az időmet. Ma 30 magyar cigarettát kaptunk 3 napra, a szivar ellátmány maradt. A légénység fegyvergyakorlattal foglalkozott. Vacsora: feketekávé és lekvár. Ma írtam az öcsémnek levelet. Az idő enyhe és borult volt.

November 3. péntek. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. 7-kor kirukkolás, a mai nap nekem is ki kellett menni, mert, gázmaszka fasolás és próbálás volt. A gázmaszka gumi készülékből áll, mely az arcot fülig eltakarja. A szem részére két szemüveg van, a lélegzetvételre pedig egy alumíniumból készült levegőszűrő. Az egész szerkezet hasonlít a bűvárok álarcához, ma már a tűzoltók is használják. A maszka felpróbálása után, teljesen cementből készült légmentes kis házikóba mentünk be, amelyben a fojtó mérges gáz volt. Mintegy 10 percig voltunk a kis házikóban, de a gázt a maszka védelmében nem éreztük. A gázmaszka próbálás azért volt, mert már a jövő héten a frontra megyünk, ahol csak gáztámadások vannak. A próba után a laktanyába visszavonultunk. Ebéd: gersli leves és lekváros rizsa volt. Kenyér fasolás. Délután megyek fogászatra, a légénység pedig a rendes fegyverforgatást gyakorolta. Vacsora: rizsleves, húskonzervvel. Az idő ma nagyon ködös és hideg volt. Izsáknak levelet írtam, s melyben kértem segélyezését. Az idő enyhe borult és este esővel.

November 4. szombat. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli feketekávé. 7-kor kivonulás. A német kapitány inspretilungot¹⁸² (szemlét) tartott künn a határban, mely abból állott, hogy a század két sorban felállott (zsinór mellett, hogy a sor egyenesen álljon) és végignézett bennünket. Fél 10-kor bevonultunk. Az ebédet 1/2 11-kor kaptuk meg, mely babgulyásból és rizskásából állott. Kenyér és 20

¹⁸² Szemle, ellenőrzés (német: Inspizierung). Lentebb ugyanitt: inspecirung.

magyar cigaretta fasolás. Ebéd után ruha átcserélés volt. Az egész három szakasz kapott teljesen új ruhát, de már minékünk nem jutott. Mi azután a 10-esekről húztuk le a jobb ruhát. A délután cserélgetéssel ment el. Vacsora: tea és lekvár. Ma levelet kaptam Görgetegről jelezve, hogy részemre ismét csomag lett feladva. Az idő ma borult, de nem volt nagyon hideg. Jó erős csizmákat kaptam.

November 5. vasárnap. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. 1/2 8-kor ismét inspecirungra állott fel a század, de már a laktanya udvarán folyt le. Először a 10. kapitány tartott szemlét 1/2 10-kor, azután pedig az őrnagy 1/4 11-kor. Teljes hadi felszereléssel állottunk 1/2 11-ig. Ebéd: gersli leves, és Hindenburg főzelék, húskonzervvel. Délután szabad séta a városban. Vacsora: tea és vaj. Az idő elég jó volt. Levelet írtam Görgetegre és Palotára jelezve, hogy megyünk.

November 6. hétfő. Villna. 1/2 6-kor felkelés-reggeli fekete. Délelőtt Oszkár kir. főherceg szemlét tartott künn a határban 10 óra 15 perckor. Scharm léniát¹⁸³ csináltunk 12,15-kor bevonultunk. A munkánkkal látszólag meg volt elégedve. Ebéd: rizskása leves, és árpakása marhahússal. Kenyér és 20 cigaretta fasolás. Délután fegyverforgatást végzett a legénység, és scharzsi iskola volt. Én mindezek helyett kimentem az erdőbe fehér nyárfa kéregért, nehezen lehet már levenni, azért egy pár darabot tudtam lehúzni. Vacsora tészta metélt leves. Az idő szeles, de túl hideg nem volt. Levelet kaptam Görgetegről és egy lapot Palotáról. Feleségem jelzi, hogy ismét küld csomagot 4-én.

November 7. kedd. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt a legénység nagy túrára ment teljes felszereléssel. Én fogászaton voltam. Ebéd: rizskása leves és bükköny főzelék konzerv hússal. Délután sarzsi iskola, a legénység fegyverfogást végzett. Vacsora tea és lekvár. Az idő enyhe volt.

November 8. szerda. Villna. 1/2 6-kor felkelés, reggeli fekete. Délelőtt a legénység nagy marsch übungon volt. Én a fogászatra mentem, a fogamat ma megkaptam. Ebéd: gersli leves és krumpli-káposztával összefőzve konzerv hússal. Ma tudtuk meg, hogy holnap abmarsh.¹⁸⁴ Délután készülődés a holnapi napra. Ma kaptam kezemhez a 20 koronát, melyet feleségem 25-én küldött. Vacsora: tészta leves volt. Ma vettem egy vilnai csont brosstút (2 márka), egy nyakendőtűt (1 márka), egy ezüst gyűrűt, 1 márka. (Az idő ma jó volt.) Búcsúzásra négyen éjjel 12 órakor megittunk 2 liter pálinkát, amelytől úgy berúgtunk, mint a csacsi. Ma kaptam levelet feleségemtől és Palotáról.

¹⁸³ Rajvonal (német: Schwarmlinie).

¹⁸⁴ Elvonulás, menet (német: Abmarsch).

November 9. csütörtök. Villna. 4 órakor volt a felkelés, reggeli fekete és egy kis vaj. 6 órakor volt az abmarsch. Négy batailon indult útnak, két zenekar kísért ki az állomásra a 75-ös és 10-es, az utóbbi velünk kijött a frontra. 1/4 8-kor indultunk el Vlnából. Osztsoliba 2 órakor értünk. Ebédre kaptunk egy konzervet. Nekem a fejem nagyon fájt, így a mai nap koplaltam. Osztsoliba kis gőzös (feldbán)¹⁸⁵ vitt Sztara Rudnyáig,¹⁸⁶ innen azután két kocsi (egy kocsin 16 ember volt). Itt két kocsi elé 2 lovat fogtak ez vitt Praszutyáig. E helyen azután volt a szétosztás 6-tól 8-ig. 8 óra után útnak indultunk (gyalog). Két és félórai menetelés után kiértünk a rezerve stellungba.¹⁸⁷ 1/2 11-kor a dekungokba szét lettünk osztva. Egy dekungban 20-an aludtunk szalmán, de oly hideg volt, hogy aludni bizony nem lehetett. Vacsora nem volt.

November 10. péntek. Front. Felkelés 1/2 6-kor. Az éjjelt nagyon rosszul töltöttem, részben fáztam, részben pedig a kis dekungban fekvőhely 20 ember számára nem volt, s ennyien lettünk beszorítva. Felkelés után cugokba (szakaszokba) lettünk beosztva. Én a másodig cugba kerültem, a polákokkal összekeverve. Délelőtt kaptunk más dekungot, ez már az előbbihez nagyszerű lakás. 12-en lettünk betéve, 2 kadet, káplárok és önkéntesek és egy pár infenterista,¹⁸⁸ akik a takarítást végezték. Dróthálós ágyak egymás fölött 3 sorban vannak, egy ágyban ketten feküdtünk. Reggelit, mely jó édes fekete volt, 1/2 11-kor kaptuk meg. Ebéd: húsleves rizzsel és hús. Vacsora: leves. Délelőtt 10 óra felé az orosz észrevette itt létünket és erősen lőtt bennünket. A srapter gránátok 30–40 lépésre csapódtak le mellettünk, sérülés nem történt, de a szilánkok közénk potyogtak. Mi, amikor az ágyú dörrenést hallottuk, azonnal széjjel szaladva, mint a kiscsirkék lefeküdtünk a földre. A mi dekungunk a völgykatlanban van, a ránk néző szögből zárva. Az éjjelt valamivel kellemesebben töltöttem el.

November 11. szombat. Front. Reggeli feketekávé volt, de cukor helyett a szakácsok sót tettek bele, így élvezhetetlen volt. Tegnap levelet írtam Görgetegre, Palotára és Hartyánba. Minden nap van kenyér, czibak és cigaretta fasolás. Ma lénungot is kaptam. Délelőtt ágyú tüzelés volt. Ebéd: húsleves, bab, tarhonya és káposzta összefőzve. 3 dl bor. Délután a dekungokat bejártam és felkerestem a régi ismerősöket, Lévaival találkoztam. Már cuhfűrer, ezzel a Magora hegyen is találkoztam. Vacsora: rumos édes fekete és leves. Czibak fasolás. Az időt unal-

¹⁸⁵ Kisvasút (német: Feldbahn).

¹⁸⁶ Sztaraja Rudnya (Старая Рудня), Fabijoniškės-től kb. 57 km-re, délkeletre, Belorussziában.

¹⁸⁷ Tartalékos állás (német: Stellung). A későbbiekben a *Stellung* (állás) gyakran szerepel.

¹⁸⁸ Gyalogos katona (német: Infanterist).

masan a dekungban töltöttem, hol pince sötétség van. Lapot írtam a feleségemnek. Megírtam a címet (KUK J R.10. 13 front komp. II.zug. Fedpost 110).

November 12. vasárnap. Front. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli édes fekete és egy fél liter bor. Ebéd: káposztaleves és konzerv egy dobozzal. Este bableves. Kenyér, 5 cigaretta, 164 pakli dohány fasolás. Az eső egész nap esett. Az időnként egész nap a dekungban fekve töltöttem. Tüzérségi harc volt.

November 13. hétfő. Front. Reggeli 1/2 5-kor édes fekete. A délelőttöt megint átaludtuk. Ebéd: marhahús leves. Délután mese és alvás. Vacsora gríz leves. Egész nap tüzérségi harc. 6 órakor lefeküdtünk és a jó melegben rögtön aludtunk. Az idő esős. Kenyér, czibak és cigi fasolás.

November 14. kedd. Front – Bipki. 4 órakor fekete, azután alvás. 10 órakor ebéd: marhahús leves grízzel és hús. Délután az összes osztrák és magyar katonának a frontot elhagyjuk este 7-kor a sötétben abmarch gyalog. 5 óra hosszú gyakorlás a legközelebbi faluig, ahol megpihenünk. Az idő borult kis esővel.

November 15. szerda. Front mögött, Preszutya község. A frontról tegnap du. nem 7, hanem 3 órakor indultunk el a dekungból, s mint egy 3 kilométer távolságra mentünk, ahol lelágerezünk. 5 órakor meg lett engedve, hogy tüzet gyűjtünk, s minden egység melegegett a saját tüze mellett. Mindaddig vártunk, míg az összes batalion a svarm léniából kihurcolkodott. A cugok külön-külön jöttek, mikor hozzánk értek mind tüzet rakott, úgy hogy az egész terület be lett világítva, mintha egy egész falu égett volna. Az orosz és német ágyúk egyre bömböltek. A mai napon egy 10-es bakát a gránát darabja és egy másikat a gépfegyver halálosan eltalált. Szatykó és Botlik sírjai itt keresztrel és felirattal van ellátva. 12 óra volt, mikor az összes katonaság egybegyűlt. 1/2 1 felé azután útnak indultunk. A hó egész éjjel esett, az út pedig oly rossz volt, hogy a lábunkat az iszapból alig bírtuk kihúzni. 4 óra felé a fenti faluhoz értünk, ahol egy-egy pajtába – ahol előzőleg lovak voltak – elszállásoltak. A fekvőhely tele volt ló ganézással. Semmi szalma nem volt. A sátorlapot leterítettük, a pokróccal takaróztunk, aludtunk volna, ha a hideg engedte volna, de oly hideg volt, hogy attól bizony nem lehetett aludni. 9 óra felé kaptunk egy jó kávét. Ezután ismét lefeküdtem, de bizony ismét lehetetlen volt aludni, mert alól felül nagyon hideg volt. 12 órakor megkaptuk az ebédet: káposztaleves egy darab konzerv hússal. Kenyér, cigaretta fasolás. Ebéd után ismét lefeküdtem, mert az éjjel 12 órakor ismét hosszú útnak nézünk elejbe. Solioszterig 18 km, eddig 15 km utat tettünk meg, a felszerelés pedig 45–50 kg lehetett. A többit holnap folytatom. A hó egész nap szállingózott. Menet közben egy erdőben megpihentünk, ott tüzet raktunk és 2 órát melegedtünk. Reggel 4 órakor értünk egy faluba, ahol megpihentünk. Vacsora bable-

ves volt. Ma este bementem egy orosz házba, hol már vagy 20 baka volt, gondba voltak az éjjeli szállásról. A házba volt vagy 5 menyecske és 16 éves lány, de mind vastag volt, a német sógorok felruházták. Volt vagy 8 gyerek és két öreg. Sok alkudozás után végre elhelyezkedtünk. Voltak, akik a menyescskék mellett az ágyon feküdtek, de a legnagyobb része a földön zsupszalmán feküdtünk. Nagyon jóízűen aludtam.

November 16. csütörtök. Sztára Rudnya Reggel fekete. 8 órakor volt az abmarsch, 12 km utat tettünk meg, míg végre 1 órakor elértük Lukovimorszkit, ahol megkaptuk az ebédet, húsleves és hús. 2 órakor indultunk tovább. Nagyon meg volt fagyva, esett a hó, a rossz úton alig bírtam a nagy terhet vinni. Négy óra fele egy erdőben megpihentünk, egy órai pihenés után elértünk Solyba.¹⁸⁹ Az idő már 2 óra felé járt, mikor nagy nehezen elhelyeztek bennünket, egy orosz üres házba, ahol azonnal befűtöttünk és a ház tetejéről a zsuppot lehúзва a földön elterítve nagyon jó ízűen aludtunk. Olyan meleg volt, hogy az ajtót ki kellett nyitni. A lakás belseje már levelezőlapon megvan. Vacsora rumos tea volt. Sem kenyér, sem cigaretta nincsen. Ahol ma ebédeltünk, ott is volt a házban nagyon sok gyerek és egy pár menyecske. Mikor eljöttünk tőlük, az asszonyok sírtak.

November 17. péntek. Soly. 1/2 5-kor fekete. Délelőtt kenyér és cigaretta faszolás (a tegnapi). Tegnap reggel 8-tól 8-ig 29 km utat tettünk meg. Ez az út már kimerítő nehéz volt. Este, hogy a faluba megérkeztünk a hóba ledobtuk magunkat, hogy egy kicsit megpihenhessünk. Ebéd: húsleves – hús. Alig lehetett megenni az ebédet, már fel kellett vonulni, két és fél km-es út után eljutottunk Ost Soli állomásra, ahol kaptunk egy pokrócot és két kenyeret, 25 cigarettát és egy pakli dohányt. Ez 3 napi felszerelés volt. 3 órakor bevagoníroztak, 4 órakor elindult a vonat. Egy marha kupéba 50–55 embert dugtak be. Alvásról szó sem lehetett. 10 órakor kaptuk meg a kávé vacsoránkat.

November 18. szombat. Grovdno állomás.¹⁹⁰ 1/2 5-kor értünk erre az állomásra, itt kaptuk meg a feketekávé. 1/2 9-kor értünk Bielisztk¹⁹¹ állomásra. A város jó nagy. 3/4 10-kor Lob (Labusba)¹⁹² értünk nagyobb az állomása. Síkság az egész, unalmas. Kevés hó borítja a földeket. Mathin¹⁹³ állomásra 1/4 1-kor értünk. Itt kaptuk meg az ebédet, üres húsleves és húst. Mivel a levesünkben nem volt

¹⁸⁹ Szoli (Со́лы), Sztaraja Rudnyától kb. 20 km-re, délnyugatra.

¹⁹⁰ A korszakban Grodnó, ma: Grodna (Гродна), Szolítól kb. 210 km-re délnyugatra, Belorussziában.

¹⁹¹ Białystok, Grodnától kb. 78 km-re délnyugatra, Lengyelországban.

¹⁹² Łapy, Białystoktól kb. 30 km-re, délnyugatra.

¹⁹³ Małkinia, Łapy-tól kb. 70 km-re, délnyugatra.

semmi a kapitány úr mind a két polák szakácsot a mi vagonunkba kikötette. A kikötést mi teljesítettük, oly enyhe volt, hogy csak a kötél lógott. Az állomás leégve. Levelet küldtem Görgetegre, Palotára. A következő állomások jöttek ezután Lochov,¹⁹⁴ Thicsich.¹⁹⁵ Varsóba este 3/4 6-kor értünk. A várost nem láthatam, mert setét volt, de a kivilágításról ítélve óriási területen fekszik. A város mellett folyik a Vistula, talán még a Dunánál is szélesebb, a híd felrobbantva. Az állomás leégve, de nem láttam, mert a külső pályaudvaron álltunk meg, 11 órakor kávézás volt.

November 19. vasárnap. A vagonban 6 órakor fekete. Csesztohova¹⁹⁶ nevezetes a fekete Máriáról, Petrikov dombon van nagy gyárváros, ép ház ezen a területen nem lelhető, csak téglá látszik. Soskovice az utolsó orosz város. A vasútállomás mellett folyik egy folyó, ez a határ, Lengyel- és Németország között. Katowice¹⁹⁷ az első német nagyváros, gyönyörű épületekkel (5 perc megállás), Morgenroth, Rudas, Hindenburg, Glivicze és Oderberg, ez mind nagy gyárváros csinos vasúti állomásokkal.¹⁹⁸ A kávé vacsorát 11 órakor éjjel kaptuk. Az egész vonalon a földet hó borította. Az idő hűvös, széllel és havazás volt.

November 20. hétfő. A vagon Zsolnán át eljutott Vágújhelyre,¹⁹⁹ itt egy pár élelmes pesti fiú gyorsvonattal hazaszökött. 1/2 9-kor értünk Liptó városba, ahol megkaptuk a saját reggelinket, azon felül osztogattak az állomáson feketét és egy darab kolbászt. 12 órakor értünk Érsekújvárra, itt adtak ebédet az állomáson. Én hirtelen rosszul lettem, nagy gyomorgörcsöm támadt, és így a jó ebédet elosztám. Megjegyzem, hogy a kenyérem felét az éjjel valamelyik polák ellopta, s így a mai napot meg kellett koplalnom. 5 órakor értünk Vácra, azután Palotára. Érsekújváron öcsémnek táviratoztam, hogy az állomásnál ma délben várjanak. A vonat, mivel csak egy percig állt, nem találkozhattam vele, a leszállást én erőltethettem volna, de nem akartam a többiektől elmaradni, mert ez nagy megkockáztatás lett volna. Kiabáltam a nevem, de választ nem kaptam, ebből következtem, hogy nem is vártak. Azután Rákosrendezőre értünk, ahol megkaptuk a

¹⁹⁴ Łochów, Małkiniától kb. 33 km-re, délnyugatra.

¹⁹⁵ Tuszcz, Łochówtól kb. 20 km-re, délnyugatra, Varsótól kb. 38 km-re, északkeletre.

¹⁹⁶ Częstochowa, Varsótól kb. 220 km-re, délnyugatra.

¹⁹⁷ Katowice, Częstochowától kb. 70 km-re, délre.

¹⁹⁸ Morgenroth-Rudas: A korszakban Morgenroth, sziléziai város, ma: Ruda Śląska, lengyel város, Katowicétől kb. 14 km-re nyugatra. Hindenburg: A korszakban Hindenburg, ma: Zabrze, Ruda Śląskától kb. 14 km-re északnyugatra. Glivicze: A korszakban Gleiwitz, ma: Gliwice, Zabrzétől kb. 10 km-re nyugatra. Oderberg: A korszakban Oderberg, ma: Bohumín, cseh város, az Odera mentén, a lengyel határ közelében, Gliwicétől kb. 56 km-re délnyugatra.

¹⁹⁹ Zsolnától kb. 100 km-re, délnyugatra.

vacsoránkat – mely feketekávé volt, egy darab lipitói túró és egy csajka főtt gríz-ből állott. A rendezőn találkoztam a budafoki Sturmer-Berner csemegekereskedő lányával, akinek két csomagot adtam át, hogy küldje el a feleségemnek Görgetegre. Azért aggódom, mert 200-an hazaszöktek, s hiányoznak. A vonat 8 óra után ismét útnak indult. Az éjjelt nagyon jóízűen sikerült eltölteni. Most Mezőtúron megyünk, Békésen kapjuk meg a feketét.

November 21. kedd. Vonaton. Békéscsaba mellett egy házból kértem kenyeret, mert nagyon éhes voltam. Egy öreg bácsi hozott is ki 3 nagy karé kenyeret, olyan volt, mint a kalács, de megjegyezte, hogy többet nem adhat, mert ő is szegény ember. Békéscsabán a reggeli 10 óra felé volt, feketekávé és egy darab kolbász. 1/2 3-kor értünk Aradra, itt volt az ebéd: kaptunk bablevest és húst. Megjegyzés: Mikor az ország területére értünk a levegő is más lett. A hó mindég csekélyebb, már Budapesten alig volt hó. Az Alföldön a havazásról nem is tudnak. Oly enyhe az idő, mint Oroszországban június hónapban volt. Librován 9 órakor kaptunk vacsorát: kávé és hárman egy szardíniát. Az éjjelt jól aludtam át. Az idő ma nagyon szép volt, nemcsak a felső, de az alsó kabátot is levethettük.

November 22. szerda. Vonaton. 9 órakor értünk Gyulafehérvárra. E vonalon láttam először román fogolyszállítást. Egy 60–70 kocsiából álló tehervonatot teljesen kiégve, csak a padlózat és a kerekek maradtak meg. Az egész vonat úgy nézett ki, mint egy csontváz, csak a vas részek maradtak meg a vonat falazatán és tetőzetén. 1/2 11 órakor értünk Tövisre, itt kaptuk meg a reggelit: feketekávé és egy darab kolbászt. Itt a szövetkezeti boltban (a város végén van) vettem sárga cukrot, nagyon sokat kaptam 20 krajcárért. Délután 1/2 3 órakor értünk Meggyesre, itt hallottuk először, hogy Ferenc József királyunk tegnap este 7 órakor meghalt. Az állomásokon és templomokon fekete zászló lebeg. 1/2 4-kor Erzsébet város, 6 órakor értünk Segesvárra. Itt kaptuk meg az ebédet, babgulyást. Alig ültünk fel a kupéba ismét avizáltak, hogy sorakozás vacsorára, ugyanazt kaptuk. Utána főztem egy csajka feketekávé a kupékályhán, azután lefeküdtem és elég jóízűen aludtam.

November 23. csütörtök. Brassó. 1/2 6 órakor vagonírozta ki a vonatból Botfalun.²⁰⁰ Itt már a román lövöldözéseknek nyoma mutatkozik. Szent Péter községbe értünk 1/2 9-kor, mindkét községben elég csinos épületek vannak, az utcák villanyvilágítással. Itt kaptuk meg a feketekávé. Innen Brassó város aljába jöttünk. 12 órát harangoztak, a falu szélén letelepedtünk és ebédeltünk. Volt gríz és egy doboz konzerv. 17 km utat gyalogoltunk eddig. Előtte van a város egész

²⁰⁰ Románul: Bod, Brassótól kb. 17 km-re, északra található.

terjedelmében. A város mellett húzódnak a Kárpátok hegyláncai. Egy kisebb hegy tetején, van egy magas hegy, csúcsán látható Árpád fejedelem szobra, melyet a románok betörésekor felrobbantottak. Mellettünk vannak a repülő hangárok 10 db. Az idő egész nyárias a téli kabátot le kellett vetni és felpanterózni, (feltekerni) ezzel is nehezebb lett a terhünk. Bizony nagy terhet kell még tovább cipelnünk. Innen 2 óraker indultunk a 10 km távolságra fekvő Bácsfalu²⁰¹ községbe. (hét falusi járás) Este 6 óra lehetett mikor a községbe értünk, ahol aztán elszállásoltak egy jóképű új parasztházba, ahonnan a tulajdonos már 2 éve orosz fogoly, a feleség pedig ismeretlen helyre menekült. Itt négy falu egybe van ragasztva, úgy hogy a külön községet az utcán lévő helységmutató tábla jelzi, különben észre sem lehetne venni, hogy ennyi község van egy rakáson. A községek nevei sorrendben: Bácsfalu, Türkös. Minden községben a házak kicsik, de egészen kisvárosias jellegűek. 7 templomot lehet látni. Van katolikus, görög katolikus, evangélikus. Az evangélikus lelkészt fel akartam keresni, de az elmenekült, a családjához utazott el.

A lakosság túlnyomó része elmenekült, úgy hogy csak minden 10-ik házban lehet gazdát találni idehaza. A legnagyobb nyomor uralkodik, mert az elmenekültek visszamaradt dolgait nem a románok, hanem az oláhok elrabolták. Kenyér és élelmiszer nélkül kínlódnak. Segélyt nem kapnak nagy a sírás, jajgatás. A román betörésnek annyi nyoma van, hogy az ablakokat beverték, egy pár házat fegyver golyó ért és a falu végén lévő Czalli sörgyár teljesen le van égetve, ahol most a román fogoly katonákkal dolgoztatnak. Most a községházánál írtam levelet, Görgeteg, Palota, Váchartyán és az V. naplómát befejezem Bácsfalu 1916. nov. 24-én.

²⁰¹ Négyfalu (Săcele) része, Brassótól kb. 10 km-re, délkeletre. Nem összetévesztendő Bácsfalvával.

VI. FÜZET (1916. november 24. – 1917. augusztus 24.)

ROMÁN FRONTI JEGYZETEK 1916. NOVEMBER 24-TŐL

November 24. péntek. Bácsfalu. A Kárpát hegység közvetlen közelében fekszik. Elég nagy terjedelmű helyen a hegy oldalában épült, állami iskolával, postahivatallal, minden községnek jegyzője van. Türkös község jegyzője állítólag fegyelmi fogság alatt van, mivel a románokkal levelezésben állott, útbaigazításokat adott és a lakosság segélyét elsikkasztotta.

Reggel 1/2 6-kor fekete. Ebéd: grízleves. Kedd óta sem kenyér, sem cigarettafasolás nem volt. A 20.-kr. lénungot kaptuk még meg. Borcsa András – Bácsfalu – Víz út 38 sz. Amint a jegyzőhöz mentem egy utcában gondolataimba mélyedve, egy kapu alatt állt egy öreg néni és megszólított – Hé, gyűjjék csak! – ezzel a mama megfordult és az udvar felé tart. Visszaszól: Ugye magyar? Ezzel továbbmegy a lakás felé és én utána tartottam. Hirtelen azt hittem, hogy levelet vagy más dolgot akar felolvasatni, hát belépek a szobába, ott áll egy menyecske három gyerekekkel. A mama leültet és sűrűn forog, egyszer csak előttem egy jó nagy karé kenyérral és egy bögre savanyú tejjel, hogy fogyasszam én el azt, mert tudja, hogy ki vagyok éhezve. El is fogyasztottam jóízűen, dacára, hogy akkor már a vacsoránkat megkaptuk. (Gríz volt.) Beszélgettünk a nagy dolgokról, jön be egy öreg bácsi, azután egy fiatal, aki szintén katona a 2-seknél (brassói ezred). Az öregek előadták, hogy a románok hirtelen betörték és kezdtek rabolni. A községben laknak románok és ezek már ünnepélyesen várták a románok érkezését. A román gyerekek kalauzolták a katonákat és mutogatták, hogy hol laknak a magyarok. Minden magyar házba behatoltak és a bútort az oláhok között szétosztották. A szekrényeket, ládákat feltörték, az öregeket ütötték, verték. A jószágokat elvitték. Minden magyar házat kiraboltak, az ablakokat beverték, egyéb kárt nem okoztak. 6 hétig voltak itt a románok, mikor jöttek a honvédek, ész nélkül rohantak a Temesi-szoroson keresztül. Betörésük nagyon könnyen történt, mivel a szorosokban csak 2-2 század volt felállítva, és a csendőrség örködött. Most a Barcaságtól (az egy völgykatlan Brassó környékén) mintegy 12–16 km távolságra van az ellenség. A német és magyar ezred rohamosan kergeti vissza a románokat. Beszéli az öreg, hogy két tehenét is elvitték, de az egyik tehenet hazaszökött. Elérkezett a vacsora ideje, meghívtak vacsorára. Volt zöldbab főzelék,

tavalyi disznóhússal (nyulja), azután még kaptam egy jó nagydarab szalonnát és kenyeret. 7 óra lehetett mikor eljöttem tőlük, de invitáltak máskorra is.

November 25. szombat. Bácsfalu. Délelőtt semmi munka. Az este kaptunk kenyeret és egy kevés dohányt. Reggel fekete. Délelőtt ismét elmentem Barcsa András uram házához. A ház népe munkában volt, mégpedig a ház végén lévő nagy csűr tetejét cserepezték, mert tavasszal ököl nagyságú jég volt és a csűr nyugati oldalán levő cserepet mind összetörte. A munkához én is hozzá fogtam és szorgalmasan adogattam fel a cserepeket. Dél lett mire a csűr két harmad részét becserepeztük. El akartam jönni ebédre, de az öreg nénike nem engedett, meghívott ebédre. Volt keménymagos leves és sült. Májas hurka, zsírba sült krumplival és savanyú káposzta. Ebéd után azután ott hagytam őket.

Délután voltam a bácsfalui jegyzőnél, másfél órát beszélgettünk. Elmesélte a román betörést. Ő a családját idejében elszállította, de már az irodai felszerelés elszállítására kevés ideje volt. Mintegy kétszáz kilogramm súlyú irodai dolgot bírt bepakolni és elszállíttatni. Az anyakönyveket, idei adó főkönyveket és a fontosabb dolgokat elszállították, de könyvek, anyakönyvi mutatók, iktatók, irattár mind itt maradt, amit azután a román katonák az udvarra hordattak és mind elégették. A rendeletek tára és törvénykönyvekből egy rész megmaradt. Vilmos császár és Ferenc József nagy képét elégették. Az irodabútort meghagyták, mert később maguk a román katonák a helyiséget irodának használták. A jegyző bútort, ládába pakolt összes fehérneműit, felső ruháit, teljes konyhafelszerelését mind elvitték azok a román népek, akik a katonák után, kocsival jöttek be a helységbe. Ami bútort elvinni nem tudtak, azt összetörték. Jóságot, baromfit mind magukkal vitték. Az irodai felszereléseket Mezőtúrra szállíttatta, ahol lehetőleg helyeztette. Mintegy 160 ezer koronás értékpapírt az adóhivataloknál helyezte el. A menekültek lassan visszajöttek az üres lakhelyükre, sírva panaszkodtak, hogy semmilyük nincs. Élelemhez is alig jutnak, mert a községben semmit sem lehet kapni, de bevásárlásra pénzük sincsen.

Vacsora feketekávé, kenyér és dohány fasolás. Megjegyzés: A község tele van magyar és német katonasággal. A község óriási területen fekszik, összeragasztva 4 község van, melynek lélekszáma 14 ezerre megy. Túlnyomó része magyar, de vannak szlávok és románok (Bácsfalu–Türkös–Csernát falu és Hortu falu – ez utóbbi a járás székhelye) itt van református körlelkészség székhelye evangélikus és görög katolikus. A községeket csak egy vízmosásos árok választja el egymástól, csak a mutató táblákról lehet megtudni, hogy az már más község. Hat falusi járásnak nevezték el, mert tulajdonképpen hat faluból áll. Innen 6 km távolságra fekszik még Tatrem–Lojrocs–Pirakerczy községek. Bácsfaluhoz

közel van Derecske község²⁰² is, mintegy 6 km-re. Brassó város, mely a Kárpátok tövében fekszik, kör alakban terül el. Az időjárás nagyon jó, nyári meleg, a nap süt. Levelet ma innen küldöttem haza.

November 26. vasárnap. Bácsfalu. 1/2 6-kor fekete. Ma reggel jelentkeztem maródi vizitre. Az orvos bronchitiszt²⁰³ állapított meg. Ebéd: krumplileves és hús volt. Délután czibak, dohány és lénung fasolás 1 frt, 80 fill. Vacsora feketekávé. Ma az idő nagyon jó volt ismét.

November 27. hétfő. Bácsfalu. Tegnap este 6 óra felé ismét elmentem Borcsa uramékhoz beszélgetni. Az öreg mama krumplit (pityókát) főzött a holnap sütemdő kenyérbe. Mikor a krumpli megfőtt, húsvágó géppel szépen ledarálta. Elérkezett a vacsora ideje – először adott egy jó pohár frissen fejt tejet, azután pirított kenyeret és teát főzött. Két bögrét megittam két karéj kenyérrel. Kaptam a feld flaskámba egy fél liter forralt tejet és 9 kor a szálláshelyemre mentem. Reggel 1/2 6-kor volt fekete, a fél liter tejet beleöntöttem a tejeskávéba, azután czibakot ettem, amivel azután nagyon jól laktam. A czibak még a kávéban sem tudott megpuhulni, úgy hogy keménysége folytán, amint rágtam, egy műfogam letört, s emiatt ismét orvos elé kellett mennem. Borcsa néni megígérte, hogy részemre kenyeret fog sütni, kért menjek el érte. 1/2 8 órától a legénység galanczer übungozott (szabad gyakorlat) 1/2 9-ig.

Jegyzet: Egy postaút – 20 km, krumplit, pityókának hívják, csicsókát-földi almának, eljött hozzánk-eljárt minálunk, Jó napotra: Isten áldaja meg – köszön, Elmegy – elmeyen. Ahol voltunk: Rituguj-hegy 1900 m magas Azuglától jobbra Nagykö-havas, Azuglától balra Bucsecs.²⁰⁴

Ebéd: krumpli káposztával összefőzve levesnek és jó nagydarab hús. Délután szabad. Amióta megérkeztünk folyton mos a legénység. Én is a tetvektől kifőztem a fehéreneműt, és azután a patakon kiöblítettem. Délelőtt 19-ről levél érkezett. Október 20-án hazulról küldött három kis csomagocskát, amelyekben lekváros kockás sütemény és rántott csirke volt épségben megkaptam. A süteményt meg lehetett enni, mert olyan volt, mint a pár napos tészta szokott lenni, hanem a rántott csirke teljesen elromlott – csupa penész volt –, amit legnagyobb sajnálattal ki kellett dobni. Ez a csomag 34 napig utazott, míg kezemhez jutott. Ma du. 2 órakor kaptam meg, még hátra van 4 csomag és az öcsém által küldött 10 korona. Kenyér, cigaretta, dohány fasolás, de nagyon kevés. Vacsora fekete. Vacsora előtt ismét 22-én írott levelet kaptam Görgetegről, melyben tudatja, hogy 5 kilós

²⁰² Helyesen: Derestye (románul: Noua-Dârste), ma Brassó része.

²⁰³ Hörghurut (latin: bronchitis).

²⁰⁴ A Bucsecs-hegység Brassótól délre fekszik.

csomagot akartak küldeni, de nem küldik, mert én lemondottam. Ma küldöttem 3 lapot és egy vilnai levelet (Soldateszkáról).

Vacsora után ismét elmentem Borcsa uramékhoz, ahol a levelet megírtam. A gazda fia holnap megy vissza ezredéhez Csehországba (Prágába), aki a leveleket Pesten a ládába teszi. Amint beszélgettünk, hát az orosz frontról érkezett szanitész fronter Frostor Jakab kopogtat be. Ez beszéli, hogy ma látott mintegy 60 román fogoly szállítmányt. Továbbá előadja, hogy amint a Brassóhoz közeli Dobaj község mellett jöttek el, találtak egy női hullát egy 5 éves kisfiúval és 8 éves kislánnyal, az asszonynak jobb karja levágva és hátul nyakszirten szúrva, a kisfiúnak nincs meg a karja, a lánynak meg a feje volt levágva. A fiú az anya karjába szorítva, a kislány pedig a gyomrán feküdt. Ők azután a románok bestiális áldozatát eltemették, szép sírt csináltak nekik. Borcsa mama megint megkínált jó meleg tejjel és lágy kenyérrel. Megittam két nagy pohárra. Ma az idő ismét nagyon szép volt.

November 28. kedd. Bácsfalu. 1/2 6-kor Reggel feketekávé. Ma reggel ismét megyek maróti vizitre. Vízit nem volt. A legénység menetgyakorlaton vett részt. Délelőtt ellátogattam Borcsa mamához, úgy 10 óra lehetett, hozott egy tányérba jó kövér vaját és két nagy szelet kenyeret, amit én hűségesen elfogyasztottam. A fia ma megy vissza Prágába, ahol könnyű szolgálatra van beosztva. Nagyban sütnék-főznek a részére. Ebéd: káposztaleves krumplival összefőzve levesnek, egy darab hússal. Kenyér, dohány cigaretta fasolás. Délután a legénység fegyvergyakorlatozást végzett. Vacsora: fekete. Az idő ma ismét nagyon jó volt. Ma egy lapot küldtem Kovács jegyzőnek Budafokra. Ma kaptam 2 levelet: Görgeteg 1 lap, Palotáról. Írtam Hartyánba, Palotára. Délután 2 órakor jött a parancs abmarchra. Azonnal összepakoltunk és kivonultunk. 5 óra felé bevagoníroztak bennünket. Voltak német katonák, 72-esek, 45-sök, az egész egy batalion volt. 6 órakor a vonat elindult Prédeál²⁰⁵ nyaralóhelyre. 9 óra volt mikor oda értünk. Itt már nagyon sok katonaság van letelepítve. A gyönyörű nyaralóhely teljesen tönkre van téve, agyon lövöldözve. Éjjeli szállás egy nyaraló helyiségben helyezték el az egész századot. Az éjszakát elég kényelmesen pihentem át. Mikor Bácsfalun a vasúthoz kiértünk, onnan visszaszaladtam Borcsa nénitől elbúcsúzni, aki azután útravalónak egy jó nagydarab kenyeret adott, amit az este és másnap reggel jóízűen elfogyasztottam.

November 29. szerda. Prédeáli front. Reggel 7 órakor indultunk útnak a magas Kárpátok felé. 1800 méteres hegyre kellett felmászni. A hegyek között nagy harcok lehettek, a nyomát látjuk, elszórtan román sírok, felszerelések és rengeteg

²⁰⁵ Prédeál (Predeal), Brassótól kb. 24 km-re, délre. A későbbiekben a szövegben gyakran előfordul.

kenyér eldobva. Most már megkezdődtek az igazi szenvedések órái. Kimerülve feljutottunk a hegytetőre – azután onnan ismét a meredek hegyről ereszkedünk lefelé. A lábunk remegett a túlsúly alatt, 12 órakor leértünk egy szorosba, ahol megpihentünk, és ebédre egy gulyás konzervet ettünk meg, 2 óra után tovább folytattuk utunkat, mintegy 3 km után elértük frontunkat. 5 óra lehetett, amikor egy hegycsúcson elfoglaltuk a feld vachét. Lövészárók erre nincs, itt egy-egy távolságra 15–20 ember van felállítva, s ezek állnak posztot és védik állásukat. A 72-eket váltottuk le. Az eső esett, le sem ülhattunk pihenni, hozzá kellett fogni a dekungtető készítéséhez, mert azok, akik itt voltak, mivel eső nem volt, nem csináltak. A tető készen lett és a dekung előtt nagy tűz égett, a dekungba kis kályha. Megjegyzem, hogy a dekung alja ki van padlózva, s így nem pusztá földön fekszünk. Ránk setétedett és a posztok fel lettek állítva. Én pedig nyugodtan lefeküdtem és 12 óráig aludtam. 12 óra után felkeltettek avisó postnak. A dekung előtt lévő nagy kő mellé feküdtem le, ahol pihentem fáradalmaimat. Vacsorát nem kaptunk. Az eső éjfélig esett. Megjegyzem, hogy a felhők között vagyunk, így a levegő állandóan ködös.

November 30. csütörtök. Kárpáti front. Reggel felé felvirradva a magas hegyek közül csak a beborult eget látom, alattunk a hegyről ereszkedő folyóvíz zúgása hallatszik. 5 óra után az ágyúk megszólaltak, egyik hegy oldaláról a másikkra csapódik a visszhang, így az ágyú bömbölés az összes hegyet végigsétálja, mintha több ágyú szólna egymás után. Erős mennydörgéshez hasonlít, de a zúgást hasonlíthatom még, mintha egy óriási teremben mintha asztalt tolnának, a zúgás ehhez hasonlít. Különben leírhatatlan a zaj.

Kedden este a románok egy százada a mi fedvachénket, mely 30 emberből állott, megtámadták, de a mieink sikerrel dolgozva, a román századba rengeteg pusztítást okozott. Nagyon sok a halott legénységben és tisztekben. A holtak temetetlenül itt hevernek közel hozzánk, én ugyan nem láttam, de mondják, hogy megkékülve és felpuffadva fekszenek. Reggelit nem kaptunk. 10 óra felé hozták fel a kenyeret, feketekávét, konzervet és dohányt. Egy ember kap fél kenyeret, 1 konzerv kávé, és 12 ember 1 pakli 8-as dohányt, vagyis 2 cigaretta jut belőle. Az élet rettenetes és leírhatatlan, hogy mit kell szenvedni, ez még a kezdet, mely még tűrhető, mivel hideg nincsen. Ebéd 3 órakor húsleves krumplicival és hússal. Vacsora 6 órakor krumpliceves káposztával, egész napi ágyú bömböléssel és fegyverropogással. Az idő ma ködös, de enyhe volt.

December 1. péntek. Front. Mivel a létszámunk meg apadt a komandírozás²⁰⁶ folytán, nekem is kell szolgálatot teljesíteni. Az éjjel posztot álltam, tegnap dél-

²⁰⁶ Jelentése: felsőbb utasításra, parancs szerint (német: kommandieren).

után 4–6-ig és 12–2 óráig. Az ágyúk folyton bömböltek. A pihenő időmet bizony keservesen aludtam át a szabad ég alatt. Ma reggel felhoztak egy konyhát, hogy a főzést ezután mi teljesítsük, a hozzávalót pedig majd minden reggel felszállítják. Ez annyiból jó, hogy közel lesz az étel, és mire megkapjuk, nem hül ki, de másrészt a szolgálat teljesítése alól két embert von el. Így is el van vonva ma két ember. Kadett Szeicz Károly részére az egyik pipás, a másik meg küldönc. Ebéd: marhahús leves káposztával és egy kis hús. Kenyér, cigaretta és dohány fasolás. (1 pakli 8-as dohány 10 ember részére) Vacsora: káposztaleves. Poszton álltam 9–10 és 4–6-ig. Az idő nagyon ködös volt. Ma nagy gyomorfájásban szenvedtem. 6-szor hasmenésem volt. 6–9-ig aludtam, de az éjjelt átvirrasztottam, 12 órakor kellett volna felállnom, de a gyengeségtől nem tudtam. Ma két ember az elmaradottakból megérkezett. Két óra kioktatást kaptak.

December 2. szerda. Front. Reggelig a tűznél melegedtem és nagyon fáztam. 5 óra fele a kadett dekungja lángba borult a kis kályhától, de hamar eloltották. Reggel feketekávé volt. Délelőtt kaptunk kenyeret, 4 magyar cigarettát és 1/4 pakli pipadohányt. Azt beszélnek, hogy az olasz frontra megyünk és evégből kaptunk 2 konzervet és czibakot. Délelőtt orvosi vizitre jöttem, de nem lett tartva. Ebéd: húsleves, káposztával. Az ágyúdörgések egyre szólnak, a káosz nagy. Az egészségem ma sem javult. A legénységet román földön ma eskették fel Károly királyra. A tiszték mulatnak, mert egy pezsgőgyárat elfoglaltak. Bor-sör-pezsgő van elég, csak a szegény katonaságnak nem jut belőle. Ma délben ismét két lemaradott hosszú barangolás után megtalált, ebéd helyett, holott 3 nap óta nem ettek 2 órai kikötést kaptak. Elég jól töltöttük el az időt a maródi szobán (istállóban). Vacsora: grízpép volt. Az idő nagyon ködös volt ma. Az éjjelt elég jól aludtam át, matracon feküdtem.

December 3. vasárnap Front. Reggel fekete. 8 óra után voltam orvosi viziten. 37 fok lázat megállapított. Darum és mágen katárek.²⁰⁷ Holnap ismét menni kell. Ma írtam lapot Váchartyánba, Palotára és Görgetegre. Ebéd: krumplileves, krumpli nélkül. Délután henyélés. Az ágyúk egész nap szólnak. Kenyérre és cigarettára fasolás: 4 cigi, 1/4 pakli dohány. Vacsora: gríz leves. Az idő ma szép derült volt. A havasok ragyognak előttem. Ma volt az első hideg idő, fagyással.

December 4. hétfő. Front. Reggel fekete 8 óra után ismét voltam orvosi viziten: 36. 5 fok. Kaptam egy purgót,²⁰⁸ de mikor nem látott kiköptem. Az éjjel rettenetes ágyúzás volt, a hold szépen világított. Kenyér, cigaretta és pipadohány

²⁰⁷ Gyomor-bélhurut, (német: Magen–Darm–Katarrh).

²⁰⁸ Purgó: hashajtó gyógyszer.

fasolás. Lénung 1 Frt. 80 krc. Vacsora: gríz pép. Ma egész nap erős ágyúzások voltak, minden oldalra, hogy a 77 patróljérból egyet agyonlöttek egy pedig tüdőlvést kapott. Ma kitűnő bort és pezsgőt ittam.

December 5. kedd. Front. Reggel fekete. Ma ismét vettem orvosi vizitet 36,5 fok. Kaptam purgót és szolgálatra alkalmasnak nyilvánított. A Kadét, ki velem járt, a láza olyan volt, mint az enyém, annak tüdőcsúcsburatot állapított meg, és elküldte kórházba. Innen lehet látni, hogy az orvosok milyen gazemberek. Ma az ágyúk ismét szóltak, de nem annyira, mint tegnap. Ebéd gulyásleves volt, félig meddig megfőzve, mert jött a parancs, hogy előre kell nyomulni, mert a románok visszahúzódtak. Eddig az 1300-as magaslaton voltunk, most az 1709-es magaslatra kell felkúsznunk. Megebédeltünk és felpakolva útnak indultunk a magas hegy felé. Rettenetes meredek hegy állott előttünk. Olyan lassan másztunk, mint a tetű. Az első hegycsúcsnál megpihentünk, ismét egy másik hegycsúcs megmászsása volt előttünk. Erre is felmásztunk. Itt 3 román halottat temetetlenül találtunk, akiket a gránát ölt meg. A román állások üresek, mikor felértünk a hegytetőre, már alkonyodni kezdett. A hegy oldalába sátrat vertünk és vacsora nélkül lefeküdtünk a havas földre. A fáradság folytán hamar elaludtam, de a hideg sokáig aludni nem hagyott. Különösen a lábam nagyon fázott. Egész éjjel irtóztató szél fűjt és havazott. Reggel 4-kor felkeltem és kimentem a tűzhöz, ahol a lábam melegítve virrasztottam át az éjszakát. Csúnya fekete felhőkbe jártam.

December 6. szerda. Román front. Reggeli nincsen. A hegymászással is nagyon sokat szenvedtem, a koplalás is kínoz. Elöttem óriási kopasz hegycsúcsok a megmászsásuk következik. Leírhatatlanul sokat szenvedtem eddig. Uram Isten mi vár még ezután ránk? Levelet küldeni nem lehet, de még mióta a román határra értem, nem kaptam, mert a mi századunk kujtorgó század, az ezredtől elszakadva barangolunk. Leveleink pedig valószínűleg az ezredhez kerülnek. Már egy hete bujkálunk a Kárpátok hegyei között, s hajmeresztőleg nézünk le a mélységbe, ahol a forrásokból összeömlő víz zuhogva halad a mélység felé. Ez a hely, ahol most vagyok letelepedve elég regényes hely. Innen lehet látni Aruga²⁰⁹ nyaraló román városkát. Nagyon szép helyen egy völgykatlanban fekszik. A román rettenetesen ágyúzza a kis várost, de belőni a hegyek miatt nem tudja. Itt elfoglaltunk pezsgő gyárat, sörgyárat. Milliós üveg számba vannak a boros és pezsgős üvegek elraktározva. A környék már tele van szórva egész és törött üvegekkel. A városból a lakosság elmenekült, mindenét ott hagyva. Szebbnél szebb bútorok, zongorák, konyhai felszerelések sértetlenül állnak az elhagyott hajlékokban.

²⁰⁹ Azuga, Brassótól kb. 32 km-re délre, Predeáltól kb. 8 km-re délre.

8 órakor neki indultunk a meredek 1900 méteres magaslatnak, rendkívül lassan, óvatosan haladtunk felfelé, nehogy megcsúszunk, mert a mögöttünk lévő tátongó mélységben leltük volna halálunkat. A hegyromra érve elértük a román futó árkokat és dekungokat. Ezek előtt 3 szoros drót hálózat állott. Ez állást tüzeink kitűnően belőtték. A hegycsúcsra érve ismét dekungokat és drótsövényt találtunk. A hegycsúcson óriási szél, nagy szélvihar van. Nagy hideg van és állandóan esik a hó. A hegycsúcs túl oldalán voltak az (ünter standok)²¹⁰ a jól kiépített dekungok, amelyekbe aztán elhelyeztek bennünket. Mikor ide értünk 2 óra lehetett. Az elindulási helyről 5–600 lépésre, tehát ebből lehet következtetni, hogy micsoda meredek hegyre kellett felmászni. A hegyen sok román katonaság lehetett megszállva, az állásokról következtetem. Amikor a dekungokba elhelyezkedtünk, tüzet raktunk és hozzáfogtunk egy konzervdoboz tartalmának elfogyasztásához. Kenyerünk nem volt, czibakot ettünk hozzá.

Kis pihenés után a románt üldözve továbbhaladtunk, de most már lefelé (előre). A hegyoldalt menve mi csináltuk a gyalogutat. A hó erősen vagdosott az arcunkba. A földön kristály alakban látszott a hó, szürke fekete és kissé fehér színben. A gyalogút, melyen ezer ember haladt, mindinkább csúszós lett. A gyalogút a talaj fekvése szerint vízszintes vagy ferde volt. Az esések gyakoriak. Egy helyen a gyalogút oly ferde volt, hogy azon művészet volt keresztül haladni. A Kapitány úr, aki vezetett bennünket, ő volt az első, hogy-e helyen megcsúszott és mintegy 5 méterre a tátongó mélység felé lecsúszott, de sikerült magát valamibe megakasztani. Sátorlapok lettek összekötve, aminek segítségével az öreget a sír szájából felhúzták. Már estére vált az idő, még mindég a hegy oldalán barangolva kerestünk egy falut. A sok barangolás után kisült, hogy a kapitány úr eltévesztette az utat. Hátraarc, vissza a kiindulási helyre a dekungokba, hol az éjjelt védett helyen tölthessük, s majd reggel a falut megkeressük. A holdvilág feljött, de rettenetes hófúvás és köd volt, egyedül az volt a szerencsénk, hogy a hold a felhőkön keresztül világított és a hó is megvilágította az utat. Útközben a mi embereink, akik patrónak²¹¹ lettek kiküldve, egy románt fogtak. Az út mentén fegyverek, katonai felszerelések elhányva hevernek. Nagyon kifáradva, a ruhánk átázva jéggé fagyva elértünk a déli álláshoz, ahol a konzervet ettük. Megjegyzem, hogy a hegyen fa nem nő, úgy kellett a hegyoldalt összebarangolni, míg a románok által felhurcolt tüzelőfára találtunk. A dekungba tüzet raktunk, de azért nagyon fáztunk, a szél üvöltött, a hó csapdosta a rongyos dekung falat. Vacsora nem volt. Átdermedve azután reggelig száradtunk, mikor egy újabb parancs érkezett, hogy nem kell tovább menni, Bukovértet²¹² elfoglalták a mieink. Más

²¹⁰ Fedezék (német: Unterstand).

²¹¹ Helyesen: patrulnak, azaz örjáratba (patrouille).

²¹² A Bucsecs-hegység (Munții Bucegi) Brassótól délre található, Predeal és Azuga felől könnyebben megmászható.

úton azután leereszkedtünk a hegyről. Ez is nagyon fárasztó volt. A hó a petróleum források felgyújtása következtében keletkező füsttől fekete volt.

December 7. csütörtök. 1900 m magaslat. 6 órakor reggeli nélkül indultunk a meredek hegynek lefelé, ez éppen oly fárasztó volt, mint felfelé, de még hozzájárult az is, hogy az út csúszóssá vált és az esések gyakoriak. 1 óra lehetett, mikor Aruga községbe értünk. Szép kis nyaralóhely, külső része teljesen agyon lövöldözve. Egy agyonlövöldözött házba küldöttek be, hol egy doboz konzervet kenyér nélkül kellett megennem. Itt foglalták el a pezsgő és sörgyárat, de azért italt nem adtak volna. 1 óra pihenés után Prédeál felé tartottunk, mintegy 6–8 km-es út Arugához. 2 órakor útnak indultunk s lassan elértünk Prédeál erődítéséig, mely a helység szélén lett megcsinálva. Aruga felől a dekungok 10 lépésre 16 soros drót hálózat, 5 lépésre egész fák nagy rakásban végig fektetve, 5 lépésre hegyes karók a földből sűrűn ágaskodnak, mintegy 3 méter szélességben. 5 lépésre gömb alakú lukak 4m szélességben a közepében hegyes karó darab ágaskodik. (A védelmi vonal egyszerű rajza.) A helység szélén megy el a vasút, amely a határt képezi. Prédeál még magyar. 5 óra lehetett mikor Prédeálba értünk, itt 1 óra hosszát álltunk, míg végre egy-egy villába, mely agyon-vissza lett lövöldözve elhelyeztek bennünket. Megjegyzem még azt, hogy Arugába, ahol pihentünk egy tányért és egy szentképet találtam, amelyet magammal hoztam. Aruga és Prédeál között elért a trén kocsis, itt kaptunk $\frac{3}{4}$ kenyeret, de milyen jól esett, a felét egy szuszra megettem. A villába elhelyezkedve a padlójára pokrócot terítettem, s lefeküdtem, mert összerogyásig ki voltam fáradva. 6 órakor már aludtam, de az éjjelem nem volt jó, mert minden részem nagyon fáj. Vacsora nem volt. Az idő a hegytetőhöz képest egész őszi enyhe volt.

December 8. péntek. Prédeál. 6 órakor felkeltem és 8 napi nem mosdás után a vasúti kútnál megmosakodtam. Reggeli nincs. Dohányt nem kapni a városba, pedig már 3 nap óta nem füstöltem, mi pedig még nem fasoltunk. 9 órakor beva-goníroztak és elvittek a derestyei állomásra. Itt kaptunk 2 kenyeret, 2 konzervet, 2 konzerv kávé és ketten 1 fej káposztát, hogy főzzük meg vacsorára. Innen a régi helyre Bácsfaluba kerültünk, a régi hajlékot foglaltuk el, ahol az egyet s mást beraktuk. Én azután útnak indultam, hogy felkeressem Borcsa mamát. Egy utcában 3 asszony beszélgetett, s látták, hogy nehezen bandukolok, megszólítottak, hogy honnan jövök (de románul). Én magyarul feleltem. Szinte örültek, hogy magyar katonát látnak. Szóba elegyedtem, s elmondtam, mily szenvedésen mentem keresztül. Az egyik asszony román ajkú, de magyar volt, az mindjárt beszaladt, és egy jó darab puha kenyeret hozott ki. Mikor megtudta, hogy 3 nap óta főtt étel nem volt a számba, behívott és adott déli jó bablevest és egy nagydarab puliszkát. (tejbe főtt málé) A szomszédasszony átüzent, hogy menjek ő hozzájuk is. Ez egy cipész mester neje volt. A férj éppen csizmát fejtelt, mikor belép-

tem hozzájuk. Elmeséltem a kalandomat, az idő alatt az asszonyka disznó karmaládnit sütött és krumplit főzött mellé, melyet összetört. Ezt is nagyon jó ízűen egy nagy karéj kenyérrel elfogyasztottam. Sztroja Vidorné volt, aki a bablevest adta. Kértem vizet, de víz helyett adott káposztalevet, mely oly jól esett, mintha bort ittam volna. Az ura szintén katona. Ezekről tudtam meg, hogy azok a hegyek mily elnevezéssel bírnak ahol jártunk. Arugától balra fekszik Bucsecs-hegység 1400 m magas erdős hegy, a fölött húzódik el a Ritunguj-hegység 1900 m. Itt voltak az orosz–román állások. A leírása előzőleg meg van. Arugától jobbra vannak a Nagykö-havasok hajmeresztő meredek hegyek, hóval borítva.

A disznósültet pedig Kenyeres Jánosnál ettem, 350. házszám, 6 apró gyereke van. Jelenleg vasúti alkalmazott. Meséli, hogy egy szép tehenét, 12 liter tejet adott, pedig februárban borjadzni kellett volna, és 3 disznaját elhajtották, a bútorokat, ágyneműt, fehéreneműt mind elvitték. A felesége 6 gyerekkel Szegedre, a férj Kolozsvárra menekült. Az asszony meséli, hogy egyszer kapott 50 koronát, azután pedig csak kosztot. 3 gyermekét ruházatban segítették, 3-at pedig nem, egy gyermekruha, egy 8 éves lánynak szoknya és egy baba szoknya. A kisfiú beteg lett és emiatt midannyiójukat kórházba vitték és ott voltak 8 napig, de nagyon unalmas és rossz volt. A lakásukban egy ezred orvos volt elhelyezve. A Borcsa mamához csak holnap megyek el.

December 9. szombat. Bácsfalu. Az éjjelt jó meleg szobában pihentem volna át, de a nagy fáradtság miatt 12 óra után tudtam elaludni. Testem minden része nagyon fáj, a kemény padló még jobban agyon gyötört. Reggel, ahogy felkeltem, elmentem a Borcsa nénémet meglátogatni, nem tudott eléggé hálálkodni, örülni, hogy szerencsésen visszakerülhettem. Mindjárt elébem tett egy nagy bögre forralt tejet, bele czibakot tett. Itt megborotvákoztam és jól megmosakodtam, mert 8 nap óta bizony a piszkot lemosni bizony nem volt alkalmam. A tegnap fasolt káposztát pedig elvittem Kenyeres János uram fiatal feleségéhez, hogy abból nekem kelkáposzta főzeléket készítsen, amelybe a konzerv húst tettem. A tegnapi feljegyzésből kimaradt az, hogy amikor a vonatból kiszálltunk és elmentünk a fasoló helyre, ott az éhségtől 2-szer is ájulási roham fogott el. A német tüzéségg az országúton jövet utolért minket és egyszerre vonultunk Bácsfaluba. Itt maradtunk megpihenni 3-4 napig. Levelet írtam Görgetegre, Palotára, Hartyánba.

Ma hallottam azt is, hogy itt valamely közeli szorosban mintegy 70 fiatalasszonyt, s ugyanannyi lányt megbecstelenítve és meggyilkolva temetetlenül találtak, akik a románok áldozatai lettek. Személyazonosságuk még megállapítva nincsen. Úgy szintén ma hallottam, hogy a türkösi jegyzőt, aki román kémkedés gyanúja alatt állott, Kolozsvárra szállították kivégzése végett. Kenyeres János uram elbeszélése szerint a község elöljárósága nagy hanyagságot követett el akkor, mikor a románok jöveteléről tudomást szereztek. A románok még a Tömösi-szorosban lövöldöztek szept. 28-án reggel 9 órakor, már tudomásuk volt a jöve-

telről, de a lakosságot nem figyelmeztették csak du. 5-kor kezdték dobolni, hogy mindenki meneküljön, úgy ahogy tud. A marhákat, disznókat kihajtották a csordás elé, hogy az majd tovább hajtja őket, de erre már idő nem volt. Részben a román katonaság pusztította, másrészt pedig az ide való lakosság összefogdos-ta az idegen jószágot és olcsón eladta. A község előjáróinál zár alá helyezett elmenekült jószágokat, dacára annak, hogy a tulajdonos felismerte jószágát, mégsem kapta kezéhez, hanem potom áron a román-oláh népség kezeihez jutott. A menekültek részben vasúton iparkodtak, részben kocsin és gyalog törekedtek az ország belseje felé. A vasút nem bírta a menekülteket szállítani, a román elő őrség hamarosan a vasútállomáshoz ért és ott a férfiakat összefogdos-ták, az asz-szonyokat gyerekekkel pedig útnak bocsátották, hogy gyalog tovább meneküljenek. Botfalu felé vezető országutat a sürgés-forgás és jajveszékélés töltötte el. A német autók jöttek-mentek, gyerekeket, jószágokat tiportak agyon. A gyerekek a botfalui állomásnál lettek eltemetve, az agyontiport jószágokat és a kifáradt, árokba fordult és lábukat tört marhákat levágták, és akinek tetszett vágott a mar-ha húsából. Mindezeket látni és végignézni szívet repesz-tő fájdalom volt.

Délben Kenyeres Jánosné asszonyom a káposztámat, krumplival megfőzte, a konzervemet felmelegítve közé kevertem, olyan jó kelkáposztát ettem, hogy még. Akkora lábassal főzött, hogy négy embernek is elég lett volna, de mind én sem tudtam megenni. Ezután elmentem Borcsa mamához, itt meg megkínáltak, illetve már vártak is töltött káposzta ebédre. Ebéd után azután hozzáláttunk az öregúrral tűzifavágáshoz. Estig 1 m fát elfűrészelttem neki. Vacsorát kaptam, marha körömből főtt jó kocsonyát. És mivel holnap reggel bevagoníroznak, fő-zött teát és reggelre feketekávé-t és szalonnát is adott útra. Az idő ma jó meleg volt, itt még tél nincsen, de este már havas eső volt.

December 10. vasárnap. Bácsfalu. A konyha az éjjel megjött. 1/2 1-kor felkel-tettek vacsorázni. Gríz pép, konzerv hússal volt, de megenni nem lehetett, mert nagyon lekoz-mált. Reggel 5 órakor keltettek fel, 6 órakor megkaptuk a feketeká-vét. Borcsa néninek voltak bukaresti madaras dombormű tányérjai, és ilyen for-ma, mint én magammal hoztam, kértem tőle emlékebe egyet, de sajnált egytől is megválni, de azért, ha hazaérek, kérni fogok egyet. Az öregnek én is ígértem önműködő borotvát, mert az enyém megtetszett és kérte tőlem, de nem adtam neki. Az éjjel egy kevés hó esett, de szép időre virradtunk fel. Délelőtt vártuk a parancsot az indulásra, de 10 órakor megtudtuk, hogy nem megyünk. 1/2 11-kor megkaptuk az ebédet: gersli leves aszalt zöldséggel és egy doboz konzerv ká-posztával. Tegnap este kaptunk sok czibakot, 15 cigit, fél pakli 8-as dohányt és egy pakli pipadohányt, feketekávé konzervet, egy doboz húskonzervet, vörös-hagymát és sót. Ma pedig 5 cigarettát, 1/4-ed 8-as dohányt és egy kenyeret. Dél-után el akartam menni az evangélikus templomba, de nem volt megtartva az is-tentisztelet. Azután elmentem Borcsa mamáékhoz. Itt katonalovak voltak elszál-

lásolva a csűrbe, s a polák katonák a szénájukban nagy kárt tettek, s emiatt az öreg kénytelen volt a padlásra hordani, segítettem a szekérre, innen a padlásra felrakni. Vacsorára kaptam fél liter tejet.

December 11. hétfő. Bácsfalu. 1/2 8 órakor felpakolva útnak indultunk, több falu mellett jöttünk el. Először érintettük Szász-Hermán, majd Kőkös községet. Én már Szász-Hermán községnél a csapattól elmaradtam, mert nagyon ki voltam merülve, és nagy hasmenés jött rám, úgyhogy lépten-nyomon le kellett vetkőzőnöm. A csapatot egy kis faluban utolértem, ahol ők már megebédeltek. 2 óra után ismét útnak indultunk, de már én nem bírtam velük tartani, és ismét elmaradtam. Uzon²¹³ nagyközségbe már későn este értem, ahol az első házba éjjeli szállás végett betértem. Ez békevilágban kocsma volt, de a betörés óta kirabolva üresen áll. A tulajdonos is a menekülésből csak mostanában tért vissza. Itt megkínáltak káposztával, amelybe nagyon jó disznóhús főtt (mostanában öltek). Később jött vagy 5 szekér menekült – csupa asszonyok és lányok voltak. Ezek almával és kenyérral bőven elláttak, de enni nem tudtam. Nem volt az a 10 perc, hogy ne kellett szaladnom. A hasam az este fájt, de miután a fájdalom megszűnt úgy voltam, mint szüretkor, úgy lótt belőlem. Reggel 3 óra felé be is ment a gatyába, s csak reggel vettem észre, mikor csupa latyak lettem. 5 órakor felkeltem azzal a szándékkal, hogy a csapat után megyek, de a gyöngeségtől arra képtelen voltam. Így elhatároztam, hogy elmegyek a legközelebbi kórházba. Ma 30 km-t gyalogoltam. Az idő jó meleg volt, de a havasok a hótól fehéritek. A lénungomat nem kaptam meg, most már el is marad.

December 12. kedd. Uzon község. 5 órakor, mikor felkeltem, hogy a csoport után menjek, hallottam, hogy nem itt, hanem ide 3 km távolságra lévő Szent Iván községbe mentek, ahol be lesznek vagonírozva. Én az itteni állomásra mentem ki, hogy a szélrózsa valamely irányába a vonat egy kórházig eljuttasson. 9 óra felé ültem fel a Brassó felé induló vonatra. Útközben érintettük Kőkös és Pázmán vasútállomását. A vonat olyan lassan haladt, hogy gyalog komótosan lehetett volna vele haladni. 12 óra után értem a brassói állomásra. Itt bejelentkeztem a vöröskeresztbe, s hol egy zászlós orvos fogadott. Beszélgettem vele, elmondtam a bajom, megkínált egy szál cigarettával, azután egy szanitészt adott mellém, aki a poggyászom elhozta a megjelölt feldspitálba.²¹⁴ Elérve a 2/II. feldspitálba a felvételem megtörtént, egy terembe (tornaterem) vezettek, ahol a hajamat lenyírták és azután megfürösztöttek. Ennek megtörténte után felvettek az emeleten lévő beteg szobába, ahol azután lefeküdtem./Ez az épület gimnazi-

²¹³ Románul: Ozun, Bácsfálutól (Négyfalu) kb. 27 km-re, északkeletre.

²¹⁴ Tábori kórház (német: Feldspital). A súlyosabb sérültek ellátására szolgált.

um volt.) Vacsora krumplileves volt. Az éjjel folyamán is sokat kellett az árnyékszékre szaladgálnom, s a kimerültség folytán a gatya is tele lett a mély álom miatt. Az idő ma szintén jó volt.

December 13. szerda. Brassó 2/II. feldspítál. Reggel fekete. 10 órakor volt az orvosi vizit. I-es diétát kaptam, amely áll: tejleves-rizsa és teából, kenyér nélkül. Ebéd előtt 10 órakor egy pohár tej, 12 órakor egy pohár tej és tejbe rizsa, uzsonnaker egy pohár tea. Vacsora: tej. Tegnap és ma küldöttem lapot Görgetegre, Palotára és Váchartyánba és Izsáknak. Az idő ma ismét nagyon szép volt. A postacímem: K. U. K. Név: feldspítál 2/II. Etáp. post 172 Brassó.

December 14. csütörtök. Brassó – kórház. Reggel fekete. 10 órakor orvosi vizit. Vizit után 1 pohár tea és egy pohár tej. Ebéd: egy pohár tej és tejbe rizsa. Uzsonna tea és tej. Vacsora tea és rizsa. Az idő ma nagyon szép és enyhe volt.

December 15. péntek. Brassó – kórház. Az étel az előbbi szerint. Állapotom javulóban. Levelet írtam Görgetegre és Rákospalotára. Az idő ma is szép és enyhe.

December 16. szombat. Brassó – kórházvonal. Az éjjelt nagyon nyugtalanul aludtam át. Tegnapról ki lettünk írva transzportra, a szobában, melyben én is fektüdtem 11-en voltunk elhelyezve. 2 gyalog csehűrert és egy közlegényt a frontra vissza, hét embert – köztük engem is – tovább az ország belsejébe expedáltak a főorvos, és két ember még pár napra visszamaradt, akik szintén a frontra kerülnek vissza. Reggelit még a kórházban megkaptuk, de már 7 órakor a kórházat elhagytam. Levelet és lapot útközben küldök Görgetegre és Rákospalotára, amelyben tudatom innen való eltávozásomat. Délben volt konzervhús rizszel és egy kanál tea, kis kenyér. Este 4 órakor indult a vonat Brassóból. Vacsora gulyásleves volt, amely nagyon jólesett a koplalás után. Az éjjelt nyugtalanul pihentem, mert a lábamat a reuma nagyon hasogatta. A vonalszakasz, amelyen jövünk ugyanaz, amin leszállítottak. A Kárpátok tele vannak hóval, de a lapályon hó nincs, az idő jó enyhe.

December 17. vasárnap. Kórházvonal. 1/2 7-kor nagyon jó feketét kaptunk. A kenyér azonban nagyon rossz savanyú ízű. 1 kg kenyeret a katonák egymásnak 1 forintért adják el. Egy pakli 3-as pipadohány 30 krc, a régi 8-as cigarettadohány 1 kor.–1 kor. 20 fillér, de csak nagy könyörgésre juthat hozzá az ember. A vonaton pedig a pipadohányból töltött 100 db cigarettáért 4-5 korona, a cigaretta dohányból töltött pedig 100 db 9-10 korona. Én dohány nélkül vagyok, de egy atyafi jószívűből a pipa dohányából néha engedett cigarettát pödörtetni. A vonaton sok német katonasággal találkoztam, akik a bukovinai frontra mentek. A mi transzport vonatunk mintegy 350 könnyebb és nehezebb beteget szállított, közöt-

tük vannak sebesültek (18-as számú kórházvonat) Én az emeleten, jó puha helyen fekszem. A kocsiban 16-an vagyunk, 8-an ágyban, 8-an pedig ki hogy, a többi a földön fekszik. Ebéd: gersli leves hús és krumplifőzelék. Nagyszebenbe voltunk 1/2 2 órákor itt volt az ebéd. Nagy és szép város. A vasúti hídja felrobbantva. Nagyszebentől 1 órai távolságra fekszik Kereszténysziget község. Itt veték fel a honvédeink közösen a németekkel a harcot. A Vöröstoronyi-szoros mellett fekszik Pokloka község, ennek az országútja nagyon szét lett veretve. A harc szept. 26-án kezdődött meg, a keresztényszigeti templom agyon lövöldözve, a fahíd felrobbantva. A kaposvári 44-eseket szept. 2-án Nagydisznód határában széjjelverték, nagy veszteséget okoztak a románok. E részen húzódnak az erdélyi Kárpátok. A románok nagy elánnal jöttek, de seregeink nyomása hamarosan visszaüzte őket. Vacsora: feketekávé. Az éjjelt jól aludtam át.

December 18. hétfő. Kórházvonat. Reggeli fekete. Mára eső esett. A vonat Alvincz, Piski felé hozott a Maros jobb partján jó hosszú ideig haladtunk. A folyónak elég széles medre van, de a víz elég sekély benne. Vízimalmok vannak. Radna vára, melynek csak a romjai állnak egy magas hegytetőn a Maros folyó partján fekszik. A hegy alján a Maros jobb partján fekszik maga Radna város, a bal parton Lippa város, melyet nagyívű híd köt össze Szép, nagy város. Az egész vonal mentén a szántóföldekre szép sorjában gyümölcsfák vannak ültetve. Aradra 1 órára érteztünk. Itt egy órai állás után megtudtam, hogy nem Budapest felé, hanem ismét Temesvárnak visznek. A guta környékezett, de mit kell tennem, belenyugodtam. 5 órákor este Temesvárra érteztünk. A kórházvonatból kiszállva szétosztottak bennünket. Voltak, akik gyalog elmentek a kijelölt kórházba, s akiket vöröskeresztes kocsin szállítottak. Mivel a járás nekem is nehezemre esett, én is kocsin jöttem. A város külsőbb részére, ahol egy óriási tanteremben helyeztek el négyünket, ágy pedig e teremben volt mintegy 140 db. A terem hideg volt kegyetlenül, mint a farkasordító. Amikor bementünk, az első az volt, hogy levetkőztettek, volt egy kád, abban mindannyiunkat, s egy vízben megfüröszttettek, nehogy tetvesek maradjunk. Holott már Brassóban fertőtlenítvé és fürösztvé lettünk, arra pedig nem gondolva, hogy 40 emberről lemosott piszkos víz, bőrbetegséget is okozhat. Fürdés után lefeküdtem. Volt két pokróc, de bizony alatta dideregtem, alig aludtam el a szaggatás ismét elfogta a lábam, úgyhogy emlékszem rá, hogy álmomban, de valósággal sírtam. Reggel felébredve kaptunk egy karé kenyeret és egy kanál zupát, amely bizony nagyon kevés volt. Igaz, hogy ez nem kórház, hanem csak megfigyelő hely, de más bánásmódban kellene a betegeket részesíteni. Itt éppen olyan a helyzet, mintha az illető beteg egészséges kaszárnnyában lenne. Ha a helyzet nem fog változni, akkor elkérem magam az ezredhez, s inkább szolgálatot teljesítek, mint ilyen helyen szenvedjek.

December 19. kedd. Temesvár. Reggel kenyér és zupa.²¹⁵ Délelőtt volt a felvétel. Orvosi vizit még nem volt ma. Délben kaptunk húslevest és káposzta főzeléket. Étélhez mindég egy karéj kenyér jár. Délután ingbe, gatyába átmentünk a fiúiskolában lévő kórházba. Ez az iskola mintegy 150 lépésre volt ahhoz a kocsmá épülethez, amelybe először voltunk elhelyezve. Az után a járókelők, a villanyoson az utasok jól megnéztek bennünket és nevettek, mint cipeljük a hátizsákot egy ingbe, gatyába, a lábunkon csizma a fejünkön sapka. Én azt a megjegyzést tettem, hogy Temesvár utcáján sem jártam gatyába. Vacsorára kaptunk levest és üres babfőzeléket. Ma az eső egész nap esett. Ma küldöttem expressz levelet pénzért és csomagért Görgetegre, Hartyánba, Palotára, Babarcra és Nagypallba²¹⁶ kártyát, amelyeken jókívánságaimat előadtam.

December 20. szerda. Temesvár. Az este 6 órakor elaludtam, s már 1 órakor felébredtem, elaludni azután már nem tudtam, már azért sem, mert az előző éjjel megfázott a gyomrom, és nagy hasmenést kaptam. Reggel zupa leves, 10 órakor lekváros kenyér, de csak bemaszatolva lekvárral, nyoma volt csak. Ebéd: bableves és disznósült (szép nagydarab) krumpli garnérunggal.²¹⁷ Ma voltam orvosi viziten. Grófi²¹⁸ orvos van. A vizsgálatot nem a betegszobában tartja, hanem egy külön teremben. A betegeket szívesen meghallgatja, de nem is háborgatja, mert a megvizsgálás után a betegeket megmenti az orvosi vizitelhetésektől, napokig nem látja az ember. A betegszobába lehet füstölni reggeltől estig. Van egy verterünk, aki itt ténfereg egész nap, az ételt hordja és takarítanak. Az egész kórházban egy vöröskeresztes hölgy van, ez reggel-este be-be látogat. Ma levelet küldtem Görgetegre, Hartyánba, Palotára és Babarcra. Csomagok irányába írtam. Mellettem fekszik Balázs István gépfegyveres őrmester, derék jóra való ember, 44 éves, volt már törzsbíró és pénztárnok is. Ez pénzért cigarettával ellát, de engem az első perctől megszeretett, úgy élünk egymás mellett, mintha régi időktől ismernénk egymást. Az utolsó falatokat is megosztjuk egymás között. Délután az állapotom rosszabbra fordult, merthogy a hasmenésem nemhogy szűnt volna, hanem állandóan szaladnom kellett. Fájdalmam nem nagy, de annál kellemetlenebb a hideg árnyékszékre járás. Vacsorát enni nem tudtam, pedig kaptunk zupa levest utána gulyást. Ma verőfényes nap volt.

December 21. csütörtök. Temesvár. Az éjjelt dacára, hogy a hasam folyton muzsikált elég jóízűen aludtam át. Reggeli volt krumpli leves, amit elfogyasztottam.

²¹⁵ Katonák számára rendszerint reggelire adott rántott leves.

²¹⁶ Pécsvárad mellett, Pécestől kb. 20 km-re, északkeletre.

²¹⁷ Köret (német: Garnierung). A következő oldalakon gyakran írja.

²¹⁸ Grófi: úriás.

Ebéd rántott leves tészta metélttel és két darab májas hurka krumpli főzelék. 10 órára mindég lekváros kenyér van. Vacsora zupa leves és üres babfőzelék, de én nem ettem, mert a fejem nagyon fájt. Ma már hasmenésem nem volt, de a gyomrom folyton muzsikált. Masszírozás. Az idő kissé borult volt.

December 22. péntek. Temesvár. Reggeli zupa leves kenyérrel, 10 órai lekváros kenyér. Ebéd krumpli leves, füstölt hal babfőzelékkal 1 karéj kenyér jár hozzá. Vacsora zupa leves üres krumpli főzelék 1 karéj kenyér. Négy oldalas levelet írtam Görgetegre, melyben a román fronton szerzett élményeimet leírtam. Masszírozás. Az idő derült enyhe volt.

December 23. szombat. Temesvár. Az éjjelt jóízűen átaludtam, de már fél 4 kor felébredtem. A lábamat a reuma nagyon hasogatja. Reggeli zupa leves és karéj kenyér. 10 órára lekváros kenyér. Ebéd: gríz leves, sült májas hurka káposzta főzelékkal karéj kenyér. Vacsorára zupa leves és disznótoros gulyás hozzá kenyér. Az esti időben apácanők díszítették a karácsonyfánkat. Masszírozás. A lábfájásom délután megszűnt. Az idő szép derült, enyhe idő volt. Levelet írtam Palotára és Hartyánba.

December 24. vasárnap. Temesvár. Az éjjelt nagyon jóízűen aludtam át. Reggeli zupa leves karéj kenyér. 10 órakor lekváros kenyér. Ebéd: húsleves kockatésztával és disznósült kelkáposzta főzelékkal. Karéj kenyér. Délután 3 órakor kezdődött a karácsonyi ünnepély. A mellettünk lévő nagy teremben volt felállítva a három méteres nagy karácsonyfa, tele sütemény-szaloncukorkákkal, gertya-fényszóró és dísz tárgyakkal. Mintegy 80 beteg vonult az ünnepélyre. Harmóniumon tanítónő játszott és egy pár tanítónő karácsonyi dalokat énekelt. A plébános úr szép beszédet mondott. Voltak városi úri népek is. Istentisztelet után, Isten áldd meg lett elénekelve és azután kezdődött az ajándék szétosztás. Mindenki kapott egy papír csomagot, melybe különböző dolgok lettek bepakolva. Én kaptam egy kis fapipát, 15 db cigarettát, egy óriási mákos kiflit és egy temesvári képes lapot. A karácsonyfáról még most nem szedtek le semmit, azt valószínűleg később osztják szét. A mákos kifli kissé száraz volt, de hamar be is falatoztam, ami elég jólesett. Vacsora bableves és mákos tészta. Ma az idő borult volt és este kevés hó esett.

December 25. Karácsony I. nap. Az éjjelt ismét nagyon jóízűen aludtam át. Reggeli zupa leves rizzsel, karéj kenyér. 10 órakor lekváros kenyér. Szentkarácsony napján a méreg evett és örökre elátkoztam a kórház négy szélét. Reménykedtem, hogy ma már csomag valahonnan fog érkezni, de bizony semmi sem jött. Arra az elhatározásra adtam a fejemet, hogy e hó 30-án vagy 31-én elhagyom a kórházat és elmegyek az ezredhez. Orvosi látogatás nincs, csak ha valaki

rosszabbul érzi magát, bemegy a rendelő szobába, gyógykezelés nincs. Az étkezés olyan, hogy künn a harctéren is jobbat és többet adtak. Karácsony napján krumpli leves és babfőzelék disznóhússal és egy kis karé kenyér. Ez nem kórházba való étel, még hétköznapi sem, nemhogy Karácsony délben. A kenyér is olyan rossz, hogy annál a falusi kanász is különbet eszik. Valóságos fekete, tápereje nincs, íze sem sok, de inkább az ember száját savanyúvá teszi, és kellemetlen bűz fejlődik annak megemésztése során az ember gyomrában. A rizsliszt vagy fekete borsóval vagy konkollyal van összeőrölve, amiből lehet következtetni azt, hogy milyen fekete. Már most lehet e kedve annak a betegnek ilyen kórházba hosszú időt eltölteni, de nincs is értelme, ha kellő gyógykezelésben nem részesítik. E hét folyamán csak kétszer lett a lábam megmasszírozva, holott naponta kétszer kellett volna. A kenyérévés után a fejem mindég megfájdul. Különben is nagyon unalmas az ágyban való fekvés. Jött a vacsoraidő, hát keménymagos levessel kezdődött és krumpli levessel végződött. Ma olyan enyhe idő volt, hogy a ligetben megnyíltak a mulató helyek. A hinták és ringlispílek szórakoztatták a vigadó közönséget. Még ily gyalázatos karácsonyt nem értem.

December 26. Karácsony II. napja kedd. Temesvár. Ma éjjel nagyon fájt a lábam, 1 óra után aludtam el. A reggelit már méreggel kezdtem, mert reggelire krumpli levest kaptam. Tegnap háromszor volt krumpli leves, ma ismétlődik. 10 órára 2 db főtt krumpli. Ma délelőtt orvosi vizitet tartott egy segédorvos, derék jóra való fiatalember. Hetenként kétszer kedd és péntek gőzfürdőbe való menelt rendelt el. Ma ebéd rántott tészta metélt leves és kelkáposzta disznóhússal. Egy karé kenyér. A mai vacsorával sem lehet dicsekedni, mert rántott leves és savanyú káposzta főzelék, üresen adták elénk. Az idő délelőtt borult, délután derült volt. Hó az este oly kevés esett, hogy már meg sem látszott. Levél ment Görgetegre.

December 27. szerda. Temesvár. Ma éjjel esett az eső. Reggeli zupa leves és egy karé kenyér. 10 órára lekváros kenyér. Ma délelőtt jött 3 kis csomag épségben. A csirkehús kissé penészes volt már, de azért el lehetett fogyasztani. A sütemény hamar elfogyott, mert a szobában 10-en vagyunk elhelyezve, és mindenkinek megkínáltam, mert én is kaptam már. Ebéd: rántott leves gerslivel és kelkáposzta főzelék hússal, egy karé kenyér. A csomag tartalma annyira megfogyott, hogy holnap délben már nem lesz belőle. Vacsora rántott gríz leves és üres krumpli főzelék egy karé kenyér. Az idő ma borult volt, egész nap esett az eső.

December 28. csütörtök. Temesvár. Az éjjelt elég jól aludtam át, dacára annak, hogy este nagyon fájt a lábam. Reggeli rántott leves és karé kenyér. Délelőtt írtam levelet a bácsfalui és hosszúfalui ev. és ref. lelkész uraknak. Haza pedig becsomagoltam a harctérről hozott dolgokat és postára akartam adni, de mint hal-

lott utóbb, hogy a csomagokat fel kell bontani a postán így a csomag visszamaradt. 10 órai a rendes. Ebéd: gríz leves és disznóhús krumpli garnérunggal. Egy karé kenyér. Levél Görgetegre. Ma délután pedig a mostani helyről áthelyeznek bennünket a helybeli vöröskereszt kórházba, amely a vasútnál van. A kórházba 84-en voltunk, most 34-en megyünk. Délután 2 órakor indultunk az Egyleti Vöröskereszt III. számú tartalék kórházba. A vasúti nagy raktár van átalakítva kórházzá, ugyanezt jobban lehet lábadozónak mondani, mint kórháznak. 3–400 ágy van egy-egy teremben. A berendezés szép. Vaságyak vannak, mint az előbbi helyen, de itt a takaró, paplan, ott pedig két pokróc volt és egy rendes nagy fejkendő. Két ágy között éjjeli szekrény, ott pedig az nem volt. Itt az ételt porcelán kis tálba kapjuk, ott meg csajkában. A terem közepén állt még teljes díszében a karácsonyfa, sokkal szebb és nagyobb, mint ott volt. A teremben minden gerendáról 3 virágkosár lóg, amely most csak fenyőággal van díszítve. A szoba egyik sarkában van a mosdó és fürdőkád felállítva. Az ételt egy külön teremben asztal mellett fogyasztjuk el és csak itt szabad dohányozni. A városba bármikor ki lehet menni. Mind ez a másik helyen nem így volt. Az ételt ágyban ettük meg. Dohányozni lehetett éjjel nappal, a városba azonban csak engedéllyel lehetett kimeni. Itt vannak női ápolók többen és katonák (verterek), akik a betegek körül forgolódnak, vigasztalják, gyámolítják. A főnöknő egy grófnő, a nevét még nem tudom. Női orvosunk van, de még ezt sem láttam. Vacsora jóízű krumplileves volt. Vacsora után 10 perces sétára kimentem a városba, hogy Izsáknak írott levelemet bedobjam a vasútnál. Lapot, melyben újabb címem közöltem, küldöttem Görgetegre, Váchartyánba, Rákospalotára, Babarcra és Nagypallba. Az idő ma szép derült és enyhe volt.

December 29. péntek. Temesvár. Reggel 7 órakor kaptunk 2 dl feketekávé és egy karé kenyeret. 10 órakor volt az orvosi vizit. Az orvos kisasszony egy nagyon kedves nő. Mikor a nevemet szólították, oda csoszogok eléje, hát magának öreg önkéntes bácsi mi a baja? Elmondtam és rendelt minden napra fürdőt, és a nagyteremből egy jó meleg szobába hozatott, ahol tisztak is fekszenek, hozzátéve, hogy önkéntesnek ez jár. Délfel az ágyamnál felkeresett és barátságosan beszélgetett velem. A többi ápolók is barátságosan beszélgettek velem. Az ebéd ma elég gyatra volt, mert itt tartják a böjtös, hústalan napot. Volt rántott leves metélt tésztaival és paprikás krumpli egy karé kenyér. Hatheti kosztra visszagondolok, nem volt oly nap, hogy krumpli ne lett volna. Még az a szerencsém volt, hogy a csirke húsból maradt még ma reggelre, különben nagyon éhes lennék. Délután Balázs őrmesterrel kimentem a városba sétálni, de bizony a séta nagyon nehézre esett. Én vettem 25 kr. kenyeret a vasútnál, egy temesvári emlék csészét 1 kor. ugyanítt 2 pogácsát 15 krc. és egy almás rétest 12 krc. Az őrmester egy boltban szalonnát vett 1 kor., de alig kapott 2 ujjnyi vastagságban egy kis darabot. Az idő borult volt, de enyhe.

December 30. szombat. Temesvár. Az éjjel jól aludtam. Ma IV. Károly király koronázási ünnepnapjára ébredtünk fel. Reggeli fekete és egy db kenyér. Dél-előtt voltam a Hungária fürdőben, odáig villamoson mentünk, mert tőlünk bizony jó távol van. Délben kaptunk keménymagos levest kenyér kockával és sült szalonnát jól készített babfőzeléssel. A délutáni időt fekvéssel töltöttem el. Levelet írtam Görgetegre és Pistának. Vacsora: egy stanyiszli tepertő morzsa és kis kenyér, amitől bizony éhen maradtam. Estefelé az eső elég jól esett.

December 31. vasárnap. Temesvár. Az éjjelt jóízűen átaludtam. Reggeli feketekávé, kis kenyérral. Ebéd: rántott tésztaleves és fasírozott krumplifőzeléssel. Vacsora előtt lett volna az ünnepély, de a főorvos nem jelenhetett meg, mert beteghez hívták, s így az ünnepélyt teljesen más formában kellett megtartani. Úgy a főorvosnak, valamint az orvos kisasszonynak egy-egy bokros gyöngyvirágot bronztartállyal és a cukrász által készített torta újévi malacot, az egész 37 koronába került és a betegek adakozták össze. A főorvos meg nem jelenése folytán csak a kisasszony lett az újév alkalmából felköszöntve. Az üdvözlést egy törzsörmester németül és egy baka mondta el magyarul a többiek nevében. Az ünnepély után volt a vacsora. Egy darab szalonna, kenyérral, ez a rendes. A főnöknő, aki az egészséget rendezte, az a sajátjából megvendégelt lekváros kenyérral és saját készítésű jó teával, ezzel azután az ő év estéje befejezve lett. Az idő borongós, de enyhe volt.

1917. ÉV

Január 1. hétfő. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Kértem az orvos kisasszonyt, hogy a mai naptól kezdve első diétát engedjen kapni, amit megengedett. Reggelire ugyan még feketét kaptam, de az ebéd és a többi már első lesz. Ebéd: grízleves, disznósült savanyú káposzta főzelék és egy darab lekváros tészta. A tészta jó omlós volt, az íze éppen olyan volt, mint a smorn tésztáé. Dél előtt lényegfizetés 30 k. Levél ment Görgetegre. Vacsora 1 db fasírozott hús kenyérral. Vacsora után, mivel az idő már nagyon unalmas elcsoszogtam a mozi színházba. Az idő ma borongós és hideg volt.

Január 2. kedd. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Reggeli fekete egy karéj kenyérral. Ebéd grízleves és lekváros tészta. Délután a budafoki jegyzőnek boldog új évet kívánó levelet küldtem. Levél ment Göcse maminak Peterdre. Uzsonna: tejes kávé, vacsora egy csésze forralt tej. 7 óra felé nagy mennydörgés és villámlás volt az eső pedig szakadt.

Január 3. szerda. Temesvár. Reggeli tejes kávé és kenyér. Délelőtt fogászaton voltam a műfogat csináltatni, mert a harctéren egy darab letört belőle, innét aztán a fürdőbe mentem. A fürdő ma nem esett jól, mert a vízben elszedültem. Masszíroztattam is magamat, ami bizony elég fájdalmas volt. Tízórai: tejes kávé kenyérrel. Ebéd: paradicsomleves és lekváros tészta. Délután lefeküdtem, mert a fejem nagyon fájt. Hideg borogatást kaptam. Uzsonna: tejes kávé kenyérrel. Vacsora: tej kenyérrel. Az idő enyhe derült volt, estefelé azonban beborult. Levél: Görgetegre.

Január 4. csütörtök. Temesvár. Reggeli tejes kávé kenyérrel, 10 órai ua. Ma délelőtt ismét fájt a fejem, de a mai nap nem is szűnik meg a fájás. Ebéd: ma jó baromfi csomós leves tésztával és fasírozott hús krumpli garnirunggal. Kenyér. Uzsonna tea, kenyérrel. Vacsora tej kenyérrel. Az idő ma derült volt, de hidegebb, mint tegnap. Levél jött és ment Görgetegre, Palotára.

Január 5. péntek. Temesvár. Az éjjelem nagyon nyugtalan volt, 2 órakor tudtam elaludni. Reggeli és uzsonna: tejes kávé kenyérrel. Ma délelőtt voltam a fogászaton, a fog javítás elkészült, és most már jó. Ebéd: keménymagos leves kenyér kockával, paradicsomos krumpli főzelék, kenyér és egy db üres kelt tészta. Uzsonna: tejes kávé, kenyérrel. Vacsora: tej és kenyér. Délután a Nagyságos asszony a városban járkáló három királyt játszó gyerekeket összeszedte és elhozta őket a kórházba, hogy a beteg katonáknak egy kis szórakozást szerezzenek. Az itt lévő román (magyarországi) emberek élvezettel hallgatták, szinte örültek a gyerekek játékanak. Majd este a nagy karácsonyfán lévő gyertyákat meggyújtotta, a románok – mivel az ő karácsonyuk most van – elkezdtek karácsonyi énekeket énekelni. A főorvos úr ajándéka folytán szivarokat osztott szét és diót, cukrot kapott mindenki. Az idő ma elég jó volt. Levél Görgetegre.

Január 6. szombat. Temesvár. Az éjjelt elég jól aludtam át. Reggeli és uzsonna tejes kávé, kenyérrel. Délelőtt kaptam levelet Militől, amelyben értesít, hogy csomagot küldött. A csomag ide is ért 3-án a 12. sz. k. spítálba.²¹⁹ Innen visszaküldték a fő spítálba azzal, hogy a Vöröskereszt kórházba lettem áthelyezve. A fő spítál továbbította a fő postának, ahonnan még csak ezután kapom meg, mert az előbbi leadja egy kisebb kórháznak, úgy hogy minden helyen egy napot szünetel a csomag, ma már 10. napja utazik. Ebéd: húsleves, baromfi hús krumpli garnirung. Kenyér. Uzsonna: tejes kávé, kenyér. 4 órakor elvánszorogtam a moziba, mert már nagyon unatkoztam. Levél jött Babarcról, ment Görgetegre, Palo-

²¹⁹ A temesvári katonai kórházak, melyekre a naplóíró utal: a fő kórház a központi kórház (Zentralspital) lehetett, a másik pedig, ahová a csomag érkezett, egy Reservespital (tartalékkórház). Működött továbbá egy helyőrségi kórház is a városban (21. sz. Garnisonsspital).

tára és Babarcra továbbá Kenyeres János uramnak Bácsfaluba (Brassó m.). Az idő ma túl hideg nem volt, mert borult volt. Pista öcsém küldött 10 koronát.

Január 7. vasárnap. Temesvár. Az éjjelt elég jól aludtam át, de 2 óraker felébredtem és elaludni nem tudtam. Reggeli: tejes kávé, kenyérral. 10 órai lekváros kenyér volt. Ma délelőtt kaptam meg a nagymama által küldött csomagot, amely 11 napot utazott jobbra-balra. A csomagban volt lekváros kockás tészta, 2 db vaj, egy skatulya cigaretta és baba foga, a csomag 2 kg 500 gr volt. Ugyanakkor érkezett meg Görgetegről a szállítólevél is, amely egészen zavarba hozott, ugyanis a Babarcról érkezett csomagot és a görgetegi 35 ragszámú szállítólevéllel kézbesítették. Nézem a csomagon feladó Rác Márkné, a szállítólevélen Földvály Lászlóné áll, hogy lehet ez. Gondolkoztam és rájöttem arra, hogy két csomagnak kell lenni a postán. Mivel a vasúti posta ide közel van, elsétáltam érdeklődni, hogy s mint is áll a dolog. Végre kisütöttük, hogy a görgetegi szállítólevél hamarabb érkezett meg, mint a csomag és a postás csak a névre nézett és babarci csomag mellé a görgetegi szállítólevelet vette. A dolgot úgy teszik jóvá, ha a csomag meg fog érkezni, akkor a görgetegi csomagot a babarci szállítólevéllel kézbesítik, mely 38-as ragszámú. Le lehet vonni a konzekvenciát, hogy a postán milyen felületesen dolgoznak. Ebéd: tyúkhúsleves (mint tegnap) egy darab hússal és rántott karmonádli²²⁰ főtt krumplival, kenyér. Uzsonna: melyet már 1 óraker kiadtak, feketekávé volt. (Persze, hogy a szakácsok liflangolhassanak, nekünk már délben meg kell uzsonnázni.) Vacsora: tej kenyérral. Reggel a hó elkezdett esni, de olvadt is, azért a föld mégis egészen fehér lett, mondani bokáig ér már. Lapot küldöttem Babarcra, Görgetegre, Palotára.

Január 8. hétfő. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Reggeli, uzsonna tejes kávé. Ebéd: húsleves és fasírozott krumplifőzelékkal. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: tej. Levél ment Babarc, Görgetegre. Idő ma fényes, nagy hóolvadás.

Január 9. kedd. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Reggeli és 10 órai fekete és lekváros kenyér. Ebéd: húsleves és fasírozott hús krumplifőzelékkal. 1/2 1-ker kaptam meg a görgetegi csomagot 5 napra. Volt benne pogácsa, dió, kenyér pálinka, sült disznóhús és hurka. Uzsonna: tejes kávé, vacsora: tej. Ma délelőttre és délután levelet küldtem Görgetegre.

Január 10. szerda. Temesvár. Az éjjelt nyugtalanul aludtam át, mert a feleségem levele felbosszantott. Reggeli és 10 órai: tejes kávé. Délelőtt fürdőben voltam és jól megmasszíroztattam magam, rettenetes fájdalmat kellett kiállnom.

²²⁰ Rántott rövidkaraj (német: Karmenadl).

Ebéd: húsleves galuskával és üres tészta metélt mézzel leöntve. Délután a betegek moziba mentünk. Uzsonna: tejes kávé, kenyérral. Vacsora: tej. Ma írtam Görgetegre a segély pénz helyre pótlása végett, a levél még vékony ceruzával volt megírva és az apát plébános úrnak új évi üdvözlő levelet, amelyben a névnap is benne foglaltatott. Az idő ma elég kellemes és nem volt nagyon hideg.

Január 11. csütörtök. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át, de a tegnapi fürdés nagyon legyengített, így az egész napot ágyban töltöttem. Reggeli és 10 órai tejes kávé, hazai kenyérral, mert annyira rám száradt, hogy csak a kávéban lehet megenni. A pogácsa tegnap este elfogyott és a véres hurka és a nagymama által küldött lekváros tészta ma reggel ért véget. Még egy darab vaj van a küldeményből. Ebéd: húsleves zsemle kockával és rántott disznóhús zsírban ázott krumplival. Ma délben kaptam Görgetegről 20 koronát. Lev. lapot írtam Görgetegre, Hartjánba, Palotára és Babarcra, Milinek és Zoltánnak, Budafokra, Bakács őrmesteréknek, Murányi János ref lelkésznek. Uzsonna: tejes kávé hazával. Vacsora: tej, hazaival. Ma lénungfizetés volt, 30 koronát kaptam. Az idő szép, derült, enyhe volt. A hó teljesen elolvadt.

Január 12. péntek. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Tegnap délután a lábam nagyon fáj és sósborsszesszel kezdtem dörzsölni. Ezt meglátta a főnöknő nagyszágos asszony, oda jött hozzám és ő masszálta meg, mert hát ő ezt nagyon jól érti. Szép dolog volt tőle, de oly gyenge simogatás nem gyógyítás. De jól esett, mert nagy úriasszony tette. Reggeli: fekete, 10 órai: tejes kávé kenyérral. Ma délelőtt volt az általános orvosi vizit. Vagyis ma lettek kiírva az egészségesek, akik a harctérhez mennek, és hogy ki meddig marad még itt. Én 6 hetet kaptam még gyógyulási időt. Ebéd: paradicsomos leves galuskával és vadleves pacal (tészta helyett), melyben zsemlés gombóc volt. Jóízűen volt elkészítve. Uzsonna: Tejes kávé, vacsora tej. Az idő ma enyhe, borult volt, esett az eső. Levél jött Görgetegről. Levelet írtam Görgetegre

Január 13. szombat. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Az eső egész éjjel esett. Reggeli: fekete, 10 órai: tejeskávé kenyérral. Ebéd: húsleves, rántott disznóhús, dinsztelt krumplival. Uzsonna: tejeskávé, vacsora: tej. Ma reggeltől estig esett a hó. Zolinak saját gyártmányú lapot küldöttem. Az idő borult, hideg volt.

Január 14. vasárnap. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Reggeli: fekete. 10 órai tejes kávé kenyérral. Ebéd: disznótüdő leves (becsinált) és sült disznóhús, krumplifőzelékkel. Uzsonna 1/2 2-kor tejes kávé. Vacsora: tej. Az idő ma szép enyhe volt.

Január 15. hétfő. Temesvár. Az éjjelt nem aludtam nyugodtan, mert már az este elkezdett a fogam fájni és még reggel sem szűnt meg a fájás. Reggeli: feketekávé és kenyér. Délelőtt fürödni voltunk, de most nem masszíroztattam meg magamat. Tízórai: tejeskávé, kenyérrrel. Ebéd: húsleves grízzel és pirított borjúmáj dinsztelt krumplival. Ebéd után a fogfájásom megszűnt. A hazai ma teljesen elfogyott, nincs mihez nyúlnom, de kérni nem fogok. Levelet sem írok egy darabig a múltkori levél miatt, mert szemrehányó volt, holott én azt nem érdemeltem meg. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: tej. Ma az idő elég enyhe, de borult volt. Draglovitsnak levelet írtam Kecskemétre.

Január 16. kedd. Temesvár. Az éjjelt nyugodtan aludtam át. A délelőtt folyamán a fejem egy kicsit fájt. Reggeli: fekete. Tízórai: lekváros kenyér volt. Ebédre paradicsomlevest és fasírozottat kaptunk krumplifőzelékkel. Délután oly szép idő volt, mint április végén, szép enyhe, szinte öröm volt sétálni. A város egy részét be is jártam. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: fasírozott hús. Ma rajzolt lapot küldöttem Zolinak és a mamának. Megjegyzés: A fasírozott hús áll: megdarált nyers krumpli, kenyér és kevés hús zsírban kisütve. A tej literje: 40 krc.

Január 17. szerda. Temesvár. Az éjjelt nagyon nyugtalanul aludtam át, 2 óra lehetett, hogy elaludtam, s már 5 órakor felébredtem. Reggeli: fekete. Tízórai: tejes kávé. Délelőtt fürdőben voltam, egy alkalommal egy lapot Görgetegre feladtam. Ebéd: rántott leves, lekváros tészta. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: tej. Ma írtam Milinek egy hosszú levelet és Görgetegre szintén egy 4 oldalas levelet. Az idő borult, de enyhe volt. Este a moziban voltunk.

Január 18. csütörtök. Temesvár. Az éjjelt elég jól pihentem át. Reggeli: fekete. Tízórai: lekváros kenyér. Ebéd: leves tészta metélttel és rántott borjúhús kelkáposztával. Uzsonna: tejes kávé, vacsora: tej. Az idő ma is jó meleg napos volt. Levél ment Görgetegre és Palotára.

Január 19. péntek. Temesvár. Az éjjelt jól pihentem át. Reggeli fekete. Tízórai: lekváros kenyér. Ebéd: tésztaleves és egy darab kalács, mely nem volt jól kisütve. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora tej. Ma kaptam levelet Görgetegről hármat, egyet az apát úrtól, kettőt hazulról. Levelet írtam Görgetegre apát úrnak és haza. Az idő borult, egész nap esett az eső.

Január 20. szombat. Temesvár. Az éjjelt jól pihentem át. Reggeli: fekete, tízórai: tejes kávé. Tegnap este kértük a főorvos urat, hogy a barna kenyér oly keserű, hogy enni azt nem tudjuk, a gyomrunk fáj utána, rendeljen fehér kenyeret a számunkra. Mától kezdve már fehér kenyeret kaptunk. Délelőtt fürdőben voltunk. Ebéd: csibe húsleves és csibe hús, paradicsommártás krumplival, fehér ke-

nyér. Uzsonna: tejes kávé, vacsora: tej. Az idő ma egész nap borult volt. Ma a moziban voltunk. Szép volt.

Január 21. vasárnap. Temesvár. Az éjjelt jól aludtam át. Reggeli: fekete. Tízórai: tejes kávé. Ebéd: jó húsleves és rántott disznóhús, krumplival. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: tej. Ma levelet kaptam Palotáról és én is írtam oda. Az idő szép napos volt. Lénungfizetés: 33 krajcár.

Január 22. hétfő. Temesvár. Tegnap egész nap trüszköltem, az éjjelt nyugtalanul töltöttem, 2 óra lehetett, hogy elaludtam s már 5 órakor felébredtem. Reggeli: feketekávé. Tízórai: tejes kávé Ebéd: gríz leves és rántott disznóhús, krumplifőzelékkel. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: tej. Ma szép, napos idő volt, de az idő elég hideg volt.

Január 23. kedd. Temesvár. Jól aludtam, de már 4 órakor felébredtem. Reggeli: feketekávé. Tízórai: tejes kávé. Ebéd: paradicsomleves, fasírozott hús, kelkáposztával. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: tej, de ma oly kevés kenyeret és tejet adtak, hogy biz Isten éhesebb vagyok, mint vacsora előtt. Szép lapokat küldöttem Görgetegre, Mamának, Zolinak, Lenkének. Budafokra Stanzer Etelkának, melyen megköszöntem, hogy csomagjaimat haza küldte. Ma az idő borult, deres volt és erős fagyos hideg.

Január 24. szerda. Temesvár. Reggeli: fekete. Tízórai: tejes kávé. Délelőtt fürdőben voltam. Ebéd: disznószalonnás leves, lekváros tészta. Uzsonna: tejes kávé, de most, nekem ez is oly rossz, hogy alig lehet meginni, mert túl vizezik. Vacsora: tej. Az ígért csomagot ma már nagyon vártam, dacára, hogy tegnap közöltem, hogy megkaptam, még nem jött meg. Mili írt, én is írtam. Az idő borult volt.

Január 25. csütörtök. Temesvár. Az éjjelt elég jól aludtam át. Reggeli fekete, tízórai: tejes kávé. Itt megjegyzem, hogy a reggelit mindég 7 órakor, a tízórait 9 órakor adják, az uzsonnát pedig mostanában fél 2-2 körül, a vacsorát 5 órakor. Reggel, délben és este fehér kenyeret, 10 órára és uzsonnára pedig barna kenyeret adnak. Ebéd: paradicsomleves (rossz volt) és rántott disznóhús krumplival. Fél 2-kor uzsonna, tejeskávé, vacsora: tej. Ma a csomag megérkezését nagyon vártam, de hiába. Lapot küldtem Görgetegre. Ma reggelre hó esett, az idő egész nap jól be van borulva.

Január 26. péntek. Temesvár. Az éjjel elég jól aludtam, de már 4 órakor felébredtem. Reggeli: feketekávé, tízórai: tejes kávé. Ebéd: húsleves és káposztás galuska. Részemről már azért nem volt jó, mert cukros volt, másodsorban pedig valóságos kanalas galuska volt. Uzsonna: tejes kávé, vacsora: tej. Az idő ma bo-

rult, de enyhe volt. Lapot küldöttem Görgetegre, amelyben bosszúságomat fejeztem ki, mert levél nem jött, csomag sem érkezett. Egyéb jegyzet: Mindenféle élelmiszerre jegyeket adnak ki, s a bevásárlás csakis jeggyel történik. Akinek jegye nincsen, az nem kap semmit sem.²²¹ A dohányvásárlásnál óriási a tolongás. A trafikosok beosztva kapnak dohányt, hetente kétszer, de csak keveset. A legnagyobb fogyasztás a cigaretta dohánynál észlelhető, amelyből nagyon kevés van. Egy trafikban csak 2 cigarettát, ugyanannyi szivart vagy 1 pakli pipadohányt szolgáltatnak ki. De elmehet az ember 5 trafikba is, míg hozzájuthat egy pakli dohányhoz. Még a múlt évben dohány volt elegendő. De már 1916. július havában a dohány árakat emelték. A szokott cigaretta dohányom ára 8 krc. volt és egy nagy pakli 40 krc.volt, felemelték 15 és 55 kr.-ra. 1917 januárjában már olyan kevés dohány volt, hogy alig lehet hozzájutni. Cigaretta dohányt csak úgy kap az ember, ha valami mást is vásárol azon a helyen, vagy egy pakli dohányhoz cigarettapapírt is adnak, melynek azelőtt az ára 2 kr. volt az ára, most 6 kr.-ba számítják, különben nem adnak dohányt. Kénytelenségből megvesszük a papírt is, hogy csak dohányunk legyen. A kereskedőnek pedig nagy haszna van ezen. Azért senki sem jelenti fel, örül, ha dohányhoz juthat. Ez nagy zsarolás! 1917. febr.1-re az állam a dohány árakat ismét emeli 40%-kal, vagyis a volt 8 kr.-os dohány ára fél év alatt 22 és fél krajcárral emelkedik, hogy a drága dohányt sokára kelljen venni, mi katonák úgy csinálunk, hogy veszünk 3 és fél kr. pipadohányt és 15 kr. cigidohányt jó sokat. A város összes trafikjait bejárjuk, de alig bírunk 4-5 pakli dohányt beszerezni. Nekem már van elegendő cigaretta dohányom, ezt a saját pipadohányommal fogom keverni. Három pakli hármass pipadohányból és két pakli 15-ös-ből lesz 200 db töltött cigaretta. Számításom szerint 2000 db töltött cigarettám lesz. Itt a kórházba a legénység már a pipadohányt tölti és a vasútnál 4-5 koronáért könnyen eladja. Az illetőnek 100 cigaretta bele kerül 40 krc.-ba.

Január 27. szombat. Temesvár. Az éjjelt nyugodtan aludtam át. Reggel fekete, tízórai tejes kávé. Ebéd: hurka és sonka krumplifőzelékkel. Uzsonna: tejes kávé, vacsora: tej. Ma egy palotai bajtárs 3 napra hazament, akitől Pistának levelet küldöttem. Ugyanakkor Görgetegre is írtam 8 oldalas levelet. Görgetegről levél jött, melyben közli, hogy a csomagot már elküldte, de hogy mikor? A csomag

²²¹ „A termelés központosítása maga után vonta a rendelkezésre álló javak elosztásának szabályozását is. Német mintára nálunk is megteremtették a jegyrendszert. 1915. december 27-én vezették be a kenyérgjegyet, amely a nehéz munkát végzőnek 300, az őstermeléssel foglalkozóknak 400, mindenki másnak pedig 240 gramm kenyér, illetve liszt fogyasztását engedélyezte fejenként és naponta. A kenyérgjegyet követték: a zsír, cukor-, rizs-, burgonya- stb. jegyek.” *A Nagy Háború írásban és képben.* Szerk.. Lándor Tivadar. II. kötet. Bp., 1926. 293. A jegyrendszer lényege, hogy ezeket a termékeket csak a kapott jegy ellenében lehetett beszerezni, pénzért nem. A felsoroltakon túl létezett liszt-, tej-, kávé- és szappanjegy is.

10. napja utazik s még nem kaptam meg. Ma a fürdés és mozi havazás miatt elmaradt. Egész nap havazik.

Január 28. vasárnap. Temesvár. Az éjet jól aludtam át. Reggeli: fekete, tízórai: tejeskávé. Ebéd: pacal leve és borjúhús krumplival. Uzsonna: tejeskávé, vacsora: tej. Délután moziban voltam. A hó egész nap szállingózott.

Január 29. hétfő. Temesvár. Reggeli: fekete, 10 órai tejeskávé. Ebéd: pacal leves, mint tegnap és főtt szalonna krumplival. Tegnap és ma nem kaptunk fehér kenyeret. Uzsonna: tejeskávé, vacsora: tej. Ma a hó ismét szállingózott. Levél 2 ment Görgetegre.

Január 30. kedd. Temesvár. Reggeli fekete, 10 órai tejes kávé. Ebéd: paradicsomos leves és lekváros tészta. Uzsonna: tejes kávé, vacsora: tej. Az idő borult volt. Levél ment Görgetegre. A csomag épségben megérkezett. Volt benne dohány, pár kötés fekete szőlő, diós és lekváros kalács, tepertő, hurka és sült oldalas. A jósága ellen kifogás nincsen.

Január 31. szerda. Temesvár. Reggeli fekete, uzsonna tejes kávé. Ma éjjel és délelőtt a fejem fájt. Ebéd: jó húsleves és rántott bányahús kelkáposztával. Uzsonna: tejeskávé, vacsora: tej. Ma írtam Pécsre a gyermekmenhely gondnoksághoz egy német ajkú kislány kiadása iránt Bényére, aljegyzőékhez. Moziban voltunk, nagyon szépet játszottak. Lénungfizetés: 30 krc.

Február 1. csütörtök. Temesvár. Reggeli: fekete, 10 órai: tejes kávé. Ebéd: becsinált leves és disznómáj krumplival. Ma 6 db kövér disznót és egy borjút öltek. Uzsonna: tejeskávé, vacsora: tej. Ma este kaptam lapot Pista öcsémtől, melyben tudatja, hogy a tisztai tanfolyam kezdetét veszi. Este már kértem a kórházból való elbocsátásomat. Palotáról és Palotára egy lap. Görgetegre levelet küldöttem.

Február 2. péntek. Temesvár. Reggeli: fekete, tízórai: tejeskávé. Ma délelőtt voltam a rezerve spítalban a főtörzs orvos előtt szabadság kérése végett, de nem kaptam, azzal utasítottak el, hogy majd az ezrednél biztosan kapok. Ebéd: húsleves és hurka paradicsomos krumplival. Uzsonna: tejeskávé, vacsora: tej. Ma délután pakolás, este 10 órakor pedig Pest felé indulás. Levél ment Görgetegre, kaptam Pistától. Az idő borult. Temesvári tartózkodásomnak vége!

Február 3. szombat. Rákospalota. A mai napot itt töltöm.

Február 4. hétfő. Rákospalota. Mint fenn.

Február 5. hétfő. Kőbányai üdülőbe mentem, ahol bajom megállapítva, pihenést, fürdést és masszázst rendelt a főorvos.

Február 6. kedd. A mai napon szabadságot kértem, amit meg is kaptam 15-ig.

Február 7. szerda. Este a 12 órai vonattal indultam szabadságra. A vonatnak 1/2 11-kor el kellett volna indulni, de nagy késése volt. Ezért arra határoztam magam, hogy idejébe haza érkezzek, nem Kaposvár felé, hanem Baranya, Szent-Lőrinc–Barcs-nak vettem utamat. Ha Kaposvár felé mentem volna, csak az este 1/2 6-kor induló vonattal indulhattam volna, és 1/2 8-ra érhettem volna haza. Baracson voltam már 10 órakor. Igen ám, de beszüntették a déli vonatot, amely Barcs–Somogyuszob között közlekedik, így nekem másnap reggelig kellett volna várnom. Mit volt mit tenni, útnak indultam gyalog. Rettenetes nagy hó volt, út még nem volt semerre sem, az út egyenlő volt a mező felületével, azért nekivágtam a 23 km-es útnak. Két nagy pakk húzta a vállam, s ballagtam jókedvvel-örömmel. A havat térdig tapostam. Erdőcsokonya határában már volt pár szánút, de ezen is nehéz volt a járás. Szembe jött velem egy szabadságos baka, ki a földekre ganéjt hordott, az megszólított, hogy várjak rá, vagy lassan menjek, míg visszafordul majd a faluig – mely elég távol volt még hozzám – elvisz. Úgy is történt, leültem pihenni, majd lassan ballagtam, míg végre utolért és azután felültem a szánra. A hideg teljesen átfagyasztotta a lábamat, a csizmám úgy megkeményedett, mint a csont. Elértünk Csokonyába a szánról leszálltam és utamat tovább folytattam. Somogyvisontára fél óra alatt értem. Eddig semmi fáradtságot nem éreztem, de mikor a faluban mentem az éhség és fáradtság kezdett erőt venni rajtam. Görgeteg és Visonta között már a gyengeség annyira erőt vett rajtam, hogy már alig bírtam menni. Nagy nehezen eljutottam a vasúti őrházig, ahol be-kértem magam megpihenésre. Lepsényiné aki átérezte szenvedéseimet, mindjárt főzött kávét és meg is kínált. Innen azután haza küldöttem szánért, amelyen haza kerültem, de mire az 1 km-es utat megtettem a csizmám csonttá fagyott, úgy hogy a szántól a lakásomba úgy kellett bevezetni. Jó fél óra múlva engedett fel a fagy csizmámon, mire nagy nehezen le lehetett húzni.

A 8 napi szabadságom II/15-én lejárt, de csak 16-án mentem vissza. Mikor Pesten a lábadozóba megjelentem, ott mondták, hogy kár volt visszajönni, mert a szabadság meg lett hosszabbítva március 1-ig. Azonnal visszafordultam és elhagytam a laktanyát. Innen Budafokra mentem a községházához, ahol a hátra lévő szabadságomat munkával töltöttem el. Tíz napra kaptam 56 koronát. Görgetegre azért nem jöttem vissza, mert a szabadságot meghosszabbító értesítés nem volt a kezemenél, a lapot pedig csak későn kaptam kezemhez, mely után már volt érdemes visszatérni. A lábadozóból márc. 1-én távoztam Budafokra a századomhoz, ahol mindjárt beosztottak a 28-as menetszázádba. Február 28-án adtam be kérvényemet a tisztí iskola elvégzése iránt. Márc. 5-én ezred parancsal áthe-

lyeztek Törökbálintra az önkéntes iskolába, ahol továbbképzésre a tiszti iskola megkezdéséig kell maradni.²²²

Törökbálinton az élet már nagyon reperálni való, már nagyon szűken van a kenyér és hús porció, nagyon kis adag a főzelék pedig marha-répa, vagy kelkáposzta levélből készült spenót főzelék. Március 26-án a tiszti étkezdébe kerültem, ahol a legénységi kosztpénzre 4-6 koronát kell ráfizetni. Az étel itt jónak mondható, de nagyon kevés. Kapunk rántott levest, pecsenyét és főzeléket és cukrászsüteményt. Vacsora pecsenye és főzelék. Reggeli tea lenne, de azért nem érdemes elmenni, így ahelyett vacsorára feketekávét kapunk. A kenyér kis karéj ami nagyon kevés. Törökbálinton való tartózkodásom után egy hétre kiütött a (flek)²²³ kiütéses tífusz, mely miatt először 14, majd ismét 14 napra lezárták a községet, úgy hogy 5 hétig nem lehetett sehová menni. Közbe esett húsvét, s e miatt a szabadság elmaradt. A zárlat feloldása után azonnal kértem szabadságot, kaptam is márc. 20-tól 26-ig, mely időt a családom körében tölthettem. Az önkéntes iskolában kezdetben csak mintegy 100–120-an voltunk, a mai létszám 340 ember. Május 23-án volt Bénye községben a jegyző választás. (Itt voltam segédjegyző az 1911–12. évben), de mivel az üresedés későn jött tudomásomra, a pályázattal elkéstem. Igaz, hogy az állásra jelölve lettem, de az elígéréskészen a választók nem változtathattak, így az állástól elestem.

24-én volt Pista fiam utolsó vizsgálója, melyen megjelentem. Vácról 10 után Hartyán felé indultunk gyalog, úgy hogy az utat már 1/2 1-re megtettük. Összepakoltunk s a 4 órai villamossal Pestre, innen Törökbálintra jöttünk, hogy én is az egyet-másomat összepakoljam. Este 10 órakor ismét villamosra ülve Budafokra indultunk, hogy ott a Kaposvár felé induló vonatra felüljünk, ámde a vonatot lekéstük, s e miatt a váróteremben kellett megpihennünk. Megjegyzem, hogy magunkkal vittünk egy kis kutyust is, mely cukor skatulyába lett helyezve. Mivel a következő vonatunk csak 25-én du. 2 kor indult, elhatároztuk, hogy reggel 7-kor a Tapolcára induló vonatra szálljunk fel, hogy Tapolcára érve onnan Balatonszentgyörgyön át a somogyszobi állomásra jutunk. A terv jó is lett volna, de a vasúti összeköttetés számításunkat nagyon megzavarta. A Balaton túlsó partján haladva szép vidékben gyönyörködhattunk. Déli 1 órakor Tapolcára jutottunk, ahol megtudtuk, hogy a vonat Balatonszentgyörgynek csak 5 órakor indul. Már éhesek voltunk mind a hárman, nálunk pedig ennivaló nem volt, mert a magunkkal hozott pogácsa elfogyott. Elmentem a városba, hogy ennivaló után nézzek,

²²² A kézírásos napló ezen a helyen egy táblázatot tartalmaz a heti élelem járandóságról 1916. december 18-tól 1916. december 24-ig (216. o.), vázlatot a Rituguj-hegységről (217. o.), vázlatot a Bucsecs-hegységről (218. o.), az Ibrahim című verset (219–221. o.) és verset a III. sz. Vöröskereszt kórházról (221–223. o.).

²²³ Kiütéses tífusz (latin: typhus exanthematicus), régi nevén: flekktífusz. Nem összetévesztendő a hastífusszal.

de bizony szomorúan kellett visszatérnem az állomásra, mert az egész városban a péküzlet zárva volt. Kenyeret venni nem tudtam, de hogy a bajon segítsek bementem egy házhoz, ahol egy jó karéj kenyérral kisegítettek. A vasútállomás melletti vendéglőben Pista fiam evett krumpli főzeléket, melyért fizetett 40 krc.-t, húst nem lehetett enni egy feltétért 1 frt. 20 krc-t kértek. 5 órakor vonatra ültünk s 1/2 8-ra elértünk Balatonszentgyörgyre, itt ismét megtudtuk, hogy vonat ma már Szob felé nem közlekedik, hanem csak másnap reggel 4 órakor. Az éhség már nagyon elfogott, elmentem a faluba, hogy ennivaló után nézzek. Több helyre bementem, hogy legalább egy kis tejhez jussak, de nincsenel elutasítottak, míg nehezen a jegyző kollega egy kulacs tejjel kisegített s e mellé még egy jó darab kalácsot is adtak. A kutyus az éhségtől már nagyon vonyított, de a kis tejet hármunk között megosztottuk, némileg az éhségünket csillapítottuk, ezután a másodosztályú váróteremben lefeküdtünk, de bizony nem igen lehetett aludni, mert a járókelők zavarták nyugalmunkat. Nagy nehezen reánk virradt, elérkezett az indulás órája. Somogyiszobra 26-án reggel 1/2 8 órakor érkeztünk. Vonat innen nem indult előbb, mint este 1/2 6-kor. Már 23 km út állott előttünk, estig nem várunk, neki indultunk gyalog. Görgetegre 1/2 1 órakor érkeztünk, ahol nagy örömmel fogadtak, mi pedig nagy éhesen hozzáláttunk a jó pünkösdi ebédhez.

Szabadságot csak 27-ig kaptam, de én meghosszabbítottam 30-ig, minden utó kellemetlenség nélkül. A háború harmadik esztendejében azon szomorú látvány tárult eléem, hogy az élelem oly szűkiben volt, hogy az új termésig a legnagyobb nélkülözések mellett lehet csak kijönni. A vetések nagyon korcsak. Liszt a háznál csak egy sütésre van máj. 30-án. Június 8-án ment el a 28/a marsch az olasz frontra. 19-én ismét kaptam 5 napi szabadságot. A szabadságot arra használtam fel, hogy haza mentem. 14-én visszamentem Törökbálintra, e napon már gyakorlatozás nem volt, mert készülődtünk a búcsú estére. A búcsúestet 15-én tartottuk meg, mely elég jól sikerült. Az önkéntes társaim 2 órával előbb kértek fel, hogy mondjak búcsú beszédet, a felkérésüket elfogadtam, amit hamarosan elgondoltam, el is mondtam. A beszédem nem volt hosszú, de úgy látszott, hogy általános megelégedés tükröződött az ifjúság arcáról. A következő beszédet tartottam:

Szeretett Főhadnagy Úr! (századparancsnokunk volt) Nagyrabecsült oktató Tiszturak! Kedves Vendégeink és Bajtársaim! Elérkezett az elválás pillanata, mindannyiánk lelkében megkondult a szeretet kis harangja, melynek néma zenéje, hálánkat és köszönetünket zúgja oktatóink fülébe. Szeretetünket itt létünk alkalmával, már több ízben volt alkalmunk nyilvánítani, de hálánkat, köszönetünket minden fáradságért oktatásért csak akkor tudjuk kifejezésre juttatni, ha azon tudást, melyet itt szereztünk, magunkkal víve, ott ahová megyünk érvényesíteni fogjuk, s érte az elismerést nem magunknak tartjuk fenn, hanem átengedjük azoknak akik velünk hidegben és melegben, esőben és sárban együtt szenvedtek, együtt éreztek.

Mi elmegyünk, hogy az elélünk tűzött nemes célt elérhessük, de magunkkal visszük a jó emlékeket, viszont az önkéntes társaim (mintegy 320-an voltunk) nevében, mint idősebb arra kérem szeretett oktatóinkat, hogy tartsanak meg a továbbiakban is jóindulatukban és szíves emlékezetükben, s mindazon hibákért melyeket egyesek vagy talán mindannyian a katonai szabályok ellenére elkövetünk, mély tisztelettel kérünk bocsánatot, annak a feledés háttérébe való szorítását kérjük!

Ti hozzátok is egy pár szavam van Kedves Bajtársaim, kik még bizonytalan időre vissza maradtok. Véssétek szívetekbe, hogy a szeretet a legdrágább kincs, arra törekedjétek, hogy azt kiérdemeljétek az által, ha szorgalmat és fegyelmet ismerők lesztek. Kívánjuk, hogy azon gyümölcs mely belétek is lett oltva, megérjen, arra az időre mire az elválás órája szintén elérkezik! Még egyszer kérem szíves emlékezetben való tartásunkat!

Az Isten éltesse oktatóinkat, bajtársainkat, Királyunkat és védje édes hazánkat! Éljen!

Oktatóink voltak: Hegedűs Károly főhadnagy (századparancsnok), Csernelik Sándor főhadnagy, Csányi Sándor hadnagy urak és egy tiszthelyettes Schiffer nevezetű.

16-án útnak indítottak kit-kit a maga századához. 224-en lettünk elbocsátva. Mi 25-en Budafokra a századunkhoz mentünk, ahol a rossz ruhákat jóval kicseréltük és azután útnak bocsátottak Pomázra a tisztí iskolába. Mivel szombati nap lévén nem mentünk ki Pomázra, csak hétfőn reggel. A késésért a tiszt urak szívesen fogadtak. A Kapitány úr kimondta az ítéletet. 30 nap laktanya áristom,²²⁴ szép szó, de nem lett betartva. Hétfőn az összeírás és elosztás történt. Valami 80 cseh önkéntes jött hozzánk a 88. ezredből.

Kedden már rendes kirukkolás volt. Felkelés 1/2 5-kor, 3/4 6-kor kirukkolás 12 óráig–2 óráig pihenés – 2–5-ig kirukkolás – 5–6-ig parancs kiosztás és vacsora azután pedig mindenki a szabad idejét tetszés szerint felhasználhatja. Hetenként 2 nap iskola a többi napokon kirukkolás. Van 12 tantárgy. A koszt nem rossz, de nagyon kevés. Reggeli fekete, délben húsoleves tésztaival vagy zöld félével hús borjú, marha v. sertés és saláta napról napra. Vacsora vagy feketekávé, vagy rántott leves. A lakásunk a görögkeleti elemi iskola épületében, ahol 36-an fekszünk épp úgy, mint a selyemhernyók. Van szalmazsák, lepedő, fejkendő (szalmából) és egy pokróc. A többiek szintén iskolákba, óvodákba és olvasó körökbe vannak ugyan ily számban elhelyezve. Az ételt az állami iskola épületében kapjuk ki, a tanítást is itt a kis padokban hallgatjuk végig, de néha a szabad ég alatt is tartanak előadást, ahol az előadónak egy asztalt, széket és táblát visznek ki, mi pedig a zöld fűre heveredünk le, ahol a nap égetése süt le ránk és az ál-

²²⁴ Elzárás, kaszárnyafogság (latin: arrestum).

mosság reánk borul. Az iskolaudvarban áll a templom, köröskörül sírkövekkel, az udvarban is félig eltörve állnak a sírkövek. Egy magyar és szerb felírású sírkereszt mellett, még elég jó állapotban áll, melyen a felírás a következőképpen hangzik: „Itt nyugszik az úrban nemes bajsai Zákó Katalin Asszony, Néhai Nemes Nemzetes és Vitéz lő Domonkos András Úrnak hiv. élete párja, meghalt életének 65. esztendejében Augusztus 11 napján 1814 esztendő.” Hátul szerb nyelven van bevésve. Megjegyzem, hogy az összes betűk nyomtatott nagybetűk. A többi sírkövön szerb felírás van. Maga a templom belseje érdekes berendezésű. Az élelem itt nagyon drága. Most a cseresznye, ribizli és piszke²²⁵ érése van. 1 kg cseresznye 1 frt. 50 krc., ribizli 1 liter 1 korona, piszke 1 kg 1 forint. Kenyeret nem lehet kapni. A szalonna 7 dekája 1 frt./közönséges levélpapír 10 kr. a gyufa 4 kr. Egy kávé 25 kr. egy régi 5 krc. os cukrászsütemény 30 krc. stb.

Július 24. Ide jövetelünk óta a napok bár nagyon terhesek, de már elmúlt a 6 hét. A tanítás megkezdésével kezdtünk nehéz napokat élni. Hetenként az iskolázás. Hétfőn 2-től 5-ig 2 tárgy. Kedden de. 6–12-ig 4 tárgy, csütörtökön de. 6–12-ig 4 tárgy. A többi napokon pedig gyakorlatozás. Mindkét foglalkozás nagyon terhes, mert az iskolai kis gyermek padban oly hosszú ideig ülni és a felelés előtt drukkolni fásasztó. A fizikai munka is nagyon megvisel. Tisztjeink, akik tanítanak: Konstantus Tipula (kapitány), Virágh főhadnagy, Gutman hadnagy, Goldberger Sándor hadnagy, Molnár Sándor hdnagy, dr. Bakonyi László jó emberek!

Ami a tanítás menetét illeti elég nehéz, részben azért, mert német szavakat is kell tanulni, részben pedig terjedelmes 12 tárgy. A tanulásra idő nincsen, 6-tól 9-ig tanulunk. Az étel nagyon silány. Reggeli: fekete. Az ebéd leves, hús, főzelék. Vacsora: leves vagy fekete. Mikor ide jöttünk két hétig főzelék helyett folyton zöldbab leves és savanyú káposzta volt. Azután pedig – még a mai napig is – tökkáposzta főzelék, melynek elkészítése gyatra, vagyis amint meg van gyalulva megfőzik és minden rántás nélkül adják. A víz leöntve róla képezi a tökfőzeléket. Néha van borjú- és disznóhús is. Kenyerünk az nagyon rossz, dohos és penészsége mellett nagyon kevés, eddig naponta kaptunk 1/4 részt, 20-tól pedig 6 napra 280 dkg kenyeret, amely négy napra is kevés. Megtörténik nem egyszer, hogy 2-3 nap kenyerünk nincsen. A kenyér és hiányos koszt meglátszik mindannyiúnkon, a gyengeség kezd elfogni, s e mellett naponta jelentkeznek a gyomorbetegségek.

A felkelés 1/2 5-kor, lefekvés 9 órakor. Két hete az állami elemi iskolába költöttünk át. Jelenleg az ötödik zug fuagl scharzsija²²⁶ egyszersmind kamarád saft kommandáns²²⁷ vagyok (szobaparancsnok). Megjegyzem, hogy kenyerünk ide

²²⁵ Egres, más néven köszméte.

²²⁶ A szakaszvezető tisztese (német: Zugsführer, sarzsi).

²²⁷ Szobaparancsnok (Kameradschaft – Kommandant)

jövetelünkör még 340 dkg, ma 280-ra szállt le. A húsból nagyobb adagot kelle- ne kapnunk, de az is nagyon vékony szeletecske. A leves állandóan zöldbab vagy karalábé, melyekre nem lehet panaszkodni. Ide jövetelünk óta már vagy 35-en elmentek vagy betegség, vagy kidobás által, akik azután berukkolnak a századhoz. E hét folyamán lesz megtartva a szemle, amelyre vizsga alá lesznek bocsátva mintegy 35-en, akik közül, ha jól megfelelnek, itt maradnak, a többi pedig berukkol a századjához. Nap-nap után két-három ember lesz elbocsátva. A büntetés szigorú. A legcsekélyebb hibáért is büntetnek 6–10 nap áristommal. Most érik az alma körte és szilva. Az alma ára 3–4 korona, a körte ára 5 koroná- ra is rá megy. Egy alma 10–15 krc. a körtéé ugyanennyi. A hordás megtörtént, a gépek már javában dolgoznak, a termés elég jónak mutatkozik.

Augusztus 15-én szabadságot kaptam 6 napra, 17-én este ismerkedési este volt, melyen nem vettem részt. Egy vacsora 8 koronában lett megállapítva. 25-én volt a tisztvi vizsgám, mely sikerrel végződött. Már du. a tanfolyamot el is hagy- hattuk. 22-én mentem vissza, mikor Zoltánt elvittem Váchartyánba 3 hétre. Pomázon találkoztam két iskolatársammal, akikkel ez előtt 23 éve jártam az aszódi gimnáziumba. Az egyik velem katonáskodik Polner Gyula, békében javí- tó intézeti gazdasági tanár, a másik Straub Gyula pomázi aljegyző. A pomázi is- kolára vonatkozólag az a megjegyzésem, hogy a háború tartalma alatt annyit nem szenvedtem, mint itt, részben a sok gyakorlatozás és a tanulás nehéz volt, másodsorban pedig az étkezés nagyon hiányos volt. Reggelire kaptunk kukori- cából készült feketekávé. Délben levest, húst és tökfőzeléket, ez három hónapig minden nap megismétlődött. Vacsora pedig: zöldbab leves. Kenyér 6 napra 1 egész 280 dkg.

Aug. 28-án kellett jelentkezni a kádernél, ahonnan kihelyeztek a századhoz, amely most Rákosszentmihályon tartózkodik, barakk épületekben. A barakkok tiszták ugyan, de tele vannak poloskákkal, úgy hogy ott aludni lehetetlen. Szeptember 5-én jött meg a kadét aspiránsi²²⁸ kinevezésem, ugyanekkor be lettem osztva a XXXII/4 menet századba. A második zug kommandánsa²²⁹ lettem. Szeptember 10-én szabadságra jöttem haza 14 napra, Zoltánt magammal hoztam haza, Pista fiam tanítási költségeihez a kecskeméti főgyám 400 koronával, a Jegyzői árvaház 200 koronával járult. Ruha beszerzési segílyt az államtól kap- tam 300 koronát. A szabadságom 24-én telik le, de Pista fiam iskolába szállítása miatt már 21-én el kellett mennem.

²²⁸ Hadapródjelölt (német: Kadettaspirant).

²²⁹ Szakaszparancsnok (német: Zugskommandant).

VII. FÜZET (1917. augusztus 25. – 1918. január 4.)

FOLYTATÁS:

1917. aug. 25-én végeztem el a tiszti iskolát, aug. 28-án bevonultam az ezredhez, ahol a bataillon parancs szerint beosztattam a 2/32 Marsch kompaniába.²³⁰ Szept. 5-én lett összeállítva a menetszázad. Az ezred most rákosszentmihályi barakkokban táborozik. Szept. 10-én kaptam 14 nap szabadságot, mely időből családi körben csak 10 nap telt el, mert részben táviratot kaptam, hogy azonnal vonuljak be, de másrészt Pista fiamat kellett iskolába szállítanom. A távirat szept. 22-én 11 órakor érkezett én pedig már reggel 5 órakor hazulról útnak indultam. Somogy-szobon a határ rendész felnyitotta a Pista kofferjét, megvizsgálás végett, mégis útközben volt oly szemtelen mozgópostás, aki a ládát újból felnyitotta, dacára, hogy „megvizsgáltatott” jelzésű piros cédulával el volt látva, s a benne lévő kenyér felét, körtét és sok almát, ruha hajkefét, fésűt és tükröt ellopta belőle.

23-án vasárnap Kecskemétre érkezve azonnal beíratam Pistit. Kapott ingyen könyveket. A beíratásért fizettem 32 koronát, de viszont kaptam 400 korona konviktusi segély pénzt és tandíj elengedést. 24-én jelentkeztem a századomnál, ahol semmiféle kellemetlenség nem ért, még az elmaradásom okát sem kérdezték. A hirtelen behívás oka az volt, hogy az alezredes 22-én tartotta meg a szemlét. Az idő rendesen múltott napi gyakorlatozással, étkezési pénzt kaptam 30 koronát, melyért bizony nagyon szűk ennivalót lehetett kapni. Az éjszakát a barakkokban kellett volna eltölteni, de bizony a rengeteg poloska és tetű miatt ott maradni nem lehetett, így éjszakára Rákospalotán az öcsémhez mentem aludni. Október 1-jén jött meg a hír, hogy pár nap múlva megyünk, kezdtem búcsúzkodni, már útravalót is kaptam Ilonka nénemtől, egy sült tyúkot és sok disznósültet. Napok múltak még, a szüretet is odahaza értem, míg végre elhangzott a szó, hogy 10-én du. 5 órakor indulunk útnak. 9-én haza mentem elbúcsúzni, de bizony az előző sült tyúk helyett nem kaptam mást, mint 6 db zöldpaprikát és két kötés szőlőt. Megjegyzem, hogy okt. 2-án táviratilag kértem csomagot, de bizony az sem érkezett meg. Elérkezett október 10. is. Szerencsére Pisti öcsém megemberelte magát és hozott lekváros kiflit útravalóul. A gyerekeivel együtt eljött búcsút venni tőlem. Végignézte a katonai ceremóniát, mely abból állott,

²³⁰ Menetszázadba (német: Marschkompanie). Eszerint a XXXII/4. helyett a XXXII/2.-ba került.

hogy a menetszázad szép rendben felállott és katonazene mellett a fehér zászlót előttünk elvitték, majd visszafordulva a középen velem, a kísérő hadnagy és közbaka megállottak. Ekkor kezdődött az eskütétel, melynek szövegét Matiger Gyuri kapitány olvasta fel, majd utána Zsifkovits kapitány úr intézett hozzánk szép búcsúbeszédet. Ennek megtörténte után a zene eljátszotta a Götternattét,²³¹ majd utána a himnuszt. Az ezredes úr a szemlét még egyszer megtartotta, s ezzel véget ért a ceremónia.

1/2 6-kor útnak indultunk a rákosi vasútállomás felé a zenekísérettel. Az öcsém a gyerekeivel együtt elkísért, bevagonírozta bennünket, s kezdődött a búcsúzkodás. A kisgyerekek alig tudtak elválni tőlem, elhalmoztak csókkal, különösen Gabi folyton arra kért, hogy kérdezzem meg azt a nagy embert (a kapitányt, aki hozzánk intézett búcsúbeszédet egy asztalról), hogy mikor jön haza Laci bácsi és folyton kapaszkodott a nyakamba, hogy csókoljon. Megtörtént az elválás. Ők a setétben hazafelé ballagtak, én pedig beültem a III. osztályú kupéba a helyemre. A vonat 1/2 2 órakor indult el a rákosi állomásról. Az elindulást ugyan nem tudom, mert már ekkor elaludtam. Padlón, pokrócon feküdtem, s csak reggel, mikor virradt, akkor ébredtem fel, s még csak Aszódon jártunk, ahol egykoron az iskolámat kezdtem járni. Hatvanba reggel 6 órakor értünk, ahol kaptunk feketekávét, és egy darab nyári szalámit. Most tudtam meg, hogy velünk jönnek az 52-es és 38-as bakák is. 11-én du. 4 órakor értünk Miskolcra, ahol kaptunk ebédet. (gersli leves, hússal) Szerencsén vacsorát kaptunk, rossz feketét és egy darab szalámit, mely kicsit bűdös volt. Este 11 órakor indultunk Sátoraljaújhely felé. A mai nap esett az eső. Lapot küldöttem minden felé. 12-én reggel 6 órakor értünk Párbenyére,²³² 1/2 8-kor Csapra. Itt volt fekete és szalámi a reggelinek. Este 1/2 5-kor értünk Királyházára, ahol ebédet kaptunk. (gersli leves, hússal) Utána azonnal a vacsorát kaptuk: feketét és egy darab szalámit. Innen Burtyaházára értünk 8 óra felé. Itt kivagonírozta és útnak indultunk Viskre. Mintegy 10 km gyalogutat kellett megtenni setétben és sárban. 1/2 12 óra volt, mikor megérkeztünk. Szétosztottak bennünket paraszt házakhoz. Ahová én kerültem 46-an voltunk bedugva egy házba, ahonnan a menetszázad pár nappal előbb elment. Itt priccsek²³³ voltak készítve, melyre vékonyan szalma volt terítve. Sokan üres istállóba kerültek.

²³¹ Helyesen: Gotterhalte; ez volt az osztrák császári himnuszt.

²³² Helyesen: Perbenyik, szlovákul: Pribeník. A korszakban Zemplén vármegyéhez tartozott; ma Szlovákiában, Sátoraljaújhelytől kb. 30 km-re, keletre található. Csap: Ukrajnában, Kárpátalján, Perbenyiktől kb. 30 km-re, északkeletre található; ukránul: Чоп. Királyháza: Csaptól kb. 90 km-re, délkeletre található; ukránul: Королево. Burtyaháza: Bustyaháza (Буштино), Királyházától kb. 40 km-re, délkeletre található. Visk: Bustyaháza mellett, a Tisza túlsópartján található, ukránul: Вишково.

²³³ Keskeny deszkaágy.

13. szombat. Reggeltől délig 4 helyen fordultunk meg, vagyis lakásváltoztatással és orvosi vizittel töltöttük el az időt. 11 órakor pedig bataillon raportra kellett megjelenni, ahol a kapitány úr Báró Neusteinnek²³⁴ kellett bemutatkoznom. Megjegyzem, hogy ez az ember az, aki 1915. év május havában, mint beteget egészségesnek nyilvánított a főorvosi vizsgálaton, s az ő vezetése alatt a 13. menetszázaddal a Búg folyó partjára mentem ki. Ezután a rendelet szerint következett a marsch le apfilolása,²³⁵ mely helyett csupa kopott és használt ruhát kapott a legénység.

14. vasárnap. 1/2 8-kor templomba kellett menni (kath.), ahol a kat. pap tartott három nyelven (németül, szlávul és ruthéniai oroszul) prédikálást, dacára annak, hogy túlnyomó része magyar fiú, méghozzá 32-esek voltak. Hazamenve aznap szüneteltünk. A mai naptól kezdve az ételt a tisztí mensából kapjuk.

15. hétfőn tartotta meg az alezredes az inspitérungot.²³⁶ Másnapon ismét lakásváltoztatás, ez már a 6. hely, s még sincs nyugtunk. Mint kadét aspiránst már harmadszor osztanak más-más zughoz. Délután a legénység fekhelyet készít magának, mi pedig aspiránsok kényelmes hely után szaladgáltunk, de fáradozásunk eredménytelen maradt. Lapot írtam haza. Az idő enyhe volt, este esett az eső.

16. kedd. A kirukkolás 1/2 7-kor. Minden zug kapott jól kiképzett altisztet, akinek felügyelete alatt újból képezzük a legénységet, kezdve a haptakállásnál. Délig az idő elég hamar elmúlt. Délután ismét fekhelykészítéssel foglalkozik a legénység, mert négy aspiráns özv. Balázs Istvánné polgár asszony házában, egy kamrában lakunk, ahol az egerek czappedlit járnak, de a többi helyhez még meg lehetős. Megjegyzés: Reggelire mindég tejes kávét kapunk. A kenyér az nagyon kevés, alig egy-két falás. Az ebéd és vacsora különbözik, de rendesen 3-féle. Vacsora egyféle. A falu elég nagy területen fekszik, a máramarosi hegyekkel körülvéve egy hegység aljában. Lakossága kevert. Református, katolikus és görögkeleti. Nyelv szerint magyar, német és orosz (ruthén). Rengeteg almatermésük volt az idén, mégis drága az alma, kilója 1 korona. Káposzta is bőven van. A falu mellett folyik a Tisza, amelyen egy nagy vashíd van építve. A mai ebéd: húsléves grízgaluskával, jó nagydarab hús, hagymamártás és krumpli garnérunggal és egy darab csokoládés tészta. Vacsora: disznósült tészta galuskával és gombóccal. Az idő szép volt. Leveleket küldöttem minden felé.

²³⁴ Báró Neusten Nándor őrnagy. Harmadosztályú Vaskorona-renddel és harmadosztályú Katonai érdemrenddel tüntették ki. Tinódi Varga Sándor: i. m. 337.

²³⁵ A ruha kidobása (német: abfallen).

²³⁶ Szemle, ellenőrzés (német: Inspizierung).

17. szerda. 1/2 6-kor volt kirukkolás, mert ma megint Schvarcz alezredes a napitiszt, mely sikerrel végződött, ennek folytán már 1/2 9-kor be is rukkoltunk. Ebéd: finomra reszelt sárgarépa leves és sült hús krumpli salátával és egy darab lekváros piskóta. Délután az új ruha leszerelése és ócska ruhába való átöltözés. Vacsora: pecsenye krumplival. Az idő szép, enyhe volt. Levél ment minden felé.

18. csütörtök. Az este későn jött az avizió, hogy 1/2 4-kor kell felkelni, mert 1/2 5-kor abmarsch, úgy is történt. A jelzett időben útnak indultunk, de hogy hova az nem volt közölve, csak annyi, hogy kenyér és víz legyen mindenkinél, mert du. 4 órakor jövünk vissza. A felszerelés, fegyver, patrontáska, és kreitz pantallér. Egy egész batallion jött össze, 4 csendőr és ugyanannyi csendőr baka és erdőkerülők lettek hozzánk adva. Az irány a magas hegyek felé volt. Mikor a hegyek közé értünk, eljutottunk egy savanyúvíz forráskúthoz, ahol fürdő is van. Itt a kulacsot megtöltöttük ásványvízzel és pihenőt tartottunk. 1/4 órai pihenés után azután a hegység szélébe felfejlődünk sahvarin (rajvonal) léniába,²³⁷ mintegy 9 km-es frontot foglaltunk el, és hegyen völgyön keresztül kellett haladni. Csak most tudtuk meg, hogy szökevények és magukat igazolni nem tudó egyének elfogása végett lettünk kirendelve. Mivel az ételt a tisztí étkezdéből kapom, s oda ennivalóért időm elküldeni nem volt, így semmiféle harapnivalóm nem volt. Mégis éhen nem maradtam, mert az erdőség tele van almafával, igaz, hogy az alma már le volt szedve, de azért mégis egy pár darabot találtam több fa alatt. Megjegyzem, hogy az almának itt van a hazája. Hosszú barangolás után elérkezett du. 3 óra, de bizony szökött katona nem került a kezünk alá. 1/2 4 felé az eső jól rájött, szerencsére az erdei fák megvédtek, és így bőrig nem áztunk. 4 órakor haza indultunk, de rettenetesen ki is voltunk fáradva, már az éhség is elgyengített Hazaérve Balázs nénitől kaptam egy darab búzakenyeret és három szép almát, később sült krumplit. Ők vacsorára tejes puliszkát ettek, és megkínáltak engem is, de mivel tejjel nem szeretem, zsírral adták (gancza). Azután az emberünk elhozta a vacsoránkat, amely állott leves pecsenye krumpli főzelékből és káposztás tészta, dacára hogy elég sok volt, mégis elfogyott. Azután nyugovóra tértem. Az idő borongós volt. Pár nappal előbb megírt leveleimet még csak most viszik Pest felé bági asszonyok.

19. péntek. A tegnapi nap fáradalmainak kipihenése végett nem volt kirukkolás egész nap. Ebéd: húsoleves, fasírozott áttört krumplival és almás pite. Vacsora: székelygulyás. Az idő szép derült volt.

²³⁷ Rajvonal (német: Schwarmlinie).

20. szombat. 7 órakor kirukkolás (marsch übung) menetgyakorlat és másfél órai egyes kiképzés. Ebéd: húsleves, hús, galuskamártással és smurn tészta. Du. orvosi vizit és utána általános tisztogatás. Vacsora: sült hús krumplival. Az idő ma szép derült volt. Levelet írtam Görgetegre és Hartyánba (Ilonka).

21. vasárnap. Délelőtt templom menet és lénungfizetés. Ebéd: gomba leves, sült hús krumpli salátával és lekváros linzer. Délután szabad idő. Vacsora: sült hús. Derült idő volt.

22. hétfő. Délelőtt továbbképzés. Ebéd: húsleves, sült hús krumpli garnéring és olyan tészta, mint a rizskoch. Délután fürdés és szabadidő. Vacsora: fasírozott hús, krumplival. Levelet írtam Görgetegre és Palotára. Ma derült napos idő volt.

23. kedd. Délelőtt továbbképzés. Ebéd: húsleves kockatésztával, sült hús káposzta főzelék és felfújt habbal. Délben voltam a községházán látogatóban, ahol ajánlatot kaptam, hogy kikérnek munkára, melyért díjazást kapok. Vacsora: savanyú tüdő. Az idő derült volt ma.

24. szerda. 5 órakor volt felkelés, 6 órakor kirukkolás lövésre, de az eső esett. Így 1/2 9-kor már haza kellett menni. Ebéd: húsleves, pecsenye, krumpli feltéttel és gríz Koch. 1/2 3 órakor jött a napos avizálni, hogy az összes kadét aspiránsok az irodába menjenek. Lementünk az irodába, ott a szolgálatot vezető őrmester tudunkra adta azt a parancsot, hogy a most induló menetszázaddal két aspiránsnak ki kell vonulni a harctérre, ha önként jelentkező nem lesz, sorshúzással kell, ki menjen. Velem lakott Varga Tibor rákoscsabai fiú azt mondja, öregem jelentkezünk, nem sokat gondolkoztam, már azért sem, mert Viskben a helyzet sokkal rosszabb volt, mint a harctéren, eltekintve az életveszedelemtől. Különben ott sem volt az életünk bebiztosítva, mert Huszton a próbagyakorlatozás természetesen harctéri módra ment végbe, amikor ágyú, kézi gránát és fegyver golyó tűzben kellett előre vonulni, mely gyakorlatozásnak hol több, hol kevesebb halottja és legalább 15–20 sebesültje szokott lenni. Elhatározásunk után mindjárt felszereltek és átadtak a menetszázadnak, mely 60 emberből állott egy zászlós vezetése alatt. 5 órakor útnak indítva állottunk, de 1/2 7 volt, mikor Visket elhagytuk. Teljes felszereléssel Bustyaházára gyalog kellett menni, mely elég fárasztó volt. Bustyaházán bevagoníroztak, este 9 kor indultunk útnak Máramarosziget felé. Mivel velünk jöttek a 44-esek és a 3-as bosnyákok²³⁸ és huszárok

²³⁸ A 31. gyaloghadosztály két dandárból állt: a 61., amelybe Földváry ezrede is tartozott, valamint a 62. dandárból. Utóbbi két cs. és kir. ezredből állt: a kaposvári (somogyi) 44. és a boszniai 3. ezredből.

is, itt egy kis harmadosztályú kocsis lett adva egy az összes tisztnek is szorolni kellett, így nekünk a marha kupéban kellett utazni.

25. csütörtök. Kőrösmezőre²³⁹ 1/2 11 órakor értünk. Itt kaptunk reggelit, ebédet egy csapás alatt. Reggeli: fekete és liptói. Ebéd: gríz leves és hús árpakásával volt. Az út az uzsoki szoros felé vezetett. 3/4 1-kor érkezünk Galicia első állomására Woronicikára,²⁴⁰ majd Woroclitá és Tatarov állomásokat érintettük. Mikolicsin állomáson 1/2 2-kor, mert a vonat tovább nem közlekedhetett, ki kellett szállni, mivel Mikolicsin és Jaromircz között levő alagutat és a Prút folyón keresztül vezető óriási két hidat az oroszok visszavonulásakor felrobbantották, de javítása folyamatban van már, Jaromiczba lassú menettel 12 km út megtétele után 1/2 6 órakor érkezünk meg, reggel 1/2 6-kor indultunk. Az éjjelt jóízűen keresztül aludtam, mert az előző éjjel egy szemet sem aludtam. Az idő jó volt. Lapot a házakról küldöttem.

26. péntek. Az eső nagyon esett, mikor felébredtem és Delatin állomást hagytuk el, Kholomeczba 8 órakor értünk, Lugatin, Lusan állomásokat érintettük. Itt kaptunk reggelire feketekávé. Továbbhaladva Matijovce, Zaplatov, Lucka állomásra 1/2 6-kor értünk, ahol kaptunk ebédet, húsleves gombóccal és utána vacsorát: feketekávé és szalonnát. A vacsora után lefeküdtünk. Hogy mikor értünk Csernovitzbe nem tudom, de Waluka végállomáson 1/2 1 órakor kiszállítottak bennünket. Vezetőnk nem volt az állomástól a falu jó távol van, egy magas hegyet kellett megmászni, 1/2 3 óra volt, mikor eljutottunk a regiment kommandóhoz.²⁴¹ A fényszórást már itt lehetett jól látni. Azután elhelyeztek bennünket egy urasági lakásba, ahol bizony nem sokat pihenhattünk, mert hamar reggel lett. Szép idő volt.

27. szombat. A reggelit már itt kaptuk, nagyon jó fekete volt. 1/2 10-kor azután bementünk a reg. irodához, ahol azután szétszítottak bennünket. Varga pajtás a 13. századhoz (IV. bat) én pedig a 12. századhoz a III. bat-hoz kerültem. A IV. bat most a fronton van, mely hozzánk 12 km távolságra van, az ágyúdörgés egész jól hallatszik. Én pedig állítólag nov. 15-ig rezervába a faluba maradok. Megjegyzem, hogy ez nagy falu lenne, de a házak egymást szorosan váltják. Ruszin és ruthén nép lakja. Ebédre volt húsleves, hús és krumplifőzelék. Ebéd után ismét a reg. irodába mentünk, hogy onnan azután elszállítsanak bennünket a beosztott századhoz. Itt állunk este 1/2 8 óráig, míg végre eszükbe jutottunk, hogy

²³⁹ Kőrösmező kb. 100 km-re, északkeletre fekszik Bustyaházától.

²⁴⁰ Az itt előforduló galíciai állomásokhoz lásd a 40. lábjegyzetet.

²⁴¹ Ezredparancsnokság (német: Regiment Kommando).

átadjanak a század számvevőjének. Varga pajtás pedig 6 órakor ment ki 3 emberrel a lövészárkokba. Vacsorára kaptunk bár hideg, de jó édes teát és feketekávé, egy negyed kenyeret, egy csajka czibakot és 3 cigarettát és fél pakli dohányt. Az éjjelt nagyon rossz helyen töltöttem, mert alattam csak a celt lap volt, így a fonás, mely a priccse volt terítve, nagyon törte a derekamat. Ma délután a mieink lelőttek egy orosz repülőt. Viszont egy orosz repülő, ami megfigyelt bennünket meglőtte, s a megfigyelő tisztet leszállásra kényszerítette, de ágyúink a repülőt menekülésre kényszerítették. Az idő szép volt, de már jól fagyott az éjjel.

28. vasárnap. 6 órakor keltem fel. Reggeli fekete volt. 7 órakor az egész ezred egy kukoricatábla földre gyülekezett össze, ahol tábori mise volt tartva. A zene szólt. 9 órakor a mise véget ért, német és cseh nyelven beszélt a pap, így egy szót sem értettem belőle. Ma találkoztam régi önkéntes társaimmal, akik előttem végeztek a tisztit, s még most is csak olyan rangban vannak, mint voltak. Az egyik Füredi káplár, a másik Rátonyi czuhfűhrer.²⁴² Ezek mesélik, hogy szept. 29-én nagy harc volt itt, körülbelül 25 kadet, s vagy 400 legény elesett, s azóta a harc áll. Az ágyúk időszakonként pufognak, de puskalövés nem hallatszik. Repülők állandóan röpködnek felettünk. Ebédre ma jó húsleves, húst és grízes tésztát kaptunk és utána 1/2 deci vörös bort. Du. 4 órakor tэрzene lesz, amelyen meg kell jelenni. Vacsora: tea, fekete és liptói túró. Ma lapokat küldtem mindenfelé. Viskbe is írtam, hogy a részemre érkező csomagot küldjék vissza, mert ide még nem lehet küldeni. Az idő szép napos volt.

29. hétfő. 1/2 6-kor felkelés, 1/2 7-kor reggeli: fekete. 7 órakor kivonultunk a határba ott kétszer vakon léniába felfejlődünk, mely elég jól sikerült, ezután pihenés. 1/2 11-kor pedig minden ember karvastagságú 4 m hosszú fát kellett, hogy haza vigyen az építkezéshez. Ebéd volt: húsleves metélt tésztával, hús tarkabab főzelékkel. Megjegyzés: Minden nap este egy fél kenyér, 5 cigaretta és egy fél pakli dohány fasolás van. Vacsora: tea és feketekávé. Az idő szeles, de derült. Már éjjelenként erős fagyás.

30. kedd. 5 órakor felkelés, reggeli: fekete. 1/2 7-kor kirukkolás az erdőbe fát hordani, mégpedig a lövészárkokhoz vezető út készítéséhez. Az út a hegyháton volt, a fát pedig az erdő mélységéből kellett felhordani. 4 méter hosszú és comb vastagságú fát 2-2 ember cipelt. Háromszori fordulást du. 1 óráig tettek meg az emberek. Hazafelé szintén két ember hozott a vállán, mi altisztek métereset cipeltünk 1 órai út távolságon. Ebéd: húsleves, krumplival, hús hagymamártással.

²⁴² Szakaszvezető (német: Zugsführer).

Délután a háznál foglalkozás. Vacsora: feketekávé egy darab sajt, vagy egy gombóc lipitói túró. Két deci fehérbor. Szép idő volt. Levél Görgeteg, Palota.

31. szerda. 5 órakor felkelés. Reggeli: fekete. A ref. és evangélikusok templomba mentek. A többi vallásúak pedig kirukkoltak gyakorlatozni. Az istentisztelet egy darab kukoricaföldön volt megtartva. A lelkész részére sátor volt csinálva. A hívek magyar, német, tót és cseh katolikusokból állottak. A térre már 8 órakor kivonultunk, s csak 10 óra felé jött a lelkész. Mivel elég hideg volt, a lábunk az ácsorgásban jól megfázott. Az istentisztelet, magyar, német és tót nyelven ment végbe. Az istentisztelet után a lelkész vallásos olvasmányokat és füzeteket osztogatott széjjel. 12 óra volt, mikor mindenki a saját helyére visszaért. (Evangélikus lelkész: Bekár úr) Ebéd: húsleves, hús krumplifőzeléssel. Du. a háznál keréskedés. Vacsora: tea és feketekávé. Az idő hűvös, de napos volt. Levél ment Hartyánba és Görgetegre.

1917. november 1. csütörtök.²⁴³ 1/2 6-kor felkelés. Reggeli: fekete. Minden-szentek napja lévén nem volt kirukkolás, hanem istentiszteletre mentünk. Katolikus lelkész volt, de nagyon szép beszédet mondott. Az istentisztelet már 10 órára véget ért. Ebéd: húsleves grízzel, hús és két szilvás gombóc. Délután a legénységgel lementünk az erdőbe fáért. Míg a legénység vágta a fát, addig mi négyen kadét aspiránsok bementünk a közel lévő erdő lakba, ahol ennivalót kértünk. De mivel most sem kenyérünk, sem egyéb ennivalónk nem volt a sparhelten főtt fazék krumpli, azt megparancsolva átadta, ez ugyan nem volt elég, a rerhbe is sült krumpli, még abból is kaptunk. Eléggé jóllakva, a vállunkon 4 m hosszú fát cipelve a sötétségben szép csendben hazaballagtunk. Vacsora: fekete és bableves volt, ma bort is kaptunk. Az idő szeles hideg volt, de napsütéses.

Megjegyzés: Bukovina területén vagyunk, Voluka²⁴⁴ községben Csernovitz-tól²⁴⁵ befelé mintegy 12 km távolságra. Tőlünk a front K-re fekszik, a legközelebbi távolság 3 órai út, vagyis az nem több (egy) kilométernél. Ágyúdörgések jól ide hallatszanak. Repülő támadások minden nap láthatók, de a mieink sikerrel visszaűzik, vagy leszállásra kényszerítik. A vidék hegyes, völgyes és nagy erdőségekkel van körül véve. Az éghajlata olyan, mint mifelénk, melyet eléggé bizonyít az, hogy még nincs túl hideg. A fehérnépek és gyerekek még mezítláb járnak. Talaja szintén jó, de kevésbé művelt. Itt kevés vetemény kivételével megte-rem mindenféle. Mindenféle gyümölcsfa van. A falu kiterjedése óriási, mert a

²⁴³ A kézírásos naplóban ezen a helyen az október hónap megjelölése hibás, valójában 1917 novemberéről van szó.

²⁴⁴ A korszakban Wołoka, ma: Voloka (Волока), Csernyivcától kb. 13 km-re, délre.

²⁴⁵ A korszakban Czernowitz, Bukovina része, ma: Csernyivci (Чернівці), Ukrajna délnyugati részén található, Radóctól (Rădăuți) kb. 60 km-re, északra.

házak 2–300 lépésre vannak egymástól, csak egyes helyeken van 3-4 ház összeépítve. Lakossága hosszú hajat viselő rutének és románok (képeslap van róluk). Fő eledelük a krumpli és kukorica. Van emeletes épületű iskolája. Mi katonák szintén román házakba vagyunk elhelyezve, egyes csoport istállóba, csűrbe, de túlnyomóan magukban az épületekben. A fekhely priccs, vagyis az egész szoba ágy, úgy van készítve, mint egy széles stelázsi²⁴⁶ két fiókkal. Egy szobába el van helyezve 28–30 ember. Az idő elég kedélyesen telik, mert a mese folyik. Mindenki más-mást csinál. A krumpli főzés javában folyik minden nap. Parancs szerint el van rendelve, hogy minden ház előtt szebbnél szebb csoportokat kell csinálni. A mi kis viskónk eddig a legszebb. (rajz a kis házról) A háztetőnk már kétszer kigyulladt, de sikerült eloltani, majd az általunk készített sparhelttől a fal annyira áttüzesedett, hogy az is csendesen égett. Tudniillik a fal kar vastagságú fával van bélelve, és kívül tapasz van rajta. Tehát annak a korhadt fának nem sok kellett, hogy meggyulladjon. Úgy látszik, már pár nap elégített a fal, mert az egész üszkösnek látszik. Először azt hittük, hogy a szél visszaveri a füstöt, de csakhamar rájöttünk, hogy a fal ég. Ekkor hozzáfogtunk a tűz oltáshoz, különben még benne égtünk volna. A csoport gyeptéglával van kirakva, az útra pedig, hogy majd ne legyen sár, kar vastagságú méteres fák vannak lerakva és összefoglalva. Ruhát nem vehetjük le, mert nincs oly meleg. Fehérneműt válthatunk, mert a hadvezetőség gondoskodik a mosatásról. Mosakodni pedig az evő csajkából szoktunk. Most a IV. batallion van tűzvonal mellett rezervába. Én a III. batallion 12 század II. zugjában vagyok helyezve addig, míg a zászlósi kinevezésem meg nem érkezik.

November 2. péntek. 1/2 6 kor felkelés. Reggeli: fekete 1/2 7órákor (mint a ba-ka társaság nyelvi járása, melőzni megyünk) vagyis munkára az erdőből fát hordani az út készítéséhez. Ebéd du. 3 órákor volt. Leves tézta metélt, hús és babfőzelék. Ma kenyeret nem kaptunk. Vacsora tea és fekete. Az idő szép napos, de hűvös széllel. Levél ment Hartyánba, Rákospalotára, Görgetegre és Kecskemétre. Pisti háziasszonyának is akartam írni.

November 3. szombat. 1/2 5 kor felkelés, reggeli: fekete. Délelőtt nagy gyakorlatozás volt, gyakorlat után mindenki karvastagságú fát cipelt haza. Ebéd: rendes időben, húsleves grízzel, hús és krumpli főzelék. Délután a háznál foglalkozás. Vacsora: tea és fekete. Este már kenyeret is kaptunk. Az idő ködös, dél felé már szép napos volt. Levél Hartyán, Görgeteg, Palota, Pisti tanárának Straink Gyulának.

²⁴⁶ Polcos állvány (német: Stelage).

November 4. vasárnap. Reggel 6 órakor felkelés, reggeli: fekete. Délelőtt templom menet. Károly névnap lévén a sapkákat zöld ággal kellett feldíszíteni. Én a háznál maradtam, mert a reuma nagyon bántotta a csontjaimat. Ebéd: húsleves, hús és grízes metélt. Délután alvás. Bort, kenyeret és 3 almát kaptunk. Vacsora: fekete. Az idő jó volt. Lapot küldtem Görgetegre és Palotára.

November 5. hétfő. 5 órakor keltünk. Reggeli: fekete. Délelőtt gyakorlatozás és fahordás. Ebéd: krumplileves 1 doboz húskonzerv és babfőzelék. Délután: pihenés. Vacsora: fekete és tea. Az idő jó volt. Levél: Palotára.

November 6. kedd. 1/2 6 kor felkelés. Reggeli: fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat, teljesen úgy ment végbe, mint a valóságban szokott történni az ellenséggel szemben. Mégpedig az összes fegyvernem felfejlődött rajvonalba. A sturmisták hand gránátokkal margírozták a lövészárkok kiürítését.²⁴⁷ Világító rakéták a levegőbe repültek. Az aknavetők, gépfegyverek működtek, szóval volt dirrdurr. A sturmistáknak páncél sisakjuk van és a nyakukban egy zsák van akasztva, épp úgymint a magvetőknek, melybe benne van a hand gránát. Ma vette át egy német kapitány a Bataillon vezetését. Eddig Kossuth R. kapitány vezette. Szintén ma jött meg Redl alezredes, aki a nagy gyakorlatot rendezte. Mivel nagy eső volt már 1/2 11-kor bevonultunk. Ebéd: húsleves grízzel, hús és hagymamártás. Bor egy pohárral. Délután nem csináltunk semmit. Vacsora: fekete és lipthói túró. Ma állandóan esett az eső.

7. szerda. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli: fekete. Délelőtt 9 órakor volt a kirukkolás. Ismét nagy harcászat. Két battalion fejlődött fel óriási területen. 10 óra fele a battalion kürtőssel a lova egy hegyháton hanyatt vágódott, a kürtős feje összezúzódott és karja kitörött. Életben maradt, de a szanitéceknek hordágyon kellett a nehéz úton haza szállítani. 11 órakor a gyakorlatozás véget ért. A gyakorlat után, azután mind a két battalion defelírozott Redl alezredes előtt. Két banda játszott, mégpedig a 32-es és 79-es gyalogezredé. Ebéd: 1/2 2-kor volt, leves, hús és krumplifőzelék. Délután pihenés. Vacsora: tea és feketekávé. Ma szép napos idő volt.

8. csütörtök. 5 órakor felkelés. Reggeli: fekete. Ma délelőtt még nagyobb harcászat volt, mint tegnap. Már 7 órakor kirukkoltunk. Jelen volt a generalis Fabini,²⁴⁸

²⁴⁷ „A rohamosztagosok kézi gránátokkal gyakorolták a lövészárkok kiürítését.” A német és az osztrák–magyar hadsereg rohamosztagos zászlóaljainak (Sturm–Bataillon) volt feladata a lövészárkokba való behatolás. Nem összetévesztendő a landsturmistákkal (osztrák népfelkelők).

²⁴⁸ Ludwig von Fabini (Fabini Lajos) tábornok, 1861–1937. Német (szász) származású katonatiszt, előbb a cs. és kir. 6. hadtest, majd 1917 februárjától a 17. hadtest parancsnoka. Lásd még: Fabinyi tábornok.

aki végigszemlélte a gyakorlatozást. Német mintára csináltuk a felfejlődést, vagyis minden zug két részre oszlott és egymás mellett libasorban haladtunk előre, amelyből azután fejlődött fel a schvarenlénia.²⁴⁹ A gyakorlat 11 órakor véget ért, utána jött a dafelirozás,²⁵⁰ mely jól sikerült. 12 órakor hazatértünk. Ebédre gríz leves hús és babfőzelék. Bor. Délután pihenés. Vacsora: fekete és alma. Ma olyan köd volt, hogy 20 lépésre alig lehetett látni. Zárt levelet küldtem haza alkalmival.

9. péntek. Felkelés 1/2 5-kor. Reggeli: fekete. Kirukkolás 1/2 6-kor, mégpedig az erdőbe út csinálásra. Vagyis egy új utat kellett felállítani, s a végből a kijelölt helyen 70 cm széles és 30 cm mély árkot kellett kiásni. A munka 10 óráig tartott. 2 órakor értünk haza. Ebéd: gríz leves, hús és krumplifőzelék. Délután pihenés. Vacsora: tea, és fekete. Ma kaptam először levelet, még pedig a 650-es postaszámra. (Visk) Görgeteg 2, Pistitől 1, Lenkétől 1. Ugyanide én is küldöttem lapokat. Ma nagyon szép napos idő volt.

10. szombat. Felkelés 6 órakor. Reggeli: fekete. Dél előtt fürdés. Ebéd: gríz leves, hús és hagyma főzelék. Délután takarítás, tisztogatás. Vacsora: fekete és tea és szardínia 1 doboz. Ma alkalom jött, hogy levelet küldjek haza. Írtam Görgetegre, Hartyánba, Kecskemétre, Viskre. Viskről lapot is kaptam, melyben tudatják velem, hogy a címemre küldött csomagot visszaküldték. Szép napos enyhe idő volt. Megjegyzés: A fürdőzésnél lehetett látni, hogy a legénység mennyire tele van tetűvel, de hát nem lehet csodálkozni, mert a fekhelynél annyira össze vannak zsúfolva, hogy a test összeér, és így a vándorlás könnyen megy. Mi kádét aspiránsok is a legénységgel együtt feküszünk, mert a hadvezetőség a külön lakást nem engedélyezte meg. Még mielőtt ide jöttem három kad. aspiráns, akik velem voltam önkéntes iskolában a kompani komendáns²⁵¹ engedelmével külön laktak, ezt megtudta az alezredes úr, kettőt 21 napi a harmadikat 30 nap áristomra büntette és egyszersmint más battalionhoz helyezte el őket. A kinevezésüket már 4 hónapja várják, de a büntetés azt hiszem, késleltetni fogja. Az én kinevezésemet sürgetni nem lehet, türelemmel kell bevéárom míg az idő elérkezik.

11. vasárnap. 6 órakor felkelés. Reggeli: fekete. 8 órakor templom menet. Én nem mentem. Ebéd: leves, hús és krumplifőzelék és bor. Délután lénung fizetés és térzene hallgatás. Vacsora: tea és fekete. Ma új bakancsot cseréltem, mert ami

²⁴⁹ Rajvonal (német: Schwarmlinie).

²⁵⁰ Helyesen: defilírozás. Jelentése: díszmenetben vonulás, tisztelgés.

²⁵¹ Századparancsnok (német: Kompaniekommandant).

volt, az nem jó. Tegnap levelet írtam Hartyánba, a gyermekvédő Ligának, Görgetegre és Palotára.

12. hétfő. 1/4 5-kor felkelés. Reggeli: fekete. Délelőtt mind a két battalion ismét nagy harcászatot csinált, 1/2 2-kor értünk haza, nagyon kifáradva. A vezérkar künn volt, jelen volt Fabinyi tábornok úr is. Ebéd: tarkabableves, krumplifőzelék és egy dobos húskonzerv. Délután nem csináltunk semmit. Vacsora: tea és feketekávé. Tegnap este Görgetegről levelet kaptam. Ma pedig írtam Görgetegre és Babarczra. Csoportképet küldöttem Görgetegre 2, és Palotára. Lapot kaptam Hartyánból. Ma kenyeret nem kaptunk, hanem egy csajka száraz czibakot.

13. kedd. 5 órakor felkelés. Reggeli: fekete. Délelőtt ismét nagy gyakorlat volt, 1 órakor értünk haza. Ma telefonjelentés érkezett, hogy künn a fronton a swarm léniához az oroszok részéről 3 autóval tiszték jöttek át hozzánk azzal a kéréssel, hogy az ellenségeskedést szüntessék be. Már az a hír is kering, hogy az egész vonalon fehér zászlók lobognak, azonban ezt a hírt még cáfolja az ágyúk dörgése. Ebéd: gulyásos volt, és bor. Délután pihenés, de még azt is hírül adták, hogy 16–17 virradóra kimegyünk a Stellungba. Vacsora: tea és fekete. Levlapot írtam Hartyánba és Görgetegre, Kecskemétre, Palotára, Félegyházára. Az idő enyhe volt.

14. szerda. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli: fekete. Az éjjel esett az eső, az út nagyon csúszóssá vált. Különben lett volna gyakorlat, mert holnap kimegyünk a Stellungba. Ebéd: grízleves, hús és tarkabab főzelék. Délután pihenés. Vacsora: tea és fekete. Ma lapot küldöttem Görgetegre s Pistának és a ház asszonyainak. Az idő borult volt, de enyhe.

15. csütörtök. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli: fekete. Délelőtt pakolás, mert parancsot kaptunk, hogy 11 órakor a Stellungba megyünk. Már 10 órakor kikaptuk az ebédet. Gulyás és feketekávé volt. 11 órakor már felszerelve állottunk. A felszerelésünk nagyon nehéz volt. A risztungba a fehéreneműn kívül volt 4 darab konzerv fekete, czibak és 60 db éles. Az összes éles, mit cipelnünk kellett 160 db, és három hand gránát és colt. A kulacs tele feketével. Egész délelőtt esett az eső. Sár van becsületes, az út nagyon nehéz, mert alul kemény és felül sár, ami miatt az út nagyon csúszós volt. Az egész battalion, mikor összejött, útnak indulunk. Hegy, völgy, erdő, legrosszabb volt az erdei út. 1/2 6-kor értünk a rezerve Stellungba, ahol a 94-eseket váltottuk fel. A dekunkung nagyszerűen van elkészítve, amelynek leírását később fogom leírni. Este 1/4 kenyeret kaptunk s mindenki nyugalomra tért. Vacsora nem volt. Az éjjeli pihenés nagyon jól esett.

16. péntek. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli: fekete, amelyet magunk készítettünk el. 8 órakor volt a szétosztás. Délelőtt pihenés volt. Ebéd: gulyás tészta hús és bab-

főzelék. Délután készütséget adtunk. 4 órakor próba alarmozás volt, amire minden zugnak az alarm placzra²⁵² kellett rohanni fegyver patron táska és hátizsák felszereléssel, innen azután felvonultunk először az északi, majd déli állásra, melyet veszély esetén el kell foglalnunk. Az eső esett és nagy sár volt. Tőlünk az első vonal mintegy 1000 lépésre van. Az orosz állás 2000 lépés távolságra, jól lehet látni, mert tőlünk egy magaslaton vannak beásva. Az orosz fedvahé tőlünk nincsen távol. Látni, mint mennek ki az orosz katonák krumplit böngészni. A vetés még szedetlenül künn van. Este elkezdett a hó esni, reggelre már szép fehér volt a táj. A beosztásunk: Az első és harmadik czug adja a feldvachét és patrulirozást, a második és negyedik a bereitschaft és dekung építést teljesíti. Vacsora nincs. Délre kaptunk feketét. Kenyér: 8 ember 1 kenyeret, cigaretta és pipadohány rendes, feketekávé, konzerv és czibak. Az idő borult. Levelet írtam Görgetegre, Hartyánba, Palotára. Pistitől levelet kaptam.

17. szombat. Reggel fehér föld. Reggeli nincsen. Délig dekung építés. Ebéd: grízleves, hús, babfőzelék. Délután 4 órakor kimentünk a stellungba munkálkodni. 1/2 7-kor jöttünk vissza, jó kemény hideg idő volt, a föld fagyott. 1/4 kenyér és dohány fasolás. Vacsora semmi. Lev. lapot küldöttem Görgeteg, Hartyán, Palota.

18. vasárnap. 1/2 4-kor ismét a stellung építéséhez kellett menni. 6 óráig munkálkodtunk, mert tovább dolgozni nem lehet, mivel a muszi jól lát, és folyton lő. 1/2 8-kor templomba (az isten ege alatt) gyűltünk össze. Károly király ünnep volt, vagyis mise lett tartva azért, hogy a sebesen folyó árjából kimenekült. Erről nem tudok semmit sem (csak annyi lett mondva, hogy az olasz területen egy folyó vize elsodorta és abból szerencsésen kimenekítették). Mise után ismét dekung építéssel foglalkozott a legénység 1 óráig. 2 órakor ebéd: grízleves, hús és krumplifőzelék, bor. Ma déltől breitsaft²⁵³ (készütségben) vagyunk. Délután ismét más-faragás építés egész este 6 óráig. Sötét van, mégis dolgozni kell (baka nyelven: melózni) Fasolás: 1/4 kenyér, 2 kávé konzerv, 1/5 rész cigaretta, dohány és szivar. Lapot küldöttem Görgetegre, Kecskemétre. Szép idő volt. A mai napon a közelbe lecsapott egy gránát és 4 személy 97-est megsebesített. Egyet súlyosan, a többit könnyen. Vacsora nincsen.

19. hétfő. Reggel 1/2 6-kor keltünk. Reggeli nincs. 7-től 1 óráig rezerva (tartalék) dekung építés. Én maródi vizitre mentem. A lábam szaggatta a reuma, kaptam rá két szalicyl kapszulát. Ebéd: 2 órakor: tea, gulyásos tészta, hús és bab volt

²⁵² Gyülekezési hely riadó esetére (német: Alarmplatz).

²⁵³ Készenléti szolgálat (német: Bereitschaft). A későbbiekben: *bereitsofti*.

benne. Délután 1/2 4 órakor ismét a tűzvonalba a lövészárók javításához ment ki a legénység. A lövészárókban bokáig érő víz van. A lövészárókban most a 9-10-11-dik század van. Mi rezervába vagyunk, tőlük mintegy 50–100 lépésre hátra egy mély gödörben. A dolog este 1/2 7-ig tartott. Faselás: 1/4 kenyér, 5 cigaretta, fél pakli pipadohány és 2 konzerv kávé. Ma borult esős volt az idő. A gránátok elég sűrűn röpködtek már. Lapot küldöttem: Görgeteg, Palota, Hartyán.

20. kedd. Éjjel 1/2 2-kor keltettek fel munkára. A legénység felöltözött, addig az inspekciós²⁵⁴ elment a zászlóst felkelteni, aki szintén velünk jön. A nagy sötétségbe és sáros útba az inspekciós megcsúszott és egy mély szakadékba esett, a karját kitörte. Így 1/2 4 lett, mikor a lövészárókba kimentünk melózni. 7 óráig ment a dolog, azután onnan bejöttünk, mert világosan itt már nem szabad dolgozni, mivel a muszi folyton lő. 1 óráig nem csináltunk semmit sem. 2 órakor ebéd: grízleves hús és krumpli főzelék. Délután ismét dolog, de már a völgyben a dekung ásás folytatása. Ma beszélnek, hogy a muszoknak 60 liter rumot és 6000 cigarettát visznek át, hogy ki viszi, és mikor viszik a következő feljegyzésben lesz. Ma kaptunk tiszta fehérműt, de ez piszkosabban van kimosatva, mint amelyet levettem. Ma az ágyúk nagyon dolgoztak. Repülő már 5 óra után bement orosz területre, de nem tudták lelőni. Kegyer, dohány és cigaretta fasolás. Pisti küldött levelet. Ma borult az idő, de enyhe volt. Levelet küldtem apát úrnak, Izsáknak, Kecskemétre és Görgetegre.

21. szerda. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli: fekete. 7 órától 1 óráig dekung ásás és építés. Fél 2-kor ebéd: grízleves, hús grízteszta. 11-től 12 óráig fegyverfogás. Délután dekung építés folytatása. 4 órakor ki, a Stellung kibővítési munkálatok folytatása. 1/2 8 órakor jöttünk be, rettenetes hideg volt. Vacsora: fekete. Ma fél kenyeret kaptunk és rendes fasolás. Lapot küldöttem Kecskemétre, Görgetegre. Borult idő, esővel. Lénung: bort fasoltam.

22. csütörtök. 1/2 4 órakor felkelés és a Stellung ásás folytatása. 9 órakor jöttünk be. Reggeli: fekete. Délig pihenés. Ebéd: húsleves, hús és babfőzelék. Délután 7 óráig dekung építés 4. Vacsora: fekete. Görgetegről kaptam két levelet 13-ról és 17-ről szólót. Az idő borult. Faselás: rendes. Lapot küldtem, Görgetegre, Hartyánba, Palotára.

23. péntek. Az éjjel bereitsofton (készenlét, készültség) voltunk. Egy ideges kad. őrmester volt a parancsnok (Pelikán nevű). Az felkergetett éjjel 12 és 2 órakor, de egész éjjel a posztok felváltásával felébresztettek, úgy hogy alig aludtam,

²⁵⁴ Ügyeletes.

1/2 6-kor keltettek fel. Reggeli: fekete. Délelőtt: dekung építés, 11–12 között fegyvergyakorlat. Időt szenteltem a tetvészkedésre, hát bizony voltak és vannak, elég vakarózni, már a testem sebes. Ebéd: tarkabableves, 1 doboz húskonzerv és krumplifőzelék. Délután pihenés. 4 órakor alarm volt és kivonultunk a Stellungba hely próbára. Vacsora: fekete. Ma hozta a főhadnagy úr a harctéri élményem leírását, talán 2 előléptetésre fog ez vonatkozni. Az idő enyhe, szép napos volt. Rendes faszolás. Kenyeret mostanában olyat kapunk, mint a fehér pék vekni. Lapot küldöttem Görgetegre

24. szombat. 1/2 4-kor keltünk munkára a Stellungba. 9 órakor mikor haza jöttünk a muszi tüzőrség észrevett, utánunk lőtt vagy 8 gránátot, de elég távol csapódott be tőlünk, mely közül 2-3 evprudált²⁵⁵ csak, (robbant) a többi becsapódott a földbe. Reggeli: fekete volt, kenyér nélkül, mert oly éhes a baka, hogy amikor este kikapja a fél kenyeret, addig nem is szünetelünk, míg el nem fogy, de éjjel aztán van is jó szag, amit elég elszenvedni. Ebéd: árpakása leves, tészta metélttel, hús és krumplifőzelék. Délután nagy ágyútűz volt, ezért a dekungból nem volt szabad kijönni. 4 óra után az összes altisztek egyedül gyakorlatot tettünk a bunkerben, (a koltvoningba) hogy veszedelem esetén mindenki tudja az embereit felvezetni. Vacsora: fekete és tea. 1/2 kenyér faszolás, a többi rendes. Szép, napos idő volt.

25. vasárnap. 1/2 4-kor keltettek fel, és 1/2 5-kor mentünk Volpkára fürödni. 9 órakor értünk vissza. Míg a század megfürdött 12 óra lett. Fél 1-kor indultunk vissza és 5 órakor értünk a helyünkre. Ebéd: 1/2 6-kor, grízleves tésztával, hús és grízes tészta. Vacsora: 1/2 7-kor, fekete, 1/4 kenyér és 2 porció czibak, a többi rendes. Szép napos idő volt.

26. hétfő. 1/2 4-kor felkelés és ki a Stellungba munkára. 7 órakor már bejöttünk. Reggeli: fekete. Az este 7 órakor lefeküdtem és hamar elaludtam. 8 óra felé felköltöztek, hogy a kompanya Kom. Visnyovszky főhadnagy úr kéret. Felmentem hozzá. Előadta, hogy azért hivatott, mert felőlem jó berchreit büngot²⁵⁶ kér a regiment, de mivel még nem ismer, hát pár kérdést intéz hozzám. Megkérdezte merre jártam, miért nem lettem előléptetve stb. Ő ad írást felőlem, de ne vegyem bizonyosra az előléptetést, mert az nem teljesen tőle függ. Most várom az eredményt, melynek már dec. 1-ig ki kell jönni. Délelőtt pihenés és tetvészkedés. Ebéd: grízleves, hús és krumplifőzelék. Délután dekung építés. Vacsora: fekete, rendes faszolás. Levelet kaptam Görgetegről és írtam Görgetegre, Pistának és

²⁵⁵ Explodált, azaz felrobbant.

²⁵⁶ Jellemzés, leírás (német: Beschreibung).

Hartyánba. A mai nap muszkák akartak hozzánk átjönni, hozták a fehér zászlót, de az orosz tüzérséghez osztott angol és francia tüzerek elébük lóttek, s kénytelenek voltak visszafordulni. Az idő elég jó volt ma.

27. kedd. 1/2 6-kor keltünk. Reggeli: fekete. Délelőtt dekung építés. Ebéd: 12 órakor, grízleves, hús és babfőzelék. Délután a Stellung építésnél javítás. Vacsora: fekete. Levelet kaptam Görgetegről, írtam Görgetegre és Pistinek. Az idő hűvös, borult volt. Megjegyzés: Azoktól az emberektől, akik a feldvachéra járnak, mindenféle érdekes híreket szoktam hallani, s e végből elhatároztam magam, hogy egyszer én is kimegyek tanulmányútra. A mai nap ez meg is történt, kimentem a 3-as számú feldvachéra 4 órakor. Először is tisztában kell lenni, mi az a feldwache? Ez egy biztosított állás az ellenséges schvarm lénia között. Vagyis a Stellung előtt van a drótkerítés, (akadály) innen számítva 1000–1200 lépésre van felállítva a feldwache, melynek teendője a járókelőket megállítani, igazoltatni és az ellenséggel esetleg a harcot felvenni mindaddig, míg erősítést nem kap. Ez áll 14–16–18 emberből, vagy a szükséghez mérten. Minden század ad egy feldwachét, ezek között a távolság szintén különböző, legfeljebb 1000–1200 lépés. Minden órában két ember kimegy jobbra-balra értesítést vinni.

Tehát ma én is kimentem 1 örmester, 1 zuhf, 1 káplár, 1 szaniter és 13 emberrel. A posztok felálltak több helyen, addig a szolgálatban nem lévők egy védett helyen töltik az idejüket. 6 órakor az összekötő két emberrel én is kimentem, először a 2-es számúhoz, melyhez a szántóföldön egy gyalogút vezet. A két wache között holtan feküdt két baka azóta, hogy ezt az állást elfoglalták. (Még 9-én volt nagy ütközet.) Hús már alig volt rajtuk, mert a madarak és kutyák széthordták, csak a felszerelés széthurcolva és a csontváz feküdt a földön. Az egyik altiszt volt, de kiléte nincs megállapítva. A hulla maradványát a szanítészek csak most ásták el. Itt nagy csata volt, még sokan feküdhetnek temetetlenül, de a terepet nem lehet felkutatni, mivel a gyalogság és tüzérség nagyon lövi.

Ez az első látványom, 7 órakor kimentünk a 4 számúhoz. Mikor a feldwachéhoz közeledtünk nagy kiabálást hallottunk. Tovább haladva eljutottunk a helyszínhez, ahol megtudtuk, hogy a mieink közül egy zászlós és 532-es és több 24-es vadász ment megközelíteni az orosz fedwachét és csalogatják az orosz. Magukkal vittek 6 üveg rumot és 600 cigarettát. Hiába hívta a zászlós, de csak nem jöttek (Bratyi jöjjetek, hoztunk rumot, cigarettát és papírost.) Nem megyünk, mert lőttök magyarok! Nem lövünk, csak gyertek a rumért! – egyre kiabáltak. Az orosz részről a golyók röpködtek. Az orosz is hívta őket, a mieink erre átkiabálják: Ti folyton lőttök, nem megyünk. A diskurzus 1 óráig tartott eredménytelenül. A mieink egy völgyben épült háznál voltak, a muszik pedig egy erdőben a dombon. Végre abban állapotodtak meg, hogy az üvegeket és cigarettát betették a házba és a muszik tudomására hozták, hogy reggel menjenek érte. A jelenet lejátódott, ők visszajöttek, mi is visszamentünk a helyünkre.

Azon a területen, ahol jártam ott fekszik csomókban a rozs a lucerna és a zab kaszálatlan. A nagy tábla krumpli szedetlen, csak a bakeszok²⁵⁷ turkálják össze. Kukorica is szedetlen, mely tele van érett disznó tökkel mit szintén a bakesz szed és süt meg a parázson. A helyünkre visszatérve még meg sem pihentünk, ismét kiabálást hallottunk a közelben. Most a mi állásunknál kísérelte meg a zászlós a csalogatást. Itt is ugyanazt kiabálta, mint az előbbi helyen. Egy darabig nem adtak választ, de mégis megszólalt az erdőben egy muzsi, és elkezdtek társalogni, addig beszélgettek, hogy a muzsi is, a mieink is közeledtek egymás felé, míg összetalálkoztak. A muzsik részéről hárman jöttek, egy sapka nélkül. Menetfelszerelés nélkül csak úgy könnyedén. Kezet fogtak és elkezdtek beszélgetni. Rumot, cigarettát nem vitték magukkal, csak azután lett hozzájuk elszállítva. Fél óra hosszat beszélgettek, mire a rum odaért. Átadták a 3 üveg rumot és 200 cigarettát és egy nyaláb oroszul nyomtatott újságot. A muzsik meg lettek hívva egy kijelölt helyre, azzal a kikötéssel, hogy az üveget hozzák át, hogy ismét megtöltve megkapják. Elköszöntek egymástól és mindenki ment a maga helyére.²⁵⁸ Az éjjel alig volt lövés. Amint hallom, reggel már a fehér lobogót kítűzték a muzsik. A többi hírt majd későbben folytatom. A feldwachén azután krupli sütéssel töltöttük az időt. A feldwachén éjjel 1/2 12 óra volt, mikor azután a pihenő helyünkre visszatértünk.

28. szerda. Reggeli: fekete. 9 óráig aludtam jóízűen. Délelőtt a legénység Stellung építésen volt, 9 órától 11 óráig pihenés, 11–12 óráig fegyverforgatás gyakorlat. Ebéd: bableves és gulyásos metélt tészta és krumplival. Délután bereichhaft szolgálat. Délután dekung építés folytatása. Fasalás: 1/4 kenyér, kevés czibak, ma már csak 5 cigi, pipadohány nincsen. Az idő elég napos, de szeles volt. Vacsora: kávé. Jegyzet a tegnapi tapasztalatokhoz: A mi feldvachénk 3 ház mellett van, tőlünk jobbra, balra sík terepen földbe ásva. Az állásunk rajza: (rajz, magyarázattal).

29. csütörtök. 1/2 6-kor felkelés. Reggeli: fekete. Az éjjel ismét átjöttek a muzsik társalogni. Délelőtt szolgálatban voltunk és dekungot építettünk. Ebéd: grízleves, hús és hagymamártás. Délután pihenés. 6 órakor alarm és próba übung volt 7 óráig. 8 órakor ki a Stellung építési területhez. Vacsora: fekete, bor. Fasalás: rendes, de cigaretta nem volt. Az idő szép napos.

²⁵⁷ A katonák (szleng).

²⁵⁸ Katonabarátkozások: „A német és osztrák–magyar hadvezetőség az orosz csapatok bomlasztására kívánta felhasználni az érintkezést. Ezzel a céllal elősegítette az orosz katonák körében a békepropagandát. Előfordult, hogy a szocialista forradalom pétérvári győzelméről és békedekretumáról az osztrák–magyar propagandatisztektől szereztek tudomást az orosz katonák, mert ellenforradalmi beállítottságú tisztjeik eltitkolták.” Galántai i. m. 304–305.

Ma oly embereket, akik egyszer máskor az ezredtől megszöktek, összeszedték, és azokat elvitték a regimenti platczon levő börtönbe, nehogy szökési szándékukat újból megismételjék. Itt a börtön föld alá ásott pinceforma, s ebbe zárnak annyit, amennyi belefér. Fekvésre hely nincsen. Dolgukat is itt végzik el, még pedig van ásva egy keskeny árok latrina) és ebbe kakálnak. Akik már látták irtózáttal beszélnek róla.

30. péntek. A munkáról reggel 5 órakor jöttünk be. Mindjárt megkaptuk a feketét, azután lefeküdtünk. Az éles gyakorlat alkalmával láttuk, hogy Csernovitzba mintegy óra hosszat tartó rakétázás volt, mely a távolból látva nagyon szép látványosság volt. Később megtudtuk, hogy annak öröme volt rendezve, mert állítólag a mieink és az oroszok aláírták volna a 3 havi fegyverszünetet.²⁵⁹ Az éjjel nem is volt egy lövés sem. Állítólag 6 magas rangú orosz tiszt autón ment volna Csernovitzba. Ma pedig Bécsbe utaztak, hogy a különbékén dolgozzanak.

10 óráig aludtam, de felkeltettek, mert 11-kor fegyverfogás van. Most hallottam, hogy a zászlósi kinevezésem karácsonyra várhatom. Ebéd: árpakása leves, hús és grízés tészta. Délután a rezerva dekung építésén munkálat. 4 órakor alarm volt, gyakorlat a támadásra. Az übung 1 óra hosszat tartott. Vacsora: fekete. Az idő ma nagyon szép napos volt. Cigaretta nélkül rendes fasolás. Az ágyúk úgy 7 óra felé bömböltek, különben egész éjjel csend volt. (Latrina és rezerva rajzai a napló 41. és 42. oldalain.)

December 1. szombat. Reggeli fekete. Délelőtt (Bereitshaft), dekung építés folytatása. 3/4 11-kor felettem repülő, melyre a mieink nagyon lövöldöztek, de úgy látszik meg tudott menekülni. Ebéd: grízleves, hús, babfőzelék. Délután építkezés, este fahordás. Vacsora: fekete. Rendes fasolás. Az idő szép napos. Levél jött Görgetgről kettő.

December 2. vasárnap. 6 órakor felkelés. Reggeli: fekete. 1/2 9-kor templom menet, ezután tisztoztattam magam a lakóktól volt vagy pár száz. Ebéd: krumpli-leves, füstölt disznóhús és két szilvás gombóc. Délután a zászlós kinevezés előtt álló összes századoktól egy helyre gyülekezik össze, ahol egy kurzus lett felállítva. Eddigi helyüinktől 10 percnyi távolságra van egy jóképű parasztház, amelybe be

²⁵⁹ „A központi hatalmak és a szovjet kormány közti fegyverszüneti tárgyalások [1917.] december 3-án megkezdődtek Breszt-Litovszkban. A tárgyalások első eredményeként december 5-én létrejött a keleti arcvonala egész szakaszára (a Fekete-tengertől a Keleti-tengering) és az ázsiai orosz–török hadszíntérre vonatkozó megállapodás az ideiglenes, 10 napos (december 7-től 17-ig tartó) fegyvernyugvásról. December 15-én tartósabb fegyverszünet jött létre: ez december 17-től január 14-ig – 28 napig – tart, de ha 7 nappal a lejárat előtt egyik fél sem mondja fel, akkor automatikusan meghosszabbodik mindaddig, míg valamely fél – 7 nappal előre bejelentve – fel nem mondja.” Galántai i. m. 305–306.

vagyunk dugva 24-en. A mi századunkból hárman vagyunk itt. Priccsen alszunk, ami bizony nem kényelmes hely, mert a fekhelyre szabott gömbölyű durungunk nagyon nyomja a derekunkat. Vacsora itt nem volt még a századnak. Kaptunk egy gombolyag túrót és bort. Az idő egész tavaszias. Palotáról lap, Görgetegre két lev. lap.

December 3. hétfő. Reggel tetszés szerint keltünk fel. 3/4 8-kor kezdődött az iskola künn a szabadban. Hadnagy úr Molnár volt az első elővezető a fényszóróról, mely bennünket nem is érintett, amelyből bizony nagyon keveset tudtam megérteni. Az előadás 10 óráig tartott, kis megszakítással, mert nagyon hideg szél fűjt. Ebéd: ma bableves és húskonzerv volt. Az előadás du. 1/2 3-kor kezdődött és tart, amíg lehet látni. Vacsora: fekete és tea. Rendes faszolás. Az idő elég hűvös volt. Ma kaptam két lapot Hartyánból és egy levelet. Én is írtam mindenfelé.

December 4. kedd. Felkelés 1/2 7-kor. Reggeli nincs. Ma mikor felkeltem a fejem nagyon fáj s e miatt nem mentem előadást hallgatni. Az esti parancsban már megjelent 6 kadét aspiránsnak az előléptetése zászlóssá. Ezek már háború előtt önkéntesek voltak, de még frontszolgálatuk nem volt annyi, hogy előléptetésre kerüljenek. Még vagyunk 19-en, akik várjuk az előléptetést. Az este esett a hó, de oly szép napos idő van, hogy már olvad. Ebéd: húsleves, hús és krumplifőzelék. Délután 2-től előadás, 1/2 4 órára ismét nem mentem ki, mely miatt a kapitány úr Ritmeister (előadó) kiadta a parancsot, ha beteg, be kell rukkolni a századhoz. A parancsot nem teljesítettem, hanem várni fogok a holnapi napra. Ma megérkezett Bukovics zűsführer a hazai csomagokkal. Kaptam egy kisebbet Pistáéktól, melyben lekváros kifli és dohány volt és Ilonka nénémétől, mely lehet úgy 6 kg. Jó nagy csomag, van benne kenyér, mákos és lekváros sütemény és vagy 2 kilóra való hús. Volt mit cipelni szegény embernek, de szívesen tette, amit én is viszonzni fogok neki. A csomag tartalmához hozzá láttam alaposan, mert már annyira ki voltam éhezve, hogy a betegség kezdett erőt venni rajtam. Most van az egyedüli napom, mikor a harctéren nagyobb fajta csomag ura legyenek. Vacsora: fekete és gersli leves. Rendes fasolás. Az idő nagyon szép volt. Az éjjel pár cm hó esett.

Jegyzet: A házban van a technika, telefonállomás, ide jönnek minden felől a hírek. Itt hallom, hogy ami drótkadályunk elé százával jönnek a muszik társalogni. Többek között egy szanitész patrolt, akik halottakat mentek ki felkeresni a két front között, fegyverrel és kézigránáttal felszerelve a muszik elfogták, de szabadon bocsátották azzal a feltétellel, hogy ha még egyszer felszerelve lesznek és elfogják, lássák a következményeit. A front között krumpli föld van, ahova most már fényes nappal kimegy egész szakasz szedni. Össze vannak keverve a mieink a muszikkal, és egy akóval gyűjtenek maguknak. Még egy jó mondás is

származik a musziktól: „Most egy uraságnak szolgálunk.” A sanitészek a szeptemberi csatában elesettekből 10 embert találtak meg, akik közül 6 ismeretes már. A kutatás tovább folyik, Terestyafalu²⁶⁰ az, ahol nagy ütközet volt utoljára. A környéken van még Voloka, Kicsermaré, Kicsér. A fronton teljesen csend van, már 1-je óta lövés nincsen. Maguk a muszik mondják, hogy náluk ki van hirdetve a fegyverszünet. Levelet kaptam Pistitől és Görgetegről. Viszont én is írtam.

December 5. szerda. Felkelés, tetszés szerint. A kávéért lusta voltam elmenni csak azért is, mert a jó hazait inkább fogyasztom, mint azt a meleg lötyöt. 8 órakor álltunk az isten ege alatt megteremtett iskolában a csernoviczi országúton. Itt van az állandó gyülekező hely, ahol a találkozó van. 1/2 10-ig tartott ma az előadás és azután berukkoltunk. Mikor kimentünk, jelentettem a meggyógyulásom és kértem az itt maradásom engedélyezését, mit megkaptam. Ebéd: bablevés és székelygulyás. Du. 1/2 3-tól iskola 1/2 4-ig, este mindég összeül a kártya kompánia. Vacsora fekete és tea. Rendes fasolás (mely áll 5 cigaretta vagy annak megfelelő mennyiségű osztrák dohány, 1/2 pakli herimas pipadohány, egy fél kenyér.) Az idő ma ismét szép napos, de kemény hideg volt. Hó esett – bakancsig érő. Levelet írtam, Hartyán, Palota, Görgeteg. Az új lakásunk formája (Rajz a házról és a berendezési tárgyairól – 47. oldal.)

December 6. csütörtök. Felkelés, tetszés szerint. 8-tól iskola. Az egészség megóvására vonatkozóan tartott előadást egy főorvos. Ebéd: gersli leves, hús és krumplifőzelék. Délután nem volt előadás, azért az óra időt letöltöttük a szabadban, pedig nagyon kemény hideg szél fújt. Vacsora: fekete és liptói. Rendes fasolás. Az idő hideg és borult volt. Levelet kaptam Görgetegről.

December 7. péntek. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli: fekete. Előadás 9 óráig. Ebéd: húsleves, hús és burgonyafőzelék. Délután a sturm előadás volt. Vacsora: fekete és bableves. Rendes fasolás. Levél ment Görgetegre. Az idő nagyon hideg volt. A fegyverszünet ma lett kihirdetve.

December 8. szombat. 1/2 6-kor keltünk fel, mert Kitzerára²⁶¹ kellett menni a sturm batállion gyakorlatozását megtekinteni. Ez a hely tőlünk 2 óra gyalogút. A gyakorlat 10 órakor kezdődött. Nagyon szépen göngyölítették fel a lövészárkot,

²⁶⁰ Terestyafalu: Ma Tarasany (Тарашани, románul: Tărășeni), Volokától (lásd fentebb) kb. 14 km-re, délre. Kicsermaré: A korszakban Kuczurmare, ma Velikij Kucsuriv (Великий Кучуриб, románul: Cuciurol Mare), Volokától kb. 5 km-re, nyugatra. Kicsér: A korszakban Kiczera, ma: Cservona Dibrova (Червона Діброва, románul: Dumbrava Roșie – Chicera), Volokától kb. 10 km-re, délre.

²⁶¹ Cservona Dibrova, lásd a fentebbi jegyzetet.

erre hand gránátot dobáltak ki. Közben egy gránát nem robbant fel csak akkor, mikor a sturm patrol arra a helyre ért, ahol a gránát feküdt. Egynek az arcát sér-tette meg a robbanás, másoknak pedig a kézcsuklóját törte el. A gyakorlat 1 óra hosszatt tartott, minek végeztével ezután visszaballagtunk. Ebéd 1/2 2-kor, leves, hús és babfőzelék. Délután pihenés. Vacsora: fekete és krumpli leves volt. Ma nagyon hideg volt. Egyéb hír nincsen.

December 9. vasárnap. Felkelés, tetszés szerint. A mai nap: pihenés. Ebéd: tészta-leves, hús és krumplifőzelék. Délután 4-kor jelent meg a parancs, melyben ismét 5 lett zászlóssá kinevezve. Ezek mind előttem végeztek, s már a harctéren újból 4 hónapot eltöltöttek. A kimaradásom nagyon rosszul esett, úgy hogy aludni sem tudtam emiatt. Ebből látható, hogy az eddig eltöltött harctéri életet figyelembe sem veszik. Az én befelderezésem valószínűleg csak február vége felé lesz esedékes. További parancsba jött, hogy a curzus²⁶² a mai nap feloszlik. Be kellett rukkolni a századhoz. 14 kadét aspiráns várja még az előléptetését. Úgy hallom, hogy a napokban még 3-an lesznek előléptetve. Jó darabig megszűnik az előlép-tetés. Vacsora: fekete és bableves. Rendes fasolás. Ma elfogyott a hazai süte-mény. Lapot küldöttem: Görgetegre és Hartyánba. Az idő ma elég enyhe volt.

December 10. hétfő. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli: fekete. Az átköltözködés a mai nap fog megtörténni. Ebéd: bableves és gulyás-krumpli és kockatészta. 1 órakor mindenki búcsút mondott egymásnak és a századjához berukkolt. Délután alig hogy berukkoltam a századhoz – leültem a legénységi dekungba, már a nya-kamon sétált egy óriási tetű. Az éjjelt nagyon nyugtalanul töltöttem, mert a tes-tem egész sétatér volt. Vacsora: feketekávé és lipói túró. Levelet kaptam Görge-tegről. Az idő elég kellemes volt. Megjegyzés: A hatnapos kurzusnak semmi ér-telme nem volt. Hogy mi célból lett felállítva, nem tudjuk, de lehet következtetni arra, hogy a kinevezések most történtek, s hogy ne legyünk a legénység között. Mi, azok akik nem lettek kinevezve nagyon szomorú hangulattal távoztunk, mert mindannyian vérmes reményekkel vártuk a kinevezést. Itt elég jó dolgunk volt, mert pihenési időnk volt elég, jó meleg szoba várt. Két ordenánc²⁶³ szolgált ki bennünket, úgy, hogy nem volt semmire sem gondunk.

December 11. kedd. Az éjjel szakasz bereitshafft volt, kétszer felkeltettek ben-nünket és a dekung előtt várakozni kellett, ami bizony nem volt kellemes dolog a hidegre kimenni. 7 órakor munkára dekung építéshez, mely 2 óráig tart. A nagy hideg miatt tüzet kellett rakni. Ebéd: krumplileves, hús, babfőzelék. Mivel a fe-

²⁶² Tanfolyam (tiszti).

²⁶³ Ordenánc, katonai küldönc.

jem nagyon fájt csak egy kis levest és húst ettem. 3 órákor alarm übung volt, de ezen nem vettem részt. Vacsora: fekete. Rendes fasolás. Az éjjelt ismét nyugtalanul töltöttem, mert a testem nagyon viszkedett. Ma az idő keményen fogta. Levél Görgetegre.

December 12. szerda. 5 órákor felkelés és ki a Stellungba munkára, de oly keményre meg van fagyva a föld, hogy a csákány nem megy bele. 9 órákor jött be a legénység megdermedve. Alig reggeliztek meg, mikor jött a parancs, hogy kimenni, tovább folytatni a dekung építést. Ma hallottam, hogy a románokkal is megkötöttük a fegyverszünetet.²⁶⁴ Ma vettem 1 koronáért Mária Terézia jelvényt. Reggeli fekete. Délelőtt az ingemben vadászatot rendeztem, volt rengeteg. Ebéd: tésztaleves, hús, krumpli főzelék. Azután pihenés. Vacsora: fekete. Rendes fasolás. Ma levelet kaptam Görgetegről, én is írtam. Kemény hideg van.

December 13. csütörtök. Az éjjel bereitshaft voltunk, ezért 11 órákor felköltöttek. Reggeli: fekete. 7 órától dekung építés, délután 1/2 3-ig. Fél 3-kor ebéd: bablevés és gulyás (paprikás krumpli). Délután pihenés. Vacsora: fekete. Rendes fasolás. Lapot írtam Görgetegre. Ma ismét elég hideg volt.

Jegyzet: Ma délelőtt kint jártam a front előtt (megjegyzem, hogy fegyver nélkül lehet járni egész az orosz drót hálózatiig.) Elszórva vannak kisebb, nagyobb temetők. Mindjárt mellettünk van a 97-es bakáknak két temetőjük. Az egyik helyen van 10 sír, mely között van egy közös sír, amelybe 10-en vannak temetve, így tehát 20 halott nyugossa örök álmát. E helytől 3–400 lépésre van egy közös sír, amelybe 5-en vannak eltemetve. Van kereszt fejfájuk, amelyen van egy tábla a név felírással és pléh táblák, melyek szerint törzskönyvezve lesznek. A látottak szerint 86 720-tól felfelé. A 32-sek temetője távolabb van, azt nem láttam, de akik ismerik, mondják, hogy nagyobb és szebben vannak elkerítve. (Vázlat a 97-sek temetőjéről Terestje községben.) Parancsba lett adva, hogy 3-tól 17-ig fegyvernyugvás van. Nem is volt ez idő alatt egy lövés sem leadva. A mai nap pedig az jött parancsba, hogy a muszkákkal, akik eljönnek egész a drótakadályokig nem szabad szóba elegyedni és kukoricát sem rekvirálni, sem szedni nem szabad. Azt is beszélik, hogy a valóságos fegyverszünetet az oroszokkal és románokkal három hónapra megkötötték.

²⁶⁴ „A breszt-litovszkival párhuzamosan tárgyalás folyt Focsaniban, a központi hatalmak és a Románia északi részét ellenőrzése alatt tartó román–orosz egyesült haderők között. Ugyanis a keleti arcvonal négy frontjából (Északi Front; Nyugati Front; Délnyugati Front; Román front) az egyikre, a Román Frontra nem terjedt ki a szovjet kormány hatalma. Itt is megkötötték december 9-én a fegyverszünetet.” Galántai i. m. 306.

December 14. péntek. 1/2 5-kor volt a felkelés. 5 órakor kimentünk a Stellungba dolgozni. 6 órakor jöttünk be. Reggeli: fekete. A délelőtt folyamán kivetvésztem magam, rengeteg sokat találtam. Délelőtt folyamán telefonon jött a parancs, hogy délután a technische curzon kell megjelenni. A front előtt sétálva láttam, hogy a muzsik és a mieink az egész mezőt ellepték rekvirálás végett. Meg van velük tiltva a beszélgetés. Ma lett kihirdetve, hogy bizonytalan időre a fegyverszünet meg van kötve. Fegyvert használni egyáltalán nem szabad, a hadi munka is művelet. Most már a legénység naponta fegyverfogást és gyakorlatozást végez. A katonazene nagyban szól, annak öröme, hogy megkötötték a fegyverszünetet. Ebéd: húsleves, hús és babfőzelék. Délután írtam 10 helyre karácsonyi üdvözlő lapot. Délután elhurcolkodtam az új helyemre. Rendes fasolás. Az idő szép enyhe volt. Vacsora: feketekávé.

December 15. szombat. Felkelés, tetszés szerint. A mai nap nem csináltunk semmit sem. A régi helytől nem vagyunk most sem nagyon messzire, mintegy 100 lépés távolságra. Itt voltak a műszaki csapathoz tartozó emberek, jól elkészített fa barakk, van benne jó nagy sparihelt, amelyen lehet főzni is. Hogy mi lesz velünk, azt a későbbi napokban fogom leírni. Reggelimet magam főztem meg. Ebéd: tésztaleves, hús és krumpli főzelék. Vacsora: fekete és bableves. 1/4 kenyér, cibak és csak cigaretta dohány. Ma szép, enyhe idő volt, a hó elolvadt. Levelet írtam (4 oldal) Görgetegre és a nagymamának.

December 16. vasárnap. Tetszés szerint felkelés. Reggeli: fekete. Az este jött parancsba két zászlós kinevezése, amin nagyon felbosszankodtam, úgy hogy az éjjelt átvirrasztottam idegességemben. Mikor felkeltem, jött a kompani kommandáns szolgálja, hogy mondjam be az adataimat, mikor voltam harctéren, hol és meddig, mert a regiment iroda telefonon kérdezi. Ez a hangulatomat kissé felvilványozta. Következtetve, hogy előléptetésemre vonatkozik. Azonban ezt már tízszer kérdezték tőlem, nem bíztam benne még most sem. Hogy nem bírtam aludni, arra az elhatározásra jutottam, hogy most ismét kérelmezni fogom a kinevezésemet. Délelőtt nem csináltunk semmit sem. 10 óra felé jött a küldönc, hogy 4-en és pedig én, Barch, Major és (...). 1/2 12 órakor a bataillon irodánál jelenjünk meg. Úgy történt, már a kihallgatás előtt megtudtuk, hogy előléptetésről van szó. Mivel egyikőnk sem ismer a regiment, azt kívánták, hogy a bataillon kommandáns győződjön meg arról, hogy megfelelőek vagyunk a zászlósi rangra. Evégből az önkéntesek kompani kommandásai jelen voltak és véleményüket leadták. A kommandatúra azután berendelt magához és kihirdette, hogy ajánlani fog a kinevezésre. Most már várjuk a holnapi nap eljövetelét. Ebéd: grízleves, hús és granadi marsch. Délután már hozzáfogtam a ruha javításához, átalakításához. Ma 1/4 kenyeret és egy kis cigaretta dohányt kaptunk. Vacsora: fekete. Ma az idő enyhe, váltakozó volt.

December 17. hétfő. Felkelés, tetszés szerint, reggeli: fekete. Délelőtt nem csináltunk semmit sem. Azt hallottam, hogy a front vonalat elhagyjuk. Innen mintegy 60 km-rel beljebb megyünk, de hogy hová, azt még sikerült megtudni. Ebéd: húsleves, hús, krumpli főzelék. Délután ismét nincs munkánk. Ennyiből áll a curzus tanulás. Az éjjel lázas beteg voltam ismét. Levelt írtam Görgetegre, melyben a kinevezésemet közöltem. Vacsora: tisztí étel, pörkölt, krumpli garnérrunggal. Ma délben a bataillon irodában jelentünk meg, ahol kihirdették a zászlósi kinevezésünket, a napi parancs 917. szerint. Nagy volt az öröm, mely mindannyiunkat ért. A kinevezés visszamenőleg, 15-től szólt. Sokat szenvedtem, de a rangra hamar léptem, vagyis nagy ugrás volt örvezetőből a zászlós. Levelt kaptam Görgetegről és Lenkétől lapot. Az idő elég enyhe volt.

December 18. kedd. Felkelés, tetszés szerint. Reggelit a tisztiben nem adnak. Ma délelőtt 11 órakor meg kell jelenni regimenti raporton az alezredes úr Redl előtt tisztelegni, mint új zászlósok. Ma délután pakolunk, mert az éjjel 12 órakor elhagyjuk a frontot. Raporton nem jelentünk meg, mert elkéstünk. Ebéd: húsleves, borjúsült krumpli garníring, uborka és 2 db almás rétes. Délután készülődés, a dekung átadása zg.-nak. Vacsora: pörkölt, babfőzelék. Dec. 15-től visszamenőleg 25-ig megkaptam a dohány fasolást és pedig 3 pakli török dohányt és 30 db portorikó szivart. A jelzett időben útnak indultunk. Hozzánk csatlakozott a 9-10. és 11. század és a szanitészek, marschdingerer II–III. és a trénproviantur.²⁶⁵ Szóval az egész ezred összetelálkozása 1/2 2 óráig tartott. Az út jeges volt. Én voltam mastiszt (utóvéd) parancsnoka. Nagyon kellett vigyázni, hogy el ne csúszszunk, de különösen a szökésektől, mert az éjjeli homály erre alkalmas volt. Libuke²⁶⁶ nagyközségbe 5 órakor értünk, ennek kültelkén letáboroztunk és 1 órási pihenőt tartottunk, mely idő alatt a legénység megkapta a reggeli feketéjét. Az este jött parancsba, hogy a legénység ezután 1/2 kenyeret kap két napra, de ennek fejében a húsadagot megnagyobbítják. 6 órakor útnak indultunk.

Az idő nagyon megváltozott, kemény hideg széllel szemben kellett haladnunk ezután, a havazás arcunkat teljesen elborította. Elég szépen haladtunk, mert az országútra térve jó utunk volt. A fáradság folytán nem igen maradt le a legénység közül csak néha egy-kettő. De az egybe maradás miatt kellemetlenségem támadt a regiment páterrel, aki cseh lévén. Ti. egy cseh nem akart már 4 km út után menni, azt mondta, hogy beteg. Először egy káplárt adtam mellé, aki kísérte, később már annyira megkötötte magát, hogy egy lépést sem tett. Először egy freiter fogta meg a karját, de nem mozdult, ezt látva én is odamentem, megfogom a karját, hogy útnak indítom, de szinte dühösen levágta magát a földre.

²⁶⁵ Élelem-szekér.

²⁶⁶ A korszakban Hlibiczok, ma: Glibocsok (Hlybochok), Volokától kb. 15 km-re, nyugatra.

Mellettem állt a páter, aki úgy hitte, hogy én taszítottam, és emiatt hadra kelt ellenem és feljelentéssel fenyegetett. Majd később orvost hívtam, s ki megnézte a panaszt, már régóta vizslatgatta, és felismerve azt mondta neki, hogy te disznó nincs semmi bajod, mars a többi után. A páter ekkor is belevágott: „disznó”, a többit németül mondta, azt értem, de nem szabad mondani, (...) ezért feljelentem és rangjától megfosztatom. Ebből lehet látni, hogy a nemzetiségbeliéért milyen zavart csinált, de mi nem félünk az ő feljelentésétől.

Már közeledtünk Tornusetz²⁶⁷ közelébe, itt kimerültség folytán egyik a másik után maradoztak el az emberek, akikkel azután nagyon sok bajom volt. A csapattól 2–3 km-re elmaradtam, közöttük azután akadt, aki igazán beteg lett, akit bevitettem kocsin, a 30 km utat csak 12 óráig tettük meg. A legénység alig várta, hogy bemehessen az ideiglenes lakhelyére pihenni. Mi is elmentünk a helyünkre pihenni, 3 zászlós részére egy vendéglős szobába helyeztek, ahol e sorokat írom. Ebéd 3 órakor, volt zöldborsó leves, disznósült, krumpli garníring és grízes tészta, de ízletes és egy fél liter bor, mely minden nap jár. Nagyon ki vagyok merülve, fáj minden tagom, a fázás most jön ki rajtam, de azért az utazásról és a városról röviden írni fogok. Amerre jöttünk a házak java része felgyújtva, gyártelepek felrobbantva, egy nagyon szép kastély Libuka mellett teljesen leégve. Libuka²⁶⁸ egy kisebb szerű városka, de sok üzlethelyiséget láttam a sötétségben. A mostani hely egy vasúthálózat mellett fekszik, ez nagy kiterjedésű szép csinos város szép templomokkal több nagy épület agyonlőve és sok üzlet feltörve. Képeslapot szerettem volna szerezni, de azért 5 db harctéri felvételt vásároltam. Mivel nagyon ki voltam fáradva már 5 órakor lefeküdtem. A vacsorát az ágyban ettem meg. Székelygulyás volt. Éjjel 1 órakor az inspekciós szolgálatot feljavítottam. A századot megvizsgáltam. 32 km-es út!

December 20. csütörtök. A masírozást tovább folytatjuk, reggel 6 órakor volt az indulás. Marsoltunk egy félórai pihenéssel du. 1/2 3-ig. Panka²⁶⁹ faluba érve itt a legénység megebédelt – ez 20 km-es út a fenti várostól. 1/2 4-kor útnak indultunk Lukavec²⁷⁰ felé, ide értünk 6 órakor. Az elszállásolásról előbb gondoskodva lett úgy, hogy kész helyre jöttünk. A falu ország és vasút mentén fekszik nagy terjedelmű helyen. Óriási deszka épületek. A lakhely bizony nagyon kellemetlen volt, mert az ellenség által járta vidéken a házak összevissza kuszáltak,

²⁶⁷ A korszakban Storožynec, ma: Sztorozsinyec (Сторожинець), Glibocsoktól kb. 5 km-re délnyugatra.

²⁶⁸ Valószínűleg a fentebb említett Libukével (Glibocsok) azonos.

²⁶⁹ A korszakban és ma: Panka (Панка), Sztorozsinyectől kb. 7 km-re nyugatra.

²⁷⁰ A korszakban Lukawec, ma: Lukavci (Лукавці, románul: Lucavăț), Pankától kb. 21 km-re nyugatra. Lentebb: Lukovecs. Nem összetévesztendő a Csernovictól kb. 16 km-re, délkeletre található Lukovicjával (Луковичя).

rongáltak. Most is ahol lakunk egy zsidó család háza, egy elhagyott fészek. Volt ez már fáskamra, tyúkól és a jó isten tudja mi még nem. Mi azután az emberekkel rendbe hozattuk. Ablakot rá, ágyakat csináltunk. A szélét kimeszeltük. Vettem 5 kg meszet 8 koronáért. Mi most ketten vagyunk. Ravasz zászlóssal és két pipás (tisztí szolga). A szoba állandóan füsttel van tele, mert a kemence nagyon füstöl. Vacsora volt pörkölt, nokedlivel és 1/2 liter bor. Az éjjelt nem a legkellemesebben töltöttük, mert nagyon fáztunk. A mai napon már nem volt olyan nagy hideg.

December 21. péntek. Reggel tetszés szerint volt a felkelés. Reggeli: fekete a legénységiből. A délelőtt folyamán a legénység tisztogatással és pihenéssel töltötte az idejét, mi pedig a főhadnagy úr lakásán kártyáztunk, de én csak gíbiczeltem. Ebéd: húsleves volt, hús krumpli garníringgal és két db töltött kelt kalács, 1/4 bor. Délután ugyanaz volt, mint délelőtt. Vacsora: disznósült, babfőzelékkal. Az idő ma elég keményen fogta.

December 22. szombat. Reggel már kellemesebben ébredtem, mert az éjjelt jól átaludtam. Reggeli: fekete. Ma délelőtt ismét kártyázás és levélírással töltöttem az időmet. Megírtam haza, hogy a barangolás miatt tőlem levelet ne igen várjanak. Ebéd: húsleves, sült és krumpli garníring szafittal és smorni kompóttal. Dél-től bataillon inspekciós szolgálatra beléptem. A teendőm az, hogy az egész battalliont meg kell egyszer vizsgálnom (éjszaka). Vacsora. Ma délig hideg volt, de már dél felé csurgott az eresz. Itt vettem gyufát, 10 krajcár skatulya, egy közepes gyertya 2 korona, por szappan 1 kr. citrom 1 kr. tehéntúró kg-ja 7 korona, vaj kilója 24 korona.

December 23. vasárnap. Felkelés, tetszés szerint. Munka nem volt, hanem elindultunk a templomba, ahol a mi regimentes páterünk tartotta a misét. (nagy orosz templom van itt) Ebéd a hirtelen felállított tiszti kricsnében volt, a lakásunktól negyedórai járásra, az iskola épületében felállítva. Volt húsleves, sült hús savanyú dinsztelt káposztával és krumpli garníring, egy darab torta, és 4 dl bor. Délután ismét főhadnagy úr lakásán töltöttük az időt. Estefelé süttünk krumplit és vajjal falatoztuk. Ez minden nap így megy. Vacsora: sült hús dinsztelt káposztával. 9 óra volt, mikor az étkezőből eljöttünk. Levelet írtam több felé, de mint hallom nincsen postaszállításunk. Az idő ma ismét nagyon keményen fogta.

December 24. hétfő. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli tejeskávé, mert a pipások valahonnan tejet tudtak keríteni. Délelőtt karácsonyfa díszítés volt. Ebéd: húsleves, sült hús, pirított krumpli és savanyú babsaláta, 2 db almás pite. Délután kártyajáték, 4 órakor karácsonyfa meggyújtás és ünneplés. A mi részünkre is lett kis karácsonyfa csinálva, csak csillár díszítés volt rajta. Minden szakasz szintén csi-

nált a maga részére, amelyeken a csillárokon kívül volt még a saját pénzükön vásárolt alma és dió. Az ünnepeket a főhadnagy úr szép beszéddel nyitotta meg, majd a legénység elénekelt a himnuszt, s ezzel véget ért az ünneplés. A legénység vacsorája volt feketekávé, gulyás, egy db füstölt hús, 4 dl bor és egymákos és lekváros kifli. A mi vacsoránk volt: borleves, sült hús burgonya kompóttal. Diós tészta 1 db alma és tea. Vacsora után 12 óráig maradtunk az étkezdében, s akinek kedve volt elment az éjféli misére. Dohány fasolás: 1 pakli harcsovina és 75 db hölgy és 25 memphis, 4 dl rum cukor és tea. Az idő elég kemény volt. Karácsony este – minden felé égtek a karácsonyfák, 40 db.

December 25. kedd Karácsony I. napja. Délelőtt templom menet volt. Ebéd: gulyásos, sült hús, babfőzelékkel és 2 db lekváros bukta. Délelőtt főhadnagy úrnál paprikás krumplit ettünk. Ez minden nap megismétlődik, vagy sült krumpli vajjal. Délután kártyajáték és teázás. Ma lapot küldtem Görgetegre és Hartyánba, jelezve a postaszám megváltozását. (648) Ma reggel, mikor felkeltem a hóba találtam 20 fillért, mikor ebédre mentem a kocsin egy papirkoronát. Vacsora: volt hús és krumpli garníring és két db diós patkó, tea-bor. Az idő ma enyhébb volt, de azért elég csípős. Lefekvés: 1/2 1 óra.

December 26. szerda Karácsony II. napja. Reggel 8 órakor keltünk. Délelőtt folyamán gyakorlatozás volt. 10 órakor paprikás krumpli volt részünkre készíttve. Ebéd: kolbászos leves, sült hús krumplifőzelékkel és sonkás tészta és 1/2 liter bor. Délután a legénység fekhely céljából priccseket készített. Ma lev. lapot küldöttem Görgetegre és Hartyánba. Délután az idő elég keményen fogta. Vacsora: sült hús burgonyával. Nagyon hideg volt. Az estét kedélyesen töltöttük el lengyel leányok társaságában, tánc és nóta volt egy szál cigányzene mellett. Lefekvés: 1/2 1 órakor.

December 27. csütörtök. A felkelés, tetszés szerint. Reggeli a szokott feketekávé. Délelőtt kirukkolás 1/2 11 óráig és azután iskolázás. Ebéd: májgombóc leves, sült hús burgonyával, csokoládétorta és 1/2 liter bor. Délután pihenés, 5 órakor paprikás csirke uzsonna. Vacsora: sült hús burgonyával és három nagydarab tepertős pogácsa. Ma 9 órakor lefeküdtem. Nagy szél volt, mely a hó egy részét elolvasztotta. Jegyzés: A tegnapi napon levelet kaptam Görgetegről 3 db. A nénémtől 2 lapot hoztak, Babarcról 1 lapot és Palotáról gyászjelentést, az öcsém felesége haláláról. Viszont küldöttem minden helyre. Az öcsém szomorú esete annyira meghatott, hogy az érkezett leveleket nem tudtam nyugodtan átolvasni, de viszont az is bosszantott, hogy Pista fiam akaratom ellenére hazament, így a Karácsony estém, mely elég kellemesnek mutatkozott teljesen elromlott. A le-

génység még kapott liebes gabét,²⁷¹ noteszt, ceruzát, képeslapot, zsebkést, szájmuzsikát, tükröt, 4 cigarettát, két szivart. Altisztek egy üveg szilvóriumot.

December 28. péntek. Felkelés 1/2 7-kor. Reggeli fekete. 1/2 8-tól 11 óráig kirkkolás. Ebéd: gulyásleves, finom malac pecsenye pirítva krumpli garníringgal és 2 db krémes rétes. Délután szabad. Vacsora: sült hús, krumpli garníringgal. Az idő enyhe, de erős széllel. Lapot kaptam Görgetegről és Hartyánból.

December 29. szombat. 7 órakor felkelés. Reggeli: fekete. A délelőtt folyamán gyakorlatozás 1/2 8 órától 11 óráig. Ebéd: gulyásleves, sült disznóhús krumpli garníringgal, krumpli nudli, 1/2 liter bor. Délután pakolás és készülődés a további menetelésre. 4 óra felé a fejem elkezdett fájni annyira, hogy 1/2 7-kor már le kellett feküdni. Vacsora: sült disznóhús, krumpli garníring és savanyú babbal. Egész éjjel nagyon fájt a fejem, hideg borogatást kellett rá rakni. Az idő annyira enyhe volt, hogy hó már alig látszik a mezőkön.

December 30. vasárnap. 1/2 6-kor keltünk fel. Reggeli: tejeskávé. 1/2 8 kor indultunk és elhagytuk Lukovecs falut. 7 km-t gyalogoltunk azután egy erdőhöz érve fél órát pihentünk. Az út nagyon síkos volt, az emberek egyre másra potyogtak, de az utazás elég kedélyes volt. 1 órára értünk Karapcsúba.²⁷² Az ebéd volt húsleves, sült disznóhús, krumplifőzeléssel és 2 db omlós lekváros pite, 1/2 liter bor. Délután pihenés. Vacsora: sült hús. Az idő dél felé elég enyhe volt, de már estefelé elég hideg hűvös széllel. Ma a civil postán osztrák bélyeggel levelet küldtem Görgetegre. Egy bognár mesternél volt a szállásunk, az ágyam egy széles padon volt, amelynek a födele levehető volt és ágynak használható. A szobában feküdtünk ketten zászlósok, két pipás és a házigazda a feleségével és két lányával. Az éjjelt elég jól átaludtam, de már 4 órakor felébredtem, azután már aludni nem tudtam. Ez a falu egész nagy területen fekszik, itt már nagyon szép házak vannak. A polgárság lakása szép tiszta és gondozott. A földművelés jó, a talaj termékeny. A szalonna ára 1 kiló 7 kor., a húsé 5 korona, a tej 40 krajcár literje. (A fakeseszt innen való.)

December 31. hétfő. Felkelés 1/2 6-kor. Reggelire kaptam a házigazdától egy bögre tejet és egy karé kenyeret. Ezen felül vettem egy fél liter tejet 40 fillérért. 8 órakor indultunk útnak és folytattuk utunkat Vaslucz²⁷³ (Bukovina) felé, ez a város nagyon nagyon van lövöldözve és rombolva. Tovább értük Zahidze fa-

²⁷¹ Szeretetadomány (német: Liebesgabe).

²⁷² A korszakban Karapcziu, ma: Karapcsiv (Карапчів), Lukavcától kb. 19 km-re, északra.

²⁷³ A korszakban Waszkowce, ma: Vaskivci (Вашківці), Karapcsivtól kb. 8 km-re, északra. „Bukovina felé” helyett valószínűleg „Galicia felé”-t akart írni a szerző.

lut.²⁷⁴ Itt volt egy félórai raszti (pihenés). Július 29-én itt nagy ütközet volt az oroszokkal, sok veszteség mindkét oldalról. E faluból elindulva elértük a Cseremos folyót,²⁷⁵ melyen körülbelül 200 lépés hosszúra híd vezet végig. Itt is nagyon sok ember pusztult el. 1/2 2 órakor értünk Kniázsé²⁷⁶ faluba. Az országút mellett épült, de óriási területen fekszik. A házak elég csinosan vannak építve. A lakosság túlnyomó részben ruthén. A jobb módúak lakása szépen be van rendezve. A fal szép szőnyegekkel van körülvéve, a felső részen pedig szentképekkel van díszítve. A szobában van egy széles lapos ágy, mely szőnyegekkel van leterítve, rajta pár vánkos. Egy asztal, mely házi szövésű abrosszal van leterítve. Körül pad. Egy nagy kemence és sparhelt. Ebéd: keménymagos leves, fasírozott hús, krumplifőzeléssel, két diós patkó, 1/2 liter bor. Délután rendezkedés. Vacsora: babfőzelék, hússal és diós tészta, utána tea. Ma szilveszter este lévén, de mivel 18km. utat tettünk meg, 10 órakor lefeküdtem, s bevárom az újesztendőt. Álmodva sok szépet az újesztendőre. Cigaretta fasolás: 2 skatulya hölgy és két pakli török cigarette dohány. Az idő ma nagyon hideg volt. Gyomorhűlésem volt, ami miatt hasmenésem elég fájdalmas volt. Ópiumot beszedve még a mai napon az egészségem javult.

1918. január 1. Kniázsé község. Felkelés 1/2 8-kor. Reggeli: tejes kávé. 8 óra 15 perckor templomba menet. A templom egy urasági kastély előtt volt megtartva, ahova egybegyűlt a III. és IV. Bataillon legénysége. A kápolna a kastély verandája előtt volt felállítva. A misét szolgáltatta Mikus páter. A mise után németül beszédet tartott Redl alezredes úr, majd magyarul egy hadnagy adta elő megemlékezve az 1917. július 29-én itt küzdött csatáról. Nagy csata volt szakadó esőben. Az orosz erősen tartotta állását. A csata színhelye az utcasor volt. Kegyetlenséget is tanúsított az orosz, mert a sebesülteket agyonszurkálta. A többek között egy káplár, aki haslövést kapott, összetett kézzel könyörgött, de bajonet szúrással végezték ki. Wolf oberst.brígad tábornok (kivel kezét fogtunk és bemutatkoztunk), ki szintén jelen volt az ünnepélyen a tisztetek között, kik a csatában részt vettek *signum laudis*²⁷⁷ 6 tisztnek, a legénység közül 3 sebesültnek vitézségi érmet tűzött a mellére. A többek között én kománi kommandánsom és Vasnyovszki Mátyás főhadnagy úr kiérdemelte a *signum laudis*. Az istentisztelet után a legénység az elszállásolási helyére berukkolt. Ebéd: kolbászos leves,

²⁷⁴ A korszakban Zalucze, ma: Gorisnye Zalucscja (Горішне Залуччя), Vaskivci mellett, a Cseremos folyó túlszárján.

²⁷⁵ A Cseremos folyó (Черемош) Ukrajna délnyugati részén található, kb. 80 km hosszú, a Fehér- (річка Білий Черемош) és a Fekete- (річка Чорний Черемош) Cseremos összefolyásából indul és a fentebb gyakran említett Prut folyóba (Прут) torkollik.

²⁷⁶ A korszakban Княже, ma: Княззе (Княже), Gorisnye Zalucscjától kb. 3 km-re, nyugatra.

²⁷⁷ Ferenc József által alapított katonai érdemérem, jelentése: *A dicséret jele*.

sült hús, paradicsomos krumpli és piskóta torta habbal töltve, csokoládéval bevonva + egy fél liter bor. Délután pihenés. Vacsora előtt tyúkhúsleves, a többi része a holnapi marsalra²⁷⁸ eltéve. A tyúkot közösen ettük meg Révész bajtárssal, akivel együtt lakom és egy ágyban alszom. A tyúk 5 koronába került, ezen felül egy fél kiló vaját is vettünk 10 koronáért. Vacsora: sült hús, krumpli garníringgal. Ma ajándékba kaptunk 1/2 literes üvegben vanília likőrt. Ez újévi ajándék volt. Az éjjelt elég jól átaludtam. Az idő ma enyhült, hó nincsen, de az út nagyon jeges. A házi vásznat itt szereztem. Idáig 100 kilométert gyalogoltunk.

Január 2. szerda. Már 1/2 5-kor felkeltünk, mert készülődni kellett az utazáshoz. Reggeli: tejes kávé. Az indulás pont 8 órakor történt. Útközben több falu érintettünk a többek között (Rudnyik vagy Ludnyik)²⁷⁹ faluba érve. Itt a harc nyoma látszik. Egy szép nagy kastély melléképületeivel felgyújtva, tönkretéve. 18 km megtétele után elértünk Zboratov²⁸⁰ városkába. Itt a két bataillon (III.–IV.) a szivargyár épületébe lett elhelyezve. Mi tisztek pedig privát házaknál. Én és Anghal társam egy hentes szobájába kerültünk. Ide értünk 1 órakor. Itt folyik a Prut folyó, amelyen egy nagy vas híd van építve, de az oroszok a közepén felrobbantották, de már ki van javítva. Alig hogy megérkeztünk, mindjárt vettem a gazdánktól egy fél kiló disznósajtot és májas hurkát 7 koronáért. Egy kiló sajt 14 korona, 1 kiló szalonna 15 korona. A város nagy része romba dőlt. Szép épülete kevés, a legtöbb alacsony házból áll. Ebéd: galuska leve, sült hús burgonyával és két db lekváros rétes. Délután pihenés Vacsora: sült hús, krumpli garníringgal. Ma az idő enyhe volt, de már estefelé hidegedett. A mezőn nincsen semmi hó.

Január 3. csütörtök. Az éjjel kissé fáztam, de különben aludtam végig az éjszakát. Reggeli: fekete és utána disznósajt vörös hagymával. Délelőtt pihenés és a legénység között töltöttem el az időmet. Ebéd: raguleves (becsinált forma) volt, marhahús krumpli garníringgal és sonkás tészta + fél liter bor. Ma egy kis idétlen krumplis kenyeret kaptunk 3 napra. Eddig 1/4 kenyér járt minden napra. Ebéd után kaptuk ki a fizetésünket. Nekem járna 310 korona felszerelés, és 255 kor. december havi fizetés, de ez még nem lett elszámolva, így csak a januári fizetést kaptam, de ebből 200 korona haza lett küldve, így a kezemhez csak 55 koronát kaptam. A többi pénzt pedig 11-én fogom felvenni. Délután pihenés. Vacsora: 1/2 liter bor. Vacsora: sült hús krumplival. Lapot küldöttem Görgetegre. Az idő ma hűvös szeles volt.

²⁷⁸ Menetre (német: Marsch).

²⁷⁹ A korszakban és ma: Rudniki (Рудники), Knyazsétól kb. 16 km-re nyugatra.

²⁸⁰ A korszakban Zabletów, ma: Zabolotyiv (Заболотів), Rudnikitől kb. 8 km-re északnyugatra. Lentebb: Zabravov, Lablovó. A Prut folyót lásd fentebb.

Január 4. péntek. Felkelés, tetszés szerint. Reggeli: fekete és utána disznósajt. 8 órakor kirukkolás a város végén levő mezőre. Rettenetes hideg szél fűjt, mely annyira megkínzott, hogy a kesztyűn keresztül is megdermedt a kezem. 1/2 11-kor berukkoltunk. Ebéd: tésztaleves, sült hús babfőzelékkel és két db almás pite, melyben lekvár is volt. + 1/2 liter bor. Délután a lénungot fizettem ki a IV. zugnak, amelynek kommandánsa vagyok. Egy ember kapott lénungot 10 napra 3 kor. 60 fillér s ezen felül kenyér pótlék pénzt 1 kor. 20 fillér, összesen 4 korona 80 fillért. 5 órakor parancs kiadás. Ma Tág habender officér²⁸¹ voltam, mely tart holnap délig. Délelőtt sült krumplit ettem vajjal. Este vacsora előtt ismét sült krumplit abált szalonnával. Vacsora: Mai alkalommal egy hosszabb tartalmú levelet küldöttem Görgetegre. (Zabratovi ház rajza, 75. oldal.)

²⁸¹ Napostiszt (német: Tag habenden Offizier).

VIII. FÜZET

(1918. január 5. – 1918. február 9.)

1918. január 5. szombat. 6 órakor keltem, mert szolgálatban voltam. Reggeli: fekete és szalonna. 1/4 8-tól 3/4 8-ig fegyvergyakorlat 8-tól 11-ig harcászati gyakorlat. Ebéd: kolbászos leve, sült hús krumpli garnirung és mákos metélt, de a szakácsok elszámították magukat, így egy páran nem kaptunk, de e helyett két szép almát kaptam. A mai elmaradt tészta helyett, holnap duplán kapom, + fél liter bor. Délután 2-3-ig a legénység fegyvertisztogatással foglalkozott, 3-tól 4-ig fegyvergyakorlat és versenyfutás. Az uzsonnát sült krumpli vaj és szalonna képezte. Vacsora: sült hús krumplival. 1 kenyér két napra. Az idő ma ismét nagyon hideg szeles volt. Cigaretta fasolás 75 db király és két pakli török cigaretta dohány, 1 kenyér lett.

Január 6. vasárnap. Felkelés, tetszés szerint, fekete. 9 órakor templomba ment. A prédikációt Mikus páter tartotta az itteni róm. kat. templomban. A III. és IV. batallion három csoportban jelent meg. Civil plébános és Vangok reg. páter tartotta a szertartást. A zenét a katonai banda szolgáltatta. Ma lett felállítva a II. batallion. Ebéd: májgaluska leves, sült hús paradicsomos krumplival és torta. A tegnapi elmaradt tészta részemet is megkaptam + fél liter bor. Délután aludtam egész estig. Vacsora: sült hús, krumplival. Az idő ma enyhe volt.

Január 7. hétfő. Felkelés 7 órakor. Reggeli: fekete, vajás kenyérral. Délelőtt harcászati gyakorlat. Ebéd: gulyás leve, sült hús krumplival és két db almás pite + 1/2 liter bor. Ma délelőtt kaptam meg a Görgetegről 24.-én írt levelet. Délután 2–3-ig fegyverforgatás és játszás-futás. Ma de. kézfogással búcsúzott az összes tisztikartól Redl alezredes úr, 40 napi szabadságra távozott. 2 fehér kenyér két napra. Az idő ma enyhe, kellemes volt, hó alig látható. Ma vett a pipásom 5 kor. árú szalonnát, 1 kiló 11 korona és 4 korona árú disznóhúst, 1 kiló 8 koronáért.

Január 8. kedd. Felkelés 7 órakor. Reggeli: feketekávé és szalonna. 8 órától 11 óráig harcászati gyakorlat. 10 órai disznóhús és krumpli. Ebéd: futtatott tészta leves, sült hús vöröshagyma mártással és lekváros derelye pirított grízzel + 1/2 liter bor. Délután 2–3-ig fegyverfogás, 3–4-ig játék, iskola. Vacsora sült disznó-

hús, tojasos krumplival. Az éjjel és ma egész nap nagyon fáj a gyomrom. Az éj folyamán kétszer ki is kellett mennem. A fájdalom még nem szűnt. Az idő ma oly enyhe, szép napsütéses volt, hogy könnyű kabátban lehetett járni. A föld fagyja engedett és nagy sár van.

Január 9. szerda. Felkelés reggel 7 órakor. Reggeli fekete. „Dávött” tisztogatás és készülődés a holnapi marschra. A délelőttöt pihenéssel töltöttem, azért mert az éjjel rosszul voltam (5-ször ki kellett mennem). Kaptam gyógyteát és három tannin²⁸² port. Meleg borogatás és koplalás. Ebéd: bableves, sült hús krumpli garníring és almás rétes. Ezt megettem, de a többit a pipásom fogyasztotta el. Délelőtt ismét feküdtem. A mai nap nem volt kirukkolás, mert holnap tovább megyünk. Vacsora: pörkölt nokedlivel. A pipásom fogyasztotta el. 1/2 liter bor, már két nap óta nem iszom. Este a hó nagyon esett. A gyomorfájdalmam nem csillapodott.

Január 10. csütörtök. 1/2 9-kor keltem fel. A reggeli tea és fekete volt. Bokáig érő hó esett. Délelőtt a legénység pucolkodott és pakolt. Ebéd: paradicsomleves, sült hús, krumplifőzelék és diós patkó 2 db + 1/2 liter bor. 1/2 2 órakor indul az ezred a legközelebbi faluba. Tulukov²⁸³ Lablovótól mintegy 2 km távolságra fekszik, nagy kiterjedésű orosz (kath.) faluba. Egy jobb módú gazda kis szobájában lakom a pipásommal együtt. Most van a karácsonyuk. Náluk a vendégeskedés szintén szokásban van. Karácsonyfá helyett az asztalra, az abrosz alá szénát tesznek, jelképe annak, hogy Jézus Krisztus is szalmában, jászolban született. Sok szép házi vászon van a házaknál, szép szövessel. Lehet látni oly házakat is ahol a gazda a bárányokkal egy szobában van. Egy helyen bementem egy házba, ahol két újszülött borjú feküdt a földön. Ahová lettem elszállásolva a házaszszony betegen fekszik. A pipásom adott neki egy aspirint, hogy a fejfájása szűnjön. Én pedig uzsonnához ülve – mert két nap óta még nem ettem s így 3 fehér vekni kenyérem volt – egy felet az asszonynak adtam. Erre aztán a háziak sem maradtak hátra, a pipásomnak az ő kukoricás kenyéréből vágtak le egy darabot, – azután a fiatal menyecske megkínált savanyú tejjel, de az csupa tejföl volt, a tejföl már kiírosodott. Nagyon jól esett. Aztán az asszonynak főzettem kávé, a tejeskávé jóízűen ette a fehér kenyérral. Ezzel megbarátkoztunk a háziakkal, kezdtek szívesek lenni hozzám. Majd szobámat a menyecske jól befűtötte, tejet forralt.

Az itteni népek apraja nagyja mind báránybéléses bundába járnak. Szürnadrág, melyre az ing ki van eresztve és tüzöt viselnek. A sapkájuk asztragan,²⁸⁴ de

²⁸² Csersav.

²⁸³ A korszakban: Tuluków, ma: Tulukiv (Тулуків), Zabolotyiv (Lablovó) mellett, keletre.

²⁸⁴ Bundasapka.

viselnek olyan sipkát is, mint minálunk a kisgyerekek vagy a kislányok kapnak. Vagyis úgy néz ki, mint a főkötő, de a belseje szőrme, a karimáján prém van és a külseje piros, kék, sárga bársonyforma. A nők sárga, piros és fekete csizmában járnak, de van fűzős hosszúszarú cipőjük is. Az intelligentia²⁸⁵ éppen úgy öltözködik, mint mifelénk, de még a menekülésből nagyon kevesen érkeztek vissza. Zsidók láthatók, akik aprólékot árulnak, amit a hónap alatt elbírnak vinni. (Cigaretta, papír, cukorkák, szappan, gyertya, szalvéta, papír. Egy pár gombolyag cérna (6 kor.) A pénztárcámat Zablotován vettem 7 koronáért. Vacsora előtt ettem egy kis déli borjúhúst, feketekávé, savanyú tejet és egy pohár teát mézzel. Mézünk van, mert ahonnan eljöttünk a pipások jó mennyiségét elrekviráltak (hármunknak jutott 1 liter. Vacsora: székelgyűlés kompóttal. Az idő enyhült.

Január 11. péntek. Az éjjel ismét nagyon rosszul voltam, négyszer ki kellett futnom. Ma ágyba fekvé maradtam és koplaló kúrát használtam. Ebéd: gulyásleves, sült disznóhús és almás pite, de csak a pitéből egy darabot megenni, a többi a pipásom fogyasztotta el. Délután már kissé jobban éreztem magamat, de azért ágyban maradtam. Vacsora: sült hús burgonyával. Vacsora helyett ettem jó vajás túrót és utána egy kemény tojást, amelyet a háziasszony küldött be hozzám. Az idő enyhült.

Január 12. szombat. Az éjjel már nem volt olyan fájdalmam, de azért kétszer kellett kimennem. Reggelire tejet ittam. 1/2 8 órakor kirukkoltunk 11 óráig. Ebéd volt krumplileves, fasírozott hús babfőzelékkel és nudli + 1/2 liter bor. Mindenből ettem egy keveset. Délután kezdődött a masinngewer kurzus,²⁸⁶ amelyen nekem is részt kell venni, 10 napig tart. Megkaptam a december havi fizetésem, és ruha átalányt 310 korona. Összesen 490 koronát. Cigaretta fasolás is volt, kaptam 25 királyt és 4 pakli török dohányt. Vacsora: sült hús krumplival és kompót. Az idő ma elég tűrhető volt. Délután 3 óra körül egy háznál gyerekek találtak egy hand gránátot, amellyel játszadoztak. A hand gránát felrobbant 2 gyerek meghalt, egy megsérült súlyosan és két ház leégett.

Január 13. vasárnap. Az éjjelt nyugodtan aludtam át. 7 órakor keltem, tejet reggeliztem. 8 óra templom menet, tartott 9 óráig. 11 órakor oltás. Ebéd: húsleves, rétesformára készítve hússal töltve (táska leves). Sült hús káposztával 1db torta + 1/2 liter bor. Az ebédből a levest és a tészta ettem meg. Délután feküdtem. Vacsora előtt ittam forralt bort, későbbben savanyú tejet, még későbbben édes tejet. Egy kevés rum fasolás. Ma gyűjtés folyt a tegnapi kárvallottak megsegíté-

²⁸⁵ Értelmiségiek.

²⁸⁶ Géppuskás kiképzés (német: Maschinengewehr – Kursus).

sére. Én is hozzájárultam 2 koronával. Vacsora: melyet nem ettem meg: vadleves hús, darás nudlival. Az idő ma annyira enyhe volt, hogy a hó java része elolvadt.

Január 14. hétfő. Az este nagyon fáj a fejem, így már 5 órakor le kellett feküdnöm. Reggel már 4 órakor felébredtem. Reggelre tejes kávé ittam. 8 órakor ki-rukkolás 11 óráig. Ebéd: savanyú leves, sült hús krumpli garnírunggal, és két db diós pite + egy fél liter bor. Ma délelőtt kaptam levelet Görgetegről, Anyustól, Pista és Zolitól és az apát úrtól. Délután a kurzuson voltam 3-tól 5-ig, azután lefeküdtem és meleg borogatást vettem. Vacsorára ettem egy bögre tejet, 3 tojásból rántottát és tehéntúrót. A rendes vacsora volt fásírozott hús krumplival. Az idő elég enyhe.

Január 15. kedd. Az éjjelt elég nyugodtan aludtam át. Reggelre kávé ittam. 8 órától 11-ig gyakorlatozás. Ebéd: máj leves, sült hús savanyú krumplival és sonkás tészta. Mindenből ettem egy keveset, csak a húsból nem. Délután a legénység fegyverfogást és iskolázást végzett. Én 3–5-ig kurzuson voltam s azután vacsoráztam, kávé és 2 kemény tojást. Vacsora volt sült hús krumplival. Levelet kaptam Lenkétől. Az idő ma nagyon hideg volt! Fasalás 5 pakli török cigaretta dohány.

Január 16. szerda. 7 órakor keltem fel, az éjjel ismét ki kellett mennem. 8-tól 11-ig bataillon übung volt: zöldborsó leves csipetkével, sült hús zsírban sült krumplival és egy db diós torta krémmel töltve. Délután a legénység fegyverfogást és iskolázást végez, 3-tól 5-ig meg kurzuson voltam. Vacsora: sült hús burgonyával. Lapot kaptam Hartyánból. Hűvös szél fúj. A hó teljesen elolvadt.

Január 17. csütörtök. Felkeltem 7 órakor. Délelőtt át kellett menni a szomszéd faluba, ahol a divíziónak, altábornagy előtt kellett tisztelegni és bemutatkozni az összes tisztnek. Kézfogás után rövid beszédet intézett hozzánk, s kifejtette, hogy a 32-es bakákat nagyon szereti és örül, hogy ismét az ő keze alá kerültünk. 4 óra lett mire visszaértünk lakhelyünkre. Ebéd volt: húsleves metélt tésztával, marhahús babfőzelékkel, és 3 db palacsinta, 2 db lekváros és egy dióval töltve. Délután nem csináltunk semmit sem, mert az a parancs jött, hogy minden percben várhatjuk a bevagonírozást és tovább szállítást. Vacsora sült hús, krumpli pép és kompót. Estefelé a csomagot pakoltam, hogy haza küldhessem. A mai nap kemény szél fúj és fagyott ismét. Két levelet küldöttem Hartyánba és Görgetegre.

Január 18. péntek. 1/2 8-kor keltem fel és azután orvosi vizitre mentem, mert a gyomrom fáj. Két nap pihenőt kaptam, ágyba kell maradni és meleg borogatást rakni rá. A tegnapi nap folyamán bepakolt csomagot postára küldöttem. Délután

nem csináltunk semmit. Vacsorakor bent voltam a házigazdánál mivel holnap lesz náluk a vízkereszt, s ünnepi vacsora volt. Még pedig főtt búza cukorral, azután valami pépféle, de nem tudom miből készült, azután derelye (hidegen) jól megszírozva, lekvárral töltve. Ez szárazon és valami levessel is volt készítve, azután főtt szilva. Mindenből kóstoltam egy keveset. A ház népe hozzám nagyon jó indulattal volt, s amit kívántam mindent pénz nélkül a legnagyobb készséggel adták. Jobb módú gazdák közé tartozik az öreg gazda. Van két tehene és egy szép csikója. A gazda neve: Alesa Painkó. Van egy fia, aki a szemére hibás és egy jóképű menyé Sztrepkó Anna. Az ura már 1 éve orosz fogoly, és azóta nem tudnak róla. A vidék elég kellemes, jó termőföldek síkságon terülnek el. A kukoricaliszten kívül még rozslisztet is használnak kenyérsütéshez. Vannak helyek, ahol még most csépelnek és rostálnak. A holnapi napra előkészület, mert már délben bevagoníroznak. Vacsora volt, káposzta hússal. Az ebéd: gulyásleves, sült hús krumplifőzeléssel és 2 db lekváros bukta + 1/2 liter bor. Az idő ma szép enyhe volt. Levelet kaptam Görgetegről, én is írtam.

Január 19. szombat. 1/2 7-kor keltem. Két csésze kávét ittam. Az egészségi állapotom javult. Tegnap vagy négy szódobikarbónát bevettem és a hasmenésem korlátozta. Délelőtt pakolás, készülődés a nagy útra. Az a hír kering, hogy az orosz és Románia a külön békét megkötötték. Ebéd: hússal töltött táskaleves, fasírozott hús babfőzeléssel, és 2 db töltött tészta + 1/2 liter bor. Fasalás 4 dcl. rum, 20 memphis, 8 pakli török dohány, 20 király és 10 hölgy cigaretta 10 napra, és 2 és fél fehér kenyér 4 napra. Délután 2 órakor indultunk a vasúthoz, mely a falutól 10 percre volt. A népek érzékenyen búcsúztak el tőlünk. A vonat 4 óra 26 perckor indult el Cholonicze²⁸⁷ felé, már 6 óra felé Choloniczébe voltunk. Itt egy fél óra várakozás volt. Vettem 4 db lapot. III. oszt. kupét kaptunk, mely nagyon rozoga állapotban van. Dacára, hogy fűtik, mégis nagyon hideg. 6 óra után lefeküdtem és csak reggel 1/2 5-kor ébredtem fel. Vacsora: pörkölt, krumplival. Az idő ma jó volt.

Január 20. vasárnap. Reggeli tejes kávé és egy darab sajt és nyári szalámi volt a Körösmezői állomáson, ahova 1/2 9-kor értünk. Borkútra érve a kulacsokat borvízzel megtöltöttük, 1/2 12-kor voltunk Rahón, itt a legénység menázsit kapott. Máramaros szigeten 4 órakor vacsora volt. Vacsorára kaptunk húst krumplival. Éjjel 12 órakor szolgálatba léptem. Lapokat küldöttem haza.

Január 21. hétfő. Reggel 6 órakor értünk Sátoraljaújhelyre, itt volt reggelizés. 1 órakor már Kassán voltunk, ahol az ebédet adták ki: bableves, sült hús burgo-

²⁸⁷ A korszakban Kolomea, ma: Kolomija (Коломия), Zabolotyivtól kb. 20 km-re nyugatra; Körösmezőtől kb. 80 km-re északkeletre.

nyával és 2 db diós patkó. Az út Abasalló (sic!) állomásra vezetett. Gyönyörű szép hegyvidék, a földeket hó borítja. Este 1/2 6 óra felé értünk Iglóra,²⁸⁸ itt vettem lapokat és vacsoráztunk, feketekávé és egy darab sonkát. Kassát elhagyva az idő mindinkább enyhült. Lapokat küldöttem.

Január 22. kedd. Iglón hallottuk azt, hogy Prágába megyünk, mert ott nagy a zavargás, a kaszárnját magyar katonákkal együtt a levegőbe röpítették. Reggel 1/2 8-kor Zsolnára érve ezt a hírt megerősítették. Itt kaptunk tejeskávé. Lapot ott is vettem. Előttünk bosnyák katonák mentek és utunk terv szerintileg Trencsén, Teplicz, Pozsony, Bécs felé fog vezetni. Most Illován²⁸⁹ vagyok, 3/4 11 körül. Láttam a nagy börtönt, egy magas dombra van építve 3 emeletes nagy terjedelmű épület. Gyárkémény is látható az épület körül és kéttornyú templom. Vidoha két oldalt húzódó hegy láncolat, középen a Vág völgye síkság húzódik lefelé. Trencsén szép kisváros, maga a vár közvetlen a város mellett egy hegyormon áll, még elég jól néz ki. A város mellett folyik a Vág, jó széles és sebes folyó. A hegyek már kezdenek elmaradni. A vidék szép és tetszetős. Trencsén-Tepliczen volt az ebéd: gríz leves, sült hús és 2 db lekváros linzer. Bogoszlón²⁹⁰ is van kőszikla emelkedésen épült vár a falu tövében épült. Este 6 óra körül lehattunk Nagyszombaton, itt kaptuk meg a vacsorát. Pörkölt galuskával és fekete. Az idő egész tavaszias, erre hó nincsen. Pozsonyba értünk 1/2 10 órakor, 10 óra után lefeküdtünk s csak Bécsbe ébredtünk fel, lehetett úgy 5 óra.

Január 23. szerda. Bécs városát mivel még sötét volt csak részben láttam. A környéke dombos. Berzendorfba kaptunk reggelit. Prága helyett úgy láttam Dél-Tirolba megyünk. Gross Betlarumba volt ebéd. Metélt tésztaleves, marhahús, babfőzelékkel és egy db torta. Amstelstenben kevés ideig voltunk. Távol a várostól egy nagy fogolytábor van, elfoglalt egy kisebb város területet. Itt vettem a monsieur által készített köves alumynium gyűrűt, ennek darabját 6 cigarettáért. Különben 1 koronáért adták. Béctől idáig hó borítja a földet. Déltől éjjel 12 óráig szolgálatba léptem. Meg kell még azt jegyeznem, hogy Zablatorba oly rongy III. osztályú kocsit kaptunk, hogy az ajtó és ablak üvege ki volt törve, fűteni nem lehetett. Minden állomáson vártuk a kocsit kicserélését, de sehol sem akarták, míg várakozásunk türelmét veszítve át hurcolkodtunk a másik kocsiba, ahol több tiszt volt elhelyezve. Amstelstentől szorulni kell. Innen folyton 2000–2300 méter magas hegyek között jöttünk. Gyönyörű egy út, a hegy alján van egy 15 m széles folyó, országút és a vasút egyéb semmi csak a magas kősziklák meredeznek az

²⁸⁸ Igló (szlovákul: Spišská Nová Ves) Kassától kb. 80 km-re északnyugatra, Lőcsétől kb. 10 km-re délre található.

²⁸⁹ Illava (szlovákul: Ilava) Zsolnától kb. 58 km-re délnyugatra fekszik.

²⁹⁰ Bogoszló (szlovákul: Trenčianske Bohuslavice) Trencséntől kb. 20 km-re, délnyugatra fekszik.

ember feje fölött. Lavinákat láttam. A vidéket nagy hó fedi mínusz 22–25 fok hideg van. Salzthalnál már a hegyek széjjelebb mennek, egyre-másra nagyobb helységeket is lehet látni. Vacsora: káposzta főzelék és fasírozott és fekete. Éjjel 12 óráig voltam szolgálatban így holdvilág mellett is gyönyörködhettem a tájban.

Január 24. csütörtök. 7 órakor keltem fel, megmosakodtam, megkávéztam és tovább csodáltam a tájat. A táj nagyon változatos szép villaszerű épületekkel, nem úgy, mint Galiciában. A hegyormokon pedig elég sűrűn követik egymást a várkastélyok. Levelezőlapot nem tudtam mindenütt szerezni, mert részben a vonat nem állt meg, részben pedig az árusító nem volt jelen. Nagyon sajnálom, hogy nem jutottam hozzá, mert a lapgyűjteményemből a legszebb részletek hiányoznak. Ebéd: húsleves, hús káposzta és kompót. Délután ugyanazt a képet láttam, mint délelőtt. Este 1/2 6-kor értünk Wilag²⁹¹ városba. Vacsora: sült hús nokedlivel. Itt állt a vonat reggel 9 óráig. A vonatunk 2 részre oszlott, az első transzporttal ment a 9. és 10., a másodikkal pedig a 11. és 12. század. 1 órakor feküdtem le. Az idő kemény hideg és térdig érő hó borítja a földet, hegyeket. A folyó egész Wislachig követ. Közben egy nagy tavat is láttam, de a nevét nem tudom.

Január 25. péntek. 1/2 9-kor keltem fel. Megittam két porció tejes kávé. Most Bád Luisitz²⁹² állomáson vagyunk, itt már lehet látni az ellenséges nyomokat. Több falu templomokkal együtt le van rombolva. Még mindég két magas hegyláncolat között haladunk. A hegység csupa szikla, fenyőfákkal borítva. Ebéd: húsleves, sült hús, vöröshagyma mártás és 2 db sült grízes tészta. 1/2 1-kor délután ismét oly szép tájat láttam, mely már olasz terület volt, hogy azt festői szépségűnek lehet mondani. 1 óra 25 perckor értünk olasz területre. Pontebbába²⁹³ 1 óra 15 perc. Amint az olasz határra értünk, a hegyek ismét összébb húzódtak és kőzetek változatos szépsége gyönyörködtetett bennünket. A városok egymást érték, de mind üresen állva, elpusztítva. Itt nem robbantják le az épületet, hanem belülről meggyújtják. A házak mind emeletesek, a háztető lapos és olyan hajlított cserép fedi, mint nálunk a gerincere szoktak rakni. Este 6 óra felé értünk Udinébe

²⁹¹ Villach, Ausztriában, az osztrák–olasz–szlovén határ közelében, Klagenfurttól kb. 40 km-re, nyugatra található. Fontos állomás volt a világháborúban az olasz frontra vezető útvonalon és az olasz hadifogságból hazatérő katonák is rajta keresztül haladtak tovább valamely leszerelő táborba (hadifogoly fogadó- és irányítóállomás). Bővebben lásd: Bonhardt Attila: *A magyar hadifoglyok hazaszállítása az első világháború után. A magyar hadifogolyfogadó- és leszerelő szervek tevékenysége, 1918–1923.* Kandidátusi értekezés. Elérhető a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban.

²⁹² Bagni di Lusnizza (németül: Bad Lußnitz) Olaszországban, Villach-tól kb. 53 km-re délnyugatra, Udinetől kb. 77 km-re északra található.

²⁹³ Pontebba, Bagni di Lusnizzától kb. 6 km-re, nyugatra található.

(Udinéze),²⁹⁴ itt megvacsoráztunk, és azután lefeküdtem, mivel az éjjel 1 óraker ismét szolgálatba kell lépnem. Vacsora volt sült hús babfőzeléssel és fekete. Az idő Udinézére érve annyiban változott, hogy már könnyebb kabátban lehet jár-kálni.

Január 26. szombat. Reggel 5 óraker értünk Konyegiánó²⁹⁵ állomásra, ahol kivagoníroztak bennünket. A front ide nem lehet messzire, mert az ágyú bömbölés elég jól hallatszik, sőt már az állomásra sem eresztettek be, mert az olasz azt belötte. Konyegiánó városkába érve mindjárt lakás után néztünk. Nekem nagyszerű lakásom lett, egy szobás, ágyneműn kívül minden. Az olasz nők nagyon szívesen fogadtak és beszéltek is hozzám, de én egy szót sem értettem a karattyolásokból. Emeletes ház, amint az ember bemegy az udvarba nagy rendetlenséget, és szőlős kertet lát maga előtt. Az ajtón belépve éppen úgy néz ki, mintha egy nagy présházba lépett volna, ez a konyhájuk. A lakások fenn vannak az emeleten. Az ágy olyan széles, hogy hárman is elférnek rajta. Finom faragott úri bútorok vannak. A konyha bejárattal szemben van a tűzhely, amely úgy néz ki, mint egy trón, a kéményből lóg egy lánc, amely a bográcsot tartja. A tűzhely mellett van egy magas karos szék, amelyen a családfő (apa vagy anya) ül és tüzel. Éppen úgy néz ki, mint a képeken is lehet látni a boszorkákat a kemencénél. Bor nagyon sok van. A szőlőművelés egészen más, mint mifelénk. A földek szélein 5 lépésre eperfák vannak ültetve, s a között az erős törzsű szőlő, mely a fára van felfutva. Úgy az eperfát, mint a szőlőt gondosan művelik. A földön kukoricát és egyéb gabona neműt termelnek. Egy liter bor 1 korona, 1 kg disznóhús 3 korona, 1 liter tej 25 krajcár. Jó vörös bor itatja magát. Délután 2 óraker lefeküdtem és egészen este 7-ig aludtam. Vacsora pörkölt galuskával. A jó bor annyira megártott az embereknek, hogy még szurkálás is történt. Egy infantérista egy zügführert (Skribeket) vesén szúrt. A jó puha ágyban jóízűt aludtam.

Január 27. vasárnap. Reggel tejes kávé. A helyünkön még meg sem melegedhettem, máris jött a parancs, hogy 11 óra 30 perckor tovább marscholunk. Úgy is történt. 11 óraker meg volt az ebéd: húsoles, hús babfőzeléssel és lekváros de-relye. A jelzett időben elindult az egész bataillon. Alig mentünk egy fél órát, nagy repülőtámadás volt, melyet az ágyúk lövöldöztek. A repülők felettünk repkedtek (8 db), a gránát külsnik itt potyogtak le a közelünkbe 20–30 lépés távol-

²⁹⁴ Udine, Velencétől kb. 115 km-re északkeletre, Goriziától (Görz) kb. 37 km-re, északnyugatra található.

²⁹⁵ Conegliano, Udinetől kb. 82 km-re délnyugatra, Velencétől kb. 57 km-re északra, Vittorio Venetótól kb. 12 km-re délre, a frontvonalat jelentő Piave folyótól kb. 8 km-re északkeletre található.

ságra. Elértünk Oglíanó (Oliánó)²⁹⁶ községbe, csupa 2-3 emeletes ház. Itt is nagyon finom bort iszunk, 1 korona literje. Az egész századunk egy házba lett elhelyezve. Mi hárman egy szép szobába, ahol paplanos ruganyos ágyba fekszünk. Délután ismerkedés. Vacsorát 1/2 10 órakor kaptuk meg a hurcolkodás miatt. Ma oly meleg volt, mint nálunk júniusban. Az éjjel állandóan szállnak a repülők, egész raj kavarog a magasságban. Egy-egy repülő rajra lőnek 100–200 löveget. Ez így megy majdnem minden órában. Az éjjelt nagyon jóízűen átpihentem.

Január 28. hétfő. Reggeli tejeskávét. Délelőtt nem csináltunk egyebet csak repülő támadásokat és a lövöldözéseket figyeltük. Ebéd: 1/2 2-kor volt: húsleves, hús, hagymamártással és diós tészta. Délután kártyajáték és elmentünk végigszemlélni a feldúlt kastélyokat. Az épületek berendezése mutatja, hogy mily nagyban tenyésztek itt a selyemhernyót. Mint hallom a németek mintegy 25 vagon nehézselymet rekviráltak és elszállították maguknak. Bort is lefoglaltak, de azért még sok maradt vissza. Nagyszerű élet van erre, a visszamaradt civil népekkel kezdünk megbarátkozni, akik hozzánk elég szívesek. Az idő ma kissé hűvösebb, de azért kabát nélkül lehet járni. Vannak zöld fák, melyek a könnyebb hideget kibírják, a mogyoró virágozik, de általában a fák még nem rügyeznek. A szőlő fáját most metszik és tisztogatják. Vacsora: sült hús babfőzelékkel. Az idő ma kissé hűvösebb volt, mint eddig. Jan 9-i levelet kaptam Hartyánból. Jó sok lipitói túró és 3dl szilvórium a fasolás.

Január 29. kedd. 8 órakor keltem. Reggeli fekete. Szokásom ellenére már dél előtt ittam a jó bort. Délelőtt nem volt semmi foglalkozás. Ebéd: húsleves metélt tészta, fasírozott káposzta főzelékkel és két db lekváros bukta. Az ágyuk egész nap lövik a repülőgépeket. Vacsora: sült hús cékla répa és kompóttal. Az idő elég kellemes volt. Szolgálatban voltam.

Január 30. szerda. Felkelés 7 órakor. 8 órakor kirukkolás kis harcászati gyakorlat. 11 órakor bevonultunk. A rendes 1/2 liter bor minden nap meg van. Ebéd: tésztaleves, marhahús babfőzelék. és két darab diós rétesforma + fél liter bor. Délután egészségügyi gyakorlat és játék és iskola 5 óráig. Este a főhadnagy úr lakásán összejöttünk vagy tízen, és ott ivászat volt egész fél 12 óráig, kifogyott mintegy 12 liter bor. Az idő ma meleg volt. Cigaretta fasolás 6napra 100 király és két pakli türkisztán cigarette dohány. Lev lapot küldtem haza.

Január 31. csütörtök. 7 órakor felkelés. Reggeli: fekete. Délelőtt harcászati gyakorlat. 1/2 12-kor berukkolás. Ebéd: gulyásleves, sült hús cékla répával és lek-

²⁹⁶ Ogliano, Coneglianótól kb. 5 km-re, északra fekszik. Lentebb: Ogleánó.

város derelye pirított grízzel behintve. Délután a foglalkozás, fehérenműmosás. Mától kezdve lehet levelet haza küldeni. Vacsora: székelygulyás. Az idő ma ismét nagyon meleg volt.

1918. febr. 1. péntek. 7 órakor felkelés. Reggeli fekete. Délelőtt 11-ig harcászati gyakorlat. Az éjjel nagyon dolgoztak a repülők és az ágyúk, úgy hogy a lárma miatt nem lehetett aludni. Repülőtámadás és ágyúharc egész nap folyik. Rengeg löveg megy pazarlásba. Egy-egy repülőre kilőnek 200 srappelt. Egy repülő lángok között ért a földre. Délben mikor ebédeltünk láttuk amint egy-két km távolságra egy pár gránát csapott be. Megjegyzem, hogy mi a bataillon épület mellett egy hosszú terített asztal mellett a szabadban ebédelünk. A vacsorát haza hozatjuk. Ma az ebéd volt: májgaluska leves, fasírozott hús tarkabab főzelékkel és 2 db lekváros linzer + fél liter bor. A bataillon vett bort és azt elég drágán ránk sózta. Én rám esett 4 liter, melyért fizettem összesen 3 forint 20 krajcárt. Ma a lénung felvételre én lettem kiküldve. Havi fizetésem 240 korona megkaptam, melyet elküldtem haza. A mai postára ment összesen 400 korona. Vacsora sült hús káposztával. Az ágyúk és repülők egész nap dolgoztak, leveleket is dobáltak, de egyet sem találtunk meg. Az idő ma ismét elég meleg volt.

Február 2. szombat. 7 órakor felkelés. Reggeli fekete. 1/2 10-ig volt kirukkolás, mert holnap tovább fogunk marscholni. Az éjjel ismét nagy repülőtámadás lehetett, mert a zúgás-búgás miatt nem tudtam aludni. Egész délelőtt a repülők dolgoznak, az ágyúk pufognak. A fronttól mintegy 12 km távolságra vagyunk. Ebéd: paradicsomleves metélt tésztával, sült hús uborkával és diós metélt + fél liter bor. Jó sok lipthói túró, szardínia, rum és két napra való kenyér fasolás. Délután pihenés. Vacsora: pörkölt nokedlivel. Ma írtam haza és Hartyánba hosszú levelet, melyet szabadságolt pajtásommal küldtem Budapestre. Szolgálatba léptem ma déltől. Az idő jó meleg volt.

Február 3. vasárnap. Reggel 5 órakor keltünk. Abmarsch 7 óra 40 kor Vittórió irányába Savassó²⁹⁷ faluba érve 1/2 1-kor, ahol bekvertíroztak benünket. Itt már magas hegyek között vagyunk, Ogleánótól mintegy 14 km távolságra lehet. Vittórió nagyon szép város gyönyörű szép villákkal és díszkertekkel ékesítve. Itt már nagyon sok pálmafa van, s egyéb délszaki fák, amelyek zöldek. A város tele magyar és német katonasággal. Temploma kívülről is szép festéssel ékesítve Ádám és Éva szép festményekkel. Csupa 2-3 emeletes ház. Ebéd 2 óra után: metélt tésztaleves, sült hús káposzta főzelékkel és 2 db lekváros bukta. Délben felvettem a bataillon insp. szolgálatot, amely tart holnap délig. Délután pihenés. Es-

²⁹⁷ Savassa, Oglianótól (Ogleánó) kb. 15 km-re északra, Vittorio Venetótól (Vittorio) kb. 5 km-re északra fekszik.

te 5 emberrel kimentem patrilorizni.²⁹⁸ Bejártam a magas hegyoldalakat, ahol láttam házakat, bementem, hogy ott nem isznak-e a katonák. Egypárat találtam, akiket haza kergettem. Egy helyen jó borra akadtam ott a patrolsruolgámat megvendégeltem borral és azután tovább ballagtunk. Már 1/2 11 órára járt az idő, amikor betértem a 10. századhoz. Itt nagy mulatást hallva beléptem a lakásba, hát hadnagyok, főhadnagyok harmonika szó mellett mulatnak, és olasz nőekkel táncolnak. 1/2 12-kor véget ért a mulatás – természetes én is részt vettem ebben – és patroljaimat haza küldtem. Vacsora volt: sült hús, káposztával. 12 óra volt mikor lefeküdtem. Nappal jó meleg volt, de este és reggel nagyon hideg. A hegyeken hó van.

Február 4. hétfő. Reggel 6 órakor keltünk, mert 8 órakor tovább marsolás. Folyton hegynek kellett menni szerpentin úton. Egész délig mindég hegyre fel. Az út mészköves és a sok teherautó annyira feltörte az utat, hogy az egész út bokáig érő por volt. A szél nagyon fúj és a port mind a szemünkbe hordta és úgy néztünk ki, mint a lisztes molnárok. A vidék nagyon szép. 2 órakor értünk Pontanella Alpi²⁹⁹ faluba, ahol ebédet kaptunk és 1 óra szünet után utunkat továbbfolytattuk. 1/2 8 lehetett mikor Kavaksánó³⁰⁰ városba értünk, már minden ember ki volt merülve, mert eddig 32 kilométert gyalogoltunk. Nagyszerű lakásom volt egy civil háznál. Ruganyos ágy párnaaljjal, paplan és vánkos, még bidli is volt. Alig vártam, hogy lefeküdjek. Délben a legénységi menázsit ettem. Leves, hús és babfőzelék. Este 8 órakor kaptuk a tiszti ebédet. Húsleves fasírozott hús babfőzelékkel és két bukta. Ezen a vidéken is van kevés szőlő. Vacsora után lefeküdtem azonnal és jó ízűt aludtam, reggel 8 órakor keltem fel.

Február 5. kedd. Reggel 8 órakor keltem fel, feketét ittam, s azután utunkat tovább folytattuk. Az út nagyon fárasztó volt. Elértünk Sedicsbrigánó³⁰¹ faluba, 12 órakor kaptunk ebédet. Szintén legénységi kosztot ettem, levest, húst és babfőzeléket. 2 órakor tovább folytattuk utunkat, de már csak 6 kilométer állott előttünk, amikor elértünk Szent Augusztinus³⁰² városkába, ahol el lettünk szállásolva. Bellunótól³⁰³ eddig 20 km utat tettünk meg. Bellunó nagyon szép város. Mindennütt, amerre csak el vagyunk szállásolva panaszkodnak, hogy a germánok (németek) mindenüket elrabolták. 5 órakor kaptuk meg a tiszti ebédet. Rántott le-

²⁹⁸ Örfjáratba (német, francia: Patrouille).

²⁹⁹ Ponte nelle Alpi Savassától kb. 22 km-re, északra fekszik.

³⁰⁰ Cavessago, Ponte nelle Alpitól kb. 10 km-re, délnyugatra fekszik.

³⁰¹ Sedico Bribano, Bellunótól kb. 12 km-re, délnyugatra található.

³⁰² Helyesen: Santa Giustina (tévesen rögzülhetett a hasonló íráskép miatt). Lentebb: Szent Augusztinó. Sedico Bribanótól kb. 4 km-re, délnyugatra található.

³⁰³ Belluno, Cavessago mellett, északra, a Piave folyó túlsó partján található.

ves, sült hús káposztával és 2 db tepertős pogácsa. Csupa emeletes ház. A lakók nagyon szívesen fogadnak. Szép belső berendezéseik vannak. Most is faragott, magyaros ágyban paplan alatt fogok aludni. Villanyvilágítás, már tegnap is az volt. A város körül magas hegyek, kővel borítva. Nappal nagyon meleg van, de már este hűvös a levegő. Az egész vidéken amerre jártam nagyon sok a gyerek. Egy-egy családnál van 6–8–10 gyerek. Ezen a vidéken már délszaki növény (pálma, babér stb.) már nincs. Szent Agusztinó városkában aludtunk, szépen berendezett szobában villanyvilágítással. Vacsora gulyásleves. Cigaretta fasolás (50 db memphis, és 3 pakli török dohány). Jó meleg idő volt.

Február 6. szerda. 9 órakor keltem fel. Délelőtt tisztogatás. Ebéd 11 óra után, tésztaleves, hús babfőzelékkelés 2 db lekváros bukta, fél liter bor. 1 órakor ismét tovább marscholtunk, de már csak 3 km távolságot kellett megtenni. 3 órakor értünk Csézió-Maggio³⁰⁴ faluba (Délelőtt néztem, mint szedik le a mi embereink a Szent-Augustinói templom tornyából a harangokat.) A hely, ahová értünk egy kisebb falucska, de mind emeletes ház. Itt van az egész 31-es divízió. Nekünk a falu melletti urasági épületbe csináltak kvártélyt, ahová az egész bataliont besorozították. Egy-egy szobában az emberek olyan szorosan voltak elhelyezve, hogy fekvőhely alig jutott. 3 emeletes épület. Az én cugom, hogy helyére jusson, létrát támasztott egy ablakhoz és azon járt ki és be, ez azért történt így, mert a lépcsőház nagyon el volt foglalva. Mi is földön feküdtünk egy óriási padlós szobában. Vacsora: sült hús céklával és kompót. Nappal jó meleg volt.

Február 7. csütörtök. 8 órakor keltem fel. Az éjjelt bizony nem olyan nyugodtan aludtam át, mint előzőleg, mert itt levetközni nem lehetett. Délelőtt ismét tisztogatás. 3 órakor tovább marscholtunk. Hegyekkel körül vagyunk véve, melyeket hó borít. Az éjjel nagyon hideg. A szőlő megterem, 1 liter vörös bor ára 75 krajcár. Tegnap a pipásom vett 1,5 kiló borjúhúst, ár 3 korona, amelyet zsír hiányában most főz meg csajkában. Ebéd: húsleves, sült hús káposztával és 2 db sütemény. Délután 2 órakor indulás tovább a mintegy 3 km távolságra lévő Vellus³⁰⁵ községbe. 3 órakor ide értünk és elhelyezkedtünk. A mi lakásunk egy vízimalom épületében lett kijelölve. Emeleten lakunk ketten egy szobában. Külön-külön egy széles ágyban pihenünk. A szoba be van rendezve, éjjeli szekrény, mosdó asztal, székek, de kályha sehol sincsen. Az épület itt is szállodaszerűen van berendezve, tele apró szobácskákkal. Van a ház előtt terasz, ahova kiülünk és élvezzük a friss levegő mellett a bikavér vörösbort, melynek literje 2 kor. Vacsora sült hús dinsztelt krumplival és egy szelet paprika. A szoba hideg volt, de

³⁰⁴ Helyesen: Cesiomaggiore, Santa Giustinától kb. 5 km-re, nyugatra található.

³⁰⁵ Helyesen: Vellai, Cesiomaggiore-tól kb. 10 km-re, délnyugatra található.

azért a paplanos ágyban jó ízűt aludtam. Az idő itt már elég hideg, mert a hegyek lábánál vagyunk. Kevés cukor fasolás.

Február 8. péntek. 3/4 7-kor keltem. Reggeli: feketekávé. 1/2 8-kor kirukkolás. Harcászati gyakorlat volt, 1/2 11-kor véget ért. Ebéd: húsleves, fasírozott hús káposztával és lekváros derelye. Délután utak tisztogatása és egy kis fegyverforgás. Vacsora: sült hús, grízes nudlival és 2 db alma. Az idő elég hideg volt, dacára annak, hogy a nap sütött. Ma jött a parancs, hogy holnap ismét tovább megyünk, mintegy 14 km távolságra. Közelebb a fronthoz. Jegyzet: Mikor Bellunó város szélére értünk, ott láttam, hogy a városi hivatalokból a nyomtatványokat kocsis számra hozták egy mély árokba, ahol lehányták. A városban még lehet látni üzleteket és kávéházat. A lányok kosár számra árulják a képes lapot. Az utca teleszórva lapokkal. Mivel menetelésben voltam, így csak a földről tudtam egy pár lapot magamhoz keríteni. A németek itt is nagyon garázdálkodtak, minden értékes dolgot magukkal vittek.

Február 9. szombat. 1/2 8-kor keltem, mert ma kirukkolás nem volt, mivel tovább menetelünk, mintegy 14 km távolságra Feldre³⁰⁶ községbe. Ebéd: 1/2 11-kor. Levelet írtam, amelyet egy pajtás 11-én magával fog vinni. Ebéd: húsleves, hús káposztával és 2 db lekváros bukta. 1/2 12-kor útnak indultunk a 14 km-es út megtétele után 6 órakor elértünk Felre városkába. A város nagy, de rendezetlen szűk utcákkal. Van nagy színháza és szebb épülete. Este lévén örültem, hogy lepihenhettem. Vacsora: 1/2 9-kor: sült hús burgonyával. A szobánk nagyon hideg volt, mert ez a vidék nagyon hideg.

³⁰⁶ Felre, Vellaitól kb. 4 km-re, délnyugatra található. Lentebb: Felre.

IX. FÜZET (1918. február 10. – 1918. május 18.)

1918. február 10. vasárnap. 3/4 7 órakor keltünk. 1/2 8-kor Feltre városát elhagytuk (Megjegyzem, hogy amikor utazunk, az egész ezred megy.) 10 órakor 1/2 óra pihenő volt. Egy óráig tovább marsoltunk, míg végre elértük Santalúcia³⁰⁷ városkába, ahol a legénység megkapta az ebédjét, melyből én is ettem. 4 óra volt mikor utunkat tovább folytattuk a magas hegyek között. Útközben láttam, hogy a meredek kősziklás hegy oldala tele van szőlővel ültetve 5–600 méter magasságig. Bámulatós, hogy a termést onnan miképpen szállíthatják le? A szőlőt méter magasságig meghagyják nőni és csak akkor kezdik a tőkét növelni.

Elhagyva a várost kezdődtek a magas hegyek, amelyre szerpentinre kellett mennünk. Egy út hossza eléri az egy kilométert. Míg a hegy tetejére felértünk 3 órába került. A hegy tetején két falu volt. Egy-egy falu 20 házból állt. Az épületek egymás fölött vannak. Az utcák rövidek és keskenyek, hogy alig mehet el egy kocsi. A házak egy emeletesek. A szobák egyszerűen vannak berendezve, de palitoros ágy mindenütt van, mely széles, mint két ágy. A paplan vagy egyéb takaró oly széles, mint az ágy. A szobák nagyon hidegek, mert kályha még nincs. Körös-körül vagyunk véve magas hegyekkel, melyeken még hó van. Férfi alig van a faluban-csupa nő és apró gyerek, egy-egy háznál van 6–8 gyerek. A táj nagyon szép. Nem is gondolná az ember, hogy a magas hegyek tetején faluk vannak. A legutóbbi szerpentin út kezdetétől számítva ez a vonal légvonalban számítva nem több mint 400 méter, s mi nekünk szerpentin úton 10 kilométert kellett megtenni, hogy a faluba felérjünk. Van szép kis templom toronyórával. Az egész vonalon amerre jöttünk minden faluban van templom és rajta toronyóra. A szőlő itt is megerem. Gyümölcs is sok van. Ebéd: Húsleves, fasírozott káposztával és két db almás pite, fél liter bor. Délután pihenés. Vacsora sült hús, nokedlivel. 9 órakor feküdtem le és jó ízűt aludtam.

Február 11. hétfő. 1/2 9-kor keltem. Délelőtt tisztai megbeszélés volt. Állítólag itt az olasz harcszernek megfelelőleg leszünk ki risztolva, s csak 22-en mennek

³⁰⁷ Santa Lucia di Piave, Feltrétől kb. 50 km-re, délkeletre.

fel a magas hegycsúcsra felvenni a harcot. Beszélük, hogy itt oly veszedelmes a hely, hogy a kőszikla és gránát rengeteg embert pusztít. Dekungok nincsenek, hanem azokba a lyukakba bújnak el az emberek, amit a gránát csinál. A repülők is rengeteg embert pusztítanak, mert oly alacsonyan járnak, hogy a gépfegyverével egész sort képes elsöpörni. A tegnapiakhoz fűzöm még azt, hogy amikor ide értünk a lakosság nem akart helyet adni. A legénység padlásokon és üres szobákban lakik. A tiszteteknek sem valami fényes a helyük. Egy-egy szobába 4-5 tiszt szorult be. Ketten ágyban fekszünk a többi ládán vagy a földön. Én is beementem egy helyre ott egy öreg mama elkezdett povedálni,³⁰⁸ annyit megértettem, hogy van 5 bambina (kisgyerek) nincs hely, de én nem tágitottam, mondtam, hogy musz-musz helyet csinálni, míg végre a mama belenyugodott. Nem akart lakást adni, mert a szobája tele volt élelmi cikkel és vászon félével. De azután mindazt kihordatta a másik szobába és csinált jó helyet. Ebéd: 12 órakor, galuska leves, marhahús, babfőzelékkal és diós metélt, fél liter bor. Cigaretta fasolás: 50 db memphisz, 5 szivar és két pakli hercegovinai dohány. Délután pihenés, 1/2 5-5-ig szalutész übung. Ma délután lett kihirdetve a hivatalos jelentés, mely az orosz különbéke megkötésre vonatkozóan, tegnap csak 8 órakor írták alá. Vacsora sült hús dinsztelt káposztával. Szép napos idő volt.

1918. február 12. kedd. 1/2 8 órakor keltem. Kirukkolás 8 órakor. A mai gyakorlat (bechehejtinung) az volt, hogy fegyver, patrontáska felszereléssel a legközelebbi hegyhátra felmáztunk és csendes menetben onnan vissza. A cél az volt, hogy a legénység megszokja a hegymászást. Ma reggel úgy 3-4 kg-os csomagot küldöttem haza, amelyet egy pajtásom Bécsben fog feladni. Azon felül Hartyánba, Palotára lapot, Görgetegre levelet küldöttem. Ebéd: tésztaleves, hús, átpaszszírozott lencse és lekváros derelye. Délután gyakorlatozás, kadét aspiránsok gyakorlati vizsgáztatása. Vacsora: fasírozott hús cékla salátával. Az éjjel nagyon rosszul voltam, mert bélhurutot kaptam.

13. szerda. 1/2 8-kor keltem. Reggeli fekete. Délelőtt már hátizsákkal kellett kirukkolni, és a hegyet megmászni. Kevés harcászati gyakorlat után az volt a parancs, hogy meredek hegyről le kellett ereszkedni. Sokan az ülepükön csúszva értek a völgybe. Ebéd: gulyásleves, sült hús káposzta főzelékkal, és 2 db almás rétes. Délután fegyverfogás. Vacsora: sült hús prézlis gombóc. Pistától levelet kaptam, jan. 19.-ei keltezésű. Szép napos idő volt. Levelet küldöttem haza és Hartyánba a szabadságos pajtással.

³⁰⁸ Idegen nyelven gyorsan beszélni, fecsegni (szláv eredetű szó).

14. csütörtök. 1/2 8-kor keltünk. Reggeli fekete. Délelőtt éles golyóval lövés figurákra, és hand gránátdobás. Ebéd: Galuska leves, marhahús, paradicsommártás krumpli garnirung és két darab sült tészta. Délután fegyvergyakorlat. Ma kaptam Görgetegről 4 levelet. (Jan. 15, 16, 22, és febr. 4-én feladva és egy lapot Babarcról). Én is írtam vissza, amelyet alkalmival küldöttem. Vacsora: sült hús krumplival. Ma borult, hideg idő volt, a hó kezdett esni, de nyomot nem hagyott maga után. Délután az idő már enyhébb volt.

1918. február 15. péntek. 1/2 8-kor felkelés. 8–11-ig a hegyek tetején harcászati gyakorlat. Ebéd: krumpli leves marhahússal, fasírozott babfőzelékkel és 2 db lekváros bukta. Délután negyed 3-tól fél 5-ig fegyverfogás játék. Nagyon hideg szél fűjt, s már a délelőtti gyakorlat alkalmával felfázott a gyomrom, így kénytelen voltam már 5 órakor lefeküdni. Vacsora: paprikás hús krumplival. Lapokat írtam több helyre.

Február 16. szombat. Az éjjel nagyon rosszul éreztem magamat. 4-szer ki kellett futnom, ami bizony az emeletről nem valami kellemes mesterség. Borogatást kértem a gyomromra. Az orvos is volt nálam, aki porokat és teát is adott. Ebéd: májgaluska leves, marhahús hagymamártással, krumpli garnirung. Tészta csak vacsorára lesz készen. A mai naptól 1/4 liter bort kapunk, és 6 napra egy kenyeret, mert a szállítás nagyon nehezen megy. Cigaretta fasolás: 50 db mirjam, 10 db szivar, 1 pakli hercegovinai dohány és 5 db szivar szopóka. Délután a legénység elment a városba, hol a teljesen újoncok fel lesznek szerelve. Vacsora: sült hús, káposzta főzelék. Az idő ma ismét hideg volt, de már jobban éreztem magam. Kecskemétről levelet is kaptam, melyben kér, hogy folyamodjak a tandíj elengedéséért.

Február 17. vasárnap. Az éjjel már az állapotom javult, mert csak egyszer kellett felkelnem. Délelőtt még ágyban maradtam. Délelőtt templom menet. Ebéd: bableves, hús paradicsommártás és krumpli és 4 db lekváros pogácsa. Délután a legénység ismét elment a közeli városba ruhát fasolni, mert tegnap csak bakancsot, meleg alsót és pokrócot kaptunk. Az éjjel is az ágyúk ma nagyon dörögtek. Baka hír: az olasz 24 órás fegyverszünetet kért volna? Vacsora: paprikás hús krumplival. Görgetegre és Kecskemétre lapot küldtem. Az idő elég keményen fogja.

Február 18. hétfő. 7 órakor keltem. Reggeli fekete. Délelőtt hegymászás. Ebéd: Metélt tésztaleves, marhahús babfőzelékkel 2 almás rétes, kenyér nélkül. Délután iskolázás. Napról-napra kevesebb kenyeret kapunk, 3 nap óta már egy negyed kenyeret sem adnak. Ma már 9 ember kap egy kenyeret, vagyis annyi sem jut, mint egy kis krumplinak a fele, amely egy evésre is kevés. Az emberek már legyengülve, lecsigázva vannak, mert a koszt sem olyan, mint kellene lennie.

Reggeli fekete, délben természetesen húsleves, hús és burgonyafőzelék vagy kelkáposzta. Ez minden nap így folytatódik. Már nagy a zúgolódás. Az egészségi állapotom helyre áll. Étvágyam nagy és éhes vagyok, mert kenyér nincsen. Vacsora: sült hús, krumpli garnérung és cékla répa és tea. Az idő ma enyhébb volt, de azért a kezem és lábam egész nap fázott. Abfert übung 33 II/18.

Február 19. kedd. 1/2 8-kor keltem. Reggeli fekete. 8 órakor kirukkoltunk. Egy kis egrecirozás és 1/2 11-re már bejöttünk. A tegnapi parancs: No 33 febr. 18/91 szerint a bronz kitüntetési jelvényt megkaptam. Ebéd: paradicsomleves, sült hús babfőzelékkal és 1 db torta karamellel töltve. Délután: kis fegyverfogás. Ma szolgálatba léptem holnap délig. A legénység nagyon éhes és ki van merülve. A IV. battaliontól sokan megszöktek és ezt a felírást hagyták hátra: „Elmegyünk rekvirálni, mert nagyon éhesek vagyunk.” Vacsora: Fasírozott, kelkáposzta főzelékkal. Még mindég egy falat kenyeret adnak, 1/8 liter bort, és teát. Az idő hideg. (nagyon) Lapot kaptam Hartyánból, Kecskemétről és Görgetegről. A 400 korona ma ment el.

Február 20. szerda. 1/2 8-kor keltem. Reggeli fekete. Kirukkolás 1/4 9-kor. Minden ember 2 éles hand gránátot dobott ki, a felügyelettel én lettem megbízva. Ebéd: tésztaleves, főtt hús, tarkabab főzelék és grízes nudli 1/8 liter bor. Délután a katolikus vallásúak templomba mentek, mert holnap gyónás leszén. Cigaretta fasolás: 15 db szivar 2 szopókával, 2 pakli cig.dohány és egy cigi papír. Vacsora: székelygulyás és utána tea. Lapot írtam Sebőkénének, Ilonának és Görgetegre. Az idő hideg, derült volt.

Február 21. csütörtök. 1/2 8-kor felkelés. Reggeli: fekete. 1/2 9-kor kirukkolás. Teljes felszereléssel hegymászás. Ebéd: Krumpli leves, sült hús, babfőzelék és 3 db lekváros palacsinta. Délután a katolikusok gyónásra mentek. A kenyér 8-ad rész és valamivel nagyobb volt. Vacsora: sült hús és káposzta. Két zárt levelet küldtem Görgetegre. Az idő elég hideg volt!

Február 22. péntek. 1/2 8-kor keltem. Reggeli: fekete. 1/2 9-kor kirukkolás. A katolikusok templomba mentek. Ebéd: futtatott leves, marhahús, babfőzelékkal, lekváros derelye + fél liter bor. 11 óra után katonatemetésen voltam, egy szegény embert (apát) aki ma ment volna szabadságra és a robbantó kurzmen volt, a robbantás közben egy kőszikla ráesett és a lábát, fejét agyontörte a kő és hirtelen meghalt. A temetéséről felvételt készített a reg. fényképész.³⁰⁹ Délután a gáz-

³⁰⁹ Az ezred fényképésze (német: Regiment).

maszkról iskolázás. Vacsora: sült hús káposztával. Ma Babarcra és Görgetegre zárt levelet küldtem. Az idő eddig enyhe volt.

Február 23. szombat. 1/2 8-kor keltem. Reggeli fekete. Kirukkolás 1/2 9-kor, hegymászás. Egy kis pihenő után visszatértünk úgy, hogy már 1/2 10 órakor ha-zaértünk. 10 órakor gázmaszk próbálás és aztán pihenés. Ebéd: krumpli leves, sült hús krumpli garnirunggal és 2 db linzer torta, 1/8 l bor. Délután: pihenés. Az idő ma szeles volt, de nyári meleg, lehetett könnyű kabátban járni. Vacsora: sült hús káposztával. Szabadságom ma jött parancsba.

Február 24. vasárnap. 1/2 8-kor keltem. 1/2 9-kor templom menet. Mise után lett a vitézségi érem kiosztása, illetve a tisztek mellére feltűzve. Ma én is szerencsés voltam, azok közé sorakozni, akik kitüntetve lettek. Nem arany, nem ezüst, hanem bronz, de nekem ez aranyat ér. 10 órakor tisztelegtünk Sein ex. Feldmarschall-Leutnant Horsetzky Korpskommandant³¹⁰ előtt (ő a korpskommandó), aki mindannyiunkkal egy-két kérdést intézett. Tőlem kérdezte, hogy mióta vagyok a harctéren? Ebéd: metélt tésztaleves, marhahús krumplifőzelékkel és krumplis nudli, 1/8 liter bor. Ma kaptunk 1 dl rumot és 1 doboz szardíniát. Ma délután voltam a reg. irodában, ahol a családi pótlékra vonatkozó adatokat felvették. Szükség van a házassági levélre is. Délután: pihenés. Megjegyzem, hogy minden nap 1/2 5-től 1/2 6-ig térzene van. Ma írtam levelet haza és Babarcra. Vacsora. Az idő egész nyári meleg volt. A vitézségi érmet Rádl alezredes úr tűzte fel.

Február 25. hétfő. 1/2 8-kor keltem. Reggeli: tejes kávé. 1/2 9-kor séta a hegyekre, 1/2 11-kor vonulás vissza. Ebéd: gulyásleves, sült hús babfőzelékkel, 2 db sütemény + 1/8 liter bor. Délután iskoláztatás. Az este 8 óra felé ellenséges repülő jött felénk, az ágyúk lövöldöztek. A repülőről bombákat dobtak le a közelben, de kárt nem tett semmiben. Vacsora: sült hús krumplival. Ma Hartyánból levelet kaptam. Nappal jó meleg volt, este 8 óra felé az eső esett, a mellettünk levő magas hegyen hó, úgy hogy reggel az egész hegyoldal hóval borítva van.

Február 26. kedd. 1/2 8-kor keltem. 1/2 9-kor indulás hegymászáshoz. Reggelenként jó hideg van, de mihelyt a nap süt elég kellemes. Ebéd: májgaluska leves, káposztafőzelék marhahússal és lekváros derelye, 1/8 liter bor. Az este cigaretta fasolás volt. Kaptam 20 szivart, 1 pakli török dohányt és papírt, 1 szópóka

³¹⁰ Magyarul: Öexcellenciája Horsetzky gyalogsági tábornok, hadtestparancsnok. Ernst Horsetzky von Hornthal, 1865–1943. Kezdetben az 59. gyalogdandárt, majd a 3. gyaloghadosztályt vezette a keleti fronton. Utóbbi 1916-ban átkerült az olasz frontra. A caporettoi áttörés (1917. nov.) után lett a 26. hadtest parancsnoka.

és 2 skatulya gyufát. Délután pihenés. Vacsora: székegygulyás. Ma leváltottam az ingemet.

Február 27. szerda. 1/2 8-kor keltem. Reggeli tejes kávé. Délelőtt hand gránát-dobás gyakorlat. Ebéd: húsleves, hús és babfőzelék és 2 db linzer. Délután: iskoláztatás. Vacsora: sült hús káposztával és kompót. Az idő szép derült volt. Kecskemétről lapot kaptam.

Február 28. csütörtök. Reggel 1/2 8-kor keltem. Reggeli és uzsonna: tejes kávé. Délelőtt hegymászás. Ebéd: krumpli leves, sült hús káposztával és három lekváros palacsinta. Délután hand gránáttal dobás és élessel lövés. Vacsora: sült hús céklával. Ma kaptam meg a havi gázsit. 255 korona, ebből az özvegyek javára 10 koronát levontak. Az idő ma kemény hideg volt. Este fele a hó szállingózott. Ma adtam be a szabadsági kérvényemet, melyért 2 koronát kellett fizetni.

Március 1. péntek. Reggel 1/2 8-kor keltem. Reggeli tejes kávé és uzsonna is. Éjjel 1/2 1-kor jött a telefonértesítés, hogy nekem 4 emberrel reggel 6 órakor indulni kell a Stellungba helyet csinálni. 10 perc múlva egy másik jelentés, mely szerint nem nekem, hanem Lux hadnagy fog elmenni. Délelőtt 9-kor már marscholásra állt a század. Ebéd: 9 órakor. Leves, hús, babfőzelékkal és 2 db linzer tészta. A jelzett időben útnak indultunk Foncasó felé.³¹¹ Ideérve pihenőt tartottunk, ahol fel lettünk szerelve vaskalapokkal, gáz-maska készülékekkel és botokkal. Megjelent a korps kommanda, aki előtt tisztelegtünk, és ettől tudtam meg, hogy az összes harcterek közül a legveszélyesebb helyre fogunk menni, mert a 88-as csehektől, akik 5 nap óta vannak ebben az állásban, már 16 ember és egy őrmester átszökött az olaszokhoz és elárulta az állást. A felszerelés után a legénység megkapta a fasolást. Egy kenyér, kávé és cigaretta. 12 óra 30-kor esőben azután útnak indultunk Czismon³¹² felé. Amint egy 14–16 kilométeres út megtétele után elértünk egy faluba, lehetett úgy este 7 óra, ahol a legénység megkapta a vacsoráját. Az órai koszt után utunkat tovább folytattuk. Ez az út már nemcsak azért volt nagyon nehéz, mert sötét volt, hanem folyton szerpentin úton, fel a magas hegyre, majd azután le a völgybe, míg Crismán előtt egy kilométerre lévő faluban pihentünk meg. Az óra már 11 felé járt, amikor nagyon lefáradva a terhet letehettem és egy összelőtt házban kerestünk fekhelyet. Parancs szerint már 3 órakor el kellett volna indulni, de ezt az esős idő miatt lefújták.

³¹¹ Fonzasó, Feltrétől kb. 9 km-re, nyugatra.

³¹² Cismon del Grappa, Fonzasótól kb. 17 km-re, délre. Lentebb: Chrismán, Chismon.

Március 2. szombat. 1/2 9 óráig úgy-ahogy aludtam. A feketét megittam s azután Chismonba, mely egy km-es út volt, eljutottunk. Itt kaptuk meg az ebédet. (Leves, hús, babfőzelék, tészta nem volt.) Cigaretta fasolás: 50 db import, 2 pakli török dohány, 15 db szivar, cigarettapapír és két szopóka). Az eső állandóan esett, 12 órakor indultunk fel a hegynek, rövid 5–10 lépéses szerpentin úton haladtunk felfelé libasorban, mert az út 1m széles. Ezen az úton járnak fel a traktív lovak³¹³ is, pedig nagyon meredek lépcsőzetes köves út. Este 8 óra lehetett, mikor a hegy közepére feljutottunk. Itt volt a 88-as gyalog ezred rezervája. A hó nagyon esett és rémséges hideg volt, ehhez járult még az, hogy a ruhánk bőrig átázott, a felszerelésünk teleszívta magát vízzel, úgyhogy a teher, amelyet vinni kellett felemelkedett 80 kilóra. A dekungok leírásával majd akkor foglalkozok, ha majd arra idő lesz, most csak annyit jegyzek meg, hogy a kősziklába nagy helyet nem igen lehet vájni és féltetős dekungok is voltak, amelyekre fenyőágak voltak rakva, s hogy a szél el ne vige nagy kősziklák lettek rágörgetve.

Mintegy másfél órás ácsorgás után, mert a setéség és hely szűke miatt az emberekkel csak egyenként lehetett foglalkozni, és én még öre voltam a századnak, mire rám került a sor nekem kellett keresni szállást, mert már sehol nem volt. Míg végre egy ócska lyukat találtam, ahol a 88-as technische comp³¹⁴ altisztjei voltak. Ide betörve ledobtam magamról mindent. A kősziklán átszűrődött a víz. Nem elég, hogy nappal áztam, itt egész éjjel csepegett rám a víz. Még az volt a szerencse, hogy fűteni lehetett. Reggelre a víz annyira megszaporodott, hogy a risztungom teljesen a vízben állt. 1/2 12 lehetett, amikor még az ezred nem lett elhelyezve. Az emberek őrjögtek és sírtak a hideg és fáradtság miatt. Majd egy helyről „segítség” kiáltás hallatszott, hogy a féltetős dekung, amely alatt 16 ember feküdt a 11. és 12. századból – köztük volt az én őrmesterem Redy és az önkéntes Ligasics – amint csúszott, észrevették, kezdtek gyorsan kibujkálni. Három emberre már rászakadt. Segítséget csak nagy nehezen tudtak hívni, de a Neuwirth nevezetűt a dekung agyonnyomta, és meghalt. Más századok még mindég álltak künn, az a sírás, őrjöngés égbe kiáltó volt. Egy ember a 16. századból lezuhant a mélységbe, egy a 14-től meglötte magát. Reggelig nem aludtam.

Március 3. vasárnap. 10 óra lehetett, amikor átázva-fázva indultunk a Stellungba, amely még 2 óra járásra volt a pihenő helyünktől. A kijelölt helyre elérve már vártak ránk a 88-asok. Stellung nincs (leírás később). A 88-asokat leváltottuk és mindjárt posztokat kellett felállítani. Estefelé a hó elkezdett esni. Az em-

³¹³ Az élelmiszerszállító szekereket húzó lovak. Lentebb: trahter lovak, traktor kocsí.

³¹⁴ 88-as sz. technikai század (német: technische Kompanie).

bereket úgy kellett a hóból kiásni. Már az első állás után tölem 6 ember ment el fagyással. Más századoktól több.

Március 4. Menázsit nem kaptuk meg, mert a trahter lovak lezuhantak a mélybe. Az éhségtől az emberek kimerülve egyre-másra megfagynak és a hó eltemeti őket.

Március 5. 2 ló és két ember a menázsival lezuhant a mélységbe, úgy hogy csak egy kis ételt tudtunk ma kapni.

Március 6. Ma 6 emberem fagyással elment, a zugom most 12 emberből áll. Rettenetes hideg van és már a hó méter magas. Állandó ágyútűz. Az olasz gyalogság nem lő. Ők is csak úgy vannak, mint mi. Ma jött tudomásunkra, hogy a Romániával a békekötés megtörtént. A hó folyton esik másfél méternél magasabb, és állandó köd van. A beteget jelentők száma magasra emelkedett. Ma 107 beteg ment el a szanitéz hilf placzra.³¹⁵ Nekem már 6 emberem van. Más zugból is sok ment el. A századunk már 97 emberből áll. A menázsiz gyenge. Naponta egyszer kapnak az emberek. Kukoricakása vagy cukorral és egy doboz konzerv hús vagy kukoricakása hússal összefőzve, fél kenyér lenne, de mire felér, annyira összefagy, hogy morzsa lesz belőle. Kapunk néha 1/2 dl rumot és kávé konzervet, amelyet, ha fát tudunk valahonnan szerezni, megfőzünk, minden másnap egy kanál gyümölcsízt és minden másnap egy kis darab szalonnát. Dohány fasolás az rendesen megvan. Az étel jéghideg. Tiszti ellátás: Feljövételünkkor 48 óráig nem kaptunk semmit. Harmadnap volt káposzta főzelék hús nélkül vagy 5 db lekváros derelye, egy kis rum és 1/2 liter bor, 1/2 kenyér. Este sült hús és egy jéggé fagyott palacsinta. 6-án kaptunk lipitói túrót, 1/2 kenyeret, és egy db 60 grammos szalonnát. 2 napra sült húst – 3 db sült pecsenyét és 4 fasírozottat – 2 db lekváros pitét. Cigaretta fasolás: 10 szivar, 2 pakli dohány, 2 szopóka, 1 cigi papír, 1 skat. gyufa, 25 db. memphisz cigaretta. Az olasz csendesesen viselkedett, mert ma 50–60 lövést adott le. Egész nap köd.

Március 7. Koszt nélkül. Csend van. Az olasz állás hozzánk 40–60 lépésre van egy lejtős oldalon, de 5 lépésre sem lehet látni. Különben tiszta időben úgy ő, s mint mi minden mozdulatot jól látunk. A traktor kocsit látjuk, mikor beviszi az ennivalót, és úgyszintén a leváltást is jól láttuk. A legénység nem lő. Holnapra várjuk a leváltási zugokat, helyünkbe jönnek a 8-as jégerek.³¹⁶ A szenvedés leírhatatlan sokáig nem is lehetne kibírni a leírhatatlan hideget. A testem össze van már törve. Mióta itt vagyok kétszer már fél napig szemgyulladásom volt, úgy

³¹⁵ Szanitéc segítségnyújtó hely (német: Hilf-Platz). A későbbiekben gyakran szerepel.

³¹⁶ Jäger, azaz tábori vadász, elit gyalogos katona a német és az osztrák–magyar hadseregben.

hogy semmit sem láttam, melyet részben a setét lyuk és füst, részben a hó és hideg idézett elő. De így van a légénység legnagyobb része. Mindenki úgy néz ki, mint egy disznó, mely sárba hentereg, mivel a fekvőhelyünkön bokáig érő víz és sár van. A dekungba négykézláb vagy hason csúszunk be. A dekungok leírását majd emlékezetből jobban lefestem. Ma lövés alig volt, egész csend van mindkét részről. Ma is fagyásban elpusztult embert találtak meg. Több ló lezuhant a mélybe. Hó nem esett.

Március 8. Reggel befűtöttünk a kályhába és az összes ruhánkat sikerült megszáritani. Ma ismét két napra kaptunk ebédet, 3 db pecsenyét és 4 db fasírozottat. Kompót és 3 db lekváros pite, 1/2 liter bor, 1/2 kenyér, 1dl rum. Délfelé a nap nagyon melegen sütött. Az olasz az éjjel nagyon lőtte a mellettünk lévő hegyoldalt. Délután új sátrat csináltattam, mert az előbbi helyen nem bírtam maradni. Éjjel 12 és 2 között inspekció volt.

Március 9. szombat. 4-től 6-ig szolgálatban voltam. Az olasz este elkezdett lövöldözni, s folyton a közelünkben csapódtak le a nehéz lövegek. Ez tartott reggel 1/2 7-ig. Az éjjel nagyon jó enyhe idő volt. Beteg is már kevesebb jelentkezik. Ma egy ember ment el orvosi vizitre. A légénység nagyon gyenge kosztot él. Még mindég kása az egész napi koszt. A fasolásunk kenyérmorzsa és egy kanál lekvár, 1/2 dl rum 10 cigaretta. Fél csajka kukoricakása és egy konzerv. Az olasz egész délután lőtte az állásunkat.

Március 10. vasárnap. Az éjszakám nagyon rossz volt, mert részben a hideg és részben a folytonos ágyútűz nem hagyott aludni. Tegnap a rezervát, mely tőlünk mintegy 2–3 km távolságra van egy kis erdőszélig, folyton lötték, 6 halott és sok a sebesült. A mai nap folyamán 9 halott és több sebesült. Az első léniába még nem tett kárt, mert ide nem tud belőni, de mind több a hideg folytán a megbetegedés. A koszt napról napra kevesebb és későn hozzák be. Már este 8 óra s még mindég nincs itt a menázi. Naponta csak egyszer hoznak. Én ismét 2 napra kaptam 7 db fasírozottat és 3 db sült húst és 1/2 liter bort. Egész nap szólt az ágyú és tőlünk 150 lépésre csapódott be a gránát. Ma mintegy 4–500 db-ot leadott az olasz. A mi ágyúnk alig lövöldöz. Repülő ma 35 db keringett fölöttünk, amelyek gépfegyverrel lövöldöztek.

Március 11. hétfő. Ma éjjel 10–12-ig inspekciós voltam. Egész éjjel folyton lövöldözött az olasz. Tegnap 16 emberre rászakította a dekungot. Ma a 12. századból egy embert, mikor leváltották a posztállításáról egy srapszer felette expor-

lált,³¹⁷ egy nagy szilánk eltörte a karját és az oldalába fúródott, azonnal meghalt. Egész nap 10 perces szünetekkel folyton lötték állásunkat. Ma az ebéd részemet a duplázni szerető tiszturak megették. Volt alma leves, krumpli főzelék fasírozott hússal és 3 db lekváros gombóc, 1 db krémes, 1/2 liter bor én csak az utóbit kaptam meg. Estefelé lehetett, úgy 6 óra, amikor az emberek hozták a legénységi menázsit, amikor egy nehéz ágyúlöveg éppen a két ember közé, a bandella³¹⁸ elé csapódott le, és explorált, a bandellát jó távolságra eldobta, és megrongálta úgy, hogy csak egy kevés étel maradt benne. A hátulso embert széjjeltépte úgy, hogy csak az egyik lábát a szanitészek belestül találták meg, a másik embert rettenetes légnyomás érte, és egyéb baja nem történt, mint az orrán megeredt a vér, és az arca megdagadt. A nagy lövöldözés miatt a legénység csak este 10-kor kapta meg az ebédjét. Éjjel 11-kor az ágyúzás megszűnt. Az idő szép derült. Nappal jó meleg volt.

Március 12. kedd. 2-től 4-ig szolgálatban voltam. Egész éjjel nem aludtam semmit sem. A mai nap nagyon kevés lövés lett leadva. Ebéd: két napra: gulyásleves, babfőzelék és naponta egy db hús, amely úgy nézett ki, mint a fasírozott, de a belseje krumplival volt megtöltve azután 3 db sült hús káposztával és 3 db sütemény, két db linzer és 1 db diós patkó, 1/2 liter bor. Ma lett leváltva a IV. batallion, holnap mi következünk és elhagyjuk e veszedelmes helyet.

Március 13. szerda. Felvirradva a boldog leváltás napra, a napsütött helyen körültekintek a körben elterülő magas hegyekre. Elöttem látom Beretta-t,³¹⁹ jobb oldalam felől a Monte Grappa-hegységet, amelyen átszenvedtem 10 keserves napot. A Monte Asalome bal oldalán felül van az az állás, ahonnan december havában a mieink (49. gy. e.) az olaszokat mintegy 1000 m távolságra, egy völgykatlanba lekergették. Az olasz azt gondolja, hogy mi foglaltuk el azt a helyet, s nap-nap után állandóan lövi úgy, hogy a sok lövéstől alig van sértetlen terület. Ez a hely tőlem légvonalban alig több mint 100–150 lépés. A lövedékek mind a fejünk felett robbantak és exploráltak. Repülő ma még kevés számban jelentkezett. Megemlítem még azt, hogy tőlünk jobbra a 24-es jágerek és balra a hármas bosnyákok vannak. Helyünkbe jönnek a 49-es osztrák gyalog ezred. Tegnap este kaptam apámnak febr. 27-én kelt lev. lapját. Görgetegről is kaptam még szombaton két levelet. Nagyon szép meleg volt az idő, a hegyeket hó borít-

³¹⁷ Fölötte robbant fel egy srápnél.

³¹⁸ Badella, azaz ételhordó edény.

³¹⁹ Col Beretta, magyarul Beretta-domb, a Monte Grappától kb. 5 km-re, északnyugatra fekszik. Monte Grappa: Cismon del Grappától légvonalban kb. 9 km-re, délnyugatra fekszik. Monte Asalome: A Monte Asolone-hegy a Monte Grappától kb. 5 km-re, nyugatra fekszik.

ja. Du.2 óra van. Már 50–100 lépés távolságra jön a leváltás. Mi azt hiszem, innen már csak sötétben mehetünk el és csak éjjel érhetünk le Chezmenzugba.

A leváltás este 7 óra után érkezett fel. Kevés tüzérségi lövést kapott. 1/2 10 lehetett, mikor a Stellungot elhagytuk és útnak indultunk lefelé a sötétségben a hó világítása mellett. A hó kissé olvadt, az út az agyonlövöldözés folytán nagyon meg volt rongálva, így a lefelé haladást nagyban akadályozta. Az éj folyamán nagyon kevés lövés lett leadva, így a menetelünk eléggé biztosítva volt. A legveszedelmesebb belátott helyeket elhagyva elértünk a félméteres gyalogútra, ahol a menázsit felszállító trén lovakkal találkoztunk. Az elkerülés nem hogy bajos, de veszedelmes is volt. Egy ló előttem fordult le a mélységbe. Lefelé az út. Az út egy darabig havas jeges volt, majd amikor az út felére érve már kevesebb hó lévén köveken és térdig érő ragadós sáron kellett keresztül menni. Az út nagyon fárasztó volt már azért is, mert setét volt és lépésünk bizonytalan a felrobbantott kövek miatt. Az út 3/4 részén túl, már köves lépcsőzetes, szintén nagyon nehéz út volt.

Végre 14-én csütörtökön reggel 1/2 5 órára leértünk Cison helyiségbe,³²⁰ teljesen civil népektől lakatlan hely összelövöldözve. A Brenta-folyó mellett a Brenta-völgyben fekszik, vasúti hídja felrobbantva, és több gyári épület földig rombolva. Valamikor szép hely lehetett. Útja szép, de veszedelmes. Ezen az útvonalon temérdek ló fekszik dögölve. A hegytetőn az utolsó délután a 14. százból 2 súlyos sebesülés történt gránátlövésből. Kéz és lábtörés. Egy interkünft-ra³²¹ pedig 5 fortreffert³²² adott le az olasz, amelyben 6 ember volt és szerencsésükre egy embernek sem történt semmi baja. Cisonban 2 órát pihentünk és nagy fáradtan már 7 órakor útnak indultunk. Az éhség erőt vett, de haladnunk kellett tovább. Megemlítem még azt, hogy az elmúlt éjen a lábam annyira megfájdult, hogy ha hamarosan észre nem veszem, teljesen elfagy, de így a nagy fájdalomon kívül egyéb baj nem történt. Fél órás pihenők után érintve Rokka és Arsen községeket³²³ eljutottunk Foncassó helyiségbe, ahol megszálltunk. Mikor a helyiségbe érve korporon Horzsenszki várt, aki előtt oly nagy fáradtan defelirozni kellett. 1/2 3-kor értünk ide. Ebédet kaptunk: gulyáslevest, sült húst babfőzelékkel és 2 db töltött süteményt. Alig vártam, hogy lefeküdhessenem, és kipihenjem fáradalmaimat, mert ez volt a harmadik éjszaka, hogy nem aludtam. Vacsorakor a pipásom felkeltett és a székelygulyást szilva kompóttal elfogyasztva tovább aludtam.

³²⁰ Cison del Grappa, lásd fentebb. Brenta-folyó: Olaszország északkeleti részén folyik, 174km hosszú és az Adriai-tengerbe ömlik.

³²¹ Szállás (német: Unterkunft).

³²² Telitalálat (német: Volltreffer).

³²³ Rocca, Cison del Grappától kb. 5 km-re, északra. Arsen: Arsiè, Roccától kb. 5 km-re északra, Fonzasótól kb. 7 km-re, délnyugatra. Foncassó: Fonzaso, lásd fentebb.

Március 15. péntek. Az éjjelt jól átaludtam, 1/2 8-kor keltem fel, mert 1/2 9-kor templom menet volt avizálva. Templomba ment az egész ezred, hálát adni az Istennek, hogy szerencsésen levezérelt bennünket. Megjegyzem még azt, hogy minden század a felére apadt le. Így például a mi századunk állt 175 emberből, mikor lejöttünk maradt 82 ember. Az én zugom annyira leapadt, hogy 5 infanterte volt, aki beteget nem jelentett és 5 reharsi. Pótlással a szakaszom 16–20 emberből állott. 1/2 12-kor hívtak reg. raportra, ahol az alezredes úr átadta a szabadságos levelem, mely 18-tól április 11-ig szólt. Ebéd: zsírban futtatott tojás leves, marhahús, hagymamártás és krumpli garníring és 3 db palacsinta. Délután útnak indulva, így a naplóm majd csak valahonnan folytathatom.

A Stellung leírása. 1/2 11-kor felértünk a leváltási helyre. A magas hegytetőn túl a mi állásunktól 30–40 lépésre van az olasz állás. Mi egy teknőszerű hajlásban voltunk a hegy hátán, ahova az olasz tüzérek nem tudtak belőni. A lövedékek fejünk felett suhogtak, s mintegy 100–150 lépés távolságra csapódtak be a velünk szemben lévő hegy oldalába. Földbe ásott dekung alig volt egy pár, a többi pihenőhely mind sátorlapból készült. A kősziklába fűrt dekungok mind vizesek voltak, mert a kövek között a vízesség átcsepegett, úgyhogy bokáig kellett vízben járni. Az én dekungom oly alacsony volt, hogy hason kellett becsúszni, felülni nem lehetett benne, a lábamat kinyújtani nem lehetett, és fekve csak szorultságból férhettünk el a pipásommal. Fűteni nem lehetett benne, mert tele lett füsttel. E helyen a füst és sötétség annyira rontotta, hogy kétszer megvakultam. E vakság egy, másfél napig tartott. Mivel a dekungom réteges kőből volt, tartani kellett attól, hogy a lövések és robbanások folytán egyszer rám fog szakadni. 4 napi átszenvedés után kiköltözökdttem e helyről és a hegy oldalában sátorlapból csináltam egy kényelmesebb helyet, ahol már fűteni is lehetett. Ennek az volt a hátránya, ha nem égett a tűz, mindjárt nagyon hideg volt, és ki volt téve a veszedelemnek, mert ha repülőről bombát dobtak volna le, innen menekülés nem lett volna. Hó 1 méter magas volt. Vízet hóból állítottunk elő. Fa a hegyen nem volt. Tüzelőt csak úgy szereztünk, ha faszenet, vagy fát hoztak fel hozzánk, ami bizony ritkán történt.

Március 16. szombat. Tegnap ebéd után felpakolva útnak indultam. Az országúton haladva egy teherautót megállítottam, s arra felültem. Primulanóba³²⁴ érve úgy 5 óra felé megtudtam, hogy csak reggel 5 órakor indul egy személyszállító vonat. De a vasutasok mondták, hogy most megy egy transzport vonat, amelyen ha akarok, elmehetek Triesztig. Úgy is történt, megkértem a transzport kommentánst, hogy engedjen fel, aki megengedte elmeneteletem. Primulánó nagy hely egy völgykatlanban fekszik magas hegyektől körülvéve. A városba szerpentin

³²⁴ Primolano, Fonzasótól kb. 15 km-re, délnyugatra. Trento: Trento, Primolanótól kb. 58 km-re nyugatra, Trieszttől kb. 268 km-re, nyugatra.

úton kell lemenni. Az állomás összerongálva. A napokban betört az olasz és 16 sebesült és pár halott lett az áldozat. A vonat úgy 8 óra után elindult, nagyon lassan haladva reggel 1/2 6-kor Trentóba értünk, ahol a másik vonatra kellett várni. Még Primulánóban megismerkedtem egy tüzér hadnaggyal és egy postás zászlóssal, akivel kedélyesen eltöltöttük az időt. Trentóba érve a vonatból kiszállotunk és bementünk a városba, ahol egy órát vettem 24 koronáért, majd egy katonai otthonba térve megreggeliztünk. Ittam egy teát rummal és egy kiskaréj kenyeret lekvárral, fizettem érte 50 fillért. A vonat 9 óra 40 kor indult tovább a magas hegyek között. Du. 3-kor értünk Frantentesfeste³²⁵ állomásra ahol ebédelttem húslevest aszalt zöldséggel, sült húst babfőzelékkel és 1/2 liter bor, fizettem érte 5 kor. 90 fillért. Linzbe³²⁶ értünk este 9-kor. Itt vacsoráztam 2 db fasírozottat rizskásával, és 2 db tortát, amelyért nem fizettem, de hogy nagy vesztesége ne legyen a vendéglősnek, még ráadásul megettem 2 tortát, amelyért fizettem 1 koronát. Éjjel 12 órakor értünk Wilachba, ahol teáztunk. Fizettem 1 kor. 20 fillért. Itt vettem 1/2 liter olasz vörös bort 4 koronáért.

Március 17. vasárnap. 1/2 5-kor értünk Markburg városba, ahol egy teát ittam 80 fillérért. Majd később elmentem a városba, hogy valamit vásárooljak, de még 7 órakor nem volt kinyitva az üzlet, így nem vehettem semmit. A vonatunk 1/2 8-kor indult tovább Bäden felé. Bädenbe érve 1/2 10-ig vártunk a magyarországi vonatra, mellyel Csáktornyán át Nagykanizsára értünk, ahol ismét ki kellett szállni. Itt 1/2 1-kor voltunk. Ebédelttem húslevest, sült disznóhúst pirított grizzel és egy diós kiflit ettem, amelyért fizettem 6 kor. 80 fillért. Itt kellett a gyékényesi vonatra várni du. 1/2 4 óráig, ezzel eljöttem és este 1/2 6-kor Gyékényesen voltam. Személyvonat Somogyszob felé csak éjjel 1/2 11 felé indul, amelyet hajlandó bevárni, hanem tehervonatra ültem, mely 1/2 8–8 felé indult. Itt vacsorázni akartam, de 7 óra előtt nem adtak. Így nem vártam meg, hanem beültem egy tehervonaton lévő harmadosztályú kupéba és vártam az indulást. A vonat 1/4 9-kor indult, de kín volt kivárni az indulását és a menetet. Csurgón majd egy óra hosszat állt, míg végre elértem Somogyszobra éjjel 1/4 11-kor. Innen aztán elballagtam szépen gyalog hazafelé. 3/4 3 volt, mikor az ablakon bekopogtam. Megérkezésemre az egész ház népe kiugrott az ágyból. Az éhség nagy volt, mindjárt élelemhez láttam. Bevágtam jó nagydarab szalonnát, vörös hagymával és egy 1/2 liter somogyi fehérbort. 4 órakor aztán nyugovóra tértünk.

Március 18. hétfő. Nevem napja lévén és most töltöm a 38. évemet és a harmadik hadi évet. Délelőtt pihentem. Ebéd a kívánságom szerint készült. Rántott le-

³²⁵ Város Olaszországban, Bolzano autonóm megyében. Olaszul: Fortezza, németül: Franzensfeste. Bolzanótól kb. 51 km-re északra, Lienzről (Ausztria) kb. 122 km-re nyugatra található.

³²⁶ Valószínűbb, hogy a dél-ausztriai Lienzről van szó, hiszen Linz sokkal északabbra fekszik.

ves galuskával, savanyú krumpli főzelék füstölt hússal és lekváros derelye, jó rizling bor. Délután ismét pihentem a fáradalmakat. Vacsora kolbász és disznósajt savanyú paprikával.

Március 19. kedd. 1/2 9-kor keltem az utazási fáradalmimat már valahogy kipihentem. Ebéd volt paprikás krumpli és lekváros palacsinta, amelyből 10 db-ot jóízűen megettem. Vacsora: kávé.

Március 20. szerda. A naplóm visszamenetelemig befejezve, mert ma este útnak indulunk látogatóba Babarc–Kecskemét–Rákospalota–Váchartyán, ahol 1 hetet fogok eltölteni majd újra visszatérve a családi otthonba. A szabadságom lejár április 9-én és 11-én kell Vittórióba (Olaszország) jelentkezni. A szabadságom márc. 15-én kaptam meg, 18-án kezdődött és április 11-ig tart. Az időt látogatásokkal töltöttem el, még pedig egész családotól elmentünk Nagypallba, ahol 3 nap voltunk, de ez időt ágyban fekvé betegen töltöttem. Innen mi Zolival elmentünk Kecskemétre Pistát meglátogatni, Anti és a Mama elmentek kocsin Babarcra (a falu 20 km-re volt), Kecskemétről Palotára és Váchartyánba mentünk. Itt is 3 napot töltöttünk, a betegségem mindég tartott. Nagypéntekre értünk Mohácsra, ez utat Pestről hajón I. osztályon tettük meg. A vonaton pedig I. osztályon utaztunk. Barbarcon húsvéti ünnepeket töltöttük. A két ünnep alatt a templomban én végeztem a kántori teendőt, ami a népnek nagyon tetszett. Görgetegen már csak 6 napot töltöttem. Ez idő alatt vettem 3 db 4 hónapos malacot (darabja 85 forint), összesen 255.– Ft-ot fizettem. Eljövetelemkor gazdag felszereléssel távoztam hazulról (200 koronát megért az élelmem).

Április 9-én este utaztam Barcsra, éjjel 2 órakor Nagykanizsára, itt vártam reggel 1/2 6-ig, 10 óra lehetett mikor Prágerhofra³²⁷ érkeztem, itt ismét várni kellett du. 2 óráig, amikor a vonat indult Olaszország felé. Utazásom elég kellemes volt, mert egy huszár hadnagy volt az útitársam, egy II. osztályú fülkében egész éjjel kényelmesen alhattam. 11-én de. 1/2 10 órakor értem Kolegliánó³²⁸ állomásra. E tájon már január hóban voltam. Az ezredem Skomigó községben táborozik, 2 km-re Ogliánótól, ahol a jó vörös bort ittam februárban. 12 órakor értem a rendeltetési helyemre, az ebédet már itt ettem meg. Ebédre kaptam gomba levest csipetkével, sült húst krumpli pép, vöröshagyma mártással és 2 db töltött tortát. Délután bejelentkeztem az alezredes úrnál, aki kérdéseket intézett hozzám, többek között kérdezte időtöltésemet, amire azt feleltem, hogy 2 hétig beteg voltam, mire azt mondta, hogy mondjam meg a századparancsnokomnak, hogy pár napig kíméljen meg mindenféle kirukkolástól és pihenjem ki magamat./A magas

³²⁷ Pragersko szlovén falu, németül: Pragerhof. Nagykanizsától kb. 114 km-re, nyugatra található.

³²⁸ Conegliano, lásd fentebb. Skomigó: Scomigo, Ogliánótól kb. 4 km-re, északra. Ogliánó: Ogliano, lásd fentebb.

hegy őneki is megártott, mert a tüdeje beteg és kint a szabadban feküdt egy ágyon. (Vacsora sült hús nokedlivel. Három önkéntest meghívtam egy kis hazaira, a gyerekek úgy jóllaktak, hogy alig bírtak szuszogni. El is bántak a sonkám-mal alaposan (a felét megették). Szóval nem panaszkodhattak, hogy nem láttam szívesen őket. 1/2 11-kor pihentem le az új otthonban. Jó ágyam volt, de mégis a szokatlan helyen nem pihentem nyugodtan.

1918. április 12. péntek. 1/2 8-kor keltem fel, jól megreggeliztem, azután kife-küdtem a napra, nem láttam a repülők ide való felszállását. Elöttem van a front, az ágyúlövések jól ide hallatszanak, de nem is szűnnek meg dörögni. Tegnap olasz repülők röplapokat dobáltak le, mégpedig egy alak óriásra volt festve, kar-ja kézfogásra kinyújtva, előtte egy törpe, a mögött távolból ismét több apró alak. A felirat a következő volt: Nem titeket akarunk megsemmisíteni, hanem akik mögöttetek vannak. (Magyarázat: a nagy alak az Antant kezét nyújt a vele szem-ben levő osztrák–magyar törpének és hátul a háttérben a porosz áll, tehát ezeket akarják elnyomni, velünk pedig békét kötnének). E nyomtatványból nem tudtam szerezni, mert mikor ledobták nem voltam ott, amikor ide értem az összesz lead-ták a batallion irodába.³²⁹ Lapot írtam Görgetegre. Ebéd. Az idő bár borongós, de elég meleg van. A fák már szépen zöldellnek, a gyümölcsfák virágoznak, a szőlő hajt. Április hóra kaptam fizetést, mégpedig fizetés 100 korona, feldzulág 150 korona, felszerelésre fél évre 90 korona, dohány helyett 75 korona. Ezután minden hónapra természetbeni fasolás helyett pénzt kapunk, amelyen azután le-het vásárolni naponta 25 cigarettát. Ez összesen 415 korona. Azonban ebből le-vontak hazaküldésre 340 koronát, szervizre 3 koronát, özvegyek és árvák javára 10 koronát és a szoldateszheimre 30 koronát, így nekünk kezünkhöz csak 32 ko-ronát adtak át. Vacsora: székelygulyás. Lapot küldöttem haza.

Április 13. szombat. Reggel 1/2 8-kor keltem fel. Ma kirukkoltam, mert a teg-napi nap nagyon unalmas volt. Délelőtt harcászati gyakorlat volt, amelyet Br. Neistein őrnagy úr végigszemlélt. Ő a batallion kommandánsa. Ebéd: metélt tésztaleves, sült hús karalábé főzelékkel és két db diós patkó, 1/2 liter vörösbor. Délután 3–4-ig gázról iskola. 5-től 6-ig térzene volt, amelyen kint volt az egész batallion. Van egy pesti bohóc (Kossuth kapitány úr lovásza), aki mutatványok-kal és különféle hangszereken játszással mulattatta a nézőközönséget. Közben egy szivart és egy kenyeret licitált el, majd műbirkózás is volt, s a befolyt összeget az özvegyek és hadiárvák javára fordították. A licitálás eredménye: a szivar 65 korona, a kenyér 25 korona, a birkózásra is jó sok díj befolyt. Az emberek fo-gadtak egymás között, hogy melyik lesz a győztes fél. Mindkét fél a fogadott

³²⁹ Zászlóalj-parancsnokság (német, francia: Bataillon).

összeget letette. A nyertes fél a fogadott díjat visszakarta, a vesztesé pedig az alap javára visszamaradt. 7 óraker a mulatság véget ért. Vacsora: fasírozott hús tarkabab főzelékkel. Mostanában egy egész kenyeret kaptunk, mely talán egy fél kiló sincsen. Az idő borongós, de enyhe.

Jegyzet: Amikor a hegyről ide jöttünk volt a dekorálás,³³⁰ az én kis ezüst vitézségi érmemet, egy izrael népe kapta meg, mert ő is fenn volt a hegyen két napig. A szabadságról való visszajövelemlkor azután jelentetem az esetet a kapitány úr Kossuthnak, aki megígérte, hogy utólagosan engem is felterjeszt a kitüntetésre. Most várom az eredményt.

Április 14. vasárnap. Reggel fekete. Ma templom menet lenne, de az eső esik, még nem tudom, mit döntenek, vagy elmarad. Ez alkalommal lenne az elmaradt dekorálás átadása is. Ebéd: húsleves, sült hús csipetkével és 2 db torta szelet. Délután pihenés. Az eső egész nap esett.

Április 15. hétfő. Az óra egy órával előbbre lett állítva. 1/2 7-kor felkeltem, reggeli tejes kávé. Délelőtt harcászati gyakorlat és iskola. 1/2 10-kor beruukoltunk, mert az eső folyton esett. Fél hónapra menázi pénzt 7,50 fillért fizettettek le. Ebéd: karfiol leves májgombóc, töltött káposzta és diós metélt tészta, 1/2 liter vörösbor. Délután az eső esett, a legénységnek iskola lett tartva. Vacsora: sült hús káposztával. Megjegyzem utólag, hogy mióta a szabadságról megjöttem egy félkilós kis veknit kapunk, ami rozslisztból készül, és azt lehet mondani, hogy majdnem mindég puha. A legénység fő tápláléka leves, mely bizony majdnem olyan, mint a langyos zavaros víz és polenta. Kenyér kukoricából van sütvé. Nagyon panaszkodnak, hogy sokáig már ily koszt mellett már nem bírják ki. Az idő esős volt. Uzsonnára tejes kávé iszom napok óta, és vacsora után teát szoktam inni.

Április 16. kedd. 6 óraker keltem, mert a legénységgel 1/2 7-kor ki kellett menni új rezerv. Stellungot ásatni. Ez a munka minden kedden és pénteken megismétlődik, 1/2 1, amikor visszatértünk. Reggeli: tejes kávé. Ebéd: gríz leves, marhahús krumplifőzelékkel és két darab sült tészta. Délután iskola. Vacsora: pörkölt galuskával. Ma megkaptam a szabadságom alatt visszamaradt cigaretta fasólásomat. Ma megkaptam 350 db-ot. Az idő borongós volt.

Április 17. szerda. Reggel 1/2 8-kor keltem fel. A mostani pipásom, akit magam mellé fogadtam Butser Jakab, 35 éves szeghegyi (Bács-m.) lakos, már mikor felébredtem tejes kávéval várt. A szorgalmával meg voltam elégedve, kedvemre dolgozott, de 28 napi szabadságra ment, s így ideiglenesen mást kellett

³³⁰ Kitüntetés (latin: decus).

magamhoz venni. Ez szintén szorgalmasnak mutatkozik. Haász Ferenc a neve, címfestő. Délelőtt harcászati gyakorlatozás. Ebéd: húsleves, sült hús, spenót főzelék és smárn tészta szilva kompóttal, 1/2 liter jó dalmát vörösbor. Uzsonna: tejes kávé. Délután nem csináltam semmit sem. Vacsora: pörkölt galuskával. Ma az idő verőfényes volt. Ebéd előtt repülő harc volt, de az olasz megszökött. Hat gép kergetett két olaszt. Ma csomagot küldöttem haza rekvirált dolgokkal.

Április 18. csütörtök. 1/2 8-kor keltem fel. Reggeli tejeskávé. Délelőtt a rendes kirukkolás 1/2 11-ig. Ebéd: tésztaleves, marhahús tarkabab főzelékkel, 2 db töltött torta. Délután nem csináltam semmit sem. A pipásomat átküldtem Tarzó községbe,³³¹ Borbás Pistát felkeresni. Vacsora: sült hús, krumplival. Az eső egész nap esett. Tegnap délután protokollt (jegyzőkönyvet) vétettem fel az elmaradt kis ezüst vitézségi érmem elsikkasztása végett, mert minden zug kommandánsa megkapta csak én nem. Az akkori compani kommandánsomat³³² hadnagy Luxot megkérdeztem, hogy miért nem terjesztett fel engem is, azt felelte, hogy azonnal mentem szabadságra, megfeledkezett rólam. Ez kifogásnak jó, de a valóságnak nem, mert hárman voltunk a hegyen zug kommandánsok, s csak 3 kis ezüst lett kiadva. Két dolog áll a huncutságban. Az egyik, hogy mielőtt a hegyről lejöttünk, két nappal előbb jött fel egy zsidó rafinált, aki a compani kommandánssal jobb viszonyban áll, mint én, s ez megkapta. Azután a másik, egy szolgálatot vezető őrmester, aki az egész idő alatt csak akkor dugta ki az orrát a dekungból, mikor az ételt kellett kiosztani, mert már 3 éve katona és még kitüntetése nincs, hogy legyen, ő is részesült. Most már a kettő közül valamelyik érdemtelenül kapta meg az enyémet. Most már kíváncsi vagyok, hogy a felvett jegyzőkönyvnek lesz-e eredménye, vagy sem.

Április 19. péntek. Carpelika.³³³ 8 órakor keltem fel. Reggeli: tejeskávé. Az eső esett, így kivonulás nem volt egész nap. Délelőtt és délután iskolázás. Ma Borbás Pista 44-es hadnagy részére csomagban lévén élelmet eladtam 60 koronáért, ebből 50 koronát az anyjának haza küldöttem, 10 koronát pedig az özvegyek és árvák javára jutattam el. Ebéd: krumplileves, marhahús sóskamártással, és metélt tészta hozzá 4 db nagyon apró fánkforma lekvárral és 1/2 liter vörösbor. Uzsonna: tejes kávé. Vacsora: sült hús szaft és krumpli, rum és tea hozzá. Ma küldöttem haza lapot és a harctéren felvett 20 db fényképet. Az eső folyton esik.

³³¹ Tarzo, Scomigótól kb. 12 km-re, északnyugatra.

³³² Századparancsnok (német: Kompaniekommandant).

³³³ Carpesica, Scomigótól kb. 4 km-re, északnyugatra.

Április 20. szombat. 7 órakor keltem. Reggeli: tejeskávé. 8 órakor kirukkoltunk, egy órai gyakorlás után iskola, mert a talaj nagyon vizes volt. Ebéd: húsleves tésztaival, marhahús spenót és 2 db diós kifli, 1/2 liter vörösbor. Délután nem csináltunk semmit. Vacsora. Az idő délelőtt borús, délután napsütéses volt. Lapot küldöttem haza és Kanizsára.

Április 21. vasárnap. 1/2 8-kor keltem. Reggeli: tejes kávé. Délelőtt templom menet. Ebéd: bableves csipetkével, sertéshús dinsztelt káposztával és rizskoch, 1/2 liter vörösbor. Délután lénungfizetés, fejenként kaptak 18–22 koronáig, mert most bor, kenyér és húspótlás volt. A rendes lénung 360 forint szokott lenni. Vacsora: fasírozott hús krumplival. Egész nap esett az eső a levegő elég hűvös.

Április 22. hétfő. 1/2 8-kor keltem fel. Reggeli: tejes kávé. Délelőtt kirukkolás, de az eső miatt félórai gyakorlatozás után berukkoltunk. Iskolázás. Ebéd: húsleves, hús tormamártással, és négy darab gombóc hecsedli³³⁴ lekvárral, 1/2 liter vörösbor. Délután átvettem a battalion inspekciós³³⁵ szolgálatot. Vacsora: pörkölt, galuskával. Délután nagyon nem esett, de elég hűvös volt, mert a hegyeken elég nagy hó esett, ami ide jól látszik. Két ajánlott levelet küldöttem haza. Vacsora után jól beteáztam.

Április 23. kedd. Az éjjel nagyon jóízűt aludtam, mivel nem kellett kirukkolni. Csak 1/2 12-kor keltem fel, 1/2 8-kor megittam a rendes tejeskávémat, 10 órakor két kemény tojást 1/2 12-kor lekváros kenyeret. Ebéd, mivel a legénység nem lövészárkot volt ásni, csak egy órakor volt. Ebéd: leves, hús krumpli péppel és két db lekváros sütemény. Délután pihenés. Vacsora: fasírozott hús babfőzelékkel. Az idő ma jobb volt, mert nem esett, de a levegő hűvös. Lapot küldtem Görgetegre és Kecskemétre. Pistitől lapot kaptam.

Április 24. szerda. 7 órakor keltem. Reggeli tejeskávé. Délelőtt rendes kirukkolás 1/2 11-ig.

Ebéd: Húsleves metélt tésztaival, hús spenóttal és tojásos galuska. Délben az eső elkezdett esni nagyon. A délutánt átaludtam, úgy, hogy 5 órakor keltem fel, amikor várt a jó tejeskávé uzsonna. Vacsora: székelgyulyás. Az idő borús és derült volt, időközönként esővel. Ma vettem a mondurs depóból cipőtalpat, mely 2 koron a 71 fillérbe került.

³³⁴ Csipkebogyó.

³³⁵ Zászlóalji ügyeletes.

Április 25. csütörtök. Reggel 7 órakor keltem. Reggeli tejeskávé. Dél előtt az egész battalionnak nagy gyakorlata volt, mely 1/2 12-kor ért véget. Ebéd: bableves, sült hús szaft és metélt tésztával, két db töltött torta, 1/2 liter bor. Délután átmentem Vittórióba, ide 3 órai gyalog út, hogy vegyek cipőt, pasztát, de nem tudtam hozzájutni, kaptam egy törölközőt 1 korona 10 fillér, 6 pár cipőfüzöt 1 kor. 80 fillér és egy hajkefét 5 kor. 60 fillér. Déltől 5 óráig égető meleg volt, különben borongós. Uzsonna: tejeskávé. Ma az olaszok ismét dobáltak le röpiratokat, de ezek már a polgári lakosságnak szóltak.

Április 26. péntek. 1/2 8 órakor keltem. Reggeli: tejeskávé. Kirukkolás az eső miatt nem volt, iskolázás. Ebéd: húsleves, hús spenóttal és smorni kompóttal, 1/2 liter vörösbor. 1 órakor át kellett vezetni a legénységet fürödni Vittórióba. Ott létemkor vettem egy kör gamáslit³³⁶ 40 koronáért. 1/2 9 óra volt mikor haza értünk. Vacsora: bécsi szelet ecetes krumpli salátával. Az uzsonna kávéját is most ittam meg. Pistitől kaptam lapot, viszont én is írtam neki. A mai napon pipásomat el kellett csapni szemtelen viselkedéséért. Most egy ócsai fiú van nálam ideiglenesen, míg a szabadságon lévő vissza nem tér. A neve Tóth H. István. Ez akkor, mikor én Ócsán laktam, kisiskolás fiú volt. A szüleit ismerem.

Április 27. szombat. Mivel napos tiszt voltam, 7 órakor keltem. Reggeli a rendes. Dél előtt a Királyné születésnapját tartva a katolikus vallásúakat misére kellett vezetni. Ebéd: húsleves, sült hús krumplival, grizkoch megsütve. Délután temetésen voltam, mégpedig egy önkéntes temetésén, aki a vakmerőség áldozata lett. Ugyanis tegnap a század, ahol ő be volt osztva hand gránátot dobáltak, egy fiú, amikor kidobta a gránátot a nyeléről letört, s alig 5 lépésre esett le. Az őrmester meg összeszidta a gyereket, hogy milyen ügyetlenül dobott, de ő azt nem sejtette, hogy a gránát begyulladt. Az őrmester kiugrott az árokból, hogy a gránátot biztos helyre tegye, amikor felvette a kezében robbant szét. Őt teljesen szétszaggatta. Az illető sokáig lapult Magyarországon és egyéb jó búvóhelyeken, s amint láttam most sem nagy örömmel jött ki, iparkodott visszakerülni, de nem lehetett. Itt lelte halálát s most Sevmigó³³⁷ község temetőjében pihen, odahaza gyermekei siratják. A temetésen részt vett a legénységből egy szakasz, őrmesteri rangban lévők többen és a legtöbb tiszt jelen volt. A temetést egy magyar ajkú reg. páter végezte, de segédkezett az olasz pap is. Az eső esett nagyon.

Jegyzet: A mérgeledés tetőpontjára értem, mert az borzasztó, amit itt véghezvisznek. Ugyanis elsején a fizetésemből levontak 30 koronát officér heimre³³⁸

³³⁶ Kamásli, cipő- és nadrágvédő (német: Gamasche).

³³⁷ Scomigo, lásd fentebb.

³³⁸ Tiszti szállás (német: Offiziersheim).

(katonai otthonra), 15 kor. menázi pénz, 10 korona özvegyek és árvák javára, 10 kr. Károly alapra, 40 korona Kriegs album (háborús album, amelyben az én fényképem is benne lesz), 3 kr. szervizre, amelyet minden hónapban levonnak. Ez összesen 103 korona. A jövő hónap is hasonlóan fog menni, már a Kriegs album elmarad, de hozzá jön a fényképész díja, amiért levett bennünket fejenként fizetni fogunk 20 koronát. Így a Kriegs album, amelyet ha meg fogunk kapni 60 koronába fog kerülni, mit civil korunkban esetleg megvehetünk 6 koronáért. Ilyen a katonai rákényszerítés. Minálunk ez kötelező, a legénységnek meg úgy csinálnak, hogy aki szabadságra megy szoktak kapni 150 koronát ez a zsold és mensa pénz, ebből aztán levonják a Kriegs album árát a 40 koronát.

Vacsora most az egész regiment tisztjeinek együttesen lesz, kabaré előadással – a részvétel nem kötelező. A kabarét 10 koronáért lehet végig élvezni, ami szintén az özvegyek és árvák javára lesz fordítva (természetesen csak a katonai özvegyekről és árvákról lehet szó: aktív katona pedig nagyon kevés van, aki a harctéren van, és már életét veszítette). Miután nem kötelező a mulatságon részt venni, a mulatságon részt nem veszek, de a vacsorámat is elvesztem, de ez nem baj, mert van még a jó hazai kolbász és sonkából, utána jó forró teát iszom, és nyugodtan lefekszem. Elég kabaré az, hogy naponta esik az eső, a repülők röpiratokat dobálnak. Mint hallom, pár nap múlva innen tovább megyünk, lehet a Stellungba. Ma volt rum, tea és 12 db kockacukor fasolás egy hétre.

Április 28. vasárnap. Reggeli tejes kávé. Az eső esett, így nem volt kedvem előbb felkelni, mint de. 11-kor. Ebéd: krumpli leves, sült hús spenóttal és 4 db kis fánk lekvárral és 1/2 liter vörösbor. Délután heverés. Vacsora: fasírozott hús, káposztával. Az eső délig esett, de még délután is nagyon borongós volt az idő.

Április 29. hétfő. 1/2 8-kor keltem fel. Reggeli tejeskávé. Délelőtt kivonultunk, de rövid ideig lehettünk kint, mert az eső elkezdett esni. Azután iskola lett tartva. Ebéd: tésztaleves, főtt hús, krumplifőzeléssel és lekváros metélt tészta. Délután a legénység hand gránátot dobált, én pedig a délutáni álmot szerettem volna végig élvezni, de bizony az erős pufogatások annyira rázkódtatták az épület falát és ablakát, hogy e szokatlan zene mellett nem tudtam elaludni. Megjegyzem, hogy a fronton már, mint 8–10 nap óta ágyúval csak elvéve lőnek és így az éjszaka elég nyugodtan telik el. Vacsora: paprikás gulyás. Az idő ma ismét egész nap borult volt, időnként csapadékkal és szeles. Lapot küldöttem haza, Milinek és Hartyánba.

Április 30. kedd. A hónap utolsó napjára ébredve elfogyasztottam a reggeli tejeskávémat. Azt hiszem ez éjjel lesz az utolsó éjszakám Carperika községbe, mert mint értesültem, közelebb megyünk a Fronthoz, mintegy 15 km távolságra Tarczó községbe, ahol eddig a 44-es bakák voltak, azok bemennek a Stellungba, s

10 nap múlva mi váltjuk fel. E helyet már ágyúval az olasz lövi, ezért éjszaka kell menni új otthonunkat elfoglalni. 1/2 10 órakor keltem, mert az eső esett, s így kirukkolás ismét nem volt. Ma délelőtt a lakáscsinálók már elmentek Rossteróla községbe, ahova mi holnap du. 2 órakor indulunk. Ez a község már a fronton van, és állandóan lövik. A Piave folyótól mintegy 6–8 km távolságra leszünk Ebéd: tésztaleves, sült hús, babfőzelék, és 2 db töltött sütemény és 1/2 l vörösbor. Délután a battalion inspectiómat veszem fel. Egy maseverista fiú,³³⁹ mikor a gépet pucolta, nem tudva, hogy maradt benne töltény, elsütötte és egy másik társát mellbe lőtte, mégpedig a szíve fölött egy ujjnyi távolságra, s a golyó a lapockáján jött ki, amelyet el is tört. A fiút azonnal elszállították kórházba. Vacsora: pörkölt galuskával. Levelet kaptam (második) Görgetegről. Délután 1 óra felé ismét röplapokat dobáltak le az olaszok, de ez több nyelven van és mindég csak a németeket átkozzák. Az eső egész nap esett.

Május 1. szerda. Carperiába utolsó reggelre ébredtem, a tejeskávémat megittam és 8 órakor felkeltem. Ebéd: bableves, bécsi szelet savanyú káposztával és négy db kis fánk rumos lekvárral. Sem délelőtt, sem délután foglalkozás nem volt. Vacsora. Az idő ma szép volt. Este 8 órakor indultunk útnak.

Május 2. csütörtök. Rostiróla. Carperiából este 8 órakor elindultunk, és a hegyen völgyön keresztül a setétségbe bolyongva Szt. Pietrón³⁴⁰ keresztül elértünk a helyünkre úgy éjjel 1 órakor. Az ég be volt borulva, s már vártuk, hogy bőrig ázunk, de a felhők felettünk elhúzódtak. Dörgött, villámlott. Az út nagyon rossz volt, mert a kocsik nagyon felvágták és nagy sár volt, úgy hogy bokáig tapostuk a sarat. Az egész út csak 12 km volt, mégis nagyon kifáradtunk. 3 óra lehetett, mikor lefeküdtünk. Az egész század egy épületben elfér. Hatalmas egy épület. Az olaszok tőlünk mintegy 8 km távolságra vannak a Piavé-folyó túlsó oldalán, egy hegyoldalon. Repülőik járnak, de sem a tüzérség, sem a gyalogság nem lő, mert a terület tele van civil lakossággal. A Piavé-folyó ide szépen látszik, ott a szélessége másfél km. A szolgálat csak patrúlizás³⁴¹ és feldvachéból áll. A regiment 3 helyen van elhelyezve, mégpedig I. bat. Perrolé, II. bat. Piavé de Soligietto,³⁴² itt van a reg. komandó, és mi a III. bat. Rostiróla. Gyakorlatozni itt nem lehet, mert belátott terület, az utak, házak eleje sűrű sövényvel el van takarva, hogy nappal is lehessen járkalni. Különben a legénység egész nap pihen. A

³³⁹ Géppuskás.

³⁴⁰ San Pietro di Feletto, Carpesciatól kb. 9 km-re, délnyugatra.

³⁴¹ Katonai őrzár (patrouille).

³⁴² Pieve di Soligo, San Pietro di Felettótól kb. 9 km-re, délnyugatra. Lentebb: Piavé de Soligó, Piavé de Soligetto. Nem összetévesztendő három hasonló nevű, közvetlenül mellette fekvő kisebb településsel: Soligo, Solighetto és Farra di Soligo.

fáradalmak után nagyszerűen pihentem. 1/2 11 volt mikor felkeltem, ekkor már a kávé kész volt. 11 órakor felkeltem és kimentem a jó napos időre sütkérezni és a repülőket vizsgáltam. Most mondják a kvártély macherek, hogy a mieink egy repülőt itt a közelben lelőttek. Ebéd: 1/2 1-kor, húsleves metélt tésztával, benne metélt sonka, főtt hús, krumpli garnírun g és vöröshagymamártás és smar-ni tészta, szilva kompóttal, 1/2 liter vörösbor. Délután pihenés. Vacsora. Az idő ma ismét szép napos volt, a front csendben van.

Május 3. péntek. 8 órakor keltem. Délelőtt a repülőket bámultam. Ebéd: tészta-leves, hús spenóttal és tejszínes galuska, 1/2 liter bor. Délután a legénység masz-kírokat (álcázás) csinál, hogy az ellenség ne láthassa az utat. Napostiszt vagyok. Délután csomagoltam, mert szabadságostól haza küldeni szándékozom.

Május 4. szombat. Tegnap délután a naplóm egy részét elpakoltam, abból a szándékból, hogy hazaküldöm, de a szabadságos nem ment. Az idő egész nap szép volt. Vacsora: pörkölt, egészbe főtt krumplival. Este 10 óráig a legénység-gel az országutat maszkírozttam, mert ide az ellenség jól belát és lövi. 10 óra után hazamenve a lump társaság fogadott. Persze azután nekem is részt kellett venni. Elfogyasztottunk hatan 10 liter vörös bort. 2 óra lett, mikor lefeküdhettem. Reggel 8 órakor ébredtem fel, azután fel is keltem. A délelőtt kiszállással eltelt. Ebéd: húsleves grízzel, marhahús vadsaláta főzelékkel (ez, amit itt az ola-szok a hegyoldalokban szednek és olajjal leöntve mamaligával élvezik). Ez most fő táplálékunk, de nagyon keserű ízű lévén bizony én keveset szedtem elfo-gyasztani, és 2 db diós kifli, 1/2 liter vörösbor. Ebéd után mindjárt lefeküdtem és jót aludtam 5 óráig. Mivel tejet itt nem tudok szerezni a reggelim és uzsonnám tiszta feketekávé. Uzsonna után kisétáltam a hegyoldalba, ahonnan távcsövön szemléltem a szép tájat, a Piavé-folyót és hallgattam a távolból ide hallatszó ka-tonazenét. Kellemes délután, körülöttem a prücskök dúdolják egyhangú szólajo-kat. Szép napos szélcsendes idő volt. Vacsora: ma disznótoros vacsora volt, mégpedig leves, melybe sült vér volt bele vagdalva, azután véres és májas hurka krumpli garnírun ggal és székelygulyás és zene. Vacsora után a mulatást tovább folytattuk a lakosztályunkon egészen 1/2 12 óráig.

Május 5. vasárnap. 8 órakor keltem, a feketém megittam és kimentem a hegyre, ahol az időt tájrajzolással töltöttem el. Ebéd: galuska leves, sült hús vadsaláta és krumpli salátával és csokoládés töltött fánk 4 db, 1/2 liter vörösbor. Délután pár órát aludtam. Vacsora: sült hús galuskával. Ma este tovább megyünk, közelebb a Piavé-folyóhoz, ezt a helyet már nagyon lövi az olasz. Bővebben a holnapi nap-pal. Az idő ma borongós volt, de nem esett. Levelet kaptam Hartyánból.

Május 6. hétfő. Az este 1/2 11-kor értünk Piavé de Soligó városba. Megérkezésünk után elhelyezkedtünk az új otthonba. Hárman feküdtünk egy ruganyos szép ágyban. Reggel 8 órakor felébredtem, megreggeliztem és azután a városba mentem sétára. Itt vannak a 44-es bakák is, de falubelimmel még nem találkoztam. A lakosság nagy része még itt van. A város bár rendezetlen, de szebb épületei elég kedvessé teszik. A város közepén folyik a Soligó folyócska.³⁴³ Épülőfélben van egy szép nagy katolikus templom, a falai már készen állnak, csak még a tető hiányzik.³⁴⁴ Mellette van egy kolostor, vagy zárka épület, amely teljesen üresen áll, mert ezt az épületet már belötte az olasz. Az olasz 10 óra felé leadta az első lövést, éppen egy házat talált, 1/2 11 körül a másikat, mely szintén háztetőt talált, hogy voltak-e benne emberek azt még nem tudom. A várost minden nap lövi, mert sejti, hogy itt sok katonaság lehet. Nappal nem igen tanácsos kinn csavarogni, mert a repülők is lövik a csoportban lévő katonaságot. Az embereink nem csinálnak semmit. Ide a front már csak 6 km távolságra van. Ebéd: krumplileves, fasírozott hús dinsztelt káposztával és darázs tészta, 1/2 liter bor. Délután: heverés. Vacsora: gulyás krumplival. Vacsora után sétára mentem Kossuth kapitány úrral, a város főterén játszott a 44-es banda. Az idő elég kellemes volt. Délután kaptam levelet Görgetegről és Hartyánból.

Május 7. kedd. Az eső esett. 8 órakor keltem fel, délelőtt rajzoltam. Ebéd: tésztaleves, sült disznóhús krumpli garnérung és felszeletelt kovászos uborka, pörge fánk, 1/4 liter bor. Délután: levélírás, az eső még mindég esik. Vacsora: Sült hús, metélt tésztával, és egy szelet disznósajt. Egész nap be volt borulva, és az eső állandóan esett. Ágyúlövés alig egy pár lett leadva. Lapot küldtem haza. Jegyzet: Havi fizetésemből decemberben 600 korona, jan. 200 kor. febr. 200 kor. márc. 200 korona, április 470 korona, amelyből 340 korona, májusban kaptam 332 kor. 50 fillért, melyből 230 korona haza és 10 koronát Pistinek küldöttem. Ami pedig fennmaradt különböző kiadásokra és levonásokra fordítottam.

Május 8. szerda. 8 óra után keltem fel, szép napos reggelre ébredtem. Délelőtt 10-től 1/2 11-ig fegyverforgatás. Ebédkor átvettem a napi szolgálatot. Ebéd: jó húsleves (zsemlegombócos leves), főtt marhahús tarkabab főzelékkel és smarni tészta szilvalekvár és 1/4 liter vörösbor. Ebéd után 3 repülő keringett felettünk, de ágyúink visszakergette. Délután semmi dolog nem volt. Vacsora: pörkölt, galuskával. Az idő változó, borongós.

³⁴³ Soligo folyó, 24 km hosszú, a Piavéba folyik Falzè di Piave mellett, Pieve di Soligótól délre.

³⁴⁴ Földvály László leszármazottjai 2015-ben megtekintették a helyszínt. Közlésük szerint a templom áll, a páter érdeklődéssel szemlélte az egykori feljegyzést (Dr. Földvály László Zoltán közlése).

Május 9. csütörtök. 9 órakor keltem. Délelőtt semmi munka. Ebéd: húisleves, hús babfőzelék és grízes metélt. Délután pihenés. Vacsora: pörkölt, krumplival és liptói túró. Az idő elég jó volt. Repülők jártak és élénk tüzérségi tűz.

Május 10. péntek. Fél 10 órakor keltem. 11 órakor reg. raportra kellett vinnem Bötél Jánost, aki szökés miatt megbízhatatlanok közé lett sorolva, de már 1 éve harctéren van, és jól viseli magát ezek után sorából törlését kértem, meg is kapta. Ebéd: húisleves gríz gombóc, hús, krumpli főzelék és 2 db piskótatészta. Délután a városrészt lerajzoltam. Vacsora. Az idő hideg, de borongós volt.

Május 11. szombat. 9 órakor keltem. Délelőtt rajzolásal töltöttem el az időmet. 1/2 12 óra felé egy olasz repülő mintegy 10 m magasságra ereszkedett le és a mi megfigyelő ballonunkat a gépfegyverével meglövöldözte, úgy hogy egy rekesz ki is lyukadt. A megfigyelő az esernyő segítségével kiugrott a kosárból és leereszkedett a földre. A mi ágyúink azután közrefogták a repülőt, majd a gépfegyver megszólalt, és állítólag gépfegyver golyótól találva a repülő a 44-es fronton leesett. Ebéd: gomba leves, főtt hús babfőzeléssel és smarn tészta kompóttal, 1/2 liter vörösbor. Ebéd után a battalionhoz kellett mennem Piavé de Solígóba, ittlétemkor a várostól mintegy kilométer távolságra a hegyek között a divízió muníció rakománya felrobbant. Ez hatalmas dörgést és földrázkódtatást idézett elő, úgy hogy a házak a ceppedlit járták, a képek hancúrt csináltak a falon és mibennünk a lélek is meghűlt, mert a pillanat műve lett volna, hogy a ház romjai alatt vettük volna észre magunkat. A robbanás megismétlődött. Áldozat 3 civil olasz halott és két katona sebesült. A mai nap egyéb nem történt. Vacsora: pörkölt, galuskával. Az idő jó.

Május 12. vasárnap. 7 órakor keltem. Tegnap du. egy új otthont kerestem, amely egy garzonlakás. Van benne egy fotel dívány, márvány asztalos tükörtartó, bőr szék, egy fonott karos szék, ágy paplannal, egy asztal virágcsokrokkal, egy zsübbet és vasállványú mosdó, kancsóval, még éjjeli csésze is. Délelőtt napos és stáció inspekciós tiszt szolgálatba léptem. Ebéd: A kompani közös asztalánál jelen voltunk, kapitány Kossuth, hadnagy Lux János, Én, Kende zászlós (izrael) és hadapród őrmester Szabó Jenő (Mi vagyunk a 12. század vezetői.) Éspedig volt grízleves, marhahús spenóttal és 2 db cukrászsütemény, 1/4 liter bor. Délután: szórakozás. A mai nap folyamán küldtem haza csomagot, és két levelet. Délután és este a posztokat jártam vizsgálni. Vacsora: pörkölt, grízes tésztával. 8 óra után nagy záporosó volt. A mai parancs szerint megkaptam a kis ezüst vitézségi érmet. Pistikétől levelet kaptam. 1 órakor feküdtem le.

Május 13. hétfő. 7 órakor keltem fel. Délelőtt gázmaszka próbálás Piavé de Soligettóba. 12 órakor reg. raporton voltam jelenteni, hogy a vitézségi érmet meg-

kaptam és a mellemre Varga őrnagy úr feltűzte kis beszéd kíséretével. Ebéd: gríz leves, marha sült babfőzelék és 2 db lekváros sütemény. Délután: alvás és rajzolás. Vacsora: fasírozott hús, uborka, paprika és kompót. Bort nem kaptunk ma. 9 órakor parancs szerint ki kellett menni a Stellungot (harcvonal) megtekinteni. Két hadnagy és én lettünk kiküldve. A Stellung ide 8 km távolságra van. Amerre mentünk az út már belátott, de maszkírozva van. Elértük Sernáglia³⁴⁵ városkát, itt a házak üresek, s majdnem minden házat gránát eltalálta, a magas torony csúcsát lelőtte és az oldalát is megrongálta. A katonaság már a helyén van, de nem a házakban van elhelyezve, hanem az udvarokban, vagy a házak mögötti szűk utcákban vannak pincszerű dekungok ásva, ahol nappal alusznak, s csak éjjel járhatnak, mert itt a repülők 10–15 m magasságban röpdösnek, és ha alakot látnak, gépfegyverrel lövik, de srápnelt is bocsátanak egy ember láttára. A városon keresztül eljutottunk a rendeltetési helyre.

Rendeltetési hely: Moriágó és Fontigó községbe³⁴⁶ kellett eljutnunk, ahol a 44-esek egy battalionja és a 3. bosnyákok vannak elhelyezve. A bosnyákoknál jelentkeztünk, ahol ordináncot kaptunk magunkhoz, aki vezetőnk volt. Itt a házak legnagyobb része romba dőlt, de legalább is nagyon meg van rongálva. Civil lakosság itt már nincsen. Katonaságot is alig lehet látni, mert kavernákba vannak elrejtőzködve. A templom tönkre téve, e mellett van földbe ásva a komandó. Megtekintettük a feldvachét, amely a Piavé partján van. A falutól mintegy negyedórányi járásra itt elszórtan vannak a feldvachék egymástól 3–400 m távolságra 24 órás szolgálattal a szabad ég alatt. A tiszti feldvachét néztük meg, ahol megtudtuk a szolgálatot. Az ellenség a Piavé túlsó oldalán van beásva és házakba elhelyezve. A Piavé itt 100 lépés, mintegy 100 méter csak száraz kavics terület, s ezen túl 900 m víz, a legmélyebb hely 220 cm. Itt az átkelés lábon lehetetlen. A tüzérség ritkán lőtt, de ha megbolondul 50–60 lövést lead egymás után. Haláleset nemigen fordul elő. A múlt héten a bosnyákoktól egy ember kiment a házból s meglőtték, egy gránátot küldöttek a házra, amely 5 halottat és 6 sebesültet csinált. 1/2 órás ittlétünk után visszafordultunk hazafelé. Az eső esett, de nem áztunk bőrig. 1/2 1 lehetett, mikor Soligóba értünk.

Május 14. kedd. Az éjjelt jól pihentem át, a két éjjeli nem alvás után, csak 1/2 10 órakor keltem fel. Lapokat írtam és azután jött az ebéd ideje. Ebéd volt: krumplileves, marhahús spenóttal és grízes tészta, bor nincs. Délután rajzolgattam. Vacsora pörkölt. Az idő borongós volt, esőzéssel. Levél jött Görgetegről és én is írtam.

³⁴⁵ Sernaglia della Battaglia, Pieve di Soligótól kb. 4 km-re, délnyugatra.

³⁴⁶ Moriágó: Moriago della Battaglia, Sernagliától kb. 4 km-re, délnyugatra. Fontigó: Fontigo, Moriago mellett kb. 2 km-re, keletre.

Május 15. szerda. Mivel ma egész napos gyakorlatozás lett volna a hegyek között, 4 órakor keltem fel, de mivel az eső esett, a gyakorlatozás elmaradt. Ebéd: gríz leves marhahús, hagymamártással és galuska és 2 db cukrázsütemény. Délután alvás. A vacsora sült hús metélt tészta, mártással. Az idő egész nap bozongós, esős volt. Az ágyúk hallgattak, semmi különös újság nincs.

Május 16. csütörtök. 1/2 4-kor keltem fel, mert ma egész nap lövés és handgránát dobálás volt a tőlünk 2 órai járásra lévő hegyek között. A lövés délig tartott. Az ebédet utána kihozták a legénységnek. Metélt rántott leves, marhahús és bundás zsemleforma, valamilyen mártással, de ezt megmondani nem tudom, hogy mi lehetett és utána smarni szilva kompóttal. Délután 3-kor kezdődött a handgránát dobálás, mely 6 óráig tartott, ezután szép csendesen haza ballagtunk. Vacsora már várt, fasiozott hús, spenóttal és utána jó vörösbor. Megjegyzem, hogy egy hete szép fehér búzakenyeret kapunk, mégpedig naponta 1/2 kilós veknit. Tegnap este vettem 5 liter fehérbort, olyan, mint az orvosság, vagy a to-kajjhoz lehet hasonlítani, literje 1 kor. 80 fillér. Bort a menázsihoz már 3 nap óta nem kaptunk. Civil háznál 1 kenyérért kaptam 2 litert, két kenyere volt, így 4 liter vörös borom is van. A front csendes. Ma elég jó idő volt, csak dél felé kezdett esni.

Május 17. péntek. 8 órakor keltem. Délelőtt maschinen gevekurzon voltam, mely 6 napig tart. Ebéd: volt leves, marhahús spenóttal, és 2 db sütemény. Délután a legénységgel utakat tisztogattam. Vacsora: pörkölt galuskával. Az idő elég kellemes volt. Vacsora után sétára indultunk, hallgatni a 44-es banda zenéjét. Éjjel 12-kor feküdtem le, de az éjszakám nagyon rossz, mert az álmaim nagyon idegfeszítők voltak.

Május 18. szombat. 7 órakor keltem. Délelőtt machinen gevekuruson³⁴⁷ voltam. A repülők nagyon alacsonyan jártak, de lelövés egy sem lett, a ballonból a figyelő ismét esernyő segítségével kiugrott, mert az olasz repülő annyira megközelítette. Tegnap az olasz a 44-eseknél kárt tett, mert egy házba betalálva 14 áldozat lett a ház összedőlése folytán (5 halott, 2 súlyos sebesült és 7-en könnyebben sérültek). (Az 1918. május 18-ai napi bejegyzés folytatása a X. füzetben.)

³⁴⁷ Géppuskás kiképzés (német: Maschinengewehr-Kursus). Lentebb: machinen gevekurus.

X. FÜZET
(1918. május 18. – 1918. július 9.)

1918. május 18. szombat. Ebéd májgaluska leves, marhahús, krumplifőzelékkel és 2 db lekváros palacsinta, bor nincsen. A kenyér (rendes porció) szép fehér. Délután pihenés. Este 6-kor felpakoltunk és új helyre Piavé de Soligó-tól 1/4 órai járásra, Péróba hurcolkodtunk át. Vacsora: sült hús, metélt tésztával. Az új helyre elérkezve a szakaszokat elhelyeztük, de mivel nekem egy dohos levegőjű kis szoba jutott, új lakás után néztem a szomszéd házban. Találtam is, de egy vénasszony nem akarta kinyitni a szobaajtót, mindég azt hajtotta, hogy civilist-civilist, mit sem törődve a jajgatásával, felnyitattam az ajtót, hát ez szépen berendezett szoba volt. A vénasszony belenyugodott a változtathatatlanba, beengedett, de az összes holmiját kihordta. Láttam szép selyem paplant és egy nagy kötény gyertyát, jó vastag és 1/2 m hosszú. Még sok értékes tárgyat kivitt, úgy, hogy a szobában két szék és egy ágy maradt, és két lepedőt hagyott vissza. A pihenés nagyon jól esett, de az álmom rossz volt.

Május 19. vasárnap. Pünkösöd első napja. Egész nap munkaszünet. 10 óra után egy olasz repülő annyira meg tudta közelíteni a megfigyelő ballonunkat, amely mihozzánk 2–3 km távolságra volt feleresztve a hegyek fölé, vércse módra 2–3-szor is lecsapott rá, de ágyúink és gépfegyvereink tűz közé fogták. A repülő a hegyszorosból villámgyorsan a mieink fölött alig 15m magasságban haladt el, míg végre tőlünk a 44-es tüzérségi légernél lecsapódott. Ebéd: májgaluska leves, marhahús (amelyet a mai naptól számítva 20 dekára szállítottak le), spenótfőzelék és egy db torta. A délutánt rajzolóssal töltöttem el. Vacsora: sült hús, krumpli garníringgal. 10 órakor fekédttem le. Az idő jó, napos volt.

Május 20. hétfő. Pünkösöd másnapja. 1/2 9-kor a ref. és evangélikusok részére egy erdélyi ref. lelkész istentiszteletet tartott egy olasz iskola falai között. 200-nál többen voltunk. Énekeltük a „Jövel szent úristen” első versét, azután egy úrvacsorára kimenő éneket is „Jer lássuk az úr keresztjét”. Az evangélikusok is kenyérral úrvacsoráztak. Egyházi iratok lettek kiosztva a legénység között. A hilf platz szintén az iskolában van elhelyezve, ahova sok 44-es sebesültet hozott

2 autó. Ebéd: tésztaleves, marhahús, krumplifőzelék és grízes tészta. Délután ismét a házunkat rajzoltam le. Vacsora: vadleves, sült marhahús nudlival. 1/2 11 volt mikor lefeküdtem. Jó idő volt.

Május 21. kedd. 1/2 5 órakor keltem, mert a mai nap ponton (csónakázási és hídépítészeti) kurzuson volta, amely délig tartott. Most hallottam, hogy az a repülő, mely vasárnap leesett, srappel hüvelytől találva volt kényszerítve a lezuhánásra. Éspedig a gép francia gyártmány, a kormányosa egy francia kapitány volt, aki két sebet kapott, egyet a nyakára, úgy hogy az illető már repülés közben haltott volt. Mikor kint voltam a vachén, még nem hallottam. Ebéd: krumpli leves, sült marhahús, spenótfőzelékkel és 2 db töltött torta, bor nincsen. A mai nap egy kisebbszerű csomagot küldöttem haza alkalmilag. Tegnap este kaptam hazulról háborús lapokat. Még meg akarom azt jegyezni, hogy vetés már mindenféle teljesen kifejlődött, mely szép zöld. Egy tábla rozs van itt a közelben, amelynek szára becslés szerint 2 méter 50 centi lehet (ez ritkaság). Szőlő rengeteg sok lesz. A népek most permeteznek. Szántanak, kukoricát vetnek, és selyemhernyó tenyésztéssel foglalkoznak. A petéket a mi komandaturánktól kapják. A szilva és cseresznye szép nagy szemű. Du. 4 órától kis fegyvergyakorlat. A mai napon napos tisztí szolgálatot vettem át. Lénung fizetés. Lénung-kenyér – hús és bor. Fejenként kaptak 20 kor. 50 fillért. Vacsora. Idő jó. Lapot küldöttem: Palotára, Hartyánba és Kecskemétre.

Május 22. szerda. Reggel 6 órakor keltem, a reggeli rendes, feketekávé. Dél előtt gépfegyver kurzuson voltam. Ebéd: metélt tésztaleves, marhahús bundás kenyér spenóttal és két darab torta. Délután: Lénungfizetés volt, és gázmaszkával iskolázás. Vacsora: fasírozott hús, spenót főzelékkel. Ma délelőtt folyamán egy 69-es hadnagy a lovászával kiment sétalovaglásra a mellettünk levő úton, a lovak port vertek fel, amit a digó észrevett, s nyomban arra a helyre 6 gránátot leadott. Egy gránát a lovász fejét találta el, amit a testről leszakított és az útra vágódva explorált. A lovász lova 3 helyen megsebesült, a hadnagy pedig sértetlenül visszafutott. Az idő nagyon jó meleg. Tüzérségi tüzelés a repülőkre. Naponta több ízben repkedtek ellenséges repülők.

Május 23. csütörtök. Ma reggel a legénység 4 órakor kelt fel, mert ismét a hegyek közé egész napi übungra mentek ki. Én gépfegyver kurzusra idehaza maradtam. Ebéd: galuskaleves, marhahús, mártással és grízes tészta, fél liter vörösbor. Délután lefeküdtem, de aludni nem tudtam, mert még hűvös szobában is izgadtam. Vacsora: pörkölt galuskával. Ma nagy hőség. Görgetegről levél jött, én is írtam Görgetegre, Hartyánba és Kecskemétre.

Május 24. péntek. Reggel 7 órakor keltem. Reggeli fekete. Délelőtt: gáz iskolázás. Ebéd: grízes leves, marhahús pirított krumpli garníring és 1 db savanyú uborka és 2 db kelt lekváros bukta. Délután ismét gáz iskola. Vacsora: pörkölt galuskával. Az idő nagyon meleg, kissé szeles. Ma a mi részünkről 19 repülő volt fenn a fejünk felett. Este 9 óra 30 perckor hurcolkodás az előbbi helyre, Rostikola helyiségbe.

Május 25. szombat. Rostikola. Este 1/2 11-kor érkeztünk meg a régi helyünkre, a házat, amelyben voltunk, annak idején lerajzoltam. Most ismét ugyanabban a szobában vagyunk hárman, ahol azelőtt voltunk. A szoba: 3 db ruganyos díványforma, egy asztal és 3 szék van, egyéb tárgy nincsen. A délelőtt folyamán pihentünk. Ebéd: galuskaleves, marhahús krumplifőzelékkel és egy darab torta. Bort pénzért kell venni, 1 liter két korona. Délután rajzoltam ismét a házat, de már egészen más kép tárult föl, mert mindenféle kifejlődött és nagyon zöld minden. A szőlő már virágzik, a cseresznye és füge már érőfélben van. Vacsora: 7 órakor, sült hús, spenóttal. Ma vettünk fejenként 3 liter bort. Voltunk hatan, s a légénység által elkészített zöld lugasban kedélyes estét töltöttünk. 12 óra volt éjjel, mikor elszéledtünk és lefeküdtünk. Az idő nagyon meleg volt. Tüzérségi lövöldözés. Levelet kaptam Görgetegről, Hartyánból, Kecskemétről. Ma kaptam hazulról tábori lev. lap köteget.

Május 26. vasárnap. 1/2 10 óra volt mikor felkeltünk. Felöltözés után a hegyre felmentünk az ellenséges állást nézegetni. Nagyon szép kilátás volt, a Piavé szépen ide látszik. Ebéd: krumplileves csipetkével, marhahús savanyú lével és krumpli garníringgal és 2 db torta. Délben napos szolgálatot vettem át. Délután levélírás és heverés. Vacsora. Ma délután levelet kaptam hazulról. 5 óra felé nagyon elborult és nagy mennydörgéssel, villámlással jó eső volt, ami már szükséges is volt, mert a por és hőség hihetetlen volt. Kevés lövöldözés volt, pár repülő járt a levegőben. Izsáknak lapot írtam az illetőség ügyben.

Május 27. hétfő. Reggel 5 órakor keltünk, mert a légénységnek ki kellett menni utat javítani, s kaparni a sarat. 10 órakor berukkolás. Az eső folyton esett. Ebéd: marha húsleves, hús krumpli garníringgal és 2 db torta. Délután 3-tól, este 6-ig ismét útjavítás. Délután 4-kor színházba mentünk, nagyon jó darabokat adtak elő, a színdarabok 10 percig tartóak voltak, de a bakatársaság, aki jelen volt, nagyon jól mulatott. Belépőjegy 4 korona volt. A tiszta jövedelem az özvegyek és árvák javára átengedve. A színészek válogatottak voltak. A többek között, pestiek, kassaiak és kecskemétiak. Színlap mellékelve. Vacsora: sült hús, kelkáposzta (eper levélből) és faszírozott hús. Levelet kaptam Görgetegről.

Május 28. kedd. 6 órakor keltünk és a tegnap elhagyott munkát folytattuk. 10 óra után berukkoltunk. Ebéd: húsleves tésztával, sült hús zsemlegombóc hagymamártás és 2 db cukrászsütemény. Délután batallion inspekciós szolgálatot vettem fel, s így nem csináltam egyebet, mint a századokat megvizsgáltam, nincs e valami baj. Délután 4-től 6-ig és 9-től 11-ig feld (tábori) színház volt. Színház után a színészek meg lettek hívva egy kis mulatságra. Vacsora: gulyás nokedlivel. A színészek Refrontolába³⁴⁸ játszottak, ahová 3 kocsi értük küldve. 12 órakor megérkeztek, amikor már várta őket a jó vacsora. Volt 5 nő és 6 férfi. Borunk 50 liter volt. Az ezred vonós bandája ide lett rendelve. A mulatság reggel 4-ig tartott. Az idő borús volt, néha esett az eső. Levelet kaptam Hartyánból és Viskről, én is írtam.

Május 29. szerda. 2 órakor keltünk, mert délelőtt nem volt semmiféle foglalkozás. Ebéd: húsleves tésztával, fasírozott hús savanyú káposztával és 1 db rumos torta. Délután: 1/2 5-ig pihenés, 1/2 5-től 1/2 7-ig lövés. Vacsora: sült hús, kelkáposztával (de eperfa levélből készült). Az idő borongós. Kevés ágyútűz.

Május 30. csütörtök. Úrnapja. 1/2 9-kor keltem. Délelőtt semmi. Ebéd: húsleves, fasírozott savanyú zöldbab főzelék és sütemény. Délután az utat javítottuk. Repülők jártak. Kis ágyú-tüzelés. Jó napos idő volt. Görgetegről levél jött és ment.

Május 31. péntek. 6 órakor keltem. 1/2 7-kor ponton kuzusra ment a század. Ez abban állt, hogy 20 ember két egymásba akasztott pléh csónakot jó nagy területen teljes felszereléssel felváltva cipelték. A súly 8 métermázsa, amely alatt a légénység görnyedt. Jelen volt: Kirschausetz oberát brigadéros, kir. alezredes, Varga és Br. Nauvirth őrnagy urak. 10 órakor az übungnak vége lett. Ma a brigadéros úr nálunk volt ebéden. Ebéd volt: májgaluska leves, bécsi szelet krumpli garníring és szilva kompót és 2 db cukrászsütemény és megint egy csésze feketekávé. Délután út munkálatok. Vacsora: sült hús spenóttal. Repülők jártak. Kevés ágyútűz. Az idő szép napos.

Június 1. szombat. 6 órakor keltem. Reggeli rendes. 7 óra 10-re útmunkálat. A délelőtt folyamán sok repülő járt. Tőlünk 4 repülő fönt volt, amelyből kettőt az ellenség lelőtt, de a pilóták ügyesen levezették a gépet a mi területünkre. Ebéd: húsleves, sült hús zsemlegombóc és uborkafőzelék és grízes nudli. Délután ismét útmunkálat. Vacsora: gulyásos. Ma kaptam levelet Görgetegről, Hartyánból, Ócsáról egy iskolás lánytól és Kecskemétről. Repülő harc és nagy ágyú-tüzelés. Az idő jó meleg.

³⁴⁸ Refrontolo, Rostikola mellett.

Június 2. vasárnap. 1/2 8-kor templom menet és lénungfizetés. A mai napon lírával és centtel fizettem. Egy ember kapott 21 líra 50 centet. Ebéd: húsleves, sült hús szaft nokedlivel és 2 db cukrászsütemény. Délután tiszthelyettes temetésére mentünk Piavé de Soligetába. Az illető maschinger I-nél volt beosztva. Halála hirtelen történt, éspedig miután kifeküdt a hűvös fa alá, mert nagyon meleg volt. 7 órakor, mikor a pipása kelteni akarta, hogy a vacsorája már itt van, amikor a pipás észrevette, hogy meg van merevedve. Az orvos állítása szerint szélütés érte (sovány ember volt). Temetése parádéval történt. Vacsora: fasírozott hús, dinsztelt káposztával. Ma voltam fenn a hegyen lévő megfigyelő álláson, hol 18-as nagyítón a tengert és Velencét is lehet látni. Ide 70 km távolságra van. Ma gáz gránáttal lőtt az olasz. Úgy hallom áldozata is lett. Az idő nagyon meleg volt.

Június 3. hétfő. 7 órakor útjavításra kirukkolás. 10 órakor már bejöttünk. Ebéd: rizskása leves, marhahús, spenóttal és 2 db sütemény. Délután az útjavítás folytatása. Kevés ágyútűz. Vacsora: sült hús rizskásával. Jó idő volt.

Június 4. kedd. 7 órakor keltem. Délelőtt 10 órától olasz gépfegyver ismertetése, szétszedése, összerakása. Ebéd: húsleves tésztával, marhahús spenóttal és császár tészta (olyan, mint a smarni) kompóttal. Délután 4 órakor olasz gépfegyverrel lövés. A legénység éjjeli munkán volt 1/2 9-től reggel 4-ig. Borús, esős idő volt. Levelet kaptam Görgetegről. Kevés repülő és tüzérségi harc.

Június 5. szerda. 1/2 7-kor keltem. Délelőtt pihenés, mert a legénység éjjeli munkálaton volt. Az óram rugója elszakadt és azt csináltattam meg. Ebéd: tésztaleves, marhahús sütvé és krumpli garníring és lekváros palacsinta. Délután 4 órától harcászati gyakorlatozás. Vacsora: fasírozott salátával és hónapos retek. Az idő borongós volt. Repülő kevés volt, estefelé a tüzérség lövöldözött.

Június 6. csütörtök. Délelőtt út munkálat 8-tól 11-ig. Ebéd: húsleves, hús zöldborsóval, 1 db tortaszelet. Délután út munkálat 1/2 4-től 1/2 7-ig. Ma elment a bat. kom. Báró Neistein őrnagy úr tőlünk, át lett helyezve Udinesébe. Helyébe jött kapitány úr (Ritmaister) Ridlich, aki a bat. kommandót a mai napon át is vette. Állítólag nagyon szigorú ember. A háború kezdete óta megszakításokkal kint van a harctéren. Ő megteszi azt, hogyha ütközet van, s látja, hogy akár baka, akár tiszt vonakodik előre menni, azonnal lelövi. Különböző társadalmilag elég barátságos. Magyarul nem tud. Hadnagyi kinevezésemre vonatkozó reg. apfert. No. 53-1918. III/27. Rangszámom 1880-1918X/1. Délután a fejem nagyon fáj. Vacsora: gulyásos, de ezt nem tudtam megenni. A gyomrom nem tűrte és korgott. Tegnap óta a mi kenyérünk is kukoricás, s ez megülte a gyomrunkat. Az idő jó meleg volt. Ágyúzás jobbról és balról. Az idő jó. Kevés ágyútűz. Levelet kaptam Görgetegről és Rákospalotáról.

Június 7. péntek. Ma még rosszul éreztem magamat. 8 óra után keltem fel, s ezután elmentem az orvoshoz, aki egy pohár vízbe karlsbadi sőt adott, sőt itatott meg velem. Délelőtt útmunkálat volt, kimentem hozzájuk, de már 10 órakor bejöttünk. A melegség ismét megfájdította a fejem és lefeküdtem. Ebéd: krumpli-leves, cukorborsó fasírozott, hús és liptói túros tészta, de nagyon keveset ehettem belőle. Délután: út folytatása én azonban feküdtem. Lapot kaptam Budafokról, Kovács jegyzőtől és Görgetegről. Vacsora: pörkölt. Ma nagyon sok repülő ment, de ágyúink dacára, hogy rengeteg lövést leadtak, találat nem volt. 9 órakor menetgyakorlatozás volt, éjjel 12-kor tért vissza a század. Mivel a gyomrom meg volt dagadva, én nem rukkoltam. Az idő jó, meleg napos volt. Levelet írtam Görgetegre.

Június 8. szombat. 8 órakor volt a felkelés. Délelőtt 9–11-ig marsch-übung gyakorlatozás. Ebéd: húsleves galuskával, marhahús káposztafőzelék és két db sütemény. Délután a század új beosztása és felszerelése, és előkészület a forma-rendre. Vacsora: pörkölt és liptói túró. Ma szintén sok repülő járt és tömérdek lövés hiába való volt. 9 órától éjjeli munkálat. Levelet írtam Görgetegre, Budafokra, Babarera és Váchartyánba. Az idő jó volt.

Június 9. vasárnap. 1/2 8-kor keltem. 3/4 8-tól 10-ig istentisztelet a szabad ég alatt. Ebéd: húsleves, fasírozott zöldborsóval és jó nagydarab torta. Ma ebéden és vacsorán volt nálunk a Piavé de Soligói kath. pap, aki úgy látszik elég kellemesen érezte magát a jó ebéd mellett. Állítólag forradalmár vezér volt, míg a terület el nem lett foglalva (a béke mellett harcolt).³⁴⁹ Délután pihenés. Vacsora: előétel 2 db ruszli és sült hús krumpli garníring. Az idő jó. Kevés ágyútűz. Levelet kaptam Görgetegről és Rákospalotáról.

Június 10. hétfő. Délelőtt inspecirung volt 10 óráig és azután játék. Ebéd: salátaleves, sült hús savanyú zöldborsó salátával és mákos tészta. Délután 4-től 6-ig gyakorlatozás. Ma délelőtt napos szolgálatot vettem fel. 10 órakor 100 emberrel ki kellett mennem a Piavéhoz, pontonokat (csónakokat) kiszállítani és elrejteni. Costából Sarmaglinig³⁵⁰ lovakkal kocsin vontatták ki, s azután a kocsit, melyen két csónak volt, 20 ember húzta ki a partra. Közben kaptunk ágyútűzet, úgy hogy 40 ember az ijedelemben megugrott (haza szökött), 60 emberrel maradtam

³⁴⁹ A naplóíró unokája és dédunokája 2016 augusztusában felkereste az egykori páter jelenlegi utódját. Bemutatva az egykori dokumentumokat – angol tolmácsolás mellett – nagyon szívélyesen fogadta látogatóit. A páter elődjének nevét az egyházi dokumentumokból ismerte és hála volt a látogatásért, amelyet kötegni helyi egyházi kiadvány ajándékozásával is bizonyított. (Dr. Földváry László Zoltán közlése)

³⁵⁰ A Piave partjától Sernagliáig kb. 4 km a távolság.

reggel 1/2 4 óráig. 5 óra után értünk haza, amikor megkapták a kávékat s azután délig aludtak. Ebéd: húisleves galuskával, marhahús káposztával és 2 db lekváros sütemény. Délután 1/2 5-től 1/2 7-ig út munkálat. Még ma nem aludtam semmit, mert el voltam foglalva. Tegnap a pipásom beteg lett, mert bezabált. Hazulról egy földije jókora csomagot kapott, s azon felül a századnál is bevásárolt szalámi, túró és sonkafélét. Kénytelen voltam más pipást fogadni. Most egy pilisi (Pest m.) emberem van 36 éves, remélem, jobban fogja helyét megbecsülni. Vacsora: fasírozott hús, babfőzelékkel. Az idő jó volt.

Június 11. kedd.³⁵¹ Délelőtt kirukkolás. Ebéd: húisleves, hús káposztával és 1 csoki torta. Délután: út munkálat. Este vacsora: sült hús, főzelékkel. 9 óra után ki kellett menni 100 emberrel Sernaglia felé a Piavé partjára pontonokat és csónakokat hordani. A dígó ágyúval nagyon lövöldözött. A második éjjel nem aludtam. Az eső nagyon esett egész éjjel. 5 órakor értem haza, és feküdtem le. Levelet kaptam Viskről.

Június 12. szerda. Délelőtt aludtam egész 2 óráig. Ebéd volt: krumpli leves, sült hús, babfőzelék és diós rétes. Délután ismét aludtam vacsoráig. Vacsora: pörkölt galuskával. 1/2 9-kor keltem fel. Az eső egész nap esett. 9 órakor ismét ki kellett menni, de most már az egész századnak. 12 óra után megkezdtük a munkát, 2 óra felé az úton annyira megtorlódtak a kocsik, hogy mozdulni sem lehetett. Végül annyira rendeztük a közlekedést, hogy a munkálatokat megkezdhattuk. Az eső folyton esett. 20 embernek kellett egy csónakot vinni kb. egy km távolságra és ezenfelül hasig érő folyón kellett keresztülmenni, mikor elérték a Piavé partját, egy csónakot a Piavé el is ragadott. A dígó ismét nagyon lőtt. Mint hallom, az első éjjel, mikor kinn voltam nem messze tőlünk az úton lecsapott, és hat lovat, egy embert agyoncsapott, két ember pedig megsebesült. Ugyanaz nap Piavé de Soligóban négy 44-es baka fürdött, s véletlenül, vagy egy repülő megláthatta és a tüzérségnek megadhatta, hogy lőjön oda. Ami meg is történt, és jó találat volt, mert mind a 4 ember meghalt.

Június 13. csütörtök. Reggel 7 órakor feküdtem le, és aludtam 12 óráig. Ebéd volt: májgaluska leves, marhahús zöldborsóval és két db torta. Délután kaptam levelet Hartyánból és Görgetegről, és viszont én is írtam. A pipásomat elvezényelték a trénekhez, így megint új embert kellett választanom. A mostani Varga János rákospalotai ember, evangélikus 36 hónapja van kinn a harctéren. Az idő borús, de nem esik. Ma kaptunk egy új zászlóst a századunkhoz. Ez már régi is-

³⁵¹ A dátumok és a napok megnevezésében az eredeti napló dátumozása ettől a naptól kezdve 1918. június 27-ig hibás. 1918. június 11-e nem hétfő, hanem kedd volt. Ennél a résznél a dátumokat és a napokat a helyes sorrendben közöljük.

merősöm Varga Ferkó István ápornoki tanító. Alsónémedi tanító fia. Ő vele tanultam a körösi képzőben. Most a tisztí állományunk a következő: Gál Jenő főhadnagy, Láza János hadnagy, én, Varga zászlós, Kende Ernő zászlós, Szabó Jenő kadét. és Mándi Lajos tiszthelyettes. Délután ismét aludtam egy keveset. A mai napon beteget jelentettem és fekve maradtam. Az ebédet még nem ettem meg, pedig már 4 óra elmúlt. Vacsora: sült hús szaft és krumpli. Ma este megvizsgált az orvos és azt mondta, hogy elküld főorvosi vizsgálatra. A legénység 9 órakor ismét kiment a Piavéhez pontonokat szállítani. Reggel 5 órakor jöttek haza. Én ágyban feküdtem egész nap. Az idő borongós, de nem esett. A digó ma keveset ágyúzott. Dél előtt a mashinger (géppuska) lőtte az utat. Róth hadnagy a karján meg is sebesült.

Június 14. péntek. Reggel 5 órakor mikor jöttek haza felébredtem, megkávéztam és azután tovább aludtam. Dél előtt tehát az egész század aludt. Ebéd: savanyú bableves, fasírozott hús, savanyú krumpli salátával és 2 db sütemény. Az idő nagyon jó volt. Délután ismét alvás, 5 órakor meg lett zavarva a pihenésem, mert mozgósítva lettünk. A legénység el lett látva élelemmel, illetve vacsorával. Kaptak kávé, rumot, szalonnát, kolbászt, lekvárt, sajtot és kukoricakását, egy egész kenyeret. Természetesen az éhes baka társaság mind bekebelezte. A mi vacsoránk sült hús, krumpli garnírun, azon kívül mi is kaptunk rumot, szalonnát, sajtot és hat darab süteményt. 6 órakor tudtomra adták, hogy a trénhez lettem helyezve tartalékos tisztnek, vagyis ha az ütközetben elesne a tiszt, helyébe megyek. 9 órakor volt az indulás az egész divíziónak. Jó kedvvel, dalolva mentek.

Megjegyzem, hogy az olasz délután valamit sejthetett és pergőtüzet adott le. Éjjel néhol elég erős ágyútűz volt. A tüzéségi tüzelés 3 órára lett kitűzve. Ekkor meg is kezdődött, rettenetes puffogás, gáz gránát lett 5 óráig leadva, mialatt csapataink hidakat készítettek az átvonuló csapatok részére. Az egész égbolt tűzszikra volt. 5 órakor már a 69-esek elfoglalták az első vonalat. A jobbszárnyon a tüzelés csendesedett. A balszárny élénk pergőtüzet adott le. 7 óra felé a jobbszárny elhallgatott, a balszárny csendesítette a tüzelését. Ekkor az ágyúkat vitték át a túlsó partra. A tüzelés a balszárnyon tovább tart. 9 órakor már a második, 9 órakor már a harmadik linea is a mi kezünkbe jutott. Az első sebesült a harmadik századtól jutott a szemem elé, aki az ülepén kapott schrapnel szilánkokat. Az ülepe egy vér. 10 óra ezredünk már át van a Montellón.³⁵² A tüzelés a balszár-

³⁵² Montello város Falzè di Piavétól kb. 31 km-re délre, Trevisótól nyugatra található. 1918. június 15-én az Osztrák–Magyar Monarchia hadereje támadást indított a térségben. A dél-tiroli fronton a korábbi vezérkari főnök, Conrad von Hötzendorf vezette hadseregcsoportot két nap után verték vissza az olaszok. „[Svetozar] Borojević arcvonalszakaszán a Piave folyón több helyen sikeresen átkeltek és némileg előrenyomultak, de a támadás néhány nap alatt itt is összeomlott. A közben megáradt Piavén visszavonulni is alig lehetett, és a hadsereg jelentős veszteségeket szenvedett: halottakban, sebesültekben, fogságba esett 150 ezer embert.” Galántai: i. m.

nyon élénk. 1/2 11 órakor kaptam azt a parancsot, hogy a reg. kommandón jelentkeznem kell, ahol be leszek osztva inspectióba. 12 órakor jelentkeztem Falzéba.³⁵³ 1 óráig pihenés, mikor telefonos jelentés érkezett, hogy csapataink a hegyen túl vannak, lehet közelebb jutni. Felvettük a sátorfánkat és a reg. stáb útnak indult. Útközben már láttam, hogy az egész hadsereg mozgósítva lett. Ejutottunk a Piavé partjára ahol már pontonos hídon haladtak a különböző ezredek tartalékai. Alig haladunk a Piavé közepén, mely kavicsos sziget volt, megjelent feletünk a magasban 8–10 repülő. A gépfegyveres legénység tüzelni kezdett, de hiábavaló volt. A repülőkről bombákat dobtak le, mely igen csak kárt okozott. Tudtommal Vonyavka reg. pátert és a vele haladó bat. orvosainkat érte. A páter fárából egy nagydarab húst kivágott, a doktor a lábán sebesült meg. Azután Juszta János pécskai tanító megsebesült. Egy őrmestert agyonütött, s ezen felül számtalan sok sebesülés történt.

A legénység amennyire lehetett elrejtőzött, de hiábavaló volt. Mégis sikerült a túlnyomó résznek megmenekülni minden baj nélkül. 1/2 4 óra volt mikor felértünk a hegytetőre, amikor láttam az éjjeli pergőtűz hatását. Luk egymás mellett, kisebb-nagyobb méretű. A legnagyobb 10 m átmérőjű és 5 méter mély. Nagyszerűen be volt löve az egész terep. Az olaszokra ez váratlanul jött, mert mindenüket hátrahagyták, akik meg tudtak menekülni. Nagyon sok a gránát és golyó áldozata lett. Foglyok százával jöttek át, csak egy ember kísérte őket. Több kisebb csoport mellett nem is volt kíséret, önként jöttek és örültek, hogy fogságba kerültek. Rettenetes látvány. A repülők folyton tízesével röpködnek és a felvonuló csapatokra hagyják le a bombát. Úton útfélen olasz halott hevert. Én először egy gumilepedőt vettem magamhoz, mert az eső esett, de mikor láttam, szép gumi esőköpenyre váltottam fel. Az ágyúzás szüntelenül szólt. Már éjjel 12 óra és a gépfegyverek és ágyúk folyton szólnak. Koszt ma nincsen.

Június 16. vasárnap. Tegnap délután elmaradtam a regiment századtól, mert oly sűrű fás helység volt amerre jártunk és rengeteg gyalogút mindenfelé. Éjjel 12 óráig kerestem a regiment kommandót, de sehol nem találtam meg, így kénytelen voltam a batallion helpplacon³⁵⁴ aludni. Reggel 7 órakor elindultam a reg. kommandómat felkeresni, de mivel nagyon sok repülő járt 5-6 lépésnél többet nem lehetett megtennem. Negyedórai utat reggel 7-től 1/2 11 óráig tettem meg.

332. A sebesültek között volt Földváry László is. Az olasz fronton fogságba esett magyar katonákról: Takács Bálint: A Nagy Háború magyar hadifoglyai Olaszországban. In: *Az Osztrák–Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország összeomlása 1918-ban; Konfliktusok és megoldási kísérletek*. Szerk. Barta Róbert–Kerepeszki Róbert–Pintér Zoltán Árpád. Kapitális Kft., Debrecen, 2019. 125–138.

³⁵³ Falzè di Piave, Pieve di Soligótól kb. 4 km-re, délre. Lentebb: Falsé.

³⁵⁴ Zászlóalji egészségügyi ellátóhely, kötözőhely (német: Hilf, Platz).

Jelentkeztem az ezredes úrnál, aki késedelmemet valószínűleg bujkálásnak vélhette. Kimondta a sentenciát, hogy be fogok rukkolni a századomhoz, amely a tűzvonalban van. Közben jöttek a századomtól elmaradott emberek, akiket nekem el kellett vezetnem. Összesen 7-en voltunk. Alig mentem 200 lépést, már repülők bolyongtak felettünk, fa alá kellett húzódnunk, ez így tartott jó ideig. Egy völgykatlanhoz értem, ahol a mi tüzérségünk foglalt állást. A repülő észrevette, és a tüzérséget értesítette. Egy 28-as gránátot az olasz tüzérség odalőtt, és 12 lovat a légnyomás agyoncsapott, és két ember is meghalt. Itt volt egy ház, amelyben volt az olaszok raktára. Ide bementünk és jól felpakoltunk zvibakkal,³⁵⁵ húskonzervvel, volt szemes kávé és cukor is. Utunkat tovább nem folytathattuk, mert folyton jártak a repülők és bombákat dobáltak. Délután 5 óra felé, mikor egy bozótban meghúzódtunk, hallottunk nagy ágyú és gyalogsági tüzelést, majd a fejünk felett sűrű golyózáport. Először azt gondoltuk, hogy srapel szilánkok, de mikor ez 5-ször megisméltődött, rájöttem, hogy a hegytetőről tüzet kaptunk. Ahányan voltunk annyi felé futottunk szét, mert fegyver egyedül nálam és egy bakánál volt, a többi szanitész volt, akik még a Piavénál tegnap visszamaradtak.

Én a hegyoldalban egy alá alá fekdtem, hogy a repülő észre ne vegyen. Alig fekszem ott 5 percig, amikor azt veszem észre, hogy négy-öt lépésre mellettem golyók csapkodnak. Arra gondoltam, hogy front harc van, és a fegyver golyók ide csapódnak le, de gyanús volt előttem a dolog, mert azok mindég körülöttem csapódtak le, felnéztem a hegytetőre, mikor két olaszt látok felém közeledni és céloz. Mivel hosszába fekdtem nem tudott eltalálni, oldalt ment, hogy keresztfekvésemben lőjön rám. Először lőni akartam, de eszembe jutott, hogy itt áttörésről lehet szó. Helyemről felugrottam és visszaszaladtam a regiment kommandóhoz jelenteni, hogy olaszok vannak a közelben. Az ezredes úr a kommandót készenlébe tartotta, közben mindenfelé telefonált, de azt a jelentést kapta minden oldalról, hogy semmi mozgalom nincsen. Közben látcsövön is vizsgálták az általunk megjelölt helyet, de nem láttak semmit. Már kezdtem félni, hogy határozott állításomért bajba kerülhetek, hogy megzavartam a nyugalmat. A századomtól ismét 12 embert kértek a hely megvizsgálására. Alig pár perc múlva jön a 69-esektől a jelentés, hogy áttörtük a frontot, de azt nem jelentették, hogy egy részen az olaszok jöttek be. Erre a jelentésre engem elkergetett, hogy azonnal rukkoljak be. Az egész front megindult és kergették az olaszokat. Előre kellett menni, így a reg. kommandó is vette a sátorfáját és felpakolt úgy este 8 óra felé. Én útközben találkoztam a kiküldött 12 emberrel, akik megvizsgálták a terepet, és nekem adtak igazat, mert az áttörés nyoma látható volt. Már ekkor jöttek a sebesültek és olasz foglyok. Az ezredes úr is találkozott későbbben egy 69-es őrmesterrel, aki megsebesült és kérdezősködött tőle, akitől menten megtudta, hogy

³⁵⁵ Kétszersült (német: Zwieback).

áttörték a frontjukat. Ekkor aztán állításomnak igazat adott. Ezért a cselekedetemért már kitüntetésben kellett volna részesíteni, mert ha mi őket nem kergetjük vissza, könnyen el lett volna fogva a reg. kommandánk. A mai nap folyamán tudtommal rengeteg volt a sebesültek száma, különösen 69-es. Az 52-esből csak alig 5-6 ember. Ma megtudtam azt is, hogy a reg. páter és zászlós Juszt az elvézésbe meghaltak. Rengeteg halott és sebesülés történt az átkelésnél. A mi századunkból 40 ember sebesült meg és két halott lett. Akitől a csomagot küldöttem és későn adta fel, mind a két szemére megvakult. Ma sem ettem még. Az eső esett. Ma éjjel egy cseppet sem aludtam, mert előrevonulás volt.

Június 17. hétfő. Délelőtt kimentem a tűzvonalba. Itt ember-ember hátán vannak a halottak az olaszok részéről, mert a 69-es bakák nem kegyelmeztek még akkor sem, ha megadták magukat és könyörögnek. A mi részünkről is elég sok a halott, de a sebesültek száma annyi, hogy a szanitészek nem győzik behordani. Sokat még meg lehetne menteni, de szanitész hiány miatt elvéreznek. Délután 5 órakor azt a helyet, hol most voltunk a Piavé partján, az utolsó szögleten lévő fronttal cseréltük fel, ez a hely nagyon veszedelmes. Itt a megérkezésünkkor nem mehettünk be a tűzvonalba, mert csak rezerve hely volt, a megpihenésre jó volt. Itt volt a regiment hilf platz is. (sebesült ellátó) Az éjjelt mi tiszték a betegek között töltöttük. A legénység pedig ahol talált helyet, ott húzta meg magát. Este hozták a sebesülteket. Ma sebesült meg Dudás zászlós, akivel egyszerre lettem zászlós és Kenyeres főhadnagy, mindketten láblövést kaptak. Sok tiszt és zászlós esett már el. Matejka zászlós szintén megsebesült, itt fekszik mellettem. A sebesültek számát nem tudom, mert az álom elnyomott. Az eső esett ma. Enni nem kaptunk.

Június 18. kedd. Amióta a hegyen vagyunk, az ágyúbömbölés nem szünetelt, az egész hegy már fel van szántva. A tüzelés percig sem szünetel, minden völgykatlanba küldi a könnyebb és nehezebb ágyú lövegeket. Matejka zászlós meghalt, itt is temették el. Délután 3 óra van, s már 200 sebesült jött a kötöző helyre, de mennyi halt még meg? Németh zászlóst a legényével telibe találta és a föld alá temette, nyoma sincs. Nagyon csúnya sebesülések vannak. A századunk 172 emberből állott, s ma 70 re számol. 5 órakor Kardos hadnagy fejlődést kapott, 3 órát élt és meghalt, itt temették el a kötöző helyen. Rettenetes nap volt ez, mert a veszteséget 1000–1500-ra lehet becsülni. Előrenyomulás. A repülők miatt mozdulni alig lehet, mert bombáznak. A Piavén a pontonhidat folyton szétlövik, így mindenféle áthozás meg van akadva. Még ma sem kaptunk enni. Ez már a negyedik nap. Este 10 óra felé kaptuk a leváltást, helyünkbe jöttek az 5-ös huszárok. Mi visszafelé jöttünk a Piavé partján lévő köves úton, de folytonosan lövik. Végre eljutottunk egy völgykatlanba, ahol megpihenhettünk volna. Előttünk a tűzvonal van. 12 óra éjjel lehet, amikor nagy nehezen lefeküdhettünk. Ki vagyok

merülve, az arcom meg van dagadva, a fogam fáj. Beteget már kétszer jelentetem írásbelileg a reg. kommandónál, de tudomásul sem veszik, s engedelem nélkül az orvos nem fogad – nem vizsgál meg – hiába minden, szenvednem kell.

Június 19. szerda. Délelőtt pihentünk, az idő elég gyorsan telik, s lassan már 1/2 3. Az ágyútüzelés megkezdődött, de perc szünet nincsen. Lapulunk a hegyoldalba, hajunk már a félelemtől égnék áll, és várjuk a pillanatot, hogy a nehézlöveg melyik percbe üt agyon, vagy tesz nyomorékká. A lövegek jobbra, balra, előttünk, mögöttünk, majd közöttünk csapódnak le. A legénység, azt lehet mondani csomósan fekszenek egymás mellett, elég nagy kiterjedésben. 6 óra, este van, szanitész kiáltások hol jobbról, hol balról hallatszanak. Én egy gránát tölcserben húzódtam meg, a lövegek a fejem felett zúgnak és robbannak. Alig 5-6 lépésre levág az első gránát. Megsebesül Plén Ádám a karján (önkéntes káplár) Nemsokára az önkéntes freit Virágnak a bal lábát vágta le, egy harmadik ülf. Lepeginek karlövése. Ez mind mellettem játszódik le. Már az örülethez közel állottam. Repülő 10–15 folyton felettünk kóvályognak és vizsgálták a terepet, hogy van-e sok veszteség. Mozdulni sem lehet, nehogy észrevegyen valamelyik repülő, mert különben bombák potyognának, s az egész battaliónnak vége lenne. A mi századunkból 9 a sebesült, más századoknál haláleset is történt. Este 10 óra még mindég lapítunk, mozdulni csak most szabad. A legénység a faszolást kapja 1/2 kenyér, két ember 1 doboz konzerv és dohány. Mi 2 deci rumot kaptunk. 11 óra lehet, a mi konyhánk még mindég nem jött, mert eltévedt. E helyet el akartuk hagyni, s egy másik völgykatlanba kerestünk volna búvóhelyet, itt az olaszoknak voltak dekungok, de tele van raktározva munícióval. Ez veszedelmesebb hely, kénytelenek voltunk az előbbeni helyre visszatérni. Az ágyúk folyton szóllanak. Elástuk magunkat és lefeküdtünk. Csapataink keveset előrementek, sok fogoly és halottal, a sebesültek száma nagy. Hajnal felé, lehetett úgy 3 óra, amikor a mi ennivalónk is megérkezett. Kaptam vagy 6 db tarkedlit, sült húst, mely lehetetlenül büdös volt és rizskását és két kenyeret. Előttünk a hegyoldalba egy löveg becsapódott és az egész meginogott.

Június 20. csütörtök. A tüzelés nem szűnt, sőt a gyalogsággal fokozódott. A mai számlálásom szerint a szakaszom 16 emberből áll, egyetlen egy káplár a sarzsín k.a. Gröbl önkéntes. Megjegyzem még azt, hogy az átkeléskor már 57 emberből állott a veszteségünk és mindennek az volt az oka, hogy repülőink nem mutatkoztak, hanem a nagyobb városokban, lakkcipőben sétálgattak. E nagy veszteséget repülőinknek köszönhetjük, mert ha az átkeléskor jelen lettek volna, és az olasz repülőkkal felvették volna a harcot, nem történt volna az a sok bombadobás és hídelpusztítás. Még ilyen harcra senki sem emlékezik pedig a gor-

licei, a doberdói³⁵⁶ és isonzói csaták is nehezek voltak, de ott jobban lehetett mozogni, de itt kalitkába vagyunk zárva. Már alig várom az estét, mert ilyenkor az ágyútüzelés valamennyire szünetel. Az ágyútűz nemhogy szűnne, de fokozódott. A sebesülések száma nagy, sok a halott.

Este 6 óra felé jött az értesítés, hogy az 5-ös huszárók, akik leváltottak, állásukat nem bírják tartani. Kénytelenek magukat megadni. Azonnal ahová hoztak bennünket egyik ágyúgolyó a másikat érte. Völgykatlanba bujkáltunk, ahol tüzéségi lovak megzavarodva, és jobbra-balra széthasítva fetrengtek. Hegyeken is bujkáltunk, mert az utat nagyon lőtték. Már közelgett a leváltás helye, ahol az egész battalion libasorban haladt. Elérkeztünk egy kétemeletes házhoz. Én a 9 emberből álló szakaszomat vezettem, amikor egy kemény tárgyra lépve nagy robbanást hallottam, méter magasságra feldobott és ájultan estem a földre. Nem tudtam magamról semmit, egyszer csak hangot hallok, hogy meg vagyok sebesülve. Én is szanitész után kiabáltam. Először jött Szabó Jenő Rend. asp. őrmester, aki feloldozott és felvágta ruhám. A bal lábszáram két helyen tört el, a lábfejem széthasítva. A jobb lábszáram egy helyen eltörve, és az összes lábujjam és sarkam falsebezve. Jó erősen bekötöztek és elvitt két szanitész a reg .hilf platzra (kötözőhely). Mintegy két órán át rettenetes kint kellett kiállnom. Itt újból átkötöztek és reggel szürkületkor négy ember a Piavén átszállított. A repülők minden kora reggel bombáztak, félttem, hogy bombát dobnak rám.

A temérdek kocsi és emberforgalom miatt nagyon lassan mehettünk át, míg végre a túlsó partra érve egy szanitészkocsra helyeztek és elvittek a Divizion Hilf Platzra, ahol már temérdek ember várta a segélynyújtást. Itt bekötöztek (False) autóra téve elhoztak Follinába³⁵⁷ egy nagy kórházba (K. u. K. Res. spit. 2575). Másnap folyamán étvágyam nem volt. Mikor a műtőasztalra tettek, megpróbálták az elaltatást, de bizony nem sikerült. A műtétet mely talán 10 percig tartott, nyugodtan végignéztem. A lábam jó erősen bekötözték és felvittek a helyemre. Egyik autó a másik után jött és hozta a nehéz sebesülteket, de ugyanakkor a könnyebbeket Vittorióba³⁵⁸ szállították a magyar vörös keresztbe, ahonnan aztán vonaton lesznek hazaszállítva. Borzasztó ordítások-sírások és jajgatások hallatszottak fel a szobára, az emeletre, ahol fekszem. Persze a műtőben kezelés alatt vannak. Naponta pár ezer súlyos sebesült. Ma már vagy 40 súlyos sebesültet, aki az operációt nem bírta ki, vagy elvérzett, vitték a halottas házba. 5 beteg fekszik velem egy szobában. Köztük van egy haslövéses magyar bosnyák fiú, és egy agylövéses kerékpáros zászlós, no, ez aztán tücsköt-bogarát összebeszél.

³⁵⁶ Az Osztrák–Magyar Monarchia magyar katonáinak doberdói harcairól részletesen: Pintér Tamás – Rózsafi János – Stencinger Norbert: *Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében*. Hibernia Nova Kiadó–Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.

³⁵⁷ Follina, Pieve di Soligótól kb. 8 km-re, északra.

³⁵⁸ Vittorio Veneto, lásd fentebb.

Június 22. szombat. Az éjjelt nyugtalanul hevertem át, mert lázas voltam, és folyton harcoltam, különösen a hanyattfekvés miatt az ülepem tűrhetetlenül fáj. A súlyos betegek folyton jönnek. Ismétlődik a tegnapi nap. Ma hallom, hogy az egész Montellót elhagytuk, a taliánok újból kézre kapták, mert nem lehetett anyagot szállítani, és az egész divisiót agyonverte volna a digó. Az én századom nem is volt ütközetben, mégis alig maradt 30–40 ember. A szakaszom 6 emberre apadt 44-ből. Csapataink a Piavén innen vannak, mégis mindég nagy a veszteség, mert a közlekedési utakat lövi a tüzérség. Lázam mindég van, enni nem tudok, fekszem, mint egy darab fa. Hogy aludni tudjak morfium injektet kértem. Ma még nem ettem semmit, de annál többet iszom. A vizeletem vérvörös. Haza értesítést küldöttem.

Június 23. vasárnap. Aludni tudtam valamit, de folyton robbanó golyók között jártam és az ellenséggel harcoltam. Rémséges volt az álmom. Lábam nem fáj annyira, mint az ülepem. Most veszem észre, hogy teli van szilánkokkal úgyszintén az arcom és a jobb kezem. Még ma is sok a sebesültszállítás. A divisió egy negyed részére apadt le. Gyalogsági golyótól alig van sebesülés, csakis gránáttól. Ugyanígy van az olaszoknál is, mert látom a foglyokat, itt több a sebesült, mint az egészséges. Mennyi halál és állat veszteség lehet ezen felül. Ilyen háború még soha nem volt, de talán már nem is lesz. Ha segítségünk és muníciónk elegendő lett volna a hegyen, a Montelló a kezünk alatt van, s a háborút megnyertük, de azután a hét utolsó napja bekoronázott. Ma már a reggeli kakaómat nagy nehezen meg tudtam inni, 10 órára tea és egy karé zsíros kenyér. A kenyér nem megy le. Ebéd: húsleves (ma már a felét megettem), de a sült húst tésztával egyáltalán nem. Helyette kaptam vízbe grízt, ez sem megy le. Délután kaptam kristályt,³⁵⁹ 4 nap után tudtam székelni. Uzsonna: tej. Vacsora: sült lenne, de helyette tejbe rizsát kértem. Következik az alvás idő. Tudom, hogy alvás nem lesz, kértem altatót. A hanyattfekvést lassan megszokom, de azért a popó fáj. A lábam nagyon zsibbadnak, de mozdulatlanok.

Június 24. hétfő. Álmaim rémségesek voltak, kiizzadtam. Az étvágyam már javul, és többet tudok enni. A nap hosszú és unalmas volt. A jajgatások harmóniája hallatszik fel. Lázam 37,8 C.

Június 25. kedd. Morfiumfolyadékot vettem be, de nem is tudtam aludni többet, mint 2 órát. A nap ugyanúgy telt el, mint tegnap. Lázam reggel 37,8, este 37,6. Ma már a rendes porciómat elfogyasztottam. Igaz az arcom még mindég meg van dagadva és gyűlve. Ez tart 13-a óta. Délután kifakadt, de még maradt daga-

³⁵⁹ Fájdalomcsillapító.

nat. Nagyon köhögök, és sűrű nyál szakad fel, ez annyiból kellemetlen, hogy köhögéskor a fájós lábaim megrázkódnak. Ma este viszont jött ide két tüzér tiszt, akik mesélik, hogy két napja jöttek szabadságról, már a második napon, a Piavén innen, ahol voltak elhelyezve, odacsapott abba a házba egy olasz gránát és 9-en könnyebb sebesülést kaptak, 2-en meghaltak. A hadnagy fejére és törzsére, a zászlós 5 helyen, ugyanolyan formában, mint én, de lábtörése nincs, de veszedelmesebb a szeméremtestén történt. Nagy kínok közepett Ő is itt mellettem. Az étvágyam nem javul, de annyit eszem, hogy nem vagyok éhes. Lefekvéskor morfiumot kértem.

Június 26. szerda. Álmaim lázasak voltak, az éjjel is ágyúzápor golyók között roncsolt falak alatt bujkáltam. Az éjjelt átaludtam. Lázam 37,9. Ma lapokat írtam a szokott helyekre, és a Ker. Par.-nak bejelentettem a fekhelyemet, 11 órakor levittek a mütöbe, no de olyan fájdalmat és kint kiállani, mint most, ahogy a sebről a rászáradt véres ruhákat szaggatták le. Most láttam és tudtam meg, hogy 21-én a bal lábfejemet levágták. Eddig azt hittem, hogy mindkét lábam meg maradt. A műtét után, amely nagy fájdalommal volt az ebéd sem ízlett. Nálamnál még csúnyább operálást is láttam most. 1/2 2 órakor jöttek értem, hogy Vittórióba leszek elszállítva. Összepakoltak, feldbragrira tettek és átvittek az udvarra. Ott álltak a parasztkocsik. Egy kocsira 3 fért. A derékre egy, kettő pedig a keresztbe tett fán, a kocsi derekán. Délelőtt kötöztek, s most a paraszt kocsi a rázós úton fog vinni. Igaz, hogy a fed bánhoz vittek, mely 10 perces út, de nagyon elég volt. Kiértünk a vonathoz, itt már szanitész kupé szerkezetre készített gőzös várt. Elhelyeztek mindannyiunkat, mellettem feküdt egy főhadnagy, akinek a fél arca volt lecsapva, felettem egy zászlós, aki lábtöréses és szeméremteste megsebesülve. Mint egy 3 órai várakozás után elindult a gőzkocsi, melynek Trevizóig 25 km-t kellett megtennie. A lábam rettenetesen fáj, mert a kötés, mely gipszes volt nedves, és nem száradt meg. Trevizóba érve már itt vártak ránk autókkal. Egy órai pihenés közben meguzsonnáztattak lekváros kenyér, feketekávé és utána cigaretta. Azután elhelyeztek az autókban bennünket, és kényelmes fekhelyet csináltak. Tisztek csak mi hárman voltunk, volt rengeteg legénység. Az autók azután Vittórió felé vezető úton folytatták útjukat. Az egész úton fájdalmat nem éreztem. Megérkeztünk és beszállítottak a nagyszerű tiszti pavilonba. (Már azelőtt is civil kórház volt.) Itt vártak a magyar vöröskeresztes hölgyek kedves testvérek. Felvittek az emeletre, itt már voltak tiszték. Egy 44-es hadnagy, akinek láb és gerinc törése van, itt sápadozik Kaposi is. Jó puha ágyba tettek, amin hoztak. De itt már a lázam nagyon felemelkedett 39,2, este nem tudtam aludni a fájdalomtól, mert a gipsz kezdett száradni, morfium injekciót kaptam, ettől meg dőlött rólam a víz. Valamennyit mégis aludtam.

Június 27. csütörtök. A délelőtt folyamán lábamról röntgenfelvételt csináltak. Étvágyam egyáltalán nincsen. Lázam 38,9, este 39,2. A délután nagyon hosszú volt. Ma kétszer jött rám hasmenés. Fájdalmam nagy!

Június 28. péntek. Az éjjelt átvirrasztottam, hasmenés is volt rajtam, ilyenkor kevés a segítség bizony a fele ágyban maradt, s mint a disznónak abba kellett maradni kivilágosodásig. Lázam 37,8. Délelőtt kötözésre vittek. Rettenetes fájdalom van a bal lábamon. Teljesen erőtlen vagyok, csak hanyatt fekhetek. A jobb lábam tűrhető, mert mint láttam csak a nagylábujjmról van lecsapva körm, a többi azt hiszem épségben maradt, s ezen felül a lábszáramon van 3 jó nagy sebhely. Az orvos azt tanácsolja, hogy a törésnél vágjuk el a lábam, nem lesz annyi fájdalom és hamarabb is fog gyógyulni. Most kötözés után vagyok, de nagy fájdalmat kell kiállni. Egyedül az vigasztal, hogy akiket velem operáltak, csúnyább sebnek látszanak, mint az enyém. Étvágyam nincsen. Délután 1/2 4 lehetett az idő, mikor Ridlich ezredes úr, Székely főorvos és Ökrös reg. páter látogatás szempontjából felkerestek. Az ezredes úron nagyon látszik, hogy átérzi fájdalmamat. Kértem magam mellé tisztí szolgát, ki állandóan ápolni fog, meg is ajánlotta azonnal. Nagy hasmenésem még mindig tart. Vacsorát egyáltalán nem adnak. Az ebédhez volt baromfi leves és borleves. Grízt nem ettem. Levelt írtam haza és Hartjánba.

Június 29. szombat. Péter és Pál napja. Egész éjjel aludtam, de már nappal nagy fájdalom volt, mert mindkét lábam csúnyán elgennyesedett. Étvágy nagyon kevés, a kosztomat majd egy alkalommal leírom. Délután megjött az emberem, akit az ezredes úr állandóan parancsba foglalva mellém rendelt. Brossamer István, Soroksár 44. 3 óra felé beállítottak hozzám Stern főorvos, Hegedűs Károly volt önkéntes iskolai parancsnok, Lux Jani hadnagy, velem szenvedő bajtárs és még név szerint előttem ismeretlen főhadnagy. Örültem a látogatásuknak, mert vigasztaló szavaikkal fájdalom enyhítették. Az ezredünk végre Scorigóba és Karperikán³⁶⁰ pihen. Este 5 órakor bevitték a műtőbe. Az én beleegyezésemet kikérve az operációhoz hozzá készülődtek. Semmi értelme sem volt, hogy a bal alsó lábszáramat Follinában meghagyták, mert a kettős törés talán nem is gyógyult volna be soha. Mind a két lábam egyszerre operálták. A bal lábamat térdben Gergő tanár úr nagyszerűen levágta, fájdalmat nem éreztem, de annál többet szenvedtem a jobb lábára, mely nemcsak hogy el van törve, csupa genny és tele van vas darabokkal. Dacára, hogy nagyon el lettem altatva és lekötözve, az óriási fájdalmat éreztem. Az operáció két óra hosszan tartott. Lábam rendbe tették, 1/2 12 óra felé az ágyamon voltam, magamhoz tértem, de még mindig az a tudat

³⁶⁰ Scorigo és Carpesica, lásd fentebb.

volt előttem, hogy a műtőasztalon fekszem. Teljesen ki voltam merülve, hideg tejet kis kanállal töltögettek a számba, majd időtöltésből vagy 5 db cigarettát elszívtam. A jobb lábam fájdalma miatt kaptam morfium injekciót, de bizony nem tudtam elaludni.

Június 30. vasárnap. A bal lábam most már csonk erősen fáj, de a jobb valószínűleg már gennyes, ez nagyon ég. A délelőtt folyamán nagy fájdalom volt. Már délután csak az égés jelentkezett, mert gennyesedik. Délután volt egy fiatal hadnagy látogatóm. 5 óra után pedig Bobovinszki alezredes úr az adjutáns hadnagyával. Beszült már előzőleg a tanár úrral, aki állapotomról kedvezőleg nyilatkozott. A nap nagyon unalmas és terhes, mert a fekvésem már sehogyan sem jó. Lapot írtam Görgetegre és Hartyánba. Menázsím: reggel tej vagy kávé, 10 órai tea. Ebéd: egy kis jó üres húisleves-borleves és gríz, de ezt nem tudom enni Uzsonna: kávé vagy tea, Vacsora: tea. Kapnék én mindent a világon, de büdös előttem minden sűrű étel. A gyomrom pedig nagyon fáj, de ha helyre jön, étvágy is lesz. Minden nap ásványvíz, mert a másikat inni nem tudom. Kedves öreg néni gondjai alá vagyunk bízva, aki minden teljesíthető kívánságunkat megad. Állítólag bárónő, magát Ilona néninek szólíttatja (Nyáry Ilona). Most még olyan az étvágyam, hogy majd mindent édesen, pár nap múlva ez már büdös, undorító és savanyút, keserút kívánok. Ma már kiadtam a parancsot, hogy holnap ecetes tojásleveset óhajtok enni.

1918. július 1. hétfő. Az éjjelt jól aludtam át, mindenféle szempontból nagyon jól érzem magam. Délelőtt voltam kötözésen. Dermuleiser ezred orvos úr azt mondja műtét közben, hogy ilyen pacienseket szeretnék sokat. Minden jajgatás nélkül átszenvedtem a kötést. Lázam reggel 37,7. Az ebédem tojás leves és borsodó, gríz (az emberem eszi minden nap). Délután ismét voltak látogatók, két hadnagy és 3 zászlós. A lábam nagyon zsibong az átkötés után. Fájdalom az este nagyon sokat csökkent. Lapot írtam Görgetegre, Hartyánba, Ócsára és Viskre. Láz. 38,2. Vacsora: tea.

Július 2. kedd. Az éjjelt átaludtam, reggel 7 óra felé ébredtem fel. Reggeli tej s már egy kis pirított czibakot is adnak. Lázam: 37,9 Tízórai: két lány tojás, pirított czibakkal és egy pohár fehér óbor. Lapot írtam Görgetegre és Hartyánba. Ebédem nagyon finom volt, ecetes tojásos leves és utána fásírozott hús zöldbabfőzelék és krumplis galuska, de már ebből nagyon keveset ettem. Azután valami csokoládé felfujt borsodóval és egy pohár kitűnő fehérbor, meg gríz is volt. Uzsonna:tea. Délután rettenetesen fáj a lábam. 4 óra után meglátogattott Rittmeister Ridlich battalion kom., egy hadnagy és zászlós és egy szakaszvezető. Azután jöttek egy páran estefelé is, 3 zászlós felkeresett. Szóval ma 3 transzport volt. Vacsora: tej

Július 3. szerda. Az éjjelt nem a legnyugodtabban, de mégis átaludtam. Reggeli: tea, 10 órai: lágy tojás és kakaó. Ma kötésen voltam, fájdalمام óriási volt. A mai napon hasfájás is elfogott, kellett borogatni meleg fedővel. Lázam: 38,6. Ebéd: tojásos leves, hozzá zöldborsó és kompót, de csak megkóstoltam. Délután még mindig fáj a hasam, kaptam jó erős konyakot, ami csillapította. 4 óra felé 3 hadnagy látogatott meg, majd később a feldgurál úr is betoppant. Uzsonna: tej, vacsora: leves és gríz. Lázam 38,8. Ma rosszabbul éreztem magamat.

Július 4. csütörtök. Az éjjel nagyon izzadtam, s azt lehet mondani alig aludtam, fájdalمام nagy volt. Reggeli: tea, 10 órai: tej Lázam 37,6. Ebéd: új krumpli leves, gyenge marhahús új krumplival, borsodó és tejbegríz. De bizony nagyon keveset ettem. Délután 2 zászlós és egy őrmester volt meglátogatni. 3 óra felé a divisionárus³⁶¹ látogatott meg, s kérdezte, hogy van e valami kívánságom az ezredtől? Nem tudtam rá feleletet adni. Lázam 38,9. Uzsonna: tej. Lábam csak zsidongnak, de ennél rosszabbul van a gyomrom. Lázam este: 39,2.

Július 5. péntek. Az éjjelt nyugtalanul aludtam, nagy láztam volt a lábégés miatt. Injekció után izzadtam, végre elaludtam. Lázam: 38,2. Délelőtt volt József főherceg³⁶² meglátogatni, akihez azt a kérést intéztem, hogy Zoltánt juttassa be a pécsi katonai reáliskolába – meg is ígérte. Ebéd után a lábam annyira el kezdett fájni, hogy síró görcsök fogtak el, ez kétszer is megisméltődött még rajtam. Délután a lelkész úr, későbbben egy főhadnagy és egy hadnagy, akik egy liter bort is hoztak. 6 óra felé 3 zászlós, akikkel együtt lettem zászlós. Ezek hozták hírül, hogy a kis ezüst érmet újból megkaptam. Vacsora: tejes kávé és két híg tojás, utána egy pohár vörös bor. Lázam: 38,9. Most nagyon izzadok.

Július 6. szombat. Egész éjjel csurgott rólam a víz. Reggeli: tejes kávé. Lázam: 37,9. 10 órai: tej és híg tojás, egy pohár vörös bor. Fájdalمام csekély. Ebéd: tojásos húsleves, fasírozott új krumplival és tojásos felfújt. Bor. A láz és izzadás csak 2 óra felé szünetelt. Ma esett az eső, így látogatóm nem volt. Uzsonna: tej, vacsora: tejes kávé. Délután a bal lábam kötözték, de utána kínzó fájdalmat éreztem. Az éjjel folyton izzadtam.

³⁶¹ Hadosztályi törzstiszt.

³⁶² Habsburg József Ágost főherceg, tábornagy, 1872–1962. Előbb a 31. közös gyaloghadosztály, majd a VII. hadtest parancsnoka, a naplóbejegyzés idején pedig már a 6. hadsereget vezeti. Később Magyarország helytartója (1918. nov.) és kormányzója (1919. aug.). Feleségéről lásd az 52. lánjegyzetet.

Július 7. vasárnap. Az izzadás nem szünetelt rajtam. Reggeli: feketekávé, tízórai: tej és lágy tojás, vörösbort. Ebéd: tojásos húsleves, fasírozott zöldbabbal és gríz és egy darab lekváros sütemény. A levest ittam meg, a süteményt csak megkóstoltam. Még mindég nagyon izzadok. Az izzadás 2 óra felé szünetel. Dolgotomat rendszeren 2-3-szor is végzem naponta, mégis valami megüli a gyomromat, és kellemetlen szag párolog a számba. Uzsonna: tej, a felét ittam meg. Vacsora: húsleves és két lágy tojás, de már kezdem ezt is megenni. Állapotom gyenge. Lázam: 37,7.

Július 8. hétfő. Az éjjel egy keveset aludtam. Mindkét lábam nagyon fáj. Dél előtt kötözésen voltam. Lázam 37 fok. Reggeli: tej, tízórai: tej. Ebéd: kömény-magos leves, fasírozott savanyú zöldbab és tejbegríz. Dél felé látogatott meg Varga (óbudai lelkész). Délután a lábam nem fáj annyira. Az ezredem hirtelen parancsra (...) községbe hurcolkodik, míg magát összeszedi, így a napi látogatás megszűnik. Uzsonna: tej. Lázam 37,6. Vacsora: leves és lágy tojás.

Július 9. kedd. Az éjjelt nagy fájdalmak között töltöttem el, mert az amputált lábam gennyezik és ég. Minden nap gyenge vagyok és szédülök. Ebéd jó volt, de csak levest tudtam enni. Lázam 37 fok. Délután ismét erős fájdalmaim voltak. Mindenféle étel bűdös előttem. Az írás mindég nehezebben megy.

*

K.u.K Feldspítál Nr. 312 Vittórió

*Nagyságos
Földváry Lászlóné úrnőnek, Görgeteg*

Nagyságos Asszonyom!

Fájós szívvel és tépett lélekkel tudatom, hogy kedves férje a becsület mezején szerzett sebeiben f. hó 11-én csütörtökön hajnali 3 órakor Vittórióban „Ospedale livico”-ban³⁶³ az Úrban elhunyt. Kedves férje eltemettetett a vittóriói katonai temetőben. Sírszáma: 199.

Az Úr adjon vigaszt! Az Úr adjon irt a fájós sebekre!

Hódoló tisztelettel:

Giesz Lajos cs. és kir. evang. tábori lelkész

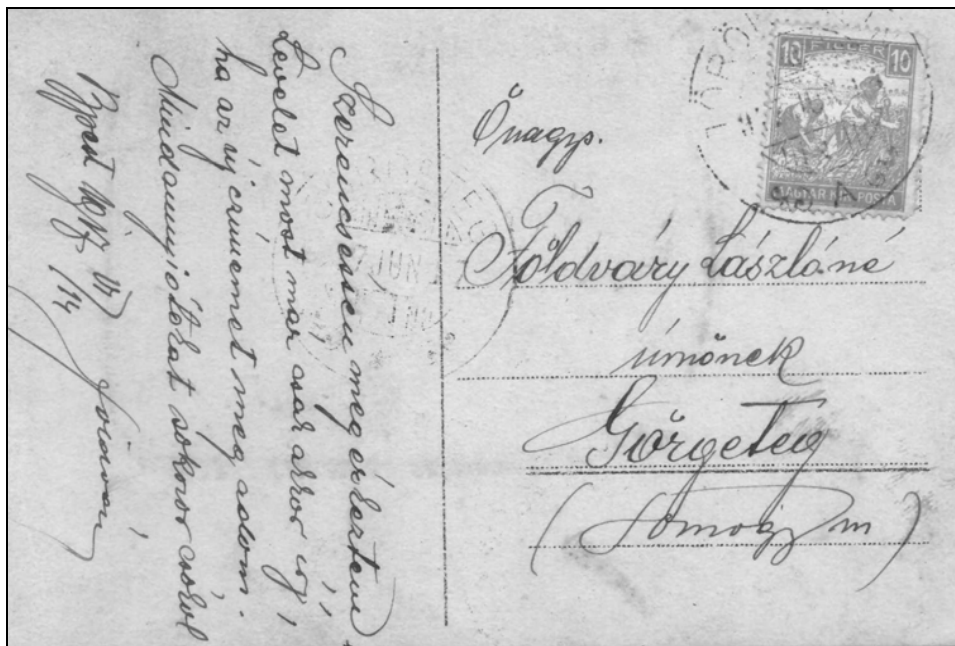
³⁶³ Helyesen: Ospedale civico, azaz közkórház (nem katonai). Ez a korszakban Vittorióban a magyar vöröskeresztes hadikórházként használt olasz közkórházat jelentette.

MELLÉKLETEK

I. Földvály László (alsó sor, balról a második, kalapban) bevonulásakor katonatársaival, 1915 májusában.

(Földvály hagyaték – Dr. Földvály László Zoltán tulajdonában)

II/a. Görgetegre küldött tábori képeslap első oldala, 1917. június 14.
 (Földváry hagyaték – Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)

*II/b. Görgetegre küldött tábori képeslap második oldala, 1917. június 14.
(Földváry hagyaték – Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)*

Magyar bakák!

A szentesített magyar törvény azt parancsolja, hogy a magyar honvéd csakis Magyarország határainak megvédelmezésére kényszeríthető. A szentesített magyar törvény megtiltja hogy a magyar honvéd baka a magyar szent korona országain kívül harcoljon és ontsa a véré.

De a bécsi hatalom és az osztrák-német érdekek szolgálatában álló Tisza és mungóbandája a magyar törvényt felrúgták — és a szegény magyar katonát kirendelték a világ minden csataterének tűzorkánjába. Mert ez kell a németnek: hogy a magyar elpusztuljon. Ezért ezrével és ezrével hulltak el magyarok Oroszországban, Flandriában, Szerbiában, az Izenézón, Doberdón, Palesztinában, mindenütt. Mig a németek, az osztrákok, a csehek, a szlávok csak a kevésbé veszedelmes frontokon álltak őrt!

Miért? Kiért? Azért hogy megmentse Ausztriát, a magyar szabadság megfojtóját! Azért, hogy szolgálja a porosz militarizmust és a feudális sópénzes tiszabandát!

Magyar bakák! Emlékezzetek Kossuth Lajos és 48-as apáitok harcairól! Ne legyetek többé a németek szolgálói! Követeljék a magyar törvény tiszteletben tartását és ne harcoljatok — a Magyar törvény ellenére — hazátok határain kívül.

Gondoljatok otthon szenvedő koplaló családjaitokra! Ne harcoljatok többé idegen földön, idegen német érdekekért!

Dobjátok el a fegyvereket!

Éljen a béke!

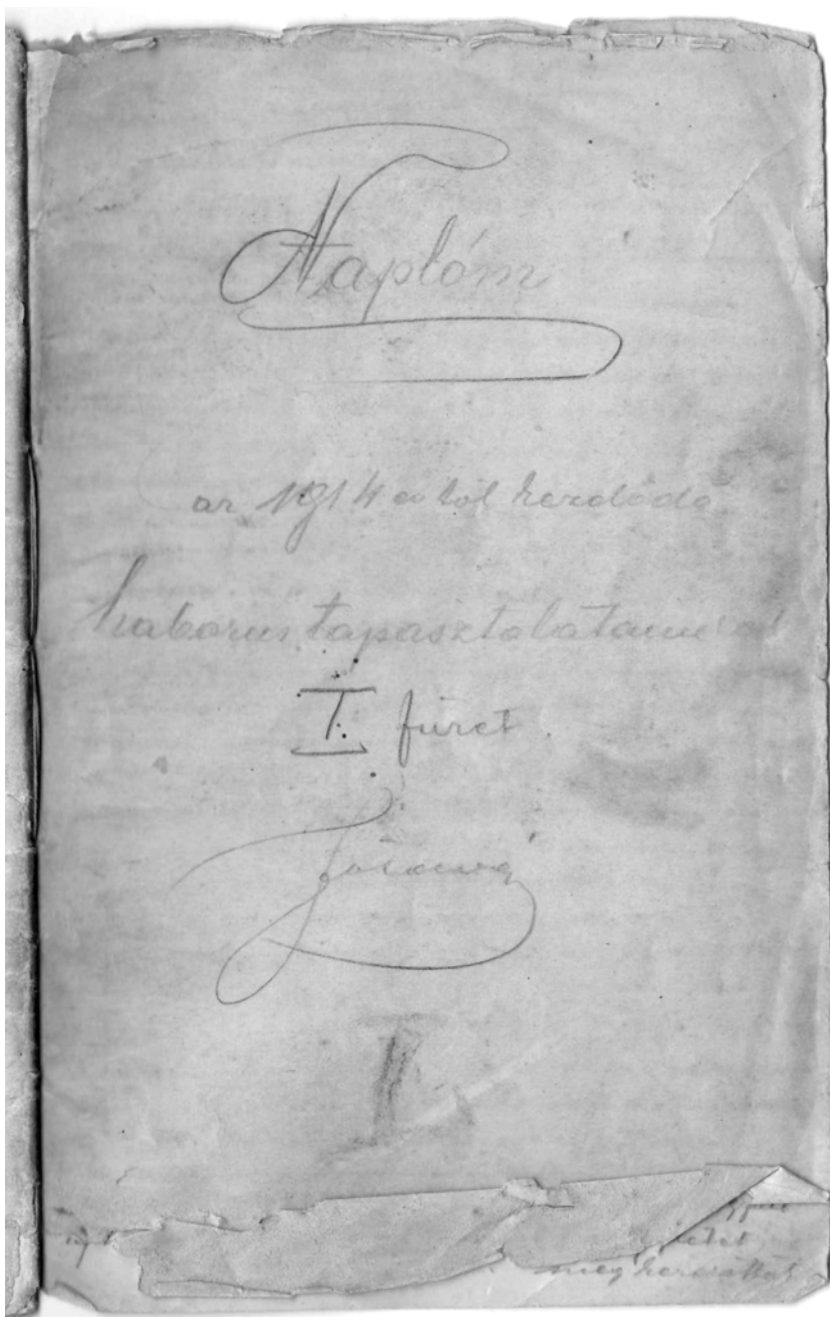
*III. Az olasz hadsereg által terjesztett magyar nyelvű röplap (1918 tavasza)
(Földváry hagyaték – Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)*

Kedves István!
 Levegőtől megfáztam, nagyon
 megfázott a legelső székem, amire
 bizony nem volt semmi mód - elkerült
 ve a többi monomóriumom.
 Az enyhétetnem is elég jó monomórium
 mint elöttem is, egész nagyon jó.
 A kívánt jókhoz mit nekem tudok
 maiban miniben, a családja
 mellett egyáltalán a Bóssi egy év felvé
 tele van emlékeim között.
 Félbe hagytam nem tartottam elcsúszni
 nek meg tisztelt. Nem fog, másként
 de nem is vállaltam sem láttam meg
 tes felvételek. Különben is, általában
 vonna a múltba, hogy nagyon nagyban
 állottunk a családunkban, nem is tudt
 bittel. Azt kérdés, mitől a jelen
 szembe, hogy ő emlékeim, az
 a múltba, a múltba, a múltba, a múltba
 nallam minden emlékeim, az
 gondol, hogy nem is tudt
 Kérem, ne felejtse el a múlt.
 Mindenképpen meg kell találnom a múltat,
 vala jó életem, a múltat.
 1918. Jून 9.

IV. Földváry László levele István öccséhez (1918. június 9.)
 (Földváry napló, X. füzet – Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)

Hogy ez a napló-ozerü feljegyzés 1-től 58 oldal-
 lon testvér-bátyám = néhai Földváry László huszáros
 (szül. Dunabogdány 1880 márc. 18.) saját kézzel írt, és
 azt a legjobb lelkiismeretem szerint igazolom.
 Pékasfalota. 1922 június 27
 Földváry Zoltán
 posta 1241.
 dr. Gergely Imre egyetem m. tanár
 Budapest. Ferenc József rakpart 17.
 telefon: József 108-10.

V. Földváry László hadinaplójának hitelesítése (1922. június 27.)
 (Földváry napló, X. füzet – Dr. Földváry László Zoltán tulajdonában)

VI. Földvály László hadinaplójának első oldala.
(Földvály napló, I. füzet – Dr. Földvály László Zoltán tulajdonában)

58.

Az előzőekben hirtelen páncsára
 rögzítve hirtelen volt, hogy magát nem tudta, így
 a magánlatogatás megmunkál. Hasonló egy d. 37.6
 Naciosa helyen is látogatók.

Szept. 9. A szőlő meg, majd a szőlővel kezelték a
 földet elment az amputált kóbor gőnyörök és így
 a nap egy napra meg, és a szőlővel, a szőlő
 volt, de az volt a szőlővel, ami. Lát. 37.6

A szőlővel a szőlővel, a szőlővel, a szőlővel
 a szőlővel a szőlővel, a szőlővel, a szőlővel
 a szőlővel a szőlővel, a szőlővel, a szőlővel

VII. A Földvály napló utolsó bejegyzése (1918. július 9.)
 (Földvály napló, X. füzet – Dr. Földvály László Zoltán tulajdonában)

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története.* Szerk. Doromby József – Reé László. Reé László Könyvkiadó és Terjesztővállalat, Budapest. é. n.
- A Nagy Háború írásban és képből I–VII.* Szerk. Lándor Tivadar. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1915–1926.
- Augustinus: *Isten városáról I–II.* Fordította: Földváry Antal. Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Országos Nyomda R-T. Pécs, 1942, 1943.
- A világháború 1914–1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. I–X.* Szerkeszti és kiadja a Magyar. Királyi Hadilevéltár. Stádium, Budapest, 1928–1942.
- Az első világháború.* Szerk. Szabó Dániel. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.
- BALLA TIBOR: A magyar csapatok szerepe az 1918. júniusi piavei offenzíva során. = *Hadtörténeti Szemle*, 2018/4.
- BARTA RÓBERT: *Az első és második világháború képes története.* Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2010.
- BENCZE LÁSZLÓ: *A Piave-front.* Paktum Nyomdaipari Társaság, Bp. 2003.
- BONHARDT ATTILA: *A magyar hadifoglyok hazaszállítása az első világháború után. A magyar hadifogolyfogadó- és leszerelő szervek tevékenysége, 1918–1923.* Kandidátusi értekezés. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
- Budapesti Czim- és Lakásjegyzék.* XXVI. évf. Budapest, Franklin-Társulat, 1914.
- Budapest volt házi ezredének a cs. és kir. 32. gyalogezrednek története (1741–1918).* Szerk. Tinódi Varga Sándor Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1930.
- FÖLDVÁRY ANTAL: *A magyar református egyház és a török uralom.* Rábaközi Nyomda, Bp. 1940.
- FÖLDVÁRY LÁSZLÓ: *Szegedi Kis István élete és a Tisza–Duna mellékeinek reformációja.* Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest, 1894.
- FÖLDVÁRY LÁSZLÓ: *Adalékok a dunamelléki ev. ref. egyházkerület történetéhez I–II.* Verböczy Könyvnyomda Rt. Budapest, 1898.

- GALÁNTAI JÓZSEF: *Magyarország az első világháborúban*. Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- GYÁNI GÁBOR: *Emlékezés, emlékezet, a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.
- HABSBURG JÓZSEF (ÁGOST) főherceg: *A világháború amilyenek én láttam*. Szerk. Rubint Dezső, MTA kiadás, Budapest, 1926.
- Hadtörténeti Intézet és Levéltár – Tanulmányok és visszaemlékezések Gyűjteménye 2018 (5).
- Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
- (HM HIMHL VII. 243. b. 28530/legs. HM HIMHL VII. 243. b. 31464/I./legs., HM HIMHL VI. 36. k.u.k. Infanterieregiment 32. Sterberegister 176. 177.)
- KEREPESZKI RÓBERT: *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2018.
- KÉKI LAJOS: *Baksay Sándor*. Franklin-Társulat, Budapest, 1917.
- KISS GÁBOR: Honvéd, valamint császári és királyi egészségügyi intézmények az első világháború idején. = *Orvostörténeti közlemények* 51. évf. (2006), 3–4. sz.
- KISS GÁBOR: Az osztrák–magyar tábori egészségügy az első világháború kezdeti szakaszában. = *Hadtörténelmi Közlemények* 2014/3. sz.
- Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Szerk. Hermann Róbert Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- NÉMETH SZILVIA: Pozsony a világháborúban (1914–1918). Egy hátországi nagyváros korabeli sajátosságai. = *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 30. évf. (2015) 1. sz.
- NÁNAY MIHÁLY: *Habsburg József főherceg. A katona és politikus: 1914–1924*. Unicus Műhely, Budapest, 2018.
- PINTÉR TAMÁS – RÓZSAFI JÁNOS – STENCINGER NORBERT: *Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében*. Hibernia Nova Kiadó–Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
- SÁGI ERZSÉBET: A pesti császári és királyi helyőrségi kórház a kiegyezéstől a XIX. század végéig. = *Orvosi Hetilap* 142. évf. (2001) 20. sz.
- TAKÁCS BÁLINT: A Nagy Háború magyar hadifoglyai Olaszországban. In. *Az Osztrák–Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország összeomlása 1918-ban; Konfliktusok és megoldási kísérletek*. Szerk. Barta Róbert – Kerepeszki Róbert–Pintér Zoltán Árpád. Kapitális Kft., Debrecen, 2019.

Speculum Historiae Debreceniense
(Sorozatszerkesztő: Papp Klára)
SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. MATTHIAS AND HIS LEGACY: CULTURAL AND POLITICAL ENCOUNTERS BETWEEN EAST AND WEST. Eds. *Attila Bárány, Attila Györkös*. Debrecen, 2009.
2. SZŐLŐTERMELÉS ÉS BORKERESKEDELEM. Szerk. *Orosz István, Papp Klára*. Debrecen, 2009.
3. *Ifj. Barta János*: „HA ZEMPLIN VÁRMEGYÉT AZ ÚTAS VISGÁLJA...” GAZDÁLKODÁS ÉS TÁRSADALOM ZEMPLÉN MEGYÉBEN. Debrecen, 2009.
4. ARISZTOKRATA ÉLETPÁLYÁK ÉS ÉLETVISZONYOK. Szerk. *Papp Klára, Püski Levente*. Debrecen, 2009.
5. *Orosz István*: A JOBBÁGYVILÁG MEGSZÜNÉSE MAGYARORSZÁGON. Debrecen, 2010.
6. *Csorba Dávid*: A ZÁSZLÓS BÁRÁNY NYOMÁBAN. A MAGYAR KÁLVINIZMUS 17. SZÁZADI VILÁGA. Debrecen, 2011.
7. DEBRECEN VÁROS 650 ÉVES. VÁROSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK. Szerk. *Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás*. Debrecen, 2011.
8. *Szendrei Ákos*: JUSTH GYULA POLITIKAI PÁLYÁJA. A FÜGGETLENSÉGI POLITIZÁLÁS LEHETŐSÉGEI A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁN. Debrecen, 2012.
9. „... ÉLTÜNK MI SOKÁIG ‘KÉT HAZÁBAN’...” TANULMÁNYOK A 90 ÉVES KISS ANDRÁS TISZTELETÉRE. Szerk. *Dáné Veronka, Oborni Teréz, Sipos Gábor*, Debrecen, 2012.
10. „NINCS EGY IGAZ BARÁTOM SE!” TANULMÁNYOK SZÉCHENYI ISTVÁN POLITIKAI KAPCSOLATAINAK TÖRTÉNETÉHEZ. Szerk. *Velkey Ferenc*. Debrecen, 2012.
11. *Jeney-Tóth Annamária*: „... URUNK UDVARNÉPE ...” UDVAR ÉS TÁRSADALMA BÁTHORY GÁBOR ÉS BETHLEN GÁBOR FEJEDELEMSÉGE IDEJÉN A KOLOZSVÁRI SZÁMADÁSKÖNYVEK TÜKRÉBEN. Debrecen, 2012.
12. A MAGYAR ARISZTOKRÁCIA TÁRSADALMI SOKSZÍNŰSÉGE, VÁLTOZÓ ÉRTÉKEK ÉS ÉLETVISZONYOK. Szerk. *Papp Klára, Püski Levente*, Debrecen, 2013.
13. FRANCIA–MAGYAR KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN. Szerk. *Györkös Attila – Kiss Gergely*, Debrecen, 2013.
14. SMALL NATIONS ON THE BORDERLINES OF GREAT POWERS. Eds. *Attila Bárány – Satu Matikainen*, Debrecen – Jyväskylä, 2013.
15. BETHLEN GÁBOR KÉPMÁSA. Szerk. *Papp Klára és Balogh Judit*. Debrecen, 2013.
16. KULTURÁLIS IDENTITÁS ÉS ALTERITÁS AZ IDŐBEN. Szerk. *Pieldner Judit, Pap Levente, Tapodi Zsuzsa, Forisek Péter és Papp Klára*, Debrecen, 2013.

17. „EKLEZSIÁKNAK, EGYHÁZI SZOLGÁKNAK EGYETLENEGY DAJKÁJA” TANULMÁNYOK BETHLEN GÁBOR EGYHÁZPOLITIKÁJÁRÓL. Szerk. *Dáné Veronka – Szabadi István*, Debrecen, 2014.
18. MŰVELTSÉG ÉS TÁRSADALMI SZEREPEK: AZ ARISZTOKRÁCIA VÁLTOZÓ TÁRSADALMI SZEREPE Szerk.: *Bárány Attila, Orosz István, Papp Klára, Vinkler Bálint*, Debrecen, 2014.
19. JÓSIKA ANTAL KOLOZSI FŐISPÁN TEVÉKENYSÉGE ÉS ÍRÁSAI. A tanulmányokat írta: *Papp Klára*, a forrásszövegeket gondozta: *Papp Klára és Tóth Orsolya*, Jósika Antalnak a katolikusokról szóló, latin nyelvű írását átírta és a szöveget fordította: *Tóth Orsolya*, Debrecen, 2015.
20. *Ifj. Barta János*: „HA ZEMPLIN VÁRMEGYÉT AZ ÚTAS VISGÁLJA” II. ADATTÁR ZEMPLÉN MEGYE 18. SZÁZADVÉGI TÖRTÉNETÉHEZ. Debrecen, 2015.
21. *Orosz István*: A FŐNIX ÉS A BÁRÁNY VÁROSA. Debrecen, 2015.
22. A „NAGY HÁBORÚ” ÉS EMLÉKEZETE. Szerk. *Püski Levente és Kerepeszki Róbert*, Debrecen, 2015.
23. KATOLIKUS ÚJJÁSZÜLETÉS DEBRECENBEN. Szerk. *Orosz István és Papp Klára*, Debrecen, 2015.
24. *Papp Imre*: AGRÁR- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK A 18. SZÁZADI FRANCIAORSZÁGRÓL. Szerk. *Bárány Attila, Györkös Attila és Jakab Melinda*, Debrecen, 2016.
25. MENEKÜLTEK, MIGRÁNSOK, ÚJ HAZÁT KERESŐK. Szerk. *Papp Klára és Kerepeszki Róbert*, Debrecen, 2016.
26. A MAGYAR ARISZTOKRÁCIA TÁRSADALMI-KÖZÉLETI KAPCSOLATAI ÉS SZEREPVÁLLALÁSA. Szerk. *Papp Klára, Püski Levente és Novák Ádám*, Debrecen, 2019.